

॥ अहम् ॥

श्री सूरसरगच्छीय ज्ञान

श्रीमत्सुधर्मस्वामिगणभट्टिरचितं चान्द्रकुलीननवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीमदभयदेवसूरिविरचितटीकोपेतम् ।

श्रीसमवायाङ्गसूत्रम् ।

७५१ श्रेष्ठि मगनभाइ कस्तूरचंद्रस्य विधवा वाइ हीराकोर भरुच

६२५ श्रेष्ठि कस्तूरचंद्र नानचंद्र रूपाल

५०० श्रीशांतिनाथजीना देरासरना उपाश्रयना हा० बेन नवल. मुंबई

प्रकाशयित्री-पूर्वोक्तमहाशयानां पूर्णद्रव्यसाहाय्येन शाह सूरचन्द्रात्मजवेणीचन्द्रद्वारा श्रीआगमोदयसमितिः ।

‘निर्णयसागर’ मुद्रणालये कोलभाटवीथ्यां २३ तमे गृहे रामचंद्र येसु शेडगेद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

प्रतयः १०००

वीरसवत् २४४४ विक्रमसंवत् १९७४ काईष्ट सन् १९१८

वेतनं एको रूप्यक. १-०-०

Printed by Rāmachandra Yesu Shedgo, at the Nirmaya-sagar Press, No 23, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Shri Venichand Surchand for Agamodayasamiti, Mahesana.

म. रकम.	मददगारोनां नाम.	गामनुं नाम.	वाकी.	म. रकम.	मददगारोनां नाम.	गामनुं नाम.	वाकी.
३०००	शेठ उत्तमचंद खीमचंद	पाटण.	०	५५१	बाबु जुनीलालजी पन्नालालजी	पाटण.	५५१
१५००	बोरा लल्लुभाइ कीशोरदास	मेसाणा.	०	५०१	पारी त्रीकमदास हीराचंद	मेसाणा.	०
१५००	दोसी कस्तूरचंद वीरचंद	मेसाणा.	०	५०१	शेठ नगीनदास छगनलाल	माणसा.	५०१
१००१	शा. रायचंदभाइ दुर्लभदास	कालीयावाडी.	०	५०१	शा. कल्याणचंद उत्तमचंदनी		
१००१	संघवी बुलाखीदास पुंजीराम	मेसाणा.	१००१		विधवाभाइ नंदुभाइ	प्रभासपाटण.	०
१००१	भणसाली रूपचंद मूलजीनी			५०१	शा. कल्याणचंद लक्ष्मीचंद	वेरावल	०
	विधवाभाइ रामकुंवरभाइ	पोरबंदर	५००	५०१	पारी. बालाभाइ देवचंद	कपडवंज	०
१००१	गांधी रामचंद हरगोविन्दास	मेसाणा.	०	५०१	शेठ जेसीगभाइ प्रेमाभाइ		
१०००	शा. हालभाइ मगनलाल	पाटण.	०		केवलभाइ	कपडवंज	०
५५१।	शा. खुशालभाइ करमचंद	वेरावल.	०	५००	झवेरी कस्तूरचंद झवेरचंद	सुरतवंदर	०

શ્રીઆગમછપાવવામાં મદદ.

મ. રકમ. અમૂક સૂત્રમાં. મદદગારનું નામ. ગામ. વાકી.	મ. રકમ. અમૂક સૂત્રમાં. મદદગારનું નામ. ગામ. વાકી.
૨૨૦૦ બીઆચારંગ- ગજીમાં	૫૦૦ સુયગડાંગ- જીમાં
૨૦૦૧ સૂયગડાંગ- જીમાં	૫૦૦ " " "
૬૦૧ " "	૧૦૦૦ ઠાણાંગજીમાં
૫૦૧ " "	૧૦૦૦ " "
૫૦૧ " "	૧૦૦૦ " "
૫૦૦ " "	૭૫૧ સમવાયાંગજીમાં
૫૦૦ " "	૬૨૫ " "
૫૦૦ " "	૫૦૦ " "

મ. રકમ. અમૂક સૂત્રમાં. મદદગારનું નામ. ગામ. વાકી.

૪૨૦૦	શ્રીમગવતીજીમાં શેઠ ઉત્તમચંદ મૂલચંદ તથા શેઠ અમેચંદ મૂલચંદ (પ્રથમભાગઃ)	સુરત. ૧૪૦૦	
૧૨૫૦	શ્રીજ્ઞાતાજીમાં શેઠ ઉત્તમચંદ હીમચંદ	પાટણ. ૧૨૫૦	
૧૨૦૦	" જ્ઞેરી મગનભાઈ પ્રતાપચંદ	સુરત. ૦	
૧૦૦૦	" શેઠ અમીચંદ હુશાલભાઈ	સુરતવંદર. ૦	
	ફુલચંદ જવેરી.		
૫૦૧	ઉપાશકદશાંગ, } શેઠ હુનીલ છગનચંદ અંતગડદશાંગ, } શ્રોફ અરધા ભાગમાં તથા અનુત્તરોવવાઈ. }	સુરતવંદર. ૦	
૧૦૦૦	રાયપસેળીજીમાં પારી-સરૂપચંદ	મેસાણા. ૦	
	લરૂભાઈ		
૧૦૦૦	" શા. રાયચંદભાઈ		
	દુર્લભદાસ	કાલીયાવાડી. ૦	
૬૫૧	" શેઠ મોહનલાલ સાંકલચંદ અમદાવાદ.	૦	

મ. રકમ. અમૂક સૂત્રમાં. મદદગારનું નામ. ગામ. વાકી.

૭૫૦	પ્રશ્નવ્યાકરણમાં વાલુ ગુલાવચંદજી	મુંબાઈવંદર. ૦	
	અમીચંદજી જ્ઞેરી		
૧૦૧૫	" શેઠ મંછુભાઈ તલકચંદ સુરતવંદર.	૧૦૧૫	
૫૦૦	" શેઠ કલ્યાણચંદ સોમા-		
	ચંદ જ્ઞેરી	સુરતવંદર. ૦	
૩૭૨૫	આવશ્યકજીમાં વાલુ હુનીલજી	મુંબાઈવંદર. ૭૨૫	
	પન્નાલાલજી જ્ઞેરી		
૫૫૦	ઉવવાઈજીમાં શા. હરલચંદ અમૂર- ચંદની દીકરી બેન રતન તથા તેજકોર	સુરતવંદર. ૦	
૫૪૦	ઉવવાઈજીમાં જ્ઞેરી નવલચંદ ઉદેચંદની વિધવા બાઈ નંદકોર	સુરતવંદર. ૦	
૩૫૦૧	પન્નવળાજીમાં શ્રીકપડવંજના સંઘતરફથી પારીમીઠાભાઈ કલ્યાણચં-		

म. रकम. अमूक सूत्रमां, मददगारनुं नाम, गाम. वाकी.

दनी पेढीमांथी ज्ञानखाता

मारफत परी-बालाभाइ दल-

सुखभाइ रु. २३३१. चउद

सुपननी उपजना रु. ११७० कपडवंज. ०

शेठ प्रेमचंद रायचंद मुंबाईवंदर. ०

१८०० नंदीजीमा ओघनिर्युक्तिमां जैनविद्याशाला तरफथी

सुवाजी रवचंद जयचंद अमदावाद. १५००

२८५१ चंदपन्नतिसूत्रमां झवेरी भगवानदास

हीराचंद

५०१ निरयावली } शेठ हरखचंद सोमचंद

सूत्रमां } हा० नेमचंदभाइ

५०१ हरकोइ सूत्र } शेठ कल्याणचंद

छपाववा माटे } देवचंद

सुरत. ०

सुरत. ०

सं. १९७४ ना जेठवदी २ ने बुधे, मुंबई.

म. रकम. अमूक सूत्रमां, मददगारनुं नाम, गाम. वाकी.

५०१ " शा. शिवचंद सोमचंद सुरत. ०

५०० " शेठ हरखचंद सोमचंदनी

विधवा बाइ उमीयाकोर

वडाचौठाना संघतरफथी

हा चंटुभाइ

५०० " शेठ नानचंद धनाजी सुरत. ०

५०१ हरकोइ सूत्र } शेठ सरूपचंद अभेचंद

छपाववा माटे } हस्ते शा. प्रेमचंद सुरत. ५०१

५३० विपाकसूत्रमां } शेठ गुलाबचंद हरखचंद सुरत. २६५

५५० हरकोइ सूत्र } श्रीतत्त्वबोध जैन श्राविकाशाला

छपाववा माटे } तरफथी हा० वेन नवलवेन सुरत. ०

१००० हरकोइ सूत्र } शा मेघाजी चांपाजी तथा

छपाववा माटे } शा लखमाजी मेघाजी कालीयावाडी ०

अहम् ।

नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीमदभयदेवसूरिवर्यविहितविवरणयुतं

श्रीमत्समवायाङ्गसूत्रम् ।

श्रीवर्द्धमानमानम्य, समवायाङ्गवृत्तिका । विधीयतेऽन्यशास्त्राणां, प्रायः समुपजीवनात् ॥ १ ॥

दुःसम्प्रदायादसदूहनाद्वा, भणिष्यते यद्वितथं मयेह ।

तद्धीयनैर्मांमनुकम्पयद्भिः, शोध्यं मतार्थक्षतिरस्तु मैव ॥ २ ॥

इह स्थानाख्यतृतीयाङ्गानुयोगानन्तरं क्रमग्राप्त एव समवायाभिधानचतुर्थाङ्गानुयोगो भवतीति सोऽधुना समारभ्यते, तत्र च फलादिद्वारचिन्ता स्थानाङ्गानुयोगवत् क्रमादवसेया, नवरं समुदायार्थोऽयमस्य, समिति-सम्यक् अवस्थाधिक्येन अयनमयः-परिच्छेदो जीवाजीवादिविविधपदार्थसाथस्य यस्मिन्नसौ समवायः समवययन्ति वा—

समवतरन्ति संमिलन्ति नानाविधा आत्मादयो भावा अभिधेयतया यस्मिन्नसौ समवाय इति, स च प्रवचनपुर-
पस्याङ्गमिति समवायाङ्गम्, तत्र किल श्रीश्रमणमहावीरवर्द्धमानस्वामिनः सम्बन्धी पञ्चमो गणधर आर्यसुधर्म-
स्वामी स्वशिष्यं जम्बूनामानमभि समवायाङ्गार्थमभिधित्सुः भगवति धर्म्मोचार्ये बहुमानमाविर्भावयन् स्वकीयवचने
च समस्तवस्तुविस्तारस्वभावावभासिकेवलालोककलितमहावीरवचननिःश्रिततयाऽविगानेन प्रमाणमिदमिति शिष्यस्य
मतिमारोपयन्निदमादावेव सम्बन्धसूत्रमाह—

सुयं मे आउसत्तेणं भगवया एवमक्खायं—[इह खलु समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयंसंबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिस-
सीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोउत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपओअगरेणं अभयदएणं चक्खुद-
एणं मगदएणं सरणदएणं जीवदएणं धम्मदएणं धम्मदेसएणं धम्मनायगेणं धम्मसारहिणा धम्मवरचाउरंतचक्खवट्ठिणा अप्पडिहयव-
रणाणंदंसणधरेणं वियट्ठच्छउमेणं जिणेणं जावएणं तिन्नेणं तारएणं बुद्धेणं बोहएणं मुत्तेणं मोयगेणं सव्वद्युणा सव्वदरिसिणा सिव-
मयलमरुयमणंतमक्खयमच्चावाहमपुणरावित्तिसिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपाविउकामेणं इमे दुवालसंगे गणिपिडगे पन्नत्ते, तंजहा—आ-
यारे १ सूयगडे २ ठाणे ३ समवाए ४ विवाहपन्नत्ती ५ नायाधम्मक्काओ ६ उवासगदसाओ ७ अंतगडदसाओ ८ अणुत्तरो-
ववाइदसाओ ९ पण्हावागरणं १० विवागसुए ११ दिट्ठिवाए १२, तत्थ णं जे से चउत्थे अंगे समवाएत्ति आहिते तत्स णं
अयमेहे पन्नत्ते, तंजहा—] एगे आया एगे अणाया एगे दंडे एगे अदंडे एगा किरिआ एगा अकिरिआ एगे लोए एगे अलोए एगे

धम्मे एगे अधम्मे एगे पुण्णे एगे पावे एगे वंधे एगे मोक्खे एगे आसवे एगे संवरे एगा वेयणा एगा णिञ्जरा १८। जंबुद्वीवे दीवे एगं
जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं पणत्ते, अप्पइडाणे नरए एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं पन्नत्ते, पालए जाणवि-
माणे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं पन्नत्ते, सब्बइसिद्धे महाविमाणे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं पन्नत्ते ।
अद्धानक्खत्ते एगतारे पन्नत्ते, चित्तानक्खत्ते एगतारे पन्नत्ते, सातिनक्खत्ते एगतारे पन्नत्ते । इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
नेरइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, इमीसे णं रयणप्पहाए पुढवीए नेरइआणं उक्कोसेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, दोच्चाए
पुढवीए नेरइयाणं जहन्नेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असुर-
कुमाराणं देवाणं उक्कोसेणं एगं साहियं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, असुरकुमारिंदवज्जियाणं भोमिज्जाणं देवाणं अत्थेगइआणं एगं
पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असंखिज्जवासाउयसन्निपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, असंखि-
ज्जवासाउयगन्भवक्कंतियसंणिमणुयाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, वाणमंतराणं देवाणं उक्कोसेणं एगं पलिओवमं
ठिई पन्नत्ता, जोइसियाणं देवाणं उक्कोसेणं एगं पलिओवमं वाससयसहस्समन्महियं ठिई पन्नत्ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं जहन्नेणं
एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं अत्थेगइआणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, ईसाणे कप्पे देवाणं जहन्नेणं साइरेगं
एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता, ईसाणे कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, जे देवा सागरं सुसागरं सागरकंतं
भवं मणुं माणुसोत्तरं लोगहियं विमाणं देवत्ताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्कोसे णं एगं सागरोवमं ठिई पन्नत्ता, ते णं देवा

एगस्स अद्धमासस्स आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगस्स वाससहस्सस्स आहारहे ससु-
पअइ, संतेगइया भवसिद्धिया जे जीवा ते एगेणं भवग्गहणेणं सिञ्चिस्संति बुद्धिस्संति मुचिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदु-
क्खाणमंतं करिस्संति १८ ॥ सूत्रम् ॥ १ ॥

‘श्रुतम्’ आकर्णितं ‘मे’ मया हे ‘आयुष्मन् !’ चिरजीवित ! जम्बूनामन् ! ‘तेणं’ ति योऽसौ निर्मूलोन्मूलितरागद्वेषादिवि-
पमभावरिपुसैन्यतया भुवनभावावभासनसहसंवेदनपुरस्सराविसंवादिचचनतया च त्रिभुवनभवनप्राज्ञणप्रसर्पत्सुधाधव-
लयशोराशिस्तेन महावीरेण भगवता—समग्रैश्वर्यादियुक्तेन ‘एव’ मिति वक्ष्यमाणेन प्रकारेणाख्यातम्—अभिहितमात्मादि-
वस्तुतत्त्वमिति गम्यते, अथवा ‘आउसंतेणं’ ति भगवतेत्यस्य विशेषणमायुष्मता चिरजीवितवता भगवतेति, अथवा
पाठान्तरेण मयेत्यस्य विशेषणमिदं आवसता मया गुरुकुले आमृशता वा—संसृशता वा मया विनयनिमित्तं करतलाभ्यां
गुरोः क्रमकमलयुगलमिति, यद्वा ‘आउसंतेणं’ ति आजुपमाणेन वा प्रीतिप्रवणमनसेति, यदाख्यातं तदधुनोच्यते—
‘एगे आया’ इत्यादि, कस्यांचिद्वाचनायामपरमपि सम्बन्धसूत्रमुपलभ्यते, यथा—‘इह खलु समणेणं भगवया’ इत्यादि,
तोमेव च वाचनां बृहत्तरत्वाद्व्याख्यास्यामः, इदं च द्वितीयसूत्रं सङ्ग्रहरूपप्रथमसूत्रस्यैव प्रपञ्चरूपमवसेयम्,
अस्य चैवं गमनिका—‘इह’ अस्मिंल्लोके निर्ग्रन्थतीर्थे वा, खलु वाक्यालङ्कारे अवधारणे वा, तथा च इहेव, न शा-
क्यादिप्रवचनेषु, श्राम्यति—तपस्यतीति श्रमणस्तेन, इदं चान्तिमजिनस्य सहसम्पन्नं नामान्तरमेव, यदाह—‘सहसं-

मुद्रयाए समणे'त्ति, भगवतेति पूर्ववत्, महांश्वासौ वीरश्चेति यहावीरस्तेन, इदं च महासात्त्विकतया प्राणग्रहाणप्रवण-
परीपहोपसर्गनिपातेऽध्यग्रकम्पत्वेन पीयूषपानप्रभिराविर्भावितम्, आह च—'अथेले भयभेववाणं खंतिखमे परीसहो-
वसग्गाणं पडिमाणं पारए देवेहिं (से गामं) कए महावीरे'त्ति, कथम्भूतेनेत्याह—आदौ—प्राथम्येन श्रुतधर्ममाचारा-
दिग्रन्थात्मकं करोति—तदर्थप्रणायकत्वेन प्रणयतीत्येवंशील आदिकरस्तेन, तथा तरन्ति येन संसारसागरमिति तीर्थ-
प्रवचनं तदव्यतिरेकादिह सङ्गस्तीर्थं तस्य करणशीलत्वात्तीर्थकरस्तेन, तीर्थकरत्वं च तस्य नान्योपदेशबुद्धत्वपूर्वकमि-
त्यत आह—स्वयम्—आत्मनैव नान्योपदेशतः सम्यग्बुद्धौ हेयोपादेयवस्तुत्त्वं विदितवानिति स्वयंसम्बुद्धस्तेन, स्वयं-
सम्बुद्धत्वं चास्य न प्राकृतस्यैव संभाव्यं पुरुषोत्तमत्वादस्येत्यत आह—पुरुषाणां मध्ये तेन तेनातिशयेन रूपादिनोद्ग-
तत्वाद्-ऊर्ध्ववर्त्तित्वादुत्तमः पुरुषोत्तमस्तेन, अथ पुरुषोत्तमत्वमेव सिंहाद्युपमानत्रयेणास्य समर्थयन्नाह—सिंह इव सिंहः
पुरुषश्चासौ सिंहश्चेति पुरुषसिंहः, लोकेन हि सिंहे शौर्यमतिप्रकृष्टमभ्युपगतमतः शौर्यं स उपमानं कृतः, शौर्यं तु
भगवतो बाल्ये प्रत्यनीकदेवेन भाष्यमानस्याप्यभीतत्वात् कुलिशकठिनमुष्टिप्रहारप्रहतिप्रवर्द्धमानामरशरीरकुञ्जता-
करणाच्च इत्यतस्तेन, तथा वरं च तत्पुण्डरीकं च वरपुण्डरीकं-धवलं सहस्रपत्रं पुरुष एव वरपुण्डरीकं पुरुषवरपुण्डरीकं,
धवलता चास्य भगवतः सर्वाशुभमलीमसरहितत्वात् सर्वैश्च शुभैरनुभावैः शुद्धत्वादित्यतस्तेन, तथा वरश्चासौ गन्ध-

हस्ती च चरगन्धहस्ती पुरुष एव चरगन्धहस्ती, यथा गन्धहस्तिनो गन्धेनैव सर्वगजा भज्यन्ते तथा
भगवतस्तद्देशविहरणेन इतिपरचक्रदुर्भिक्षजनडमरकादीनि दुरितानि शतयोजनमध्ये नश्यन्तीति अतस्तेन पुरुषवर-
गन्धहस्तिना, न भगवान् पुरुषाणामेवोत्तमः किन्तु सकलजीवलोकस्यापीत्यत आह—लोकस्य-तिर्यग्भ्रनारकनाकि-
लक्ष्णजीवलोकस्योत्तमः—चतुर्दिशदुद्धातिशयाद्यसाधारणगुणगणोपेततया सकलसुरासुरखचरनरनिकरनमस्यतया च
प्रधानो लोकोत्तमस्तेन, लोकोत्तमत्वमेवास्य पुरस्कृतेर्वाह—लोकस्य-सञ्ज्ञिभव्यलोकस्य नाथः-प्रभुर्लोकनाथस्तेन, ना-
थत्वं चास्य 'योगक्षेमकृन्नाथ' इति वचनादप्राप्तस्य सम्यग्दर्शनादेर्योगकरणेन लब्धस्य तस्यैव पालनेन चेति, लोकना-
थत्वं च तात्त्विकं तद्धितत्वे सति सम्भवतीत्याह—लोकस्य-एकेन्द्रियादिप्राणिगणस्य हितः—आत्यन्तिकतद्रक्षाप्रकर्ष-
प्ररूपणेनानुकूलवर्ती लोकहितस्तेन, यदेतन्नाथत्वं हितत्वं वा तद्भव्यानां यथावस्थितसमस्तवस्तुस्तोमप्रदीपनेन नान्य-
थेत्याह—लोकस्य—विशिष्टतिर्यग्भ्रारूपस्यान्तरतिमिरनिकरनिराकरणेन प्रकृष्टपदार्थप्रकाशकारित्वात्प्रदीप इव प्रदीपो
लोकप्रदीपस्तेन, इदं च विशेषणं द्रष्टृलोकमाश्रित्योक्तम्, अथ दृश्यलोकमाश्रित्याह—लोकस्य-लोकयते इति लोक
इति व्युत्पत्त्या लोकालोकरूपस्य समस्तवस्तुस्तोमस्वभावस्याखण्डमार्तण्डमण्डलमिव निखिलभावस्वभावावभासनसमर्थ-
केवलालोकपूर्वकप्रवचनप्रभापटलप्रवर्तनेन प्रद्योतं—ग्रंकाशं करोतीत्येवंशीलो लोकप्रद्योतकरस्तेन, ननु लोकनाथत्वा-
दिविशेषणयोगी हरिहरहिरण्यगर्भादिरपि तत्तीर्थिकमतेन सम्भवतीति कोऽस्य विशेष इत्याशङ्कायां तद्विशेषाभिधानाया-

ह—न भयं दयते-प्राणापहरणरसिकोपसर्गकारिण्यपि प्राणिनि ददातीत्यभयदयः अभया वा-सर्वप्राणिभयपरिहार-
वती दद्या-घृणा यस्यासावभयदयो, हरिहरादिस्तु नैवमिति, तेनाभयदयेन, न केवलमसावपकारकारिणामप्यनर्थपरि-
हारमात्रं करोति अपित्वर्थप्राप्तिं करोतीति दर्शयन्नाह—चक्षुरिव चक्षुः—श्रुतज्ञानं शुभाशुभार्थविभागकारित्वात्तद्वयते
इति चक्षुर्दयस्तेन, यथा हि लोके चक्षुर्दत्त्वा वाञ्छितस्थानमार्गं दर्शयन् महोपकारी भवतीत्येवमिहापीति दर्शयन्नाह—
मार्ग-सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं परमपदपथं दयत इति मार्गदयस्तेन, यथा हि लोके चक्षुरुद्घाटनं मार्गदर्शनं च
कृत्वा चौरादिविलुप्तान् निरुपद्रवं स्थानं प्रापयन् परमोपकारी भवति एवमिहापीति दर्शयन्नाह—शरणं-त्राणमज्ञानो-
पद्रवोपहतानां तद्रक्षास्थानं तच्च परमार्थतो निर्वाणं तद्वयत इति शरणदयस्तेन, यथा हि लोके चक्षुर्मार्गशरणदानात्
दुःस्थानां जीवितव्यं ददाति एवमिहापीति दर्शयन्नाह—जीवनं जीवो-भावप्राणधारणमरणधर्मत्वमित्यर्थस्तं दयत
इति जीवदयो जीवेषु वा दया यस्य स जीवदयोऽतस्तेन, इदं चानन्तरोक्तं विशेषणकदम्बकं भगवतो धर्ममयमूर्ति-
त्वात्सम्पन्नमिति धर्मात्मकतामस्यान्यविशेषणपञ्चकेनाह—धर्म-श्रुतचारित्रात्मकं दुर्गतिप्रपतज्जन्तुधारणस्वभावं दयते-
ददातीति धर्मदयस्तेन, तद्दानं चास्य तद्देशनादेवेत्यत आह—धर्मम्-उक्तलक्षणं देशयति-कथयतीति धर्मदेशकस्तेन,
धर्मदेशकत्वं चास्य धर्मस्वामित्वे सति न पुनर्यथा नटस्येति दर्शयन्नाह—धर्मस्य-क्षायिकज्ञानदर्शनचारित्रात्मकस्य
नायकः—स्वामी यथावत्पालनाद्धर्मनायकस्तेन, तथा धर्मस्य सारार्थिर्धर्मसारथिः, यथा रथस्य सारथी रथं रथिकमश्वंश्च

रक्षति एवं भगवांश्चारित्रधर्माज्ञानां संयमात्मप्रवचनाख्यानं रक्षणोपदेशाद्धर्मसारयिर्भवतीति तेन धर्मसारयिना, तथा
 त्रयः समुद्राश्चतुर्थो हिमवान् एते चत्वारः अन्ताः—पर्यन्तास्तेषु स्वामितया भवतीति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्त्ती च
 चातुरन्तचक्रवर्त्ती वरश्चासौ पृथिव्याः चातुरन्तचक्रवर्त्ती चेति वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती—राजातिशयः धर्मविषये वरचातु-
 रन्तचक्रवर्त्ती धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्ती, यथा हि पृथिव्यां शेषराजातिशायी वरचातुरन्तचक्रवर्त्ती भवति तथा भग-
 वान् धर्मविषये शेषप्रणेनुणां मध्ये सातिशयत्वात् तथोच्यत इति तेन धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तिना, एतच्च धर्मदाय-
 कत्वादिविशेषणपञ्चकं प्रकृष्टज्ञानादियोगे सति भवतीत्यत आह—अप्रतिहृते-कटकुट्ट्यपर्वतादिभिस्खलिते अविसे-
 वादके वा अत एव क्षायिकत्वाद्वा वरे—प्रधाने ज्ञानदर्शने केवललक्षणे धारयतीति अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरस्तेन, एवं-
 विधसंवेदनसंपदुपेतोऽपि छन्नवान् मिथ्योपदेशित्वाज्ञोपकारीति निश्छन्नाताप्रतिपादनायास्याह, अथवा कथमस्याप्र-
 तिहतसंवेदनद्वयं सम्पन्नं ?, अत्रोच्यते, आवरणाभावाद्, एतदेवाह—व्यावृत्तं—निवृत्तमपगतं छन्न-शठत्वमावरणं वा यस्य
 स तथा तेन व्यावृत्तछन्नना, मायावरणयोश्चाभावोऽस्य रागादिजयाज्जात इत्यत आह—जयति—निराकरोति रागद्वेषा-
 दिरूपानरातीनि जिनस्तेन, रागादिजयश्चास्य रागादिस्वरूपतज्जयोपायज्ञानपूर्वक एव भवतीत्येतदस्याह—जा-
 नाति छात्रस्थिकज्ञानचतुष्टयेनेति ज्ञापकस्तेन, अनन्तरमस्य स्वार्थसम्पत्त्युपाय उक्तः, अधुना स्वार्थसम्पत्तिपूर्वकं परार्थ-
 सम्पादकत्वं विशेषणपदकेनाह—तीर्णं इव तीर्णः, संसारसागरमिति गम्यते, तेन, तथा तारयति परानप्युपदेशवर्त्तिन

इति तारकस्तेन, तथा बुद्धेन जीवादितत्त्वं, तथा बोधकेन जीवादितत्त्वमेवापरेषां, तथा मुक्तेन बाह्याभ्यन्तरग्रन्थिबन्धनात्, मोचकेन तत एव परेषां, तथा मुक्तत्वेऽपि सर्वज्ञेन सर्वदर्शिना, न तु मुक्तावस्थायां दर्शनान्तराभिमतपुरुषेणैव भाविजडत्वेन, तथा शिवं सर्वावाधारहितत्वात्, अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलनहेत्वभावात्, अरुजम्—अविद्यमान-रोगं, शरीरमनसोरभावात्, अनन्तमनन्तार्थविषयज्ञानस्वरूपत्वात्, अक्षयम्—अनाशं साद्यपर्यवसितस्थितिकत्वात्, अक्षतं वा परिपूर्णत्वात् पूर्णिमाचन्द्रमण्डलवत्, अव्यावाधमपीडाकारित्वात्, 'अपुनरावर्तकम्' अविद्यमानपुनर्भवावतारं, तद्धीजभूतकर्माभावात् सिद्धिगतिरिति नामधेयं यस्य तत्सिद्धिगतिनामधेयं, तिष्ठति यस्मिन् कर्मकृद्धि-काररहितत्वेन सदाऽवस्थितो भवति तत्स्थानं—क्षीणकर्मणो जीवस्य स्वरूपं लोकाग्रं वा, जीवस्वरूपविशेषणानि तु लोकाग्रस्याधेयधर्माणामाधारेऽध्यारोपादवसेयानि, तदेवंभूतं स्थानं सम्प्राप्तुकामेन—यातुमनसा न तु तत्प्राप्तेन, तत्प्राप्तस्याकरणत्वेन प्रज्ञापनाऽभावात्, प्राप्तुकामेनेति यदुच्यते तदुपचाराद्, अन्यथा हि निरभिलाषा एव भगवन्तः केवलिनो भवन्ति, 'मोक्षे भवे च सर्वत्र, निःस्पृहो मुनिसत्तम' इति वचनादिति । तदेवमगणितगुणगणसम्पदुपेतेन भगवता 'इमं' ति इदं वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षमासन्नं च द्वादशाङ्गानि यस्मिंस्तद् द्वादशाङ्गं गणिनः—आचार्यस्य पिटकमिव पिटकं गणिपिटकं, यथा हि वालङ्गुकवाणिजकस्य पिटकं सर्वस्वाधारभूतं भवति एवमाचार्यस्य द्वादशाङ्गं ज्ञानादिगुणरत्नसर्वस्वाधारकल्पं भवतीति भावः, प्रज्ञसं तीर्थङ्करनामकर्मोदयवर्तितया प्रायः कृतार्थेनापि परोपकाराय प्रकाशितं, 'तद्यथे'

त्पुदाहरणोपदर्शने, आचार इत्यादि द्वादश पदानि वक्ष्यमाणनिर्वचनानीति कण्ठ्यानि, 'तत्थ णं'ति तत्र-द्वादशाङ्गे णमि-
 त्यलङ्कारे यत्तच्चतुर्थमङ्गं समवाय इत्याख्यातं तस्यायमर्थः—आत्मादिः अभिधेयो भवतीति गम्यते, 'तद्यथे'ति वाच-
 नान्तरद्वितीयसम्बन्धसूत्रव्याख्येति । इह च विदुषा पदार्थसार्थमभिधत्ता सक्रम एवासावभिधातव्य इति न्यायः,
 तत्राचार्य एकत्वादिसङ्ख्याक्रमसम्बन्धानर्थान् वक्तुकाम आदावेकत्वविशिष्टानात्मनश्च सर्वपदार्थभोजकत्वेन प्रधानत्वा-
 दात्मादीन् सर्वस्य वस्तुनः सप्रतिपक्षत्वेन सप्रतिपक्षान् 'एगे आया' इत्यादिभिरष्टादशभिः सूत्रैराह, स्थानाङ्गोक्तार्थानि
 चैतानि प्रायस्तथापि किञ्चिदुच्यते—एक आत्मा, कथञ्चिदिति गम्यते, इदं च सर्वसूत्रेष्वनुगमनीयं, तत्र प्रदेशार्थतया
 असङ्ख्यातप्रदेशोऽपि जीवो द्रव्यार्थतया एकः, अथवा प्रतिक्षणं पूर्वस्वभावक्षयापरस्वरूपोत्पादयोगेनानन्तर्भेदोऽ-
 पि कालत्रयानुगामिचैतन्यमात्रोपेक्षया एक एव आत्मा, अथवा प्रतिसन्तानं चैतन्यभेदेनानन्तत्वेऽप्यात्मनां सङ्ग्रहनया-
 श्रितसामान्यरूपापेक्षैकत्वमात्मन इति । तथा न आत्मा अनात्मा—घटादिपदार्थः, सोऽपि प्रदेशार्थतया सङ्ख्येयास-
 ङ्ख्येयानन्तप्रदेशोऽपि तथाविधैकपरिणामरूपद्रव्यार्थोपेक्षया एक एव, एवं संतानोपेक्षयाऽपि, तुल्यरूपापेक्षया तु अनुप-
 योगलक्षणैकस्वभावयुक्तत्वात्कथञ्चिद्विन्नस्वरूपाणामपि धर्मास्तिकायादीनामनात्मनामेकत्वमवसेयमिति । तथा एको
 दण्डो दुष्प्रयुक्तमनोवाक्कायलक्षणो हिंसामात्रं वा, एकत्वं चास्य सामान्यनयादेशाद्, एवं सर्वत्रैकत्वमवसेयं । तथै-
 कोऽदण्डः—प्रशस्तयोगत्रयमहिंसामात्रं वा । तथैका क्रिया—कायिक्यादिका आस्तिक्यमात्रं वा । तथैका अक्रिया-

योगनिरोधलक्षणा नास्तिकत्वं वा । तथैको लोकः, त्रिविधोऽप्यसङ्ख्येयप्रदेशोऽपि वा द्रव्यार्थतया । तथा एकोऽलोकः, अनन्तप्रदेशोऽपि द्रव्यार्थतया, अथर्वते लोकालोकयोर्वहुत्वव्यवच्छेदनपरे सूत्रे, अभ्युपगम्यन्ते च कैश्चिद्वृत्तयो लोकाः, अतस्त्रिलक्षणा अलोका अपि तावन्त एवेति, एवं सर्वत्र गमनिका कार्या । नवरं धर्मो-धर्मोस्तिकायः, अधर्मः-अधर्मोस्तिकायः, पुण्यं-शुभं कर्म, पापम्-अशुभं कर्म, बन्धो-जीवस्य कर्मपुद्गलसंश्लेषः, स चैकः सामान्यतः, सर्वकर्मबन्धव्यवच्छेदावसरे वा पुनर्वन्धाभावाद्, अर्नेनोद्देशेन मोक्षाश्रयसंवरवेदनानिर्जराणामप्येकत्वमवसेयमिति । इह चानात्मग्रहणेन सर्वपामनुपयोगवतामेकत्वं प्रज्ञाप्य पुनर्लोकादितया यदेकत्वप्ररूपणं तत्सामान्यविशेषापेक्षमवगन्तव्यमिति ॥ एवं चात्मादीनां सकलशाल्वप्रपञ्चानामर्थानां प्रत्येकमेकत्वमभिधाय अधुनात्मपरिणामरूपाणामर्थानां तदेवाह—‘जम्बू’ इत्यादि सूत्रसप्तकमाश्रयविशेषाणां तथा ‘इमीसे रयणे’त्यादिसूत्राष्टादशकमाश्रयिणां स्थित्यादि-धर्माणां प्रतिपादनपरं मुत्रोदं, नवरं ‘जम्बूद्वीपे दीपे’ इह सूत्रे ‘आयामविवर्धभेण’ति क्वचित्पाठो दृश्यते, क्वचित्तु ‘चक्षुर्बालविवर्धभेण’ति तत्र प्रथमः सम्भवति, अन्यत्रापि तथा श्रवणात्, सुगमश्च, द्वितीयस्त्वेवं व्याख्येयः—चक्र-बालविवर्धभेन-वृत्तव्यासेन, इदं च प्रमाणयोजनमवसेयम्, यदाह—“आयुर्जुलेण वत्थुं उत्सेहेपमाणओ मिणसु देहं । नगपुढविविमाणाइं मिणसु पमाणंगुलेणं तु ॥ १ ॥” तथा पालकं-यानविमानं सौधमेन्द्रसम्बन्ध्याभियो-

निकपालकाभिधानदेवकृतं वैक्रियं, यानं-गमनं तदर्थं विमानं (यानविमानं) यायतेऽनेनेति यानं तदेव वा विमानं यानविमानं पारियानिकमिति यदुच्यते, 'अत्थी'त्यादि, अस्ति-विद्यते एकेपां-केपाच्चिन्नैरयिकाणामेकं पल्योपमं स्थितिरिति कृत्वा 'प्रज्ञप्ता' प्रवेदिता मया अन्यैश्च जिनैः, सा चतुर्थे प्रस्तटे मध्यमाऽवसेयेति, एवमेकं सागरोपमं त्रयोदशे प्रस्तटे उत्कृष्टा स्थितिः इति ॥ 'असुरिन्द्रवज्रियाणं'ति चमरवलिवर्जितानां 'भोमेज्जाणं'ति भवनवासिनां भूमौ-पृथिव्यां रत्नप्रभाभिधानायां भवत्वात्तेषामिति, तेषां चैकं पल्योपमं मध्यमा स्थितिर्यत उत्कृष्टा देशेने द्वे पल्योपमे सा, आह च—“दाहिण दिवहु पलियं दो देसूणुत्तरिछाणं”ति, 'असंखेजे'त्यादि, असंख्येयानि वर्षाण्यायुर्थेपां ते तथा ते च ते सञ्जिनश्च-समनस्कास्ते च ते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चेत्यसंख्येयवर्षायुःसञ्जिपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकास्तेषां केषाञ्चिद् ये हेमवतैरण्यवतवर्षयोरुत्पन्नास्तेषामेकं पल्योपमं स्थितिः, एवं मनुष्यसूत्रमपि, नवरं गर्भे-गर्भाशये व्युत्क्रान्तिः-उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिका न समृच्छन्तजा इत्यर्थः । 'वाणमन्तराणं देवाणं'ति, देवानामेव न तु देवीनां, तासामर्द्धपल्योपमस्य प्रतिपादितत्वात्, 'जोइसियाणं देवाणं'ति चन्द्रविमानदेवानां, न सूर्यादिदेवानां, नापि चन्द्रादिदेवीनां, 'पलियं च सयसहस्सं चन्दाणवि आउयं जाण' इति वचनात्, 'सोहम्मे कप्पे देवाणं'ति इह देवशब्देन देवा देव्यश्च गृहीताः, सौधर्मे हि पल्योपमाद्धीनतरा स्थितिर्जघन्यतोऽपि नास्ति, इयं च प्रथमप्रस्तटेऽवसेया, 'सोहम्मे कप्पे अत्थे-

गइयाणं देवाणं एगं सागरोवम'मिति, अत्र देवानामेव ग्रहणं न तु देवीनां, उत्कृष्टतोऽपि तत्र तासां पञ्चाशत्पल्यो-
पमस्थितिकत्वात्, तथा एकं सागरोपममिति मध्यमस्थित्यपेक्षया, उत्कर्षतस्तत्र सागरोपमद्वयसद्भावात्, प्रस्तटा-
पेक्षया त्वेपा सप्तमे प्रस्तटे मध्यमावसेया । 'ईसाणे कर्णे देवाण'मित्यत्र देवग्रहणेन देवा देव्यश्च गृह्यन्ते, यतस्तत्र
सातिरेकपल्योपमादन्या जघन्यतः स्थितिरेव नास्ति, 'ईसाणे कर्णे देवाणं अर्थेगइयाण'मित्यत्र देवानामेव ग्रहणं न
देवीनां, तत्र तासामुत्कर्षतोऽपि पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमस्थितिकत्वादिति, तथा ये देवाः सागरं-सागराभिधानमेवं सुसा-
गरं सागरकान्तं भवं मनुं मानुषोत्तरं लोकहितमिह चकारो द्रष्टव्यः, समुच्चयस्य द्योतनीयत्वाद्, विमानं-देवनिवास-
विशेषमासाद्येति शेषः, देवत्वेन न तु देवीत्वेन तासां सागरोपमस्थितेरसम्भवात् उत्पन्ना-जातास्तेषां देवीनामेकं साग-
रोपमं स्थितिः, एतानि च विमानानि सप्तमे प्रस्तटेऽवसेयानि ॥ स्थित्यनुसारेण च देवानामुच्छ्वासो भवन्तीति तान्
दर्शयन्नाह—'ते ण'मित्यादि, येषां देवानामेकं सागरोपमं स्थितिस्ते देवा णमित्यलङ्कारे अर्द्धमासस्यान्ते इति शेषः
आनन्ति प्राणन्ति, एतदेव क्रमेण व्याख्यानयन्नाह—उच्छ्वासन्ति निःश्वसन्ति, वाशब्दाः विकल्पार्थाः, तथा तेषा-
मेव वर्षसहस्रस्यान्ते इति शेषः, आहारार्थः—आहारप्रयोजनमाहारपुद्गलानां ग्रहणमाभोगतो भवति, अनाभोगतस्तु
प्रतिसमयमेव विग्रहादन्यत्र भवतीति, गाथेह—'जस्स जइ सागरोवमाइं ठिइ तस्स तत्तिण्हिं पक्खेहिं । ऊसासो दे-

वाणं वाससहस्रेहि आहारो ॥ १ ॥ त्ति, सन्ति—विद्यन्ते ‘एगइया’ एके केचन ‘भवसिद्धि’त्ति भवा—भाविनी सिद्धिः—मुक्तिर्येषां ते भवसिद्धिकाः—भव्याः ‘भवस्य—मनुष्यजन्मनो ग्रहणम्—उपादानं भवग्रहणं तेन सेत्स्यन्ति अष्टविधमहर्द्धिप्राप्त्या भोत्स्यन्ते केवलज्ञानेन तत्त्वं ‘मोक्षन्ति’ कर्मराशेः परिनिर्वास्यन्ति—कर्मकृतविकार-रविरहान्छीतीभविव्यन्ति, किमुक्तं भवति ?—सर्वदुःखानामन्तं करिष्यन्तीति ॥ सामान्यनयाश्रयणादेकतया वस्तू-न्यभिधायानुना विशेषनयाश्रयणाद्वित्वेनाह—

दो दंडा पन्नत्ता, तं०—अट्टादंडे चेव अणट्टादंडे चेव, दुवे रासी पणत्ता, तंजहा—जीवरासी चेव अजीवरासी चेव, दुविहे वन्धणे पन्नत्ते, तंजहा—रागवन्धणे चेव दोसवन्धणे चेव, पुव्वाफगुणीनक्खत्ते दुतारे पं०, उत्तराफगुणी नक्खत्ते दुतारे पं०, पुव्वाभइवया नक्खत्ते दुतारे पं०, उत्तराभइवया नक्खत्ते दुतारे पं०, इमीसे णं रयणप्पहाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० दुच्चाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असुरकुमारिदवज्जियाणं भोमिजाणं देवाणं उक्कोसेणं देसूणाइं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिज-वासाउयसन्निपंचेदियतिरिक्खजोणिआणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिजवासाउयसन्नि० माणुस्साणं अत्थेगइयाणं देवाणं (च) दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्मे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० ईसाणे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्मे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ईसाणे कप्पे देवाणं उक्को-

सेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० सणकुमारे कप्पे देवाणं जहण्णेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० माहिंदे कप्पे देवाणं जहण्णेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० जे देवा सुमं सुभक्तं सुभवणं सुभगंधं सुभलासं सुभफासं सोहम्मवडिंसं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ते णं देवा दोण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं दोहिं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ । अत्थेगइया भवसिद्धिया जीवा जे दोहिं भवगहणेहिं सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् २ ॥

‘दो दंडे’त्यादि सुगममाद्विस्थानकसमासेः, नवरमिह दण्डराशिवन्धनार्थं सूत्राणां त्रयं नक्षत्रार्थं चतुष्टयं स्थित्यर्थं त्रयोदशकमुच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमिति, तत्रार्थेन—स्वपरोपकारलक्षणेन प्रयोजनेन दण्डो—हिंसा अर्थदण्डः एतद्विपरीतोऽनर्थदण्ड इति, तथा रत्नप्रभायां द्विपल्योपमा स्थितिश्चतुर्थग्रस्तटे मध्यमा, द्वितीयायां द्वे सागरोपमे स्थितिः पष्ठग्रस्तटे मध्यमा ज्ञेया, तथा असुरेन्द्रवर्जितभवनवासिनां द्वे देशेने पल्योपमे स्थितिरौदीच्यनागकुमारादीनाश्रित्यावसेया, यत आह—‘दो देसूणुत्तरिछाणं’ति, तथा असह्येयवर्पायुपां पञ्चेन्द्रियतिरश्चां मनुष्याणां च हरिवर्परम्यकवर्षजन्मनां द्विपल्योपमा स्थितिरिति ॥ २ ॥ अथ त्रिस्थानकं—

तथो दंडा पं० तं०—मणदण्डे वयदंडे कायदंडे, तथो गुत्तीओ पं०, तंजहा—मणगुत्ती वयगुत्ती कायगुत्ती, तथो सल्ला पं० तं०—मायासल्ले णं नियाणसल्ले णं मिच्छादंसणसल्ले णं, तथो गारवा पं० तं०—इद्धीगारवे णं रसगारवे णं सायागारवे णं, तथो विरा-

હુણા પં૦ તં૦-નાણવિરાહણા દંસણવિરાહણા ચરિત્તવિરાહણા, મિગસિરનક્ષત્તે તિતારે પં૦, પુસ્સનક્ષત્તે તિતારે પં૦ જેઠ્ઠા-
 નક્ષત્તે તિતારે પં૦ અમીઇનક્ષત્તે તિતારે પં૦ સવળનક્ષત્તે તિતારે પં૦ અસ્સિણિનક્ષત્તે તિતારે પં૦ ભરણીનક્ષત્તે તિતારે
 પં૦, ઇમીસે ણ રયળપ્પમાણ પુઠ્ઠવીણ અત્થેગઇયાણં નેરઇયાણં તિત્તિ પલિઓવમાઇ ઠિઈ પં૦, દોઢાણં પુઠ્ઠવીણ નેરઇયાણં ઉક્કો-
 સેણં તિણિણ સાગરોવમાઇ ઠિઈ પં૦, તચાણં પુઠ્ઠવીણ નેરઇયાણં જહળેણં તિણિણ સાગરોવમાઇ ઠિઈ પં૦, અસુરકુમારાણં દેવાણં
 અત્થેગઇયાણં તિણિણ પલિઓવમાઇ ઠિઈ પં૦, અસંઘિજ્ઞવાસાડયસન્નિપિંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં ઉક્કોસેણ ઉક્કોસેણ પલિઓવમાઇ
 ઠિઈ પં૦, અસંઘિજ્ઞવાસાડયસન્નિગમ્ભવ્વકંતિયમણુસાણ ઉક્કોસેણ તિણિણ પલિઓવમાઇ ઠિઈ પં૦, સોહમ્મીસાણેસુ અત્થેગઇયાણં
 તિણિણ પલિઓવમાઇ ઠિઈ પં૦, સળંકુમારમાહિંદેસુ કપ્પેસુ અત્થેગઇયાણં દેવાણં તિણિણ સાગરોવમાઇ ઠિઈ, પં૦, જે દેવા આમંકર
 પમકરં આમંકરપમંકર ચંદં ચંદાવત્તં ચંદપ્પમં ચંદકંત ચંદવળ્લણ ચંદલેસં ચંદજ્ઞયં ચંદસિઠ્ઠ ચંદકૂડ ચંદુત્તરવહિંસગં
 વિમાણં દેવત્તાણ તેસિ ણં દેવાણં ઉક્કોસેણ તિણિણ સાગરોવમાઇ ઠિઈ પં૦ તે ણં દેવા તિણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
 પાણમંતિ વા ડસસંતિ વા નીસસંતિ વા તેસિ ણં દેવાણં ઉક્કોસેણ તિહિ વાસસહસ્સેહિં આહારદ્દે સમુપ્પજઇ, સંતેગઇયા ભવસિદ્ધિયા
 જીવા જે તિહિ ભવગગહેહિં સિઙ્ગિસસંતિ બુઙ્ગિસસંતિ મુચ્ચિસસંતિ પરિનિવ્વાઇસસિ સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસસંતિ ॥ સૂત્રમ્ ૩ ॥

‘તઓ’ इत्यादि सर्वं सुगमं, नवरमिह दण्डगुप्तिशल्यगौरवविरावनार्थं सूत्राणां पञ्चकं, नक्षत्रार्थं सप्तकं, स्थित्यर्थं
 नवकम्, उच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमिति, तथा दण्ड्यते-चारित्रैथर्यापहारतोऽसारीक्रियते एभिरात्मेति दण्डाः-दुष्प्रयुक्तमनः-

प्रभृतयः मन एव दण्डो मनोदण्डो मनसा वा दुष्प्रयुक्तेनात्मनो दण्डो-दण्डनं मनोदण्डः एवमितरावपि, तथा
 गोपनानि गुप्तयः-मनःप्रभृतीनामशुभप्रवृत्तिनिरोधनानि शुभप्रवृत्तिकरणानि चेति । तथा तोमरादिशल्यानीव शल्यानि
 दुःखदायकत्वात् मायादीनि, तत्र माया-निकृतिः सैव शल्यं मायाशल्यं 'ण'मित्यलङ्कारे एवमितरे अपि नवरं नि-
 दानं-देवादिऋद्धीनां दर्शनश्रवणाभ्यामितो ब्रह्मचर्यादेरनुष्ठानान्ममैता भूयासुरित्यध्यवसायो मिथ्यादर्शनम्-अतत्त्वा-
 र्थश्रद्धानमिति । तथा गौरवाणि-अभिमानलोभाभ्यामात्मनोऽशुभभावगुरुत्वानि तानि च संसारचक्रवालपरिभ्रमण-
 हेतुकर्मनिदानानि, तत्र ऋद्ध्या-नरेन्द्रादिपूज्याचार्यत्वादिलक्षणया गौरवम्, ऋद्धिप्राप्त्यभिमानतदप्राप्तिसिप्रार्थनद्वा-
 रेणात्मनोऽशुभभावगौरवमित्यर्थः, एवं रसेन गौरवं रसगौरवं सातया गौरवं सातगौरवं चेति । तथा विराधनाः-ख-
 ण्डनाः, तत्र ज्ञानस्य विराधना ज्ञानविराधना-ज्ञानप्रत्यनीकतानिह्वादिरूपा एवमितरे अपि, नवरं दर्शनं-सम्य-
 ग्दर्शनं क्षायिकादि चारित्रं-सामायिकादीति । तथा असह्ययातवर्षायुषां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां देवकुरुत्तरकुरु-
 जन्मनां त्रीणि पत्योपमानीति, तथा आभङ्करं प्रभङ्करं आभङ्करप्रभङ्करं चन्द्रं चन्द्रावर्त्तं चन्द्रप्रभं चन्द्रकान्तं चन्द्रवर्णं
 चन्द्रलेख्यं चन्द्रध्वजं चन्द्रशृङ्गं चन्द्रसृष्टं चन्द्रकूटं चन्द्रोत्तरावतंसकं विमानमित्यादि ॥ ३ ॥

चत्तारि कसाया प० तं०-कोहकसाए माणकसाए लोभकसाए, चत्तारि ज्ञाणा प० तं०-अट्टज्ज्ञाणे रुदज्ज्ञाणे
 धम्मज्ज्ञाणे सुक्कज्ज्ञाणे, चत्तारि विगहाओ प० तं०-इत्थिकहा भत्तकहा रायकहा देसकहा, चत्तारि सण्णा प० तं०-आहार०

भय० मेहुण० परिगहसण्णा चउव्विहे वन्धे प० तं०—पगइव्वंधे ठिइवन्धे अणुभाववन्धे पएसवन्धे, चउगाउए जोयणे प०, अणु-
 राहानवखत्ते चउतारे प०, पुव्वासढानवखत्ते चउतारे प०, उत्तरासाढानवखत्ते चउतारे प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थे-
 गइयाणं नेरइयाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए ण पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प०, असुर-
 कुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०, सोहमीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओ-
 वमाइं ठिई प०, सणकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा किट्ठि सुकिट्ठि किट्ठियावत्तं
 किट्ठिप्पभं किट्ठिजुत्तं किट्ठिवणं किट्ठिलेसं किट्ठिज्झयं किट्ठिसिगं किट्ठिसिहं किट्ठिकूडं किट्ठुत्तरवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा
 तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा चउण्हउद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा
 नीससंति वा तेसिं देवाणं चउहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, अत्थेगइया जीवा जे चउहिं भवग्गहणेहिं
 सिज्झस्संति जाव सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ४ ॥

चतुःस्थानकमग्नि सुगममेव, नवरं कपायध्यानविकथासञ्ज्ञावन्धयोजनार्थं सूत्राणां पदकं, नक्षत्रार्थं त्रयं, स्थित्यर्थं
 पदकं, शेषं तथैव, अन्तर्मुहूर्तं यावच्चित्तस्यैकाग्रता योगनिरोधश्च ध्यानं, तत्रार्त्तं मनोज्ञामनोज्ञेषु वस्तुषु वियोगसंयो-
 गादिनिबन्धनचित्तविकृवलक्षणं रौद्रं हिंसानृतचौर्यधनसंरक्षणाभिसन्धानलक्षणं धर्म्यमाज्ञादिपदार्थस्वरूपपर्यालोच-
 नैकाग्रता शुक्लं पूर्वगतश्रुतावलम्बनेन मनसोऽत्यन्तस्थिरता योगनिरोधश्चेति, तथा विरुद्धाधारित्रं प्रति स्यादिविषयाः

कथा विकथाः, तथा सञ्ज्ञाः—असातवेदनीयमोहनीयकर्मोदयसम्पाद्या आहाराभिलाषादिरूपाश्वेतनाविशेषाः, तथा सकृपायत्वाजीवस्य कर्मणो योग्यानां पुद्गलानां बन्धनं-आदानं बन्धः, तत्र प्रकृतयः कर्मणोंऽंशा भेदाः ज्ञानावरणीयाद-योऽष्टौ तासां बन्धः प्रकृतिबन्धः तथा स्थितिः—तासामेवावस्थानं जघन्यादिभेदभिन्नं तस्या बन्धो—निर्वर्त्तनं स्थिति-बन्धः तथा अनुभावो—विपाकस्तीव्रादिभेदो रसस्तस्य बन्धोऽनुभावबन्धः, तथा जीवप्रदेशेषु कर्मप्रदेशानामनन्तान-न्तानां प्रतिप्रकृति प्रतिनियतपरिमाणानां बन्धः—सम्बन्धनं प्रदेशबन्ध इति, तथा कृष्टिसुकृष्टयादीनि द्वादश विमानानि पूर्वोक्तविमानानामनुसारयन्तीति ॥ ४ ॥

पंच किरिया प० तं०—काइया अहिगरणिग्या पाउसिआ पारितावणिआ पाणाइवायकिरिया, पंच महव्वया प० तं०—सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं सव्वाओ अदत्तादाणाओ वेरमणं सव्वाओ मेहूणाओ वेरमणं सव्वाओ परिगहाओ वेरमणं, पंच कामगुणा प० तं०—सद्दा रूवा रसा गंधा फासा, पंच आसवदारा प० तं—भिच्छत्तं अविरई पमाया कमाया जोगा, पंच संवरदारा प० तं—सम्भत्तं विरई अपमत्तया अकसाया अजोगया, पंच निज्जरट्टाणा प० तं०—पाणाइवा-याओ वेरमणं मुसानायाओ वेरमणं अदिन्नादाणाओ वेरमणं मेहूणाओ वेरमणं परिगहाओ वेरमणं, पंच समिईओ प० तं०—ईरियासमिई भासासमिई एसणासमिई आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिई उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लुपारिट्ठावणियासमिई, पंच जत्थिक्काया प० तं०—धम्मत्थिक्काए अधम्मत्थिक्काए आगासत्थिक्काए जीवत्थिक्काए पोगलत्थिक्काए, रोहिणीनक्खत्ते पंचतारे प०,

पुण्यसुनक्खत्ते पंचतारे प०, हत्यनस्खत्ते पंचतारे प०, विसाहानस्खत्ते पंचतारे प०, धणिट्ठानस्खत्ते पंचतारे प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं पंच पलिओवमाइं ठिई प०, तजाए ण पुढवीए अत्थेगइयाण नेरइयाणं पंच सागरो-वमाइं ठिई प०, असुरकुमाराण देवाणं अत्थेगइयाण पंच पलिओवमाइं ठिई प०, गोहस्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाण पंच पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु अत्थेगइयाण देवाणं पंच सागरोनमाइं ठिई प०, जे देवा नायं सुमायं नायावत्त वा-यप्पभं वायकंतं वायवणं वायलेस वायज्जयं वायसिगं वायमिट्ठं वायहूडं नाउत्तस्वडिगं सूरं सुखर सूरानत्त सूरणं सूरत्तं सूरवणं सूरलेसं सूरज्जय सूरसिगं सूरहूडं सूरत्तस्वडिंसगं विमाणं देवत्ताए उयण्णा तेमि णं देवाणं उल्लोमेण पंच सागरो-वमाइं ठिई प०, ते णं देवा पंचण्हं अद्धमासाण आपणंति वा पाणमंति वा उत्तसति ना नीमसति ना तेमि णं देवाणं पंचहिं वास-सहस्सेहिं आहारठे समुप्पअइ, सत्तेगइया भवमिद्धिया जीमा जे पंचहिं भवग्गहणेहिं सिज्जिस्संति जाअ अंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ५ ॥

पञ्चस्थानकमपि सुगमं, नवरं क्रियामहाव्रतकामगुणाश्चसंचरनिर्जरास्थानसमित्यस्मिन्नायार्थं मूत्राणामष्टकं, नक्ष-त्रार्थं पञ्चकं, स्थित्यर्थं पदकं, उच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमेवेति, तथा क्रियाः—व्यापारविशेषाः तत्र त्रयेन निर्युक्ता कायिकी, कायचेष्टेत्यर्थः, अधिक्रियते वात्मा नरकादिषु येन तदधिकरणं तेन निर्युक्ता आधिकरणीकी—यद्वादिनिर्वर्त्तनादि-लक्षणेति, प्रद्वयो—मत्सरस्तेन निर्युक्ता प्राद्वेषिकी परितापनं—ताउनादिदुःखविशेषलक्षणं तेन निर्युक्ता पारितापनिकी प्राणातिपातक्रिया प्रतीतेति, तथा काम्यन्ते—अभिलष्यन्ते इति कामास्ते च ते गुणाश्च—पुद्गलधर्माः द्रव्यादय इति

कामगुणाः कामस्य वा-मदनस्योद्दीपका गुणाः कामगुणाः-शब्दादय इति, तथा आश्रवद्वाराणि-कर्मोपादानोपाया
 मिथ्यात्वादीनि संवरस्य-कर्मोपादानस्य द्वाराणि-उपायाः संवरद्वाराणि-मिथ्यात्वाद्याश्रवद्वारविपरीतानि सम्य-
 कत्वादीनि, तथा निर्जरा-देशतः कर्मक्षपणा तस्याः स्थानानि-आश्रयाः कारणानीति यावन्निर्जरास्थानानि-प्राणा-
 तिपातचिरमणादीनि, एतान्येव च सर्वशब्दविशेषितानि महाव्रतानि भवन्ति, तानि च पूर्वसूत्राभिहितानि स्थूलशब्द-
 विशेषितानि अणुव्रतानि भवन्ति, निर्जरास्थानत्वं पुनरेषां साधारणमिति तदिहैषामभिहितं, तथा समितयः-सङ्गताः
 प्रवृत्तयः, तत्रेयांसमितिः-गमने सम्यक् सत्त्वपरिहारतः प्रवृत्तिः भापासमितिः-निरवद्यवचनप्रवृत्तिः, एषणास-
 मितिः-द्विचत्वारिंशदोषवर्जनेन भक्तादिग्रहणे प्रवृत्तिः, आदाने-ग्रहणे भाण्डमात्रयोरुपकरणपरिच्छदस्य निक्षेपणे-
 अवस्थापने समितिः-सुप्रत्युपेक्षितादिसाङ्गत्वेन प्रवृत्तिश्चतुर्थी, तथोच्चारस्य-पुरीपस्य प्रश्रवणस्य-मूत्रस्य खेलस्य-
 निष्ठीवनस्य सिंघाणस्य-नासिकाश्लेष्मणो जलस्य-देहमलस्य परिष्ठापनायां-परित्यागे समितिः-स्थण्डिलादि-
 दोषपरिहारतः प्रवृत्तिरिति पञ्चमी, अस्तिकायाः-प्रदेशराशयः धर्मास्तिकायादयो गतिस्थित्यवगाहोपयोगस्पर्शा-
 दिलक्षणाः, स्थितिसूत्रेषु स्थितेरुत्कृष्टादिविभाग एवमनुगन्तव्यः, यदुत-सांगरमेगं १ तिय २ सत्त ३ दस य
 ४ सत्तरस ५ तह य वावीसा ६। तेत्तीसं जाव ठिई सत्तसुवि कमेण पुढवीसु ॥ १ ॥ जा यढमाए जेढा सा वीयाए

१ सामरोपममेक त्रीणि सप्त दश च सप्तदश तथा च द्वाविंशतिः । त्रयस्त्रिंशत् यावत् स्थितिः सप्तस्वपि क्रमेण पृथ्वीषु ॥१॥ या प्रथमाया ज्येष्ठा सा अत्रेतनायां

कणिष्ठिया भणिया । तरतमजोगो एसो दस वाससहस्स रयणाए ॥ २ ॥ तथा—‘दो १ साहि २ सत्त ३ साहिय ४ दस ५ चोदस ६ सत्तेरेव, अयराइं । सोहम्मा जा सुको तदुवरि इक्किममारोवे ॥ ३ ॥ पलियं १ अहियं २ दो सार ३ साहिय ४ सत्त ५ दस ६ चउदस ७ (तहय) । सत्तरस ८ सहस्सारे तदुवरि इक्किममारोवे ॥ ४ ॥”त्ति, तथा चातं सुवातमित्थादीनि द्वादश वाताभिलापेन विमाननामानि तावन्त्येव सूराभिलापेनेति ॥ ५ ॥

छ लेसाओ पणत्ता तंजहा—कणहलेसा नीललेसा काउलेसा तेउलेसा पम्हलेसा सुक्कलेसा, छ जीगनिकाया प० तं०—पुढवीकाए आऊकाए तेउकाए वाउकाए वणस्सइकाए तसकाए, छविहे चाहिरेत वोक्कमे प० तं०—अणसणे ऊणोगेरिया वित्तीसंसेनो रसपरिचाओ कायकिलेसो संलीणया, छविहे अब्बितरे तमोक्कमे प० तं०—पायळित्तं पिणओ नेगानवं सज्जाओ ज्ञाणं उस्सम्मो, छ छाउमत्थिया समुग्घाया प० तं०—वेयणासमुग्घाए कयायमगुग्घाए मारणंतिअमगुग्घाए वेउयियसगुग्घाए तेयमगुग्घाए आदारसमुग्घाए, छविहे अत्युग्गहे प० तं०—सोइंदियअत्युग्गहे चम्मुरंदियअत्युग्गहे धाणिंदिअअत्युग्गहे जिब्बिदिअअत्युग्गहे फासिंदियअत्युग्गहे नोइंदियअत्युग्गहे, कत्तियानक्खत्ते छत्तारे प० असिलेसानम्पत्ते छत्तारे प०, ईभीसे णं रयणप्पगाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं छ पलिओवमाइं डिई प०, तथाए णं पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं छ सागरोवमाइं डिई प०, अमुरकुमारणं देवाणं अत्येगइयाणं छ पलिओवमाइं डिई प०, सोहम्मीमाणेसु कणेसु अत्येगइयाणं देवाण छ पलिओवमाइं डिई प०,

१ जचन्या भणित्ता । तरतमयोग एए दस पंगहत्ताणि रजप्रभवायाम् ॥ २ ॥ दे साहितं यस गादि कानि इत्तं नत्तु इत्तं मस सीर अतराणि । गीधमात्त यात्त शुक्रः तदुपर्यै कृत्तमारोपयेत् ॥ ३ ॥ पलवं अभि कं हे सापरोपगे साधि के मस दस नत्तु इत्तं । सप्त दस महत्तारे तदुपर्यै कृत्तमारोपयेत् ॥ ४ ॥

सणकुमारमाहिदेसु अथेगइयाणं देवाणं छ सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सयंभुं सयंभूरमणं घोसं सुघोसं महाघोसं किट्टि-
घोसं वीरं सुवीरं वीरगतं वीरसेणियं वीरावत्तं वीरप्पभं वीरकत्तं वीरलेसं वीरज्झयं वीरसिगं वीरसिद्धं वीरकूडं वीरुत्तर-
वडिसणं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं छ सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा छण्हं अद्धमासाणं आणमंति
वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं छहिं वाससहस्सेहिं आहारुहे समुप्पज्झइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा
जे छहिं भवगहणेहिं सिञ्चिस्संति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सति ॥ सूत्रं ६ ॥

पदस्थानकमथ, तच्च सुबोधं, नवरमिह लेश्या ? जीवनिकाय २ बाह्या ३ऽऽभ्यन्तरतपः ४ समुद्रघाता ५ऽवग्रहा-
र्थानि सूत्राणि पद, नक्षत्रार्थे द्वे, स्थित्यर्थानि पद, उच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमेवेति, तत्र लेश्यानां स्वरूपमिदं—‘कृष्णादि-
द्रव्यसाचिव्यात्, परिणामो य आत्मनः । स्फटिकस्येव तत्रायं, लेश्याशब्दः प्रयुज्यते ॥ १ ॥’ इति, तथा बाह्यतपः—
बाह्यशरीरस्य परिशोपणेन कर्मक्षपणहेतुत्वादिति, आभ्यन्तरं—चित्तनिरोधप्राधान्येन कर्मक्षपणहेतुत्वादिति, तथा
छद्मस्थः—अकेवली तत्र भवा छाद्मस्थिकाः तत्र सम्—एकीभावेनोत्—प्रावत्येन च घातानि—निर्जरणानि समुद्रघाताः, वेद-
नादिपरिणतो हि जीवो बहून् वेदनीयादिकर्मप्रदेशान् कालान्तरानुभवयोग्यानुदीरणाकरणेनाकृष्योदये प्रक्षिप्यानुभूय
निर्जरयति, आत्मप्रदेशैः संश्लिष्टान् शातयतीत्यर्थः, ते चेह वेदनादिभेदेन पडुक्ताः, तत्र वेदनासमुद्रघातोऽसद्वेद्यकर्मा-
श्रयः कपायसमुद्रघातः कपायाख्यचारित्रमोहनीयकर्माश्रयः मारणान्तिकसमुद्रघातोऽन्तर्मुहूर्तेशेपायुष्ककर्माश्रयो वैकु-

विक्तैजसाहारकसमुद्धाताः शरीरनामकर्माश्रयाः, तत्र वेदनासमुद्धातसमुद्धत आत्मा वेदनीयकर्मपुद्गलशाटनं करोति
 कपायसमुद्धातसमुद्धतः कपायपुद्गलशातं मारणान्तिकसमुद्धातसमुद्धत आयुःकर्मपुद्गलघातं वैकुर्विकसमुद्धातसमु-
 द्धतस्तु जीवप्रदेशान् शरीराद्बहिर्निष्काश्य शरीरविकम्भवाहल्यमात्रमायामतश्च सक्षेपानि योजनानि दण्डं निसृजति
 निसृज्य च यथास्थूलान् वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गलान् प्राग्वद्धान् शातयति, एवं तैजसाहारकसमुद्धातावपि व्याख्ये-
 याविति, तथा अर्थस्य-सामान्यानिर्देश्यस्वरूपस्य शब्दादेः 'अवे'ति प्रथमं व्यञ्जनावग्रहानन्तरं ग्रहणं-परिच्छेदनमर्थो-
 वग्रहः, स चैकसामयिको नैश्चयिको व्यावहारिकस्त्वसक्षेपसामयिकः, स च पोढा—श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैर्नोऽन्दित्रयेण
 च मनसा जन्यमानत्वादिति, स्थितिसूत्रे स्वयम्भवादीनि विंशतिर्विमानानीति ॥ ६ ॥ अथ सप्तमं स्थानकं विव्रियते

सत्त भयट्टाणा प० तं०—इहलोगभए परलोगभए आदाणभए अकम्हाभए मरणभए आजीवभए असिलोगभए, सत्त समुघाया
 प० तं०—वेयणासमुघाए कसायसमुघाए मारणंतियसमुघाए वेउयियसमुघाए तेयसमुघाए आहारसमुघाए केवलिसमुघाए,
 समणे भगवं महावीरे सत्त रयणीओ उट्ठं उचत्तेणं होत्था, इहेव जंबुदीवे दीवे सत्त वासहरपवया प० तं०—चुल्लहिमवंते महा-
 हिमवंते निसिडे नीलवंते रुप्पी सिहरी मन्दरे, इहेव जम्बुदीवे दीवे सत्त वासा प० तं—भरहे हेमवते दरिवासे महाविदेहे रम्मए एर-
 णवए एरवए, खीणमोहेणं भगवया मोहणिजवजाओ सत्त कम्मपयडीओ वेण(अ)ई, महानम्पत्ते सत्ततारे प०, कत्तिअइआ

सत्त नक्खत्ता पुवदारिआ प० [पाठा० अभियाइया सत्त नक्खत्ता], महाइआ सत्त नक्खत्ता दाहिणदारिआ प० अणुराहाइआ सत्त नक्खत्ता अवरदारिआ प० धणिंदाइआ सत्त नक्खत्ता उत्तरदारिआ प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, तच्चाए णं पुढवीए नेरइयाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, चउत्थीए णं पुढवीए नेरइयाणं जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सत्त पलिओवमाइं ठिई प०, सणकुमारे कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, माहिंदे कप्पे देवाणं उक्कोसेणं साइरेगाइं सत्त सागरोवमाइं ठिई प०, वंभलोए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं सत्त साहिया सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा समं समप्पमं महापमं पमासं भासुरं विमलं कंचणकूडं सणकुमारवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं ठिई ते णं देवा सत्तण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्तहिं वाससहस्सेहिं आहारठे समुप्पजइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे णं सत्तहिं भवगहणेहिं सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ७ ॥

तच्च कण्ठ्यं, नवरमिह भयसमुद्घातमहावीरवर्षधरवर्षधीणमोहार्थानि च सूत्राणि पद् नक्षत्रार्थानि पञ्च स्थित्यर्थानि नव उच्छ्वासाद्यर्थानि त्रीण्येवेति, तत्रेहलोकभयं यत्सजातीयात् परलोकभयं यद्विजातीयात् आदानभयं यद् द्रव्यमाश्रित्य जायते अकस्माद्भयं बाह्यनिमित्तनिरपेक्षं स्वविकल्पाज्जातं शेषाणि प्रतीतानि, नवरमश्लोकः—अकीर्तिरिति, समुद्घाताः प्राग्वत्, नवरं केवलिसमुद्घातो वेदनीयनामगोत्राश्रय इति, तथा रत्निः—वितताङ्गुलिर्हस्त

इति, ऊर्ध्वोच्चत्वेन न तिर्यगुच्चत्वेनेति 'होत्था'वभूवेति, तथा अभिजिदादीनि सप्त नक्षत्राणि पूर्वद्वारिकाणि—पूर्व-
दिशि येषु गच्छतः शुभं भवति, एवमश्विन्यादीनि दक्षिणद्वारिकाणि पुष्यादीन्यपरद्वारिकाणि स्वात्यादीन्युत्तरद्वारि-
काणीति सिद्धान्तमतमिह तु मतान्तरमाश्रित्य कृत्तिकादीनि सप्त पूर्वद्वारिकादीनि भणितानि, चन्द्रग्रहसौ तु
बहुतराणि मतानि दर्शितानीहार्थ इति, स्थितिसूत्रे समादीन्यष्टौ विमाननामानीति ॥ ७ ॥

अष्ट मयद्वाणा प० तं०—जातिमए कुलमए बलमए रूवमए तवमए सुयमए लाभमए इस्सरियमए, अष्ट पत्रयणमायाओ प०
तं०—ईरियासमिई भासासमिई एसणासमिई आयाणभंडमत्तनिकखेवणासमिई उचारपासवणलेलजहसिंघाणपारिद्धावणियासमिई
मणगुत्ती वयगुत्ती कायगुत्ती, वाणमंतराणं देवाणं चेइयरुक्खा अष्ट जोयणाइं उद्धं उच्चतेणं प०, जंबू णं सुदंसणा अष्ट जोयणाइं
उद्धं उच्चतेणं प०, कूडसामली णं गरुलावासे अष्ट जोयणाइं उद्धं उच्चतेणं प०, जंबूदीवस्स णं जगई अष्ट जोयणाइं उद्धं उच्चतेणं
प०, अट्टसामइए केवलिसमुग्घाए प० तं०—पढ्मे समए दंडं कोइ वीए समए कवाडं कोइ तइए समए मंथं कोइ चउत्थे समए
मंथंतराइं पूरेइ पंचमे समए मंथंतराइ पडिसाहरइ छट्ठे समए मंथं पडिसाहरइ सत्तमे समए कवाडं पडिसाहरइ अट्टमे समए दंडं
पडिसाहरइ ततो पच्छा सरीरत्थे भवइ, पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणिअस्स अष्ट गणा अष्ट गणहरा होत्था, तं०—सुभे य सुभ-
वोसे य, वसिट्ठे वंभयारि य । सोमे सिरिधरे चेव, वीरभदे जसे इय ॥ १ ॥ अष्ट नक्खत्ता चंदेणं सद्धिं पमहं जोगं जोएति,
तं०—कत्तिया १ रोहिणी २ पुणव्वसू ३ महा ४ चित्ता ५ निसाहा ६ अणुराहा ७ जेह्वा ८, इमीसे णं रणप्पहाए पुढवीए

अथेगइयाणं नेरइयाणं अट्ट पलिओवमाइं ठिई प०, चउत्थीए पुढवीए अथेगइयाणं नेरइयाणं अट्ट सागरोवमाइं ठिई प०, असुर-
कुमाराणं देवाणं अथेगइयाणं अट्ट पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अथेगइयाणं देवाणं अट्ट पलिओवमाइं ठिई
प०, वंमलोए कप्पे अथेगइयाणं देवाणं अट्ट सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा अच्चिं १ अच्चिमालिं २ वइरोयणं ३ पमंकरं ४
चंदाभं ५ सूराभं ६ सुपइद्दाभं ७ अग्निच्चाभं ८ रिद्धाभं ९ अरुणाभं १० अरुणुत्तरवडिसंगं ११ विमाणं देवत्ताए उववण्णा
तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं अट्ट सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा अट्टण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उससंति वा
नीससंति वा तेसि णं देवाणं अट्टहिं वाससहस्सेहिं आहारइह समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे अट्टहिं भवगहणेहिं
सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति जाव अंतं करिस्संति ॥ सूत्रम् ८ ॥

अथाष्टमस्थानकं व्याख्यायते, सुगमं चैतत्, नवरमिह मदस्थानप्रवचनमातृचैत्यवृक्षजम्बूशालमलीजगतीकेवल-
समुद्घातगणधरनक्षत्रार्थानि सूत्राणि नव स्थित्यर्थानि पद उच्छ्वासाद्यर्थानि त्रीणीति, तत्र मदस्य-अभिमानस्य
स्थानानि-आश्रयाः मदस्थानानि-जात्यादीनि, तान्येव मदप्रधानतया दर्शयन्नाह-‘जाइमए’इत्यादि, जात्या मदो
जातिमद एवमन्यान्यपि, अथवा मदस्य स्थानानि-भेदाः मदस्थानानि, तान्येवाह-‘जाइमए’ इत्यादि, शेषं तथैव,
तथा प्रवचनस्य-द्वादशाङ्गस्य तदाधारस्य वा सङ्घस्य मातर इव-जनन्य इव प्रवचनमातरः-ईर्यासमित्यादयो, द्वादशाङ्गं
हि ता आश्रित्य साक्षात्प्रसङ्गतो वा प्रवर्त्तते, भवति च यतो यत्प्रवर्त्तते तस्य तदाश्रित्य मातृकल्पनेति, सङ्घपक्षे

तु यथा शिशुर्मातरममुच्चन्नात्मलाभं लभते एवं सद्यस्ताममुच्चन् सद्यत्वं लभते नान्यथेतीर्यासमित्यादीनां प्रवचनमातृ-
तेति, तथा व्यन्तरदेवानां चैत्यदृक्षाः तन्नगरेषु सुधर्मादिसभानामग्रतो मणिपीठिकानामुपरि सर्वरत्नमया छत्रचामरव्य-
जादिभिरलङ्कृता भवन्ति, ते चैवं श्लोकाभ्यामवगन्तव्याः—‘कलंनो उ पिसायाणं, वडो जक्खाण चेइयं । तुलसी
भूयाणं भवे, रक्खसाणं तु कंडओ ॥ १ ॥ असोगो किण्णराणं च, किंपुरिसाण य चंपओ । नागरुक्खो भुयं-
गाणं, गंधवाण य तुंठुरू ॥ २ ॥” त्ति, तथा ‘जम्बु’त्ति उत्तरकुरुषु जम्बूद्वक्षः पृथिवीपरिणामः सुदर्शनेति तन्नाम,
एवं कूटशालमली दृक्षविशेषः, एष देवकुरुषु गरुडजातीयस्य वेणुदेवाभिधानस्य देवस्यावास इति, जगती जम्बूद्वीप-
नगरस्य प्राकारकल्पा पालीति, तथा पार्थसार्वहृतः—त्रयोविंशतितमतीर्थकरस्य ‘पुरिसादाणीयस्स’त्ति पुरुषाणां
मध्ये आदानीयः—आदेयः पुरुषादानीयस्तस्याष्टौ गणाः—समानवाचनाक्रियाः साधुसमुदायाः अष्टौ गणधराः—तन्ना-
मकाः सूरयः, इदं चैतत्प्रमाणं स्थानाङ्गे पर्युपणाकल्पे च श्रूयते, केवलमावश्यके अन्यथा, तत्र तुक्तम्—‘दस नवगं
गणाण माणं जिणिंदाणं’ति, कोऽर्थः?—प्रार्थस्य दश गणाः गणधराश्च, तदिह द्वयोरल्पायुष्कत्वादिना कारणेनावि-
वक्षाऽनुगन्तव्येति, ‘सुभे’ इत्यादि श्लोकः, तथा अष्टौ नक्षत्राणि चन्द्रेण सार्धं प्रमदं—चन्द्रः—मध्येन तेषां गच्छतीत्येवं-
लक्षणं योगं—सम्बन्धं योजयन्ति—कुर्वन्ति, अत्रार्थेऽभिहितं लोकश्रियां—“पुणवसु रोहिणी चित्ता मह जेट्ठणुराह कि-
त्तिव विसाहा । चंदस्स उभयजोग”न्ति, यानि च दक्षिणोत्तरयोगीनि तानि प्रमदयोगीन्यपि कदाचिद्भवन्ति, यतो

लोकश्रीटीकाकृतोक्तम्—“एतानि नक्षत्राण्युभययोगीनि चन्द्रस्योत्तरेण दक्षिणेन च युज्यन्ते, कदाचिच्चन्द्रेण भेदम-
प्युपयान्ती”ति, तथार्चिरादीन्येकादश विमाननामानीति ॥ ८ ॥

नव बंभचेरगुत्तीओ प० तं-नो इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणि सिञ्जासणाणि सेवित्ता भवइ १ नो इत्थीणं कहां कहित्ता भवइ २ नो
इत्थीणं गणाइं सेवित्ता भवइ ३ नो इत्थीणं इंदियाणि मणोहराइं मणोरमाइं आलोइत्ता निज्झाइत्ता भवइ ४ नो पणीयरसभोई
५ नो पाणभोयणस्स अइमायाए आहारइत्ता ६ नो इत्थीणं पुन्वरयाइं पुव्वकीलिआइं समरइत्ता भवइ, नो सद्धानुवाई नो रूवाणु-
वाई नो गन्धानुवाई नो रसानुवाई नो फासानुवाई नो सिलोगाणुवाई ८ नो सायासोक्खपडिबद्धे याविभवइ ९ नव बंभचेरअगु-
त्तीओ प० तं०-इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणं सिञ्जासणाणं सेवणया जाव सायासुक्खपडिबद्धे याविभवइ, नव बंभचेरा प० तं०-सत्थप-
रिण्णा लोगविजओ सीओसणिज्ज सम्मत्तं । आवंति धुत विमोहा[यणं] उवहाणसुयं महपरिण्णा ॥१॥ पासे णं अरहा पुरिसादाणीए
नव रयणीओ उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, अभीजीनक्खत्ते साइरगे नव मुहुत्ते चन्द्रेणं सद्धिं जोगं जोएइ, अभीजियाइया नव नक्खत्ता
चंदस्स उत्तरेणं जोगं जोएति तं०-अभीजि सवणो जाव भरणी, इसीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिमागाओ
नव जोयणसए उद्धं आवाहाए उवरिल्ले तारारूत्ते चारं चरइ, जंबूद्वीवे णं दीवे नवजोयणिआ मच्छा पविसिंसु वा ३, विजयस्स
णं दारस्स एगमेगाए वाहाए नव नव भोमा प०, वाणमंतराणं देवाणं सभाओ सुहम्माओ नव जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं प०,
दंसणावरणिज्जस्स णं कम्मस्स नव उत्तरपगडीओ प० तं०-निद्दा पयला निद्दानिद्दा पयलापयला थीणद्धी चक्खुदंसणावरणे

उपासयिता भवतीति तृतीया ३ नो स्त्रीणामिन्द्रियाणि-नयननाशावंशदीनि मनोहराणि आक्षेपकरत्वात् मनोर-
माणि रम्यतयाऽऽलोकयिता-द्रष्टा निर्व्याता-तदेकाग्रचित्ततया द्रष्टैव भवतीति चतुर्थी ४ नो प्रणीतरसभोजी-
गलत्स्नेहरसविन्दुकस्य भोजनस्य भोजको भवतीति पञ्चमी ५ नो पानभोजनस्यातिमात्रम्-अतिप्रमाणं यथा भवत्येव-
माहारकः सदा भवतीति षष्ठी ६ नो पूर्वतं-पूर्वकीडितमनुसर्त्ता भवति रतं-मैथुनं कीडितं-स्त्रीभिः सह तदन्या
क्रीडेति सप्तमी, ७ नो शब्दानुपाती नो रूपानुपाती नो गन्धानुपाती नो रसानुपाती नो स्पर्शानुपाती नो श्लोकानु-
पाती कामोद्दीपकान् शब्दादीनात्मनो वर्णवादं च नानुपतति-नानुसरतीत्यर्थः इत्यष्टमी ८ नो सातसौख्यप्रतिवद्ध-
श्चापि भवति सातात्-सातवेदनीयादुदयप्रासाद्यत्सौख्यं तत्तथा, अनेन च प्रथमसुखस्य व्युदास इति नवमी ९, इदं
च व्याख्यानं वाचनाद्वयानुसारेण कृतं, प्रत्येकवाचनयोरेवंविधसूत्रभावादिति, तथा कुशलानुष्ठानं ब्रह्मचर्यं तत्प्रतिपा-
दकान्यध्ययनानि ब्रह्मचर्याणि तानि चाचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धप्रतिवद्धानीति, तथा अभिजिन्नक्षत्रं साधिकात्रय सुहृ-
त्तीश्चन्द्रेण सार्द्धं योगं-सम्बन्धं योजयति-करोति, सातिरेकत्वं च तेषां चतुर्विंशत्या सुहृत्तस्य द्विपष्टिभागानां षट्-
पष्ट्या च द्विपष्टिभागस्य सप्तपष्टिभागानामिति, तथा अभिजिदादीनि नव नक्षत्राणि चन्द्रस्योत्तरेण योगं योज-
यन्ति, उत्तरस्यां दिशि स्थितानि दक्षिणाशास्थितचन्द्रेण सह योगमनुभवन्तीति भावः । 'बहुसमरमणिज्जाओ' इति
अत्यन्तसमोबहुसमोऽत एव रमणीयो-रम्यस्तस्माद्भूमिभागान्न पर्वतापेक्षया नापि श्रम्रापेक्षयेति भावः, रुचकापे-

क्षयेति तात्पर्यम्, 'आवाहाए'ति अन्तरे कृत्वेति शेषः 'उवरिह्णे'ति उपरितनं तारारूपं-तारकजातीयं चारं-भ्रमणं चरति--करोति, 'नवजोयणिय'ति नवयोजनायामा एव प्रविशन्ति, लवणसमुद्रे यद्यपि पञ्चयोजनशतिका मत्स्याः सम्भवन्ति तथापि नदीमुखेषु जगतीरन्ध्रौचित्येनैतावतामेव प्रवेश इति, लोकानुभावो वाऽयमिति, विजयद्वारस्य—जम्बूद्वीपसम्बन्धिनः पूर्वदिग्ब्यवस्थितस्य 'एगमेगाए'ति एकैकस्यां 'वाहाए'ति बाहौ पार्श्वे भौमानि-नगराणीत्येके विशिष्टस्थानानीत्यन्ये, तथा व्यन्तराणां सभा सुधर्मा नव योजनानि ऊर्ध्वमुच्येन तथा पक्ष्मादीनि द्वादश सूर्यादीन्यपि द्वादशैव रुचिरादीन्येकादश विमाननामानीति ॥ ९ ॥

दसविहे समणधम्मो प० तं०—खंती १ मुत्ती २ अज्जेवे ३ मद्दवे ४ लाघवे ५ सच्चे ६ संजमे ७ तवे ८ चियाए ९ वंभचेरवासे १०, दस चित्तसमाहिट्ठाणा प० तं०—धम्मचिंता वा से असमुप्पण्णपुब्बा समुप्पज्जिआ सत्वं धम्मं जाणित्तए १ सुमिणंदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ अहातचं सुमिणं पासित्तए २ सण्णिनाणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ पुब्बभवे सुमरित्तए ३ देवदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ दिव्वं देविद्धि दिव्वं देवजुइ दिव्वं देवाणुभावं पासित्तए ४ ओहिनाणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ ओहिणा लोगं जाणित्तए ५ ओहिदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ ओहिणा लोगं पासित्तए ६ मणपअवनाणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ जाव मणोगए भावे जाणित्तए ७ केवलनाणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ केवलं लोगं जाणित्तए ८ केवलदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जिआ केवलं लोगं पासित्तए

९ केवलमरणं वा मरिञ्जा सव्वदुक्खप्पहीणाए १०, मंदरे णं पव्वए मूले दस जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं प०, अरिहा णं
 अरिट्ठेनेमी दस धणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, कण्हे णं वासुदेवे दस धणूइं उद्धं उच्चत्तेणं होत्था, रामे णं बलदेवे दस धणूइं उद्धं
 उच्चत्तेणं होत्था, दस नक्खत्ता नाणबुद्धिकरा प० तं—मिगसिर अद्वा पुस्सो तिण्णि अ पुव्वा य मूलमस्सेसा । हत्थो चित्तो य तथा
 दस बुद्धिकराइं नाणस्स ॥ १ ॥ अकम्मभूमियाणं मणुआणं दसविहा रुक्खा उवभोगत्ताए उवत्थिया प० तं—मत्तंगया य
 भिंगो तुडिअंगो दीवज्जोइं चित्तंगो चित्तरसो मणिअंगो गेहागारो अनिगिणो य ॥ १ ॥ इमीसे णं रयप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई
 प०, चउत्थीए पुढवीए दस निरयावाससयसहस्साइ प०, चउत्थीए पुढवीए अत्थेगइयाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०,
 पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं जहण्णेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं
 दस वाससहस्साइं ठिई प०, असुरिंदवआणं भोमिआणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, असुर-
 कुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, वायरवणस्सइकाइए णं उक्कोसेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, वाणमं-
 तराणं देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस वाससहस्साइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं दस पलिओवमाइं
 ठिई प०, वंभलोए कप्पे देवाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, लांतए कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं दस सागरोवमाइं
 ठिई प०, जे देवा घोसं सुघोसं महाघोसं नदिघोसं सुसरं मणोरमं रम्मं रम्मजं मंगलावत्तं वंभलोवडिंसं विमाणं देव-

ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा दसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा
उससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं दसहिं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुण्णजइ, संतेगइवा भवसिद्धिया जीवा जे दसहिं
भवग्गहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति मुचिस्संति परिनिब्वाइस्संति सब्बदुक्खमाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १० ॥

दशमं स्थानकं सुबोधमेव तथापि किञ्चिद्विष्यते, इह पञ्चविंशतिः सूत्राणि, तत्र लाघवं द्रव्यतोऽल्पोपधिता
भावतो गौरवत्यागः त्यागः सर्वसद्धानां संविद्यमनोज्ञसाधुदानं वा ब्रह्मचर्येण वसनम्—अवस्थानं ब्रह्मचर्यवास इति,
तथा चित्तस्य—मनसः समाधिः—समाधानं प्रशान्तता तस्य स्थानानि—आश्रया भेदा वा चित्तसमाधिस्थानानि, तत्र
धर्मा—जीवादिद्रव्याणामुपयोगोत्पादादयः स्वभावास्तेषां चिन्ता—अनुप्रेक्षा धर्मस्य वा—श्रुतचारित्रात्मकस्य सर्वज्ञभाषि-
तस्य हरिहरादिनिगदितधर्मेभ्यः प्रधानोऽयमित्येवं चिन्ता धर्मचिन्ता, वाशब्दो वक्ष्यमाणसमाधिस्थानानन्तरपेक्षया
विकल्परार्थः, 'स' इति यः कल्याणभागी तस्य साधोरसमुत्पन्नपूर्वा—पूर्वसिन्ननादौ अतीते कालेऽनुपजाता तदुत्पादे
ह्यपार्द्धदुर्लभरावर्त्तन्ते कल्याणस्यावश्यंभावात् समुत्पद्येत—जायत सः, किंप्रयोजनाय चेयमत आह—सर्व—नि-
रवशेषं धर्म—जीवादिद्रव्यस्वभावमुपयोगोत्पादादिकं श्रुतादिरूपं वा 'जाणित्तए' अपरिज्ञया ज्ञातुं ज्ञात्वा च प्रत्या-
ख्यानपरिज्ञया परिहरणीयकर्म परिहर्तुम्, इदमुक्तं भवति—धर्मचिन्ता धर्मज्ञानकारणभूता जायत इति, इयं च
समाधेरुक्तलक्षणस्य स्थानमुक्तलक्षणमेव भवतीति प्रथमं, तथा स्वप्नस्य—निद्रावशधिकल्पज्ञानस्य दर्शनं—संवेदनं स्वप्नद-

शनं तद्वा कल्याणप्राप्तिसूचकमसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, तद् यथा भगवतो महावीरस्यास्थिकग्रामे शूलपाणियक्षकृतोप-
 सर्गावसाने, किं प्रयोजनं चेदं ? इत्याह—‘अहातचं सुमिणं पासित्तए’ति यथा—येन प्रकारेण तथ्यः—सत्यो यथा-
 तथ्यः सर्वथा निर्व्यभिचार इत्यर्थः तं स्वप्नं—स्वप्नफलमुपचारात्तं द्रष्टुं—ज्ञातुम्, अवश्यं भाविनो मुक्त्यादेः शुभस्वप्नफलस्य
 दर्शनाय साधोः स्वप्नदर्शनमुपजायत इति भावः, क्वचित् ‘सुजाणं’ति पाठः, तत्रावितथमवश्यं भावि सुयानं—सुगतिं
 द्रष्टुं—ज्ञातुं सुज्ञानं वा भाविशुभार्थपरिच्छेदं संवेदितुमिति, कल्याणसूचकावितथस्वप्नदर्शनाच्च भवति चित्तसमाधि-
 रिति चित्तसमाधिस्थानमिदं द्वितीयं, तथा सञ्ज्ञानं सञ्ज्ञा सा च यद्यपि हेतुवाददृष्टिवाददीर्घकालिकोपदेशभेदेन
 क्रमेण विकलेन्द्रियसम्यग्दृष्टिसमनस्कसम्बन्धित्वात्त्रिधा भवति तथापीह दीर्घकालिकोपदेशसञ्ज्ञा ग्राह्येति, सा यस्यास्ति
 स सञ्ज्ञी—समनस्कस्तस्य ज्ञानं सञ्ज्ञिज्ञानं, तच्चेहाधिकृतसूत्रान्यथानुपपत्तेर्जातिसरणमेव, तद्वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्न-
 पूर्वं समुत्पद्येत, कस्मै प्रयोजनाय ? इत्याह—‘पुण्वभवे सुमरित्तए’ति पूर्वभवान् स्मर्त्तुं, स्मृतपूर्वभवस्य च संवेगात्स-
 माधिरुत्पद्यते इति समाधिस्थानमेतत् तृतीयमिति, तथा देवदर्शनं वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, देवा हि
 तस्य गुणित्वाद्दर्शनं ददति, किं फलं ? इत्याह—दिव्यां देवाद्धि—प्रधानपरिवारादिरूपां दिव्यां देवद्युतिं—विशिष्टां
 शरीराभरणादिदीप्तिं दिव्यं देवानुभावं—उत्तमवैक्रियकरणादिप्रभावं द्रष्टुम्, एतद्दर्शनायेत्यर्थः, देवदर्शनाच्चागमार्थेषु श्र-
 द्धानदार्ढ्यं धर्मे बहुमानश्च भवतीति तत्तश्चित्तसमाधिरिति देवदर्शनं चित्तसमाधिस्थानमिति चतुर्थं, तथा अवधिज्ञानं

वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, किमर्थं इत्याह—अवधिना—मर्यादया नियतद्रव्यक्षेत्रकालभावरूपेण लोकं ज्ञातुं लोकज्ञानायेत्यर्थः, भवति च विशिष्टज्ञानाचित्तसमाधिरिति पञ्चमं तदिति, एवमवधिदर्शनसूत्रमपीति पष्ठं, तथा मनःपर्यवज्ञानं वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, किमर्थं अत आह—'मणोगते भावे जाणित्ताए' अर्द्धतृतीयद्वीप-समुद्रेषु सञ्ज्ञानां पञ्चेन्द्रियाणां पर्याप्तकानां मनोगतान् भावान् ज्ञातुम्, एतदज्ञानायेत्यर्थ इति सप्तमं, तथा केवलज्ञानं वा 'से' तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, केवलः—परिपूर्णः लोकम्यते—दृश्यते केवलालोकेनेति लोको—लोकालोकस्वरूपं वस्तु तद् ज्ञातुं केवलज्ञानस्य च समाधिभेदत्वा[चित्तसमाधिस्थानता, इह चामनस्कतया केवलनिश्चितं चैतन्यमवसेयमित्यष्टमं, एवं केवलदर्शनसूत्रं नवरं द्रष्टुमिति विशेष इति नवमं, तथा केवलमरणं वा त्रियेत—दुर्यात् इत्यर्थः, किमर्थं अत आह—'सर्वदुःखप्रहाणाय' इति, इदं तु केवलमरणं सर्वोत्तमसमाधिस्थानमेवेति दशममिति, तथा अकर्मभूमिकानां—भोगभूमिजन्मनां मनुष्याणां दशविधा 'रुक्ख' इति कल्पपट्टाः 'उवभोगत्ताए' इति उपभोग्यत्वाय 'उवत्थिय' इति उपस्थिता—उपनता इत्यर्थः, तत्र मत्ताङ्गकाः मद्यकारणभूताः 'भिङ्ग' इति भाजनदायिनः 'तुडियङ्ग' इति तूर्याङ्गसम्पादकाः 'दीव' इति दीपशिखाः—प्रदीपकार्यकारिणः 'जोइ' इति ज्योतिः—अग्निस्तत्कार्यकारिण इति 'चित्त-ग' इति चित्राङ्गाः पुष्पदायिनः चित्ररसा—भोजनदायिनः मण्यङ्गाः—आभरणदायिनः गेहाकाराः—भवनत्वेनोपका-रिणः 'अणिगिण' इति अनम्रत्वं—सखत्वं तद्धेतुत्वादनम्रा इति, घोषादीन्येकादश विमाननामानीति ॥ १० ॥

एक्कारस उवासगपडिमाओ ५० तं०-दंसणसावए १ कयव्वयकंमे २ सामाइअकडे ३ पोसहोववासनिरए ४ दिया वंभयारी रत्ति परिमाण-
 कडे ५ दिआवि राओवि वंभयारी असिणाई विअडभोई मोलिकडे ६ सच्चित्तपरिणाए ७ आरंभपरिणाए ८ पेसपरिणाए ९ उद्धिभत्तप-
 रिणाए १० समणभूए ११ आवि भवइ समणाउसो !, लोगंताओ इक्कारसएहिं एक्कारेहिं जोयणसएहिं अबाहाए जोइसंते पणत्ते, जंबूदीवे
 दीवे मंदरस्स पद्यस्स एक्कारसहिं एक्कीसोहिं जोयणसएहिं जोइसे चारं चरइ, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स एक्कारस गणहरा होत्था,
 तं०-इंदभूई अग्गिभूई वायुभूई विअत्ते सोहम्मे मंडिए मोरियपुत्ते अकंपिए अयलभाए मेअजे पभासे, मूले नक्खत्ते एक्कारसतारे ५०,
 हेट्ठिमेगेविअयाणं देवाणं एक्कारसमुत्तरं गेविअविमाणसतं भवइत्तिमक्खायं, मंदरे णं पद्यए धरणितलाओ सिहरतले एक्कारसभागपरिहीणे
 उच्चत्तेणं ५०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई ५०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइ-
 याणं नेरइयाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई ५०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई ५०, सोहम्मीसा-
 णेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एक्कारस पलिओवमाइं ठिई ५०, लंतए कप्पे अत्थेगइयाणं देवाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई ५०,
 जे देवा वंभं सुवंभं वंभावत्तं वंभप्पभं वंभकंतं वंभवणं वंभलेसं वंभज्झयं वंभसिं गं वंभसिद्धं वंभुत्तरवडिसगं विमाणं देव-
 ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं एक्कारस सागरोवमाइं ठिई ५०, ते णं देवा एक्कारसएहिं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा
 जससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं एक्कारसएहिं वाससहस्साणं आहारहे समुप्पजइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे एक्कार-
 सहिं भवग्गहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिच्चाइस्संति सच्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ११ ॥

अथैकादशस्थानं, तदपि गतार्थं, नवरमिह प्रतिमाद्यर्थानि सूत्राणि सप्त स्थित्याद्यर्थानि तु नवेति, तत्रोपासन्ते-से-
 वन्ते श्रमणान् ये ते उपासकाः—श्रावकास्तेषां प्रतिमाः—प्रतिज्ञाः अभिग्रहरूपाः उपासकप्रतिमाः, तत्र दर्शनं—सम्यक्त्वं
 तत्प्रतिपन्नः श्रावको दर्शनश्रावकः, इह च प्रतिमानां प्रक्रान्तत्वेऽपि प्रतिमाप्रतिमावतोरभेदोपचारात्प्रतिमावतो
 निर्देशः कृतः, एवमुत्तरपदेऽपि, अयमत्र भावार्थः—सम्यग्दर्शनस्य शङ्कादिशल्परहितस्याणुव्रतादिगुणविकलस्य
 योऽभ्युपगमः सा प्रतिमा प्रथमेति, तथा कृतम्—अनुष्ठितं व्रतानाम्—अनुव्रतादीनां कर्म-तच्छ्रवणज्ञानवाञ्छाप्रतिपत्ति-
 लक्षणं येन प्रतिपन्नदर्शनेन स कृतव्रतकर्मा प्रतिपन्नाणुव्रतादिरिति भाव इतीयं द्वितीया, तथा सामाधिकं—सावद्य-
 योगपरिचर्जननिर्द्वययोगोऽसेवनस्वभावं कृतं—विहितं देशतो येन स सामाधिककृतः, आहिताग्न्यादिदर्शनात्
 क्तान्तस्योत्तरपदत्वं, तदेवमप्रतिपन्नपौषधस्य दर्शनव्रतोपेतस्य प्रतिदिनमुभयसन्ध्यं सामाधिककरणं मासत्रयं याव-
 दिति तृतीया प्रतिमेति, तथा पौषं—पुष्टिं कुशलधर्माणां धत्ते यदाहारत्यागादिकमनुष्ठानं तत्पौषधं तेनोपवसनम्—
 अवस्थानमहोरात्रं यावदिति पौषधोपवास इति, अथवा पौषधं—पर्वदिनमष्टम्यादि तत्रोपवासः—अभक्तार्थः पौषधोप-
 वास इति, इयं व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्त्वस्य शब्दस्याहारशरीरसत्कारात्रलचर्यज्यापारपरिवर्जनेनञ्चि, तत्र पौषधोप-
 वासे निरतः—आसक्तः पौषधोपवासनिरतः(यः) सः, एवंविधस्य श्रावकस्य चतुर्थी प्रतिमेति प्रक्रमः, अयमत्र भावः—
 पूर्वप्रतिमात्रयोपेतः अष्टमीचतुर्दश्यमावास्यापौर्णमासीज्वाहारपौषधादि चतुर्विधं पौषधं प्रतिपद्यमानस्य चतुरो मासान्

यावच्चतुर्थी प्रतिभा भवतीति, तथा पञ्चमीप्रतिमायामष्टम्यादिषु पर्वखेकरात्रिकप्रतिमाकारी भवति, एतदर्थं च सूत्रमधिकृतसूत्रपुस्तकेषु न दृश्यते दशादिषु पुनरुपलभ्यते इति तदर्थं उपदर्शितः, तथा शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारी 'रत्नी'ति रात्रौ किं ? अत आह—परीमाणं—स्त्रीणां तद्भोगानां च। प्रमाणं कृतं येन स परिमाणकृत इति, अयमत्र भावो—दर्शनव्रतसामर्थिकाष्टम्यादिपौषधोपेतस्य पर्वखेकरात्रिकप्रतिमाकारिणः शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारिणो रात्रावब्रह्मपरिमाणकृतोऽस्नानस्यारात्रिभोजिनः अवद्वकच्छस्य पञ्च भासान् यावत्पञ्चमी प्रतिमा भवतीति, उक्तं च—“अष्टमीचउद्दसीसु पडिमं डाएगराईयं ॥ [पश्चाद्ध] असिणाणवियडभोई मउलियडो दिवत्तवंभयारी य। रात्तिं परिमाणकडो पडिमावजेसु दियेहेसु ॥ १ ॥”ति ॥ तथा दिवापि रात्रावपि ब्रह्मचारी 'असिणाइ'ति अस्नायी स्नानपरिवर्जकः, क्वचित्पठ्यते—‘अनिसाइ’ति न निशायामत्तीत्यनिशादी'वियडभोई'ति विकटे प्रकटप्रकाशे दिवा न रात्रावित्यर्थः, दिवापि चाप्रकाशदेशे न भुङ्क्ते—अशनाद्यभ्यवहरतीति विकटभोजी 'मोलिकडे'ति अवद्वपरिधानकच्छ इत्यर्थः, पष्ठी प्रतिमेति प्रकृतं, अयमत्र भावः—प्रतिमापञ्चकोक्तानुष्ठानयुक्तस्य ब्रह्मचारिणः पणमासान् यावत्पष्ठी प्रतिमा भवतीति, तथा 'सचित्त' इति सचेतनाहारः परिज्ञातः—तत्स्वरूपादिपरिज्ञानात्प्रत्याख्यातो येन स सचित्ताहारपरिज्ञातः श्रावकः सप्तमी प्रतिमेति प्रकृतं, इयमत्र भावना पूर्वोक्तप्रतिमापट्टकानुष्ठानयुक्तस्य प्रासुकाहारस्य सप्त मासान् यावत्

त्ससमी प्रतिमा भवतीति, तथा आरम्भः—पृथिव्याद्युपमर्दनलक्षणः परिज्ञानः-तथैव प्रत्याख्यातो येनासाधारम्भपरिज्ञातः श्राद्धोऽष्टमी प्रतिमेति, इह भावना-समस्तपूर्वोक्तानुष्ठानयुक्तस्यारम्भजनमष्टौ मासान् यावदष्टमी प्रतिमेति, तथा प्रेम्णाः—आरम्भेषु व्यापारणीयाः परिज्ञाताः—तथैव प्रत्याख्याता येन स प्रेक्ष्यपरिज्ञातः श्रावको नवमीति, भावार्थश्चेह पूर्वोक्तानुष्ठायिनः आरम्भं परैरप्यकारयतो नव मासान् यावन्नवमी प्रतिमेति, तथा उद्दिष्टं-तमेव श्रावकमुद्दिश्य कृतं भक्तम्-ओदनादि उद्दिष्टभक्तं तत्परिज्ञातं येनासायुद्दिष्टभक्तपरिज्ञातः प्रतिमेति प्रकृतं, इहायं भावार्थः—पूर्वोदितगुणयुक्तस्याधार्मिकभोजनपरिहारवतः क्षुरमुण्डितग्रिसः शिखावतो वा केनापि किञ्चिद्द्रव्यव्यतिकरे पृष्ठस्य तज्ज्ञाने सति जानामीति अज्ञाने च सति न जानामीति बुवाणस्य दश मामान् यावदुत्कर्षेण एवंविधविहारस्य दशमी प्रतिमेति, तथा श्रमणो-निर्यन्थस्तद्वत्सादनुष्ठानकरणात् स श्रमणभूतः, साधुकल्प इत्यर्थः, चकारः समुचयेऽपिः सम्भावने, भवति श्रावक इति प्रकृतं, हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! इति गुर्धर्मस्वाग्मिना जम्बूस्वामिनमामन्त्रयतोक्तं इत्येकादशीति, इह चेयं भावना-पूर्वोक्तसमग्रगुणोपेतस्य क्षुरमृण्डस्य कृतलोचस्य वा गृहीतसायुनेपद्यस्य ईर्गासमित्यादिकं साधुधर्ममनुपालयतो भिक्षार्थं गृहिकुलप्रवेगे सति श्रमणोपासकाय प्रतिमाप्रतिपत्ताय भिक्षां दत्तेति भाषमाणस्य कस्तनमिति कस्मिंश्चित्पृच्छति प्रतिमाप्रतिपन्नः श्रमणोपासकोऽहमिति बुवाणस्यैकादश मामान् यावदेकादशी प्रतिमा भवतीति, पुस्तकान्तरे त्वेयं वाचना—दंसणसावए प्रथमा कयवयकम्मे द्वितीया कयसामाएण तृतीया

पोसहोववासनिरए चतुर्थी राइभत्तपरिणाए पञ्चमी सचित्तपरिणाए षष्ठी दिया वंभयारी राओ परिमाणकडे
 सप्तमी दियावि राओवि वंभयारी असिणाणए थावि भवति वोसट्टकेसरोमनहे अष्टमी आरंभपरिणाए पेसणपरि-
 णाए नवमी उदिट्टभत्तवज्जाए दशमी समणभूए यावि भवइत्ति समणाउसो एकादशीति, कचिचु आरम्भपरिज्ञात इति
 नवमी प्रेव्यारम्भपरिज्ञात इति दशमी उदिट्टभत्तवर्जकः श्रमणभूतश्चैकादशीति, तथा जम्बूद्वीपे २ मन्दरस्य पर्वत-
 स्यैकादश 'एगवीस'त्ति एकविंशतियोजनाधिकानि योजनशतानि 'अवाहाए' अवाधया व्यवधानेन कृत्विति
 शेषः ज्योतिपं-ज्योतिश्चक्रं चारं-परिभ्रमणं चरति-आचरति, तथा लोकान्तात् णमित्यलङ्कारे एकादश शतानि 'ए-
 क्कोरे'त्ति एकादशयोजनाधिकानि अवाधया-वाधारहितया कृत्विति शेषः 'जोतिसंते'ति ज्योतिश्चक्रपर्यन्तः प्रज्ञप्त इति,
 इदं च वाचनान्तरं व्याख्यातं, उक्तं च—“एक्कारसेक्कीसा सय एक्काराहि या एक्कारा । मेरुअलोगावाहं जोइसचक्कं
 चरइ ठाइ ॥१॥” इति, अधिकृतवाचनायां पुनरिदमनन्तरं व्याख्यातमालापकद्वयं व्यत्ययेनाऽपि दृश्यते, 'विमाणसयं
 भवत्तिमक्खायं'ति इह मकारस्यागमिकत्वादयमर्थो-विमानशतं भवतीति कृत्वा आख्यातं—प्ररूपितं भगवता अ-
 न्यैश्च केवलभिरिति सुधर्मस्वामिवचनं, तथा 'मंदरे णं पव्वए धरणितलाओ सिहरतले एक्कारसभागपरिहीणे उच्च-
 त्तेणं पणणत्ते' अस्यायमर्थः—मेरुभूतलादारभ्य शिखरतलमुपरिभागं यावद्विष्कम्भोपक्षयाऽङ्गुलादेरेकादशभागैर्नैकादश-
 भागेन परिहीणो-हानिमुपगतः उच्चत्वेन-उपर्युपरि प्रज्ञप्तः, इयमत्र भावना-मन्दरो भूतले दश योजनसहस्राणि विष्क-

म्भतः, ततश्चोचत्वेनाहुले गतेऽहुलस्यैकादशभागो विष्कम्भतो हीयते, एवमेकादशखड्गुलेष्वहुलं हीयते, एतेनैव न्या-
 येनैकादशसु योजनेषु योजनं एवं एकादशसहस्रेषु सहस्रं ततो नवनवत्यां योजनसहस्रेषु नव सहस्राणि हीयन्ते, ततो
 भवति सहस्रं विष्कम्भः शिखरे इति, अथवा धरणीतलात्-प्रणीतलविष्कम्भात्सकाशाच्छिखरतलं-शिखरविष्कम्भ-
 माश्रित्य मेरुरेकादशभागेन परिहीणो भवति, कस्यैकादशभागेन ? इत्याह—‘उचत्तेण’ति उचत्वस्य, तथाहि—मे-
 रोरुचत्वं नवनवतिः सहस्राणि तदेकादशभागो नव तैर्हीनो मूलविष्कम्भापेक्षया शिखरतले, शिखरस्य साहस्रिकत्वात्,
 दशसाहस्रिकत्वाच्च मूलविष्कम्भस्येति, ब्रह्मादीनि द्वादश निमाननामानि ॥ ११ ॥

चारस भिक्खुपडिमाओ पणत्ताओ, तंजहा-मासिआ भिक्खुपडिमा दोमासिआ भिक्खुपडिमा तिमासिआ भिक्खुपडिमा चउमासिआ
 भिक्खुपडिमा पंचमासिआ भिक्खुपडिमा छमासिया भिक्खुपडिमा सत्तमासिआ भिक्खुपडिमा षडमा सत्तरादिआ भिन्नसुपडिमा
 दोआ सत्तरादिआ भिक्खुपडिमा तच्चा सत्तरादिआ भिक्खुपडिमा अहोराइआ भिक्खुपडिमा एगराइया भिक्खुपडिमा, दुवालसविहे
 सम्भोगे प० तं०—उवहीसुअभत्तपाणे, अंजलीपग्गहेत्ति य। दायणे य निकाएअ, अब्भुट्ठणेति आवरे ॥१॥ किअकम्मस्स य करणे,
 वेयावच्चकरणे इअ। समोसरणं संनिसिआ य, कहाएअ पवन्धणे ॥ २ ॥ दुवालसावत्ते क्तितिकम्मे प० तं—दुओणयं जहाजायं,
 क्तितिकम्मं चारसावयं। चउसिरं तिगुत्तं च, दुपवेसं एगनिक्खमणं ॥ १ ॥ विजया णं रायहाणी दुवालस जोयणसयसहस्साइं
 आयामविक्खंभेणं पणत्ता, रामे णं बलदेवे दुवालस वाससयाइं सव्वाउयं पालित्ता देवत्तं गए, मंदरस्स णं पव्वयस्स चूलिआ

मूले दुवालस जोयणाइं विक्खंभेणं पणत्ता, जंबूदीवस्स णं दीवस्स वेइआ मूले दुवालस जोयणाइं विक्खंभेणं पणत्ता, सब्बजह-
णिआ राई दुवालममुहुत्तिआ पणत्ता, एवं दिवसोऽवि नायव्वो, सब्बद्वसिद्धस्स णं महाविमाणस्स उवरिळाओ शुभिअग्गाओ
दुवालस जोयणाइं उद्धं उप्पइआ ईसिपम्भारनामपुढवी पणत्ता, इसिपम्भाराए णं पुढवीए दुवालस नामधेआ पणत्ता, तंजहा—
ईसिप्ति वा इसिपम्भाराति वा तणू वा तणूयतरिप्ति वा सिद्धिप्ति वा मुत्तीति वा मुत्तालएप्ति वा वंभेप्ति वा
वंभवडिप्ति वा लोकपडिपूरणेप्ति वा लोगगचूलिआइ वा, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं वारस पलि-
ओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वारस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वार-
स पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं वारस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे अत्थेगइयाणं
देवाणं वारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा महिंदं महिंदज्झयं कंबुं कंबुगीवं पुंखं सुपुंडं पुंडं सुपुंडं महापुंडं
नरिंदं नरिंदकंतं नरिंदुत्तरवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वारस सागरोवमाइं ठिई प० ते-णं देवा
वारसण्हं अद्धमासाणं आपमंति वा प्राणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं वारसहिं वाससहस्सेहिं आहारहे
समुपजइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे वारसहिं भवग्गहणेहिं सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदु-
क्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १२ ॥

द्वादशस्थानमथ, तच्च सुगमं, नवरं स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वांगेकादश सूत्राण्याह, तत्र भिक्षूणां विशिष्टसंहननश्रुतवतां

प्रतिमाः—अभिग्रहा भिक्षुप्रतिमाः तत्र मासिक्यादयः सप्त मासिनोत्तरोत्तरं वृद्धा एकैकाभिर्भ-
 क्तपानदत्तिभिश्चेति, तथा सप्त रात्रिन्दिवानि—अहोरात्राणि यासु ताः सप्तरात्रिन्दिवास्ताश्च तिस्रो भवन्तीति, सप्तानामु
 पर्यष्टमी प्रथमा सप्तरात्रिन्दिवा एवं नवमी द्वितीया दशमी तृतीया, आसां च तिसृणामप्यनुष्ठानकृतो विशेषः, तथा-
 हि—अष्टम्यां चतुर्थभक्तं तपः ग्रामादेर्वहिरवस्थानमुत्तानादिकं च स्थानमिति, नवम्यां तु उत्कटुकाद्यासेनेन विशेषः,
 दशम्यां वीरासनादिना, तथा अहोरात्रप्रमाणाऽहोरात्रिकी एकादशी, सा च पष्ठभक्तेन भवतीति विशेषः, एकरा-
 त्रिकी—रात्रिप्रमाणा, सा चाष्टभक्तपर्यन्तरात्रौ प्रलम्बमुजस्य संहतपादस्येपदवनतकायस्यानिमेषनयनस्येति । तथा-
 सम्-एकीभूय समानसमाचाराणां साधूनां भोजनं सम्भोगः, स चोपध्यादिलक्षणविषयभेदात् द्वादशधा, तत्र 'उव-
 ही'त्यारूपकद्वयं, तत्रोपधिवर्षपात्रादिस्तं सम्भोगिकः साम्भोगिकेन सार्द्धमुद्गमोत्पादनैपणादोवैर्विशुद्धं गृह्णन् शुद्धः
 अशुद्धं गृह्णन् प्रेरितः प्रतिपन्नप्रायश्चित्तो वारत्रयं यावत्सम्भोगार्हश्चतुर्थवेलायां प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यमानोऽपि विसम्भो-
 गार्ह इति, विसम्भोगिकेन—पार्श्वस्थादिना वा संगत्या वा सार्द्धमुपधिं शुद्धमशुद्धं वा निष्कारणं गृह्णन् प्रेरितः प्रतिपन्नप्रा-
 यश्चित्तोऽपि वेलात्रयस्योपरि न सम्भोग्यः, एवमुपधेः परिकर्म परिभोगं वा कुर्वन् सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, उक्तं
 च—“एगं व दो व तिन्नि व आउटंतस्स होइ पच्छित्तं । [आलोचयत इत्यर्थः] आउटंतैवि तओ परेण तिण्हं विसंभोगो
 ॥ १ ॥” त्ति, 'सुयत्ति' सम्भोगिकस्यान्यसांभोगिकस्य वोपसम्पन्नस्य श्रुतस्य वाचनाप्रच्छनादिकं विधिना कुर्वन् तथा

शुद्धः, तस्यैवाविधिनोपसम्पन्नस्थानुपसम्पन्नस्य वा पार्श्वस्थादेर्वा स्त्रिया वा वाचनादि कुर्वस्तथैव वेलात्रयोपरि विस-
 म्भोग्यः, तथा 'भक्तपाणे'ति उपधिद्वारवदवसेयं, नवरमिह भोजनं दानं च परिकर्मपरिभोग्योः स्थाने वाच्यमिति,
 तथा 'अंजलीपद्महेति य' इहेतिशब्दा उपदर्शनार्थाः चकाराः समुच्चयार्थाः, तत्रोपलक्षणत्वादञ्जलिप्रग्रहस्य वन्दना-
 दिकमपीह द्रष्टव्यं, तथाहि—सम्भोगिकानामन्यसम्भोगिकानां वा संविद्यानां वन्दनकं—प्रणाममञ्जलिप्रग्रहं नमः
 क्षमाश्रमणेभ्य इति भणनं, आलोचनासूत्रार्थनिमित्तनिपद्याकरणं च कुर्वन् शुद्धः पार्श्वस्थादेरेतानि कुर्वस्तथैव स-
 म्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, तथा 'दायणे य'ति दानं, तत्र सम्भोगिकः सम्भोगिकाय [विस्त्रादिभिः शिष्यगणोपग्रहा-
 समर्थं सम्भोगिके]ऽन्यसम्भोगिकाय वा शिष्यगणं यच्छन् शुद्धः, निष्कारणं विसम्भोगिकस्य पार्श्वस्थादेर्वा संयत्या वा
 तं यच्छस्तथैव सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, तथा 'निकाए य'ति निकाचनं छन्दनं निमन्त्रणमित्यनर्थान्तरं, तत्र शय्योप-
 ध्याहारैः शिष्यगणप्रदानेन स्वाध्यायेन च सम्भोगिकः सम्भोगिकं निमन्त्रयन् शुद्धः, शेषं तथैव, तथा 'अम्बुमुद्राणेति यावरे'
 ति अभ्युत्थानमासनत्यागरूपमित्यपरं सम्भोगासम्भोगस्थानमित्यर्थः, तत्राभ्युत्थानं पार्श्वस्थादेः कुर्वस्तथैवासम्भोग्यः,
 उपलक्षणत्वादभ्युत्थानस्य किङ्कर्तां च—प्राधूर्णकगलानाद्यवस्थायां किं विश्रामणादि करोमीत्येवंप्रश्नलक्षणां तथाऽ-
 भ्यासकरणं-पार्श्वस्थादिधर्माच्युतस्य पुनस्तत्रैव संस्थापनलक्षणं, तथा अविभक्तिं च—अपृथग्भावलक्षणां कुर्वन्नशुद्धोऽ-
 सम्भोग्यश्चापि, एतान्येव यथाऽऽगमं कुर्वन् शुद्धः सम्भोग्यश्चेति, तथा 'किङ्कर्ममस्य य करणे'ति कृतिकर्म-वन्द-

नकं तस्य करणं-विधानं तद्विधिना कुर्वन् शुद्धः, इतरथा तथैतान्मभोगः, ता नाचं निधिः—यः साधुरातिन
स्वच्छदेह उक्त्यानादि कर्तुमशक्तः स सूत्रमैवाभ्यास्यन्तितादिगुणोपेननुचारयति, एतन्नातन्निगेनमतादि गच्छतीति
तत्करोत्येवं चाशठश्रुतिर्निन्दनमिधिरिति भावः, तथा 'वेद्याचरणे इयं चि पैतादुराग'—आहोगोपिपिरानादिना
अश्रवणादिमात्रकार्पणादिनाऽधितरणोपशमनेन महायदानेन पोषष्टम्भहरणं तर्जितं निधये सम्मोगान्मभोगौ भ-
वत इति, तथा 'समोनरणं'ति जिनस्यनरयानुयागपट्टयाच्चारिषु यत् नक्तः नाप्यो गिलन्ति तत्तन्मगतरणं, इह
च क्षेत्रमाश्रित्य साधूनां साधारणोऽप्यहो भवति, गतिनाशित साधारणोऽसाधारणवेति, अनेन चान्येऽप्यवयवा
उपलक्षिताः, ते चानेके, तद्यथा—कर्माग्रहः कर्तुवद्वाप्यहो दुद्धमासाग्रहोति, एतेकः भावं साधारणाग्रहः गले-
काग्रहश्चेति द्विधा, तत्र यत् क्षेत्रं गर्भाकल्पाद्यर्थं युगपत् क्तादिभिः साधुभिर्विज्ञगच्छन्त्येवमुच्चारयन्ते न साधारणो
यत्तु क्षेत्रमेकै साधयोऽनुज्ञाप्याश्रिताः स प्रत्येकानग्रह इति, एवं चैतेन्यग्रहेषु आहुतया अनाभाज्यं गचितं निज्य-
गचितं वा कर्मादि गृह्यन्तोऽनाभोगेन न गृहीतं तद्वर्णयन्तः मगनोज्ञा अमनोज्ञाऽऽप्रायश्चित्तो भगव्यंभोग्याद्य,
पार्श्वस्यादीनां चात्रग्रह एव नानि तथापि यदि तत् क्षेत्रं धुस्तकमन्यत्रैव च नंतिना निर्मलन्ति तलनन् क्षेत्रं गरिहृ-
त्येव, अथ पार्श्वस्यादीनां क्षेत्रं निम्नीर्णं नंतिना आन्यत्र न निर्पद्यन्ति तलनयापि प्रणिगन्ति गतिस्तादि च गृह्यन्ति

प्रायश्चित्तिनोऽपि न भवन्तीति, आह च—“समणुन्नमसमणुन्ने अदिन्नणाभङ्गिणहमाणे वा । सम्भोग वीसुकरणं [पृथ-
 करणमित्यर्थः] इत्ये य अलंभ पेह्णति ॥ १ ॥” [इतरान् पार्थस्यादीनित्यर्थः] तथा ‘सन्निजिजा य’त्ति सन्निप-
 द्या-आसनविशेषः, सा च सम्भोगासम्भोगकारणं भवति, तथाहि—संनिपद्यागत आचार्यो निपद्यागतेन सम्भोगि-
 काचार्येण सह श्रुतपरिवर्त्तनां करोति शुद्धः, अथामनोज्ञपार्थस्यादिसाध्वीगृहस्थैः सह तदा प्रायश्चित्ती भवति, तथा
 अक्षनिपद्यां विनाऽनुयोगं कुर्वतः शृण्वतश्च प्रायश्चित्तं, तथा निपद्यायामुपविष्टः सूत्रार्थो पृच्छति अतिचारान् वाऽऽ-
 लोचयति यदि तदा तथैवेति, तथा ‘कहाए य पवंधणे’त्ति कथा-वादादिका पञ्चधा तस्याः प्रबन्धनं—प्रबन्धेन करणं
 कथाप्रबन्धनं, तत्र सम्भोगासम्भोगौ भवतः, तत्र सतमभ्युपगम्य पञ्चावयवेन व्ययवेन वा वाक्येन यत्तत्समर्थनं
 स छलजातिविरहितो भूतार्थान्वेषणपरो वादः, स एव छलजातिनिग्रहस्थानपरो जल्पः, यत्रैकस्य पक्षपरिग्र-
 होऽस्ति नापरस्य सा दूषणमात्रप्रवृत्ता चितण्डा, तथा प्रकीर्णकथा चतुर्थी, सा चोत्सर्गकथा द्रव्यास्तिकनयकथा
 वा, तथा निश्चयकथा पञ्चमी, सा चापवादकथा पर्यायास्तिकनयकथा वेति, तत्राद्यास्तिस्रः कथाः श्रमणीत्रयैः सह
 करोति, श्रमणीभिस्तु सह कुर्वन् प्रायश्चित्ती, चतुर्थेवलायां चालोचयन्नपि विसम्भोगार्ह इति रूपकद्वयस्य संक्षेपार्थः
 विस्तरार्थस्तु निशीथपञ्चमोद्देशकभाष्यादवसेय इति, तथा ‘दुवालसावत्ते किइकम्मे’त्ति द्वादशावत्ते कृतिकर्म-वन्दनकं

प्रज्ञसं, द्वादशावर्त्ततामेवास्थानुवदन् शेषांश्च तद्धर्मानभिधित्युः रूपकमाह—‘दुओणए’त्यादि, अवनतिरवनतम्—उत्त-
 माङ्गप्रधानं प्रणमनमित्यर्थः, द्वे अवनते यस्मिंस्तद्वयवनतं, तत्रैकं यदा प्रथममेव ‘इच्छामि खमासमणो ! वंदितुं जावणि-
 ज्जाए निसीहियाए’ति अभिधायावग्रहानुज्ञापनायावनमतीति, द्वितीयं पुनर्यदाऽवग्रहानुज्ञापनायैवावनमतीति, यथा
 जातं—श्रमणत्वभवनलक्षणं जन्माश्रित्य योनिनिष्क्रमणलक्षणं च, तत्र रजोहरणमुखवस्त्रिकाचोलपट्टमात्रया श्रमणो
 जातो रचितकरपुटस्तु योन्या निर्गत एवंभूत एव वन्दते तदव्यतिरेकाद्वा यथाजातं भण्यते, कृतिकर्म—वन्दनकं ‘चा-
 रसावयं’ति द्वादशावर्त्ताः—सूत्राभिधानगर्भोः कायव्यापारविशेषाः यतिजनप्रसिद्धा यस्मिंस्तद् द्वादशावर्त्तं, तथा ‘चउ-
 सिरं”ति चत्वारि शिरांसि यस्मिंस्तच्चतुःशिरः प्रथमप्रविष्टस्य क्षामणाकाले शिष्याचार्यशिरोद्वयं पुनरपि निष्क्रम्य प्र-
 विष्टस्य द्वयमेवेति भावना, तथा ‘तिगुत्तं’ति तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तः पाठान्तरेऽपि तिसृभिः (श्रद्धाभिः) गुप्तिभिरेवेति,
 तथा ‘दुपवेसं’ति द्वौ प्रवेशौ यस्मिंस्तद् द्विप्रवेशं तत्र प्रथमोऽवग्रहमनुज्ञाप्य प्रविशतो द्वितीयः पुनर्निर्गत्य प्रविशत
 इति, ‘एगनिक्खमणं’ति एकं निष्क्रमणमवग्रहादावशिक्या निर्गच्छतः, द्वितीयवेलायां खवग्रहान्न निर्गच्छति, पाद-
 पतित एव सूत्रं समापयतीति, तथा ‘विजयराजधानी’ असङ्ख्याततमे जम्बूद्वीपे आद्यजम्बूद्वीपविजयाभिधानपूर्व-
 द्वाराधिपस्य विजयाभिधानस्य पत्योपमस्थितिकस्य देवस्य सम्बन्धिनीति, तथा रामो नवमो वलदेवः ‘देवत्तं गए’ति
 देवत्वं—पञ्चमदेवलोके देवत्वं गतः, तथा सर्वजघन्या रात्रिरुत्तरायणपर्यन्ताहोरात्रस्य रात्रिः, सा च द्वादशमौहूर्त्तिका—

चतुर्विंशतिधटिकाप्रमाणा, एवं 'दिवसोऽवि' त्ति सर्वजघन्यो द्वादशमौहूर्तिक एवेत्यर्थः, स च दक्षिणायनपर्यन्त-
दिवस इति । माहेन्द्रमाहेन्द्रव्यजकम्बुकम्बुग्रीवादीनि त्रयोदश विमाननामानीति ॥ १२ ॥

तेरस किरियाठाणा प० तं०—अट्टादंडे अणट्टादंडे हिंसादंडे अकम्हादंडे दिद्विविपरिआसिआदंडे मुसावायवत्तिए अदिनादा-
णवत्तिए अञ्जत्थिए मानवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोभवत्तिए इरिआवहिए नामं तेरसमे, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
तेरस विमाणपत्थडा प०, सोहम्मवडिंसगे णं विमाणे णं अद्धतेरसजोयणसयसहस्साइं आयामविवखंभेणं प०, एवं ईसाणवडिंसगेवि,
जलयरपंचिदिरिक्खजोणिआणं अद्धतेरस जाइकुलकोडीजोणीपमुहसयसहस्साइं प०, पाणाउस्स णं पुट्ठस्स तेरस वत्थू प०, गम्भ-
वक्कतिअपंचेदिअतिरिक्खजोणिआणं तेरसविहे पओगे प० तं०—सच्चमणपओगे मोसमणपओगे सच्चामोसमणप-
ओगे सच्चवइपओगे मोसवइपओगे सच्चामोसवइपओगे ओरालिअसररिकायपओगे ओरालिअमीससररिकायपओगे
वेउव्विअसररिकायपओगे वेउव्विअमीससररिकायपओगे कम्मसररिकायपओगे, सूरमंडलं जोयेणं तेरसेहिं एगसट्ठिभागहिं जोय-
णस्स ऊणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइ-
याणं नेरइयाणं तेरस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु
कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे [सु] अत्थेगइआणं देवाणं तेरस सागरोवमाइं ठिई प०, जे
देवा वअं सुवअं वआवत्तं वअप्पभं वअकत्तं वअवणं वअलेसं वअरूवं वअसिगं वअसिट्ठं वअकूडं वअत्तरवडिंसगं वहरं वइरावत्तं

तानपेक्षः शोकाभि(दि)भव इति भावः ८ तथा मानप्रत्ययो—जात्यादिसदहेतुकः ९ तथा मित्रद्वेषप्रत्ययः—मातापित्रादी-
 नामल्पेऽप्यपराधे महादण्डनिर्वर्त्तनमिति भावः १० मायाप्रत्ययो मायानिवन्धनः ११ एवं लोभप्रत्ययोऽपि १२ ऐर्याप-
 थिकः केवलयोगप्रत्ययः कर्मवन्धः—उपशान्तमोहादीनां सातवेदनीयवन्धः १३। तथा 'विमाणपत्थड'ति विमानप्र-
 स्तटा उत्तरार्धव्यवस्थिताः, तथा 'सोहम्मवडिंसए'ति सौधर्मस्य देवलोकस्यार्द्धचन्द्राकारस्य पूर्वापरायतस्य दक्षिणोत्तर-
 विस्तीर्णस्य मध्यभागे त्रयोदशप्रस्तटे शक्रावासभूतं विमानं सौधर्मावतंसकं सौधर्मदेवलोकस्यावतंसकः—शेखरकः स
 इव प्रधानत्वात् इत्येवं यथार्थनामकमिति, णंकारो वाक्यालङ्कारे, अर्द्धत्रयोदशं येषु तान्यर्द्धत्रयोदशानि तानि च तानि
 योजनशतसहस्राणि चेति विग्रहः सार्द्धानि द्वादशेत्यर्थः, तथाऽर्द्धत्रयोदशानि जातौ—जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्गतौ कुल-
 कोटीनां योनिप्रमुखानि—उत्पत्तिस्थानप्रभवानि यानि शतसहस्राणि तानि तथोच्यन्त इति, तथा 'पाणाउस्स'ति
 यत्र प्राणिनामायुर्विधानं सभेदमभिधीयते तत्प्राणायुर्द्वादशं पूर्वं तस्य त्रयोदश वस्तूनि—अध्ययनवद्विभागविशेषाः,
 तथा गर्भे—गर्भाशये व्युत्क्रान्तिः—उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिकाः, ते च ते पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चेति विग्रहः,
 प्रयोजनं—मनोवाक्कायानां व्यापारणं प्रयोगः स त्रयोदशविधः, पञ्चदशानां प्रयोगाणां मध्ये आहारकाहारकमिश्रलक्ष-
 णकायप्रयोगद्वयस्य तिरश्चामभावात्, तौ हि संयमिनामेव स्तः, संयमश्च संयतमनुष्याणामेव न तिरश्चाभिति, तत्र स-
 त्यासत्योभयानुभयस्वभावाश्चत्वारो मनःप्रयोगाः वाक्प्रयोगाश्चेति अष्टौ पुनरौदारिकादयः पञ्च कायप्रयोगाः एवं त्र-

योदशेति, तथा सूरमण्डलस्य--आदित्यविमानवृत्तस्य योजनं सूरमण्डलयोजनं तत् 'ण'मित्यलङ्कारे त्रयोदशभिरिकप-
ष्टिभागैर्येषां भागानामेकपट्ट्या योजनं भवति तैर्भागैर्योजनस्य सम्बन्धिभिरूनं-न्यूनं प्रज्ञप्तमष्टचत्वारिंशद् योजन-
भागा इत्यर्थः । वज्राभिलाषेन द्वादश वइराभिलाषेन लोकाभिलाषेन चैकादश विमानानीति ॥ १३ ॥

चउदस भूअगामा प० तं०—सुहुमा अपअत्तआ सुहुमा पअत्तया वादरा अपअत्तया वादरा पअत्तया वेइंदिया अपअत्तया वेइंदिया पअत्तया तेंदिया अपअत्तया तेंदिया पअत्तया चउरिंदिया अपअत्तया चउरिंदिया असन्निअपअत्तया पंचिंदिया असन्निअपअत्तया पंचिंदिया असन्निअपअत्तया पंचिंदिया सन्निअपअत्तया पंचेइंदिया सन्निअपअत्तया, चउदस पुव्वा प० तं०—उप्पायपुव्वमगेणियं च तइयं च वीरियं पुव्वं । अत्थीनत्थिपवायं तत्तो नाणप्पवायं च ॥ १ ॥ सच्चप्पवायपुव्वं तत्तो आयप्पवायपुव्वं च । कम्मप्पवायपुव्वं पच्चक्खाणं भवे नवमं ॥ २ ॥ विआअणुप्पवायं अवंशपाणाउ चारसं पुव्वं । तत्तो किरियविसालं पुव्वं तह चिंदुसारं च ॥ ३ ॥ अग्गेणीअस्स णं पुव्वस्स चउदस वत्थू प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चउदस समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समणसंपया होत्था, कम्मविसोहिमगणं पडुच्च चउदस जीवट्टाणा प० तं०—भिच्छदिट्ठो सासायणसम्मदिट्ठो सम्मामिच्छदिट्ठो अचिरयसम्मदिट्ठो विरयाविरए पमत्तसंजए अप्पमत्तसंजए निअट्ठीवायरे अनिअट्ठीवायरे सुहुमसंपराए उवसाए वा खए वा उवसंतमोहे खीणमोहे सजोगी केवली अयोगी केवली, भरेहरवयाओ णं जीवाओ चउदस चउदस जोयणसहस्साइं चत्तारि अ एगुत्तरे जोयणसए छच्च एगणवीसे भागे जोयणस्स आयमेणं प०, एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्कवट्ठिस्स चउदस रयणा प० तं०—इत्थी-

रयणे सेणावइरयणे गाहावइरयणे पुरोहिटरयणे वड्डइरयणे आसरयणे हत्थिरयणे असिरयणे दंडरयणे चक्करयणे छत्तरयणे चम्मर-
 यणे मणिरयणे कागिणिरयणे, जंबुद्वीवे णं दीवे चउदइस महानईओ पुब्बावरेण लवणसमुदं समपंति, तं गंगा सिंधू रोहिआ
 रोहिअंसा हरी हरिकंता सीआ सीओदा नरकन्ता नारिकांता सुवण्णकूला रुपकूला रत्ता रत्तवई, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए
 अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चउदस पलिओवमाइं ठिई प०, पञ्चमीए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं चउदस सागरोवमाइं ठिई
 प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं चउदस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं चउदस प-
 लिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्पे[सु] देवाणं अत्थेगइयाणं चउदस सागरोवमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं जह-
 ण्णेणं चउदस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सिरिकंतं सिरिमहिअं सिरिसोमनसं लंतयं काविठं महिंदकंतं महिंदुत्तरवडिंसगं वि-
 माणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चउदस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा चउदसहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा
 पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसिणं देवाणं चउदसहिं वाससहस्सेहिं आहारुडे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ
 जीवा जे चउदसहिं भवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्बाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १४ ॥

अथ चतुर्दशस्थानकं सुबोधं, नवरमिहाष्टौ सूत्राण्यर्वाक् स्थितिसूत्रादिति, तत्र चतुर्दश 'भूतग्रामाः' भूतानि—जीवाः
 तेषां ग्रामाः—समूहाः भूतग्रामाः, तत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकर्मोदयवर्तित्वात् पृथिव्यादय एकेन्द्रियाः, किंभूता?—
 अपर्यासकाः—तत्कर्मोदयादपरिपूर्णस्वकीयपर्यासय इत्येको ग्रामः, एवमेते एव पर्यासकाः—तथैव परिपूर्णस्वकीयपर्या-

सय इति द्वितीयः, एवं चादरा वादरनामकर्मोदयात् पृथिव्यादय एव, तेऽपि पर्यसितरभेदाद् द्विधा, एवं द्विन्द्रयादयो-
 ऽपि, नवरं पञ्चेन्द्रियाः सञ्ज्ञिनो—मनःपर्याप्त्युपेता इतरे त्वसञ्ज्ञिन इति । तथा 'उष्पायपुण्वे'त्यादि गाथात्रयं, तथा
 'उष्पायपुण्वमगेणियं च'ति यत्रोत्पादमाश्रित्य द्रव्यपर्यायाणां प्ररूपणा कृता तदुत्पादपूर्व, यत्र तेषामेवाग्रं—परिमा-
 णमाश्रित्य तदग्रेणीयं, 'तइयं च वीरियं पुवं'ति यत्र जीवादीनां वीर्यं प्रोच्यते—प्ररूप्यते तद्वीर्यप्रवादं 'अर्थीनत्थिप-
 चायं'ति यद्यथा लोके अस्ति नास्ति च तद्यत्र तथोच्यते तदस्तिनास्तिप्रवादं 'तत्तो नाणप्पवायं च'ति यत्र ज्ञानं—म-
 त्यादिकं स्वरूपभेदादिभिः प्रोच्यते तत् ज्ञानप्रवादमिति १। 'सचप्पवायपुवं'ति यत्र सत्यः—संयमः सत्यं वचनं वा सभेदं
 सप्रतिपक्षं च 'प्रोच्यते तत्सत्यप्रवादपूर्व, ततः 'आयप्पवायपुवं च'ति यत्रात्मा—जीवोऽनेकनयैः प्रोच्यते तदात्मप्र-
 वादमिति, 'कम्मप्पवायपुवं'ति यत्र ज्ञानावरणादि कर्म प्रोच्यते तत्कर्मप्रवादमिति, 'पच्चक्खाणं भवे नवमं'ति यत्र
 प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यते तत्प्रत्याख्यानमिति २। 'विज्जाअणुप्पवायं'ति यत्रानेकविधा विद्यातिशया वर्ण्यन्ते तद्विद्यानु-
 प्रवादं, 'अवंझपाणाउ चारसं पुवं'ति यत्र सम्यग्ज्ञानादयोऽवन्ध्याः—सफला वर्ण्यन्ते तदवन्धयमेकादशं, यत्र प्रा-
 णा—जीवा आयुश्चानेकधा वर्ण्यन्ते तत्प्राणायुरिति द्वादशं पूर्व, 'तत्तो किरियविसालं'ति यत्र क्रियाः—कार्यिक्या-
 दिकाः विशाला—विस्तीर्णाः सभेदत्वादभिधीयन्ते तत् क्रियाविशालं 'पुवं तह विंदुसारं च'ति लोकशब्दोऽत्र लुप्तो
 द्रष्टव्यः, ततश्च लोकस्य विन्दुरिवाक्षरस्य सारं—सर्वोत्तमं यत्तल्लोकविन्दुसारमिति ३। तथा 'चोइस वत्थूणि'ति द्वितीय-

इत्याह—उपशमको वा—उपशमश्रेणीप्रतिपन्नः क्षपको वा—क्षपकश्रेणिप्रतिपन्न इति दशमं जीवस्थानमिति, तथा उपशान्तः—सर्वथानुदयावस्थो मोहो—मोहनीयं कर्म यस्य स उपशान्तमोहः, उपशमवीतराग इत्यर्थः, अयं चोपशमश्रेणिसमाप्तवन्तमुद्धूतं भवति, ततः प्रच्यवत एवेति, तथा क्षीणो—निःसत्ताकीभूतो मोहो यस्य स तथा, क्षयवीतराग इत्यर्थः, अयमप्यन्तमुद्धूतमेवेति, तथा सयोगी केवली—मनःप्रभृतिव्यापारवान् केवलज्ञानीति, तथाऽयोगी केवली—निरुद्धमनःप्रभृतियोगः शैलेशीगतो ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्विगणमात्रं कालं यावदिति चतुर्दशं जीवस्थानमिति, 'भरहे' इत्यादि, भरतैरावतयोजीवा, इह भरतमैरवतं चारोपितगुणकोदण्डाकारं यतस्त(तस्त)योजीवे भवतः; तत्र भरतस्य हितमवतोऽर्वागनन्तरप्रदेशश्रेणिर्जीवा ऐरावतस्य च शिखरिणः परतोऽनन्तरप्रदेशश्रेणीति भरतैरावतजीवा, 'चाउरंतचक्कवट्टिस्स'ति चत्वारोऽन्ता—विभागा यस्यां सा चतुरन्ता भूमिः तत्र भवः स्वामितयेति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्त्ती चेति विग्रहः, रत्नानि—स्वजातीयमध्ये समुत्कर्षयन्ति वस्तूनीति, यदाह—“रत्नं निगद्यते तज्जातौ जातौ यदुत्कृष्ट”मिति, 'गाहावइ'ति गृहपतिः—कोष्ठागारिकः 'पुरोहिद्य'ति पुरोहितः—शान्तिकर्मादिकारी 'वड्डइ'ति वड्ढकिः—रथादिनिर्मापयिता मणिः—पृथिवीपरिणामः काकिणी—सुवर्णमयी अधिकरणीसंस्थानेति, इह सप्ताद्यानि पञ्चेन्द्रियाणि शेषाण्येकेन्द्रियाणीति, श्रीकान्तमित्यादीन्यष्टौ विमाननामानीति ॥ १४ ॥

पन्नरस परमाहम्मिआ प० तं०—'अवे अवरिसी चेव, सौमे सबलेत्ति आवरे । रुद्धेवरुद्धकौले अ, मर्हाकालेत्ति आवरे ॥ १ ॥

असिपत्ते धंणु कुंमे, वोलुए वेअरणीति अ । खरस्सेरे महावीसे, एते पन्नरससहिआ ॥२॥ णमी णं अरहा पन्नरस धणूइं उड्डं उच्चत्तेणं
 होत्था, धुवराहू णं बहुलपक्खस्स पडिवाए पन्नरसभागं पन्नरसभोगेणं चंदस्स लेसं आवरेत्ताणं चिट्ठति, तंजहा—पढमाए पढमं भागं
 वीआए दुभागं तइआए तिभागं चउत्थीए चउभागं पच्चमीए पच्चभागं छट्ठीए छभागं सत्तमीए सत्तभागं अट्ठमीए अट्ठभागं नवमीए
 नवभागं दसमीए दसभागं एक्कारसीए एक्कारसभागं चारसीए तेरसभागं चउदसीए चउदसभागं पन्नरसेसु पन्नर-
 सभागं, तं चेव सुक्कपक्खस्सय उवदंसेमाणे चिट्ठति, तंजहा—पढमाए पढमं भागं जाव पन्नरसेसु पन्नरसभागं, छ णक्खत्ता
 पन्नरसमुहुत्तसंजुत्ता प० तं०—सतभिसय भरणि अद्वा असलेसा साई तहा जेद्वा । एते छण्णक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तसंजुत्ता ॥१॥ चेत्ता-
 सोएसु णं मासेसु पन्नरसमुहुत्तो दिवसो भवति, एवं चेत्तमासेसु पण्णरसमुहुत्ता राई भवति, विज्जाअणुप्पवायस्स णं पुव्वस्स पन्नरस
 वत्थू पण्णत्ता, मणसूणं पण्णरसविहे पओगे प० तं०—सच्चमणपओगे मोसमणपओगे सच्चमोसमणपओगे असच्चाभोसमणपओगे सच्चवइ-
 पओगे मोसवइपओगे सच्चमोसवइपओगे असच्चाभोसवइपओगे ओरालिअसरीरकायपओगे ओरालिअमीससरीरकायपओगे वेउव्विय-
 सरीरकायपओगे वेउव्विअमीससरीरकायपओगे आहारयमीससरीरकायपओगे आहारयमीससरीरकायपओगे कम्मयसरीरकायपओगे,
 इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइआणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइ-
 आणं पण्णरस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
 अत्थेगइआणं देवाणं पण्णरस पलिओवमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे अत्थेगइआणं देवाणं पण्णरस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा

णंदं सुणंदं णंदवत्तं णंदप्पभं णंदकंतं णंदवणं णंदलेसं णंदज्झयं णंदसिगं णंदसिद्धं णंदकूडं णंदुत्तरवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं पणरस सागरोवमाइं ठिईं प० ते णं देवा पणरसण्हं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं पणरसहिं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पजइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे पन्नरसहिं भवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनिव्वाइस्संति सन्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १५ ॥

अथ पञ्चदशस्थानके सुगमेऽपि किञ्चिल्लिख्यते, इह स्थितेरर्वाक् सप्त सूत्राणि, तत्र परमाश्च तेऽधार्मिकाश्च संक्लिष्ट-परिणामत्वात्परमाधार्मिकाः—असुरविशेषाः, ये तिसृषु पृथिवीषु नारकान् कदर्थयन्तीति, तत्रांबेत्यादि श्लोकद्वयं, एते च व्यापारभेदेन पञ्चदश भवन्ति, तत्र ‘अंबे’ त्ति यः परमाधार्मिकदेवो नारकान् हन्ति पातयति वध्नाति नीत्वा चाम्बरतले विमुञ्चति सोऽम्ब इत्यभिधीयते १, ‘अम्बरिसी चैव’ त्ति यस्तु नारकान्निहतान् कल्पनिकाभिः खण्डशः कल्पयित्वा भ्राष्ट्रापाकयोग्यान् करोति सोऽम्बरिपीति २, ‘सामे’ त्ति यस्तु रज्जुहस्तप्रहारादिना शतनपातनादि करोति वर्णतश्च श्यामः स श्याम् इति ३, ‘सर्वलेत्ति यावरे’ त्ति शवल इति चापरः परमाधार्मिक इति प्रक्रमः, स चान्नवसा-हृदयकालेयकादीन्युत्पाटयति वर्णतश्च शवलः कर्बुर इत्यर्थः ४, ‘रुद्धोवरुद्धे’ त्ति यः शक्तिकुन्तादिषु नारकान् प्रोतयति स रौद्रत्वादौद्र इति ५, यस्तु तेषामङ्गोपाङ्गानि भनक्ति सोऽत्यन्तरौद्रत्वादुपरोद्र इति ६, ‘काले’ त्ति यः कण्डादिषु पचति वर्णतः कालश्च स कालः ७, महाकाल इति चापरः परमाधार्मिक इति प्रक्रमः, स च श्लक्ष्णमांसानि खण्ड-

यित्वा खादयति वर्णतश्च महाकाल इति ८, 'असिपत्ते'ति असिः—खड्गस्तदाकारपत्रवद्भनं विकुर्व्य यस्तत्समाश्रितान् नारकानसिपत्रपातनेन तिलशङ्खिनस्ति सोऽसिपत्रः ९, 'घणु'ति यो धनुर्विमुक्ताद्धचन्द्रादिवाणैः कर्णादीनां छेदन-
भेदनादि करोति स धनुरिति १०, 'कुम्भे'ति यः कुम्भादिषु तान् पचति स कुम्भः ११, 'वालु'ति यः कदम्बपुष्पा-
कारासु वज्राकारासु वैक्रियवालुकासु तप्तासु चणकानिव तान् पचति स वालुका इति १२, 'वेयरणी इय'ति वैतर-
णीति च परमाधार्मिकः, स च पूयरुधिरत्रपुताम्रादिभिरतितापात्कलकलायमानैर्भृतां विरूपं तरणं प्रयोजनमस्या
इति वैतरणीति यथार्था नदीं विकुर्व्य तत्तारणेन कदर्थयति नारकानिति १३, 'खरस्सरे'ति यो वज्रकण्टकाकुलं शाल्म-
लीवृक्षं नारकमारोप्य खरस्वरं कुर्वन्तं कुर्वन् वा कर्षति स खरस्वर इति १४, 'महाघोस'ति यो भीतान् पलायमानान्
नारकान् पशूनिव वाटकेषु महाघोषं कुर्वन्निरुणद्धि स महाघोष इति १५, 'एवमेव (एमे) पन्नरसाहिय'ति 'एव'मित्य-
म्बादिक्रमेणैते परमाधार्मिकाः पञ्चदशाख्याताः—कथिता जिनैरिति ॥२॥ 'ध्रुवराहू ण' मित्यादि, द्विविधो राहुः भव-
ति—पर्वराहुर्ध्रुवराहुश्च, तत्र यः पर्वणि-पौर्णमास्यामभावास्यायां वा चन्द्रादित्ययोरुपरागं करोति स पर्वराहुः, यस्तु
चन्द्रस्य सदैव सन्निहितः सञ्चरति स ध्रुवराहुः, आह च—'किण्हं राहुविमाणं निचं चंदेण होइ अविरहिअं । चउरंगुल-
मण्पत्तं हेट्टा चंदस्स तं चरइ ॥ १ ॥' ति, ततोऽसौ ध्रुवराहुः 'ण'मित्यलङ्कारे बहुलपक्षस्य प्रतीतस्य 'पाडिवयं' ति

प्रतिपदं—प्रथमतिथिमादौ कृत्वेति वाक्यशेषः पञ्चदशभागं पञ्चदशभागेनेति वाप्सायां द्विर्वचनादि यथा पदं पदेन गच्छ-
 तीत्यादिषु, प्रतिदिनं पञ्चदशभागं पञ्चदशभागमिति भावः, चन्द्रस्य प्रतीतस्य लेखाभिमिति लेखा—दीप्तिस्तत्कारणत्वात्
 मण्डलं लेखा तामावृत्य—आच्छाद्य तिष्ठति, एतदेव दर्शयन्नाह—‘तद्यथे’त्यादि-‘पठमाइ’ति प्रथमायां तिथ्यां
 प्रथमं भागं पञ्चदशांशलक्षणं चन्द्रलेखाया आवृत्य तिष्ठतीति प्रक्रमः, अनेन क्रमेण यावत् ‘पन्नरसेसु’ति पञ्चदशसु
 दिनेषु पञ्चदशं पञ्चदशभागमावृत्य तिष्ठति, ‘तं चेव’ति तमेव पञ्चदशभागं शुक्लपक्षस्य प्रतिपदादिषु चन्द्रलेखाया
 उपदर्शयन् २—पञ्चदशभागतः स्वयमपसरणतः प्रकटयन् प्रकटयन् तिष्ठति ध्रुवराहुरिति, इह चायं भावार्थः—पोडश-
 भागीकृतस्य चन्द्रस्य पोडशभागोऽवस्थित एवास्ते, ये चान्ये भागास्तान् राहुः प्रतिदिनमेकैकं भागं कृष्णपक्षे आवृ-
 णोति शुक्लपक्षे तु विमुञ्चतीति, उक्तं च ज्योतिष्करण्डके—‘सोलसभागे काज्जण उडुवई हायएत्थ पन्नरसं । तत्ति-
 मेत्ते भागे पुणोवि परिवहुई जोणहा ॥१॥’ इति, ननु चन्द्रविमानस्य पञ्चैकपट्टिभागन्यूनयोजनप्रमाणत्वात् राहुविमा-
 नस्य च ग्रहविमानत्वेनार्द्धयोजनप्रमाणत्वात्कथं पञ्चदशैर्दिनैश्चन्द्रविमानस्य महत्त्वेनेतरस्य च लघुत्वेन सर्वावरणं स्यात्?
 इति, अत्रोच्यते, यदिदं ग्रहविमानानामर्द्धयोजनमिति प्रमाणं तत्प्रायिकमिति राहोर्ग्रहस्य योजनप्रमाणमपि विमानं
 सम्भाव्यते, लघीयसोऽपि वा राहुविमानस्य महता तमिसरशिखजालेन तस्यावरणान्न दोष इति, तथा पङ् नक्षत्राणि

पञ्चदश मुहूर्तान् यावच्चन्द्रेण सह संयोगो वेपा तानि पञ्चदशमुहूर्तसंयोगानि, तद्यथा—‘सद्यभिसया भरणीओ अद्वा
 अस्सेस साइ जेढा य । एए छन्नक्खत्ता पन्नरसमुहत्तसंजुत्ता ॥१॥’ संयुक्तं संयोग इति, तथा ‘चेत्तासोएसु मासेसु’—
 त्ति, स्थूलन्यायमाश्रित्य चैत्रेऽश्वयुजि च मासे पञ्चदशमुहूर्तो दिवसो भवति रात्रिश्च, निश्चयतस्तु भेषसङ्क्रान्तिदिने तु-
 लासंक्रान्तिदिने चैवं दृश्यमिति । ‘पओगे’त्ति प्रयोजनं प्रयोगः सपरिस्पन्द आत्मनः क्रियापरिणामो व्यापार इत्यर्थः,
 अथवा प्रकर्षेण युज्यते—संयुज्यते सम्बध्यतेऽनेन क्रियापरिणामेन कर्मणा सहात्मेति प्रयोगः, तत्र सत्यार्थालोचन-
 निवन्धनं मनः सत्यमनस्तस्य प्रयोगो—व्यापारः सत्यमनःप्रयोगः, एवं शेषेष्वपि, नवरमौदारिकशरीरकायप्रयोग औ-
 दारिकशरीरमेव पुद्गलस्कन्धसमुदायरूपत्वेनोपचीयमानत्वात् कायस्तस्य प्रयोग इति विग्रहः, अयं च पर्याप्तकस्यैव वे-
 दितव्यः, तथौदारिकमिश्रकायप्रयोगः अयं चापर्याप्तकस्येति, इह चोत्पत्तिमाश्रित्यौदारिकस्य प्रारब्धस्य प्रधानत्वादौ-
 दारिकः कर्मणेन मिश्रः, यदा तु मनुष्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यङ् वादरवायुकायिको वा वैक्रियं करोति तदौदारिकस्य प्रार-
 म्भकत्वेन प्रधानत्वादौदारिको वैक्रियेण मिश्रो यावद्वैक्रियपर्याप्त्या न पर्याप्तिं गच्छति, एवमाहारकेणाप्यौदारिकस्य
 मिश्रताऽवसेयेति, तथा वैक्रियशरीरकायप्रयोगो वैक्रियपर्याप्तकस्य, तथा वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगस्तदपर्याप्तकस्य
 देवस्य नारकस्य वा कर्मणेनैव लब्धिवैक्रियपरित्यागे वा औदारिकप्रवेशाद्धायामौदारिकोपादानाय प्रवृत्तैर्वैक्रियप्राधा-
 न्यादौदारिकेणापि मिश्रतेत्येके, तथा आहारकशरीरकायप्रयोगस्तदभिनिर्वृत्तौ सत्यां तस्यैव प्रधानत्वात्, तथा आ-

हारकमिश्रशरीरकायप्रयोगः औदारिकेण सहाहारकपरित्यागेनेतग्रहणायोद्यतस्य, एतदुक्तं भवति—यदाहारकशरी-
रीभूत्वा कृतकार्यः पुनरप्यौदारिकं गृह्णाति तदाऽऽहारकस्य प्रधानत्वादौदारिकप्रवेशं प्रति व्यापारभावाद्यावत् सर्व-
थैव न परित्यजत्याहारकं तावदौदारिकेण सह मिश्रतेति, आह—न तत्तेन सर्वथा मुक्तं पूर्वनिर्वर्तितं तिष्ठत्येव तत्कथं
गृह्णाति ? सत्यं, तथाप्यौदारिकशरीरोपादानार्थं प्रवृत्त इति गृह्णात्येव, तथा कर्मणशरीरकायप्रयोगो विग्रहे समुद्घा-
तगतस्य च केवलिनस्तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु भवतीति ॥ १५ ॥

सोलस य गाहासोलसगा पं० तं०—समए वेयालिऐं उवसग्गपरिन्नो इत्थीपरिणो निरयविमंत्ती महावीरथुई कुसीलपरिभासिऐं
वीरिऐं धम्मे^१ समांही मग्गे^२ समोसरंणे आहातहिऐं^३ गंये जमईए गाहासोलसमे सोलसगे, सोलस कसाया पं० तं०—अणंताणुवंधी
कोहे अणंताणुवंधी माणे अणंताणुवंधी माया अणंताणुवंधी लोभे अपचक्खाणकसाए कोहे अपचक्खाणकसाए माणे अपच-
क्खाणकसाए माया अपचक्खाणकसाए लोभे पचक्खाणावरणे कोहे पचक्खाणावरणे माणे पचाक्खाणावरणा माया पचक्खा-
णावरणे लोभे संजलणे कोहे संजलणे माणे संजलणे माया संजलणे लोभे, मंदरस्स गं पच्चयस्स सोलस नामधेया पं० तं०—मंदरमे-
रमणोरमं सुदंसणं सयंपंमे य गिरिरार्या । रयणुच्चयं पियदंसणं मज्जेलोगस्संसाभी य ॥ १॥ अत्थे अं सूरिआवत्ते सूरिआवरणेत्ति अ ।
उत्तरे अं दिसाई अं, वडिसे इअ सोलसमे ॥ २॥ पासस्स गं अरहतो पुरिसादानीयस्स सोलस समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समण
संपदा होत्था, आयप्पवायस्स गं पुच्चस्स गं सोलस वत्थू पं०, चमरवलीणं उवारियालेणे सोलस जोयणसहस्साइं आयामविवक्खंमेणं

५०, लवणे णं समुदे सोलस जोयणसहस्साइं उस्सेहपरिवुड्डीए ५०, इमीसे णं रयण्णभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सोलस
 पलिओवमाइं ठिई ५०, पंचमाए पुढविए अत्थेगइयाणं देवाणं सोलस सागरोवमाठिती ५०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं
 सोलस पलिओवमाइं ठिई ५०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सोलस पलिओवमाइं ठिई ५०, महासुक्के कप्पे
 देवाणं अत्थेगइयाणं सोलस सागरोवमाइं ठिई ५०, जे देवा आवत्तं विआवत्तं नंदिआवत्तं महाणंदिआवत्तं अंकुसं अंकुसपलंबं
 मइं सुमइं महाभइं सव्वओभइं भदुत्तरवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सोलस सागरोवमाइं
 ठिई ५० ते णं देवा सोलसहिं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सोलसवा-
 ससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भव्वसिद्धिआ जीवा जे सोलसहिं भव्वगहणेहिं सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुच्चिस्संति
 परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतंकरिस्संति ॥ सूत्रं १६ ॥

अथ षोडशस्थानकमुच्यते सुगमं चेदं, नवरं गाथाषोडशकादीनि स्थितिसूत्रेभ्य आरात्सस सूत्राणि, तत्र सूत्रकृता-
 इगस्य प्रथमश्रुतस्कन्धे षोडशाध्ययनानि तेषां च गाथाभिधानं षोडशमिति गाथाभिधानमध्ययनं षोडशं येषां
 तानि गाथाषोडशकानि, तत्र 'समए'त्ति नास्तिकादिसमयप्रतिपादनपरमध्ययनं समय एवोच्यते, वैतालीयच्छन्दोजा-
 तिवद्धं वैतालीयम्, एवं शेषाणां यथाभिधेयं नामानि, 'समोसरणे'त्ति समवसरणं त्रयाणां त्रिवष्टयधिकानां प्रवादिश-
 तानां मतपिण्डनरूपं, 'अहातहिए'त्ति यथा वस्तु तथा प्रतिपाद्यते यत्र तद्यथातथिकं, ग्रन्थाभिधायकं ग्रन्थः, 'जम-

इए'ति यमकीयं यमकनिबद्धसूत्रं 'गाहे'ति प्राक्तनपञ्चदशाध्ययनार्थस्य गानाद्गाथा गाथा वा तत्प्रतिष्ठाभूतत्वादिति, मेरुनामसूत्रे गाथा श्लोकश्च 'मज्झेलोगस्सनाभी य'त्ति लोकमध्ये लोकनाभिश्चेत्यर्थः । १। 'उत्तरे य'त्ति भरतादीनामुत्तरदिग्वर्त्तित्वाद्, यदाह—'सन्धेसिं उत्तरो मेरु'त्ति [सर्वेषामुत्तरो मेरुः] 'दिसाइय'त्ति दिशामादिर्दिगादिरित्यर्थः 'वडिंसे इय'त्ति अवतंसः—शेखरः स इवावतंस इति, 'पुरिसादानीय'त्ति पुरुषाणां मध्ये आदेयस्येत्यर्थः, तथा आत्मप्रवादपूर्वस्य सप्तमस्य, तथा चमरचल्योर्दक्षिणोत्तरयोरसुरकुमारराजयोः, 'उवारियालेणे'त्ति चमरचञ्चावलीचञ्चाभिधानराजधान्योर्मध्यभागे तद्भवनयोर्मध्योन्नताऽवतरत्पार्श्वपीठरूपे आवतारिकलयने षोडश योजनसहस्राण्यायामविष्कम्भाभ्यां वृत्तत्वात्तयोरिति, तथा लवणसमुद्रे मध्यमेषु दशसु सहस्रेषु नगरप्राकार इव जलमूर्ध्वं गतं तस्य चोत्सेधवृद्धिः षोडश सहस्राणि अत उच्यते—लवणसमुद्रः षोडश योजनसहस्राण्युत्सेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्त इति, आवर्त्तादीन्येकादश विमाननामानि ॥ १६ ॥

सत्तरसविहे असंजमे प० तं०—पुढविकायअसंजमे आउकायअसंजमे तेउकायअसंजमे वाउकायअसंजमे वणस्सइकायअसंजमे वेइंदियअसंजमे तेइंदियअसंजमे चउरिंदियअसंजमे पंचिंदियअसंजमे अजीविकायअसंजमे पेहाअसंजमे उवेहाअसंजमे अवहडुअसंजमे अप्पमअणअसंजमे मणअसंजमे वइअसंजमे कायअसंजमे, सत्तरसविहे संजमे प० तं०—पुढवीकायसंजमे आउकायसंजमे तेउकायसंजमे वाउकायसंजमे वणस्सइकायसंजमे वेइंदियअसंजमे चउरिंदियअसंजमे पंचिंदियअसंजमे अजीविकायसंजमे

पेदासंजमे उवेहासंजमे अवहट्टसंजमे पमजणासंजमे मणसंजमे वइसंजमे कायसंजमे, माणुसत्तरे णं पव्वए सत्तरसएक्कवीसे जोजणसए
 उट्ठं उच्चत्तेणं प०, सव्वोसिपि णं वेळंधरअणुवेळंधरणागराईणं आवासपव्वया सत्तरसएक्कवीसाइं जोजणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, लवणे
 णं समुद्धे सत्तरस जोजणसहस्साइं सव्वग्गेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिजाओ भूमिभागाओ सातिरेगाइं सत्तरस
 जोजणसहस्साइं उट्ठं उप्पत्तिता ततो पच्छा चारणाणं तिरिआ गती पवत्तति, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररणो तिगिच्छिक्खे उपा-
 यपव्वए सत्तरस एक्कवीसाइं जोजणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, वलिस्स णं असुरिंदस्स रुअगिंदे उप्पायपव्वए सत्तरस एक्कवीसाइं जो-
 यणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, सत्तरसविहे मरणे प०—आवीईमरणे ओहिमरणे आयंतिथमरणे वलायमरणे वसट्टमरणे अंतोसहमरणे
 तम्मवमरणे चालमरणे पंडितमरणे चालपंडितमरणे छउमत्थमरणे केवलिमरणे वेहाणसमरणे गिद्धपिट्टमरणे भत्तपच्चक्खाणमरणे इंगिणि-
 मरणे पाओवगमणमरणे, सुहुमसंपराए णं भगवं सुहुमसंपरायभावे वट्टमाणे सत्तरस कम्मपगडीओ णिवंधति तं०—आभिणिवोहियणा-
 णावरणे सुयणाणावरणे ओहिणाणावरणे मणपजवणाणावरणे केवलणाणावरणे चक्खुदंसणावरणे ओहीदंसणावरणे
 केवलदंसणावरणे सायावेयणिजं जसोक्कित्तिनामं उच्चागोयं दाणंतरायं लाभंतरायं भोगंतरायं वीरिअंतरायं, इमीसे णं
 रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं उक्कोसेणं सत्तरस
 सागरोवमाइं ठिई प०, छट्ठीए पुढवीए अत्थेगइआणं जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइआणं
 सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइआणं देवाणं सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे देवाणं
 उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, सहस्सारे कप्पे देवाणं जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सामाणं सुसामाणं

महासामाणं पउमं महापउमं कुमुदं महाकुमुदं नलिणं महानलिणं पोंडरीअं महापोंडरीअं सुक्कं महासुक्कं सीहं सीहकंतं सीहवीअं भा-
विअं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा सत्तरसहिं अद्धमासेहिं आणमंति
वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्तरसहिं वाससहस्सेहिं आहारेहे समुप्पअइ, संतेगइया भवसिद्धिआ
जीवा जे सत्तरसहिं भवगहणेहिं सिञ्चिस्संति भुञ्चिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १७ ॥
अथ सप्तदशस्थानकं, तच्च व्यक्तं, नवरमिह स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वाग दश, तथा अजीवकायासंयमो-विकटसुवर्णवहु-
मूल्यवस्त्रपात्रपुस्तकादिग्रहणं, प्रेक्षायामसंयमो यः स तथा, स च स्थानोपकरणादीनामप्रत्युपेक्षणमविधिप्रत्युपेक्षणं
वा, उपेक्षाऽसंयमोऽसंयमयोगेष्वव्यापारणं व्यापारणं संयमयोगेष्वव्यापारणं वा, तथा अपहृत्यासंयमः अविधिनोचारादीनां
परिष्ठापनतो यः स तथा, अप्रमार्जनाऽसंयमः—पात्रादेरप्रमार्जनयाऽविधिप्रमार्जनया वेति, मनोवाक्कायानामसंयमा-
स्तेषामकुशलानामुदीरणानीति । असंयमविपरीतः संयमः । वेल्न्धरानुवेल्न्धरावासपर्वतस्वरूपं क्षेत्रसमासगाथाभिरव-
गन्तव्यं, एताश्चैताः—“दंस जोयणसाहस्सा लवणसिहा चक्कवालओ रुंदा । सोलससहस्स उच्चा सहस्समेगं तु ओगाढा
॥ १ ॥ देसूणमद्धजोयण लवणसिहोचरि दगं तु कालदुगे । अतिरेगं २ परिवहुइ हायए वाचि ॥ २ ॥ अब्भंतरियं वेलं
धरंति लवणोदहिस्स नागाणं । वायालीससहस्सा दुसत्तरि सहस्स वाहिरियं ॥ ३ ॥ सट्टी नागसहस्सा धरंति अग्गे

१ दशयोजनसहस्राणि लवणशिरा चक्कवालतो विस्तीर्णा । पोटशसहस्रोवा सहस्रमेक त्वगाढा ॥ १ ॥ देशेनार्धयोजनं लवणशितोपरि दक तु कालद्विके । अतिरे-
कमतिरेकं परिवर्धते हीयते वाऽपि ॥ २ ॥ अभ्यन्तरा वेला धारयन्ति लवणोदधेर्नोमाना । द्वाचत्वारिंशत्तहस्याणि द्विसप्ततिः सहस्राणि बाह्या ॥ ३ ॥
पष्टि नागसहस्राणि धारयति अग्रे दकं समुद्रस्थ । वेल्न्धराणामावासाः लवणे चढतस्यु दिक्षु नन्वार ॥ ४ ॥

दगं समुद्रस्स । वेलंधर आवासा लवणे य चउदिसिं चउरो ॥४॥ पुंन्वदिसा अणुकमसो गोथुभ १ दगभास २ संख ३ दगसीमा ४ । गोथुभे १ सिवए २ संखे ३ मणोसिले ४ नागरायाणो ॥५॥ अणुवेलंधरवासा लवणे विदिसासु संठिआ चउरो । कक्कोडे १ विज्जुप्पभे २ केलास ३ ऽरुणप्पभे ४ चेव ॥६॥ कक्कोडय कद्दमए केलासऽरुणप्पभेत्थ[नाग]रायाणो । वायालीससहस्से गंतुं उयाहिंमि सन्वेवि ॥७॥ चत्तारि य जोयणसए तीसे कोसं च उगगया भूमी । सत्तरस जोयणसए इगवीसे ऊसिआ सन्वे ॥८॥” त्ति ‘चारणाणं’ति जइघाचारणानां विद्याचारणानां च ‘तिरिअ’त्ति तिर्यग् रुचकादिद्वीपगमनायेति, तिगिञ्जिळूट उत्पातपर्वतो यन्नागत्य मनुष्यक्षेत्राभिगमनायोत्पत्ति, स चेतोऽसङ्ख्याततमेऽरुणोदयसमुद्रे दक्षिणतो द्विचत्वारिंशतं योजनसहस्राण्यतिक्रम्य भवति, रुचकेन्द्रोत्पातपर्वतस्त्वरुणोदयसमुद्र एव उत्तरतो एवमेव भवतीति, ‘आचीईमरणे’त्ति आ-समन्ताद्वीचयं इव वीचयः-आयुर्दलिकविच्युतिलक्षणावस्था यस्मिंस्तदावीचि अथवा वीचिः-विच्छेदस्तदभावादवीचि, दीर्घत्वं तु प्राकृतत्वात्तेदंभूतं मरणमावीचिमरणं-प्रतिक्षणमायुर्द्रव्यविचटनलक्षणं, तथाऽवधिः-मर्यादा तेन मरणमवधिमरणं, यानि हि नारकादिभवनिबन्धनतयाऽऽयुःकर्मदलिकान्यनुभूय म्रियते यदि पुनस्तान्येवानुभूय मरिष्यति तदा तदवधिमरणमुच्यते, तद्व्यापेक्षया पुनस्तद्ग्रहणावधि

१ पूर्वदिगनुत्पत्तौ गोस्तूभदकभासशतदकसीमान् । गोस्तूभशिवशङ्खमन शिला नागराजाः ॥ ४ ॥ अनुवेलन्धरावासा लवणे विदिक्षु चत्वारः सस्थिताः । कर्कोटकौ विद्युत्प्रभः कैलासोऽरुणप्रभश्चैव ॥ ५ ॥ कर्कोटककर्मकैलासोऽरुणप्रभोऽत्र राजान् । द्वाचत्वारिंशत् सहस्राणि गत्वोदधौ सर्वे ॥ ६ ॥ चत्वारि योजनशतानि त्रिशत्क्रोश चोद्गता भूमि । सप्तदशयोजनशतानि एकविंशान्युच्छ्रिता सर्वे ॥ ७ ॥

यद्गृहम्, तथा इङ्गयते प्रतिनियतदेश एव चेष्ट्यतेऽस्यामनशनक्रियायामितीक्ष्णी तथा मरणमिङ्गिनीमरणम्, तद्धि चतुर्विधाहारप्रत्याख्यातुर्निष्प्रतिकर्मशरीरस्योद्भित्तदेशाभ्यन्तरवर्त्तिन एवेति, तथा पादपत्येवोपगमनम्—अवस्थानं यस्मिन् तत्पादपोपगमनं तदेव मरणमिति विग्रहः, इदं च यथा पादपः क्वचित् कथञ्चिद् निपतितः सममसममिति चाविभावयन्निश्चलेमेवास्ते तथा यो वर्त्तते तस्य तद्भवतीति । तथा सूक्ष्मसम्परायः उपशमकः क्षपको वा सूक्ष्मलोभकपायकिट्टिकावेदको भगवान्—पूज्यत्वात् सूक्ष्मसम्परायभावे वर्त्तमानः—तत्रैव गुणस्थानकेऽवस्थितः नातीतानागतसूक्ष्मसम्परायपरिणाम इत्यर्थः सप्तदश कर्मप्रकृतीर्निवध्नाति विंशत्युत्तरे बन्धप्रकृतिशतेऽन्या न वध्नातीत्यर्थः, पूर्वतरगुणस्थानकेषु बन्धं प्रतीत्य तासां व्यवच्छिन्नत्वात्, तथोक्तानां सप्तदशानां मध्यादेका साताप्रकृतिरुपशान्तमोहादिषु बन्धमाश्रित्यानुयाति, शेषाः षोडशैव व्यवच्छिद्यन्ते, यदाह—“नाणं ५ तराय १० दसगं दंसण चत्तारि १४ उच्च १५ जसकित्ती १६ । एया सोलसपयडी सुहुमकसायंमि वोच्छिन्ना ॥ १ ॥” सूक्ष्मसम्परायात्परे न वध्न्तीत्यर्थः, सामानादीनि सप्तदश विमानानां नामानीति ॥ १७ ॥

अद्वारसविहे बंभे पं० तं०—ओरालिए कामभोगे णेव सयं मणेणं सेवइ नोवि अण्णं मणेणं सेवावेइ मणेणं सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे णेव सयं वायाए सेवइ नोवि अण्णं वायाए सेवावेइ वायाए सेवंतं पि अण्णं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे णेव सयं कायेणं सेवइ णोवि यऽण्णं काएणं सेवावेइ काएणं सेवंतं पि अण्णं न स मणुजाणाइ, दिव्वे

कामभोगे नेव सेयं मणेणं नेवि अण्णं मणेणं सेववेइ मणेणं सेवतंपि अण्णं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे नेव सयं वायाए
 सेवइ नेवि अण्णं वायाए सेववेइ वायाए सेवतंपि अण्णं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे नेव सयं काएणं सेवइ नेवि अण्णं काएणं
 सेववेइ काएणं सेवतंपि अण्णं न समणुजाणाइ, अरहत्तो णं अरिट्ठेगिस्स अट्टारस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था,
 समणेणं भगवया महावीरेणं समणाणं गिरगंथाणं सखुखुयविज्जाणं अट्टारस ठाणा ५० तं-वयछकं ६ कायछकं १२, अकप्पो १३
 गिहिमायणं १४। पलियं १५ निसिआ १६ य, सिणाणं १७ सोभवअणं १८ ॥१॥ आयास्स णं भगवतो सचूलिआगस्स अट्टारस
 पयसहस्साइ पयग्गेणं ५०, वंगीए णं लिवीए अट्टारसविहे लेखविहाणे ५० तं-वंभी जवणी लियोदोसा ऊरिओ खरोट्टिओ खरसाविओ
 पहाराइया उच्चत्तरिओ अफुखरपुट्टिओ भोगवयतां वेणतियो गिण्हइयो अंकलिवि गणिअलिवी गंधव्वलिवी भूलिवि आदंसलिवी
 माहेसरीलिवी दामिलिवी वोल्लिदिलिवी, अत्थिनत्थिप्पवायस्स णं पुव्वस्स अट्टारस वट्ठू ५०, धूमण्णमाए णं पुढवीए अट्टारसुत्तरं
 जोयणसयसहस्सं बाहल्लेणं ५०, पोसासाढेसु णं मासेसु सइ उक्कोसेणं अट्टारसगुहुत्ते दिवसे भवइ सइ उक्कोसेणं अट्टारसगुहुत्ता
 राती भवइ, इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई ५०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थे-
 गइयाणं अट्टारस पलिओवमाइं ठिई ५०, सोद्धम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं अट्टारस पलिओवमाइं ठिई ५०, सहस्सारे
 कप्पे देवाणं उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई ५०, आणए कप्पे देवाणं अत्थेगइयाणं जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइं ठिई
 ५०, जे देवा कालं सुकालं महाकालं अंजणं रिट्ठे सालं सगणं दुमं गद्दादुमं विसालं सुसालं पउमं पउमगुम्मं कुमुदं कुमुदगुम्मं
 नलिणं नलिणगुम्मं पुंडरीवं पुंडरीयगुम्मं सहस्सारवड्डिसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं अट्टारस सागरोवमाइं

ठिई प० ते णं देवा णं अट्टारसेहिं अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा नीससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं अट्टारस-
वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्झइ, संतेगइआ भवसिद्धियां जे अट्टारसहिं भवग्गहेहिं सिञ्चिस्संति भुञ्चिस्संति मुच्चिस्संति परि-
निव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १८ ॥

अथाष्टादशस्थानकम्, इह चाष्टौ सूत्राणि स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वाक् सुगमानि च, नवरं 'बंभे'ति ब्रह्मचर्यं यथौदारिक-
कामभोगान्-मनुष्यतिर्यक्सम्बन्धिविषयान् तथा दिव्यकामभोगान्-देवसम्बन्धिन इत्यर्थः । तथा 'सखुइङ्गवि-
त्ताणं'ति सहस्रद्रुकैर्व्यक्तैश्च ये ते सखुद्रुकव्यक्ताः तेषां, तत्र खुद्रुका-वयसा श्रुतेन वाऽव्यक्ताः, व्यक्तास्तु ये वयःश्रुता-
भ्यां परिणताः, स्थानानि-परिहारसेवाश्रयवस्तूनि 'व्रतपट्कं' महाव्रतानि रात्रिभोजनविरतिश्च 'कायपट्कं' पृथिवी-
कायादि, अकल्पः-अकल्पनीयपिण्डशय्यावस्त्रपात्ररूपः पदार्थः, 'गृहिभाजनं'स्थाल्यादिः पर्यङ्को-मञ्चकादि निषद्या-
स्त्रिया सहासनं 'स्नानं' शरीरक्षालनं 'शोभावर्जनं' प्रतीतं । तथा 'आचारस्य' प्रथमाङ्गस्य सचूलिकाकस्य-चूडासमन्वि-
तस्य, तस्य पिण्डैषणाद्याः पञ्च चूलाः द्वितीयश्रुतस्कन्धात्मिकाः स च नवब्रह्मचर्याभिधानाव्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्ध-
रूपः, तस्यैव चेदं पदप्रमाणं न चूलानां, यदाह-"नवबंभेचेरमइओ अट्टारस पयसहस्सीओ वेओ । हवइ य संपंचचूलो
बहुवहुतरओ पयग्गेणं ॥१॥" ति, यच्च सचूलिकाकस्येति विशेषणं तत्तस्य चूलिकासत्ताप्रतिपादनार्थं, न तु पदप्रमा-

णाभिधानार्थं, यतोऽवाचि नन्दीटीकाकृता—‘अट्टारसपयसहस्साणि पुण पढमयुयखंधस्स नववंभचेरमइयस्स पमाणं, विचित्तथाणि य सुत्ताणि गुरूवएसओ तेसिंअत्थो जाणियव्वो’त्ति, पदसहस्राणीह यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, ‘पदात्रेणे’—ति पदपरिमाणेनेति, तथा ‘वंभि’त्ति ब्राह्मी—आदिदेवस्य भगवतो दुहिता ब्राह्मी वा—संस्कृतादिभेदा वाणी तामाश्रित्य तेनैव या दर्शिता अक्षरलेखनप्रक्रिया सा ब्राह्मीलिपिः अतस्तस्या ब्राह्म्या लिपेः ‘ण’ मित्यलङ्कारे लेखो—लेखनं तस्या विधानं—भेदो लेखविधानं प्रज्ञसं, तद्यथा—वंभीत्यादि, एतत्स्वरूपं न दृष्टमिति न दर्शितं। तथा यल्लोके यथास्ति यथा वा नास्ति अथवा स्याद्वादाभिप्रायस्तत्तदेवास्ति नास्ति वेत्येवं प्रवदंतीत्यतिनास्तिप्रवादं, तच्च चतुर्थं पूर्वं तस्य, तथा धूमप्रभा पञ्चमी अष्टादशोत्तरं अष्टादशयोजनसहस्राधिकमित्यर्थः, ‘वाहल्येन’ पिण्डेन, ‘पोसासाढे’त्यादेरेवं योजना—आपाढमासे ‘सइ’ इति सकृदेकदा कर्कसङ्क्रान्तावित्यर्थः उत्कर्षेण—उत्कर्षतोऽष्टादशमुहूर्तो दिवसो भवति, पट्त्रिंशद्घटिका इत्यर्थः, तथा पौषमासे सकृदिति—मकरसङ्क्रान्तौ रात्रिश्चैवंविधेति, कालमुकालादीनि विंशतिर्विमानानि ॥१८॥

एगूणवीसं णायज्जयणा पं० त०—उक्खित्तणाएँ संघाडे, अंडे कुम्मे अ सेलएँ । तुंवे अ रोहिणी मल्ली, मागदी चंदिमति अ ॥ १ ॥ दावंद्वे उदगणाएँ, मंडुके तेत्तली इअ । नंदिफेले अवरकंकाँ, आइण्णे सुंसर्मा इअ ॥२॥ अवरे अ पोण्डरीए, णाँए एगूणवीसमे । जंवूदीवे णं दीवे सूरिआ उक्खोसेणं एगूणवीस जोयणसयाइं उड्डमहो तवयंति, सुक्केणं महग्गहे अवरेणं उदिए समाणे एगूणवीसं णक्खत्ताइं समं चारं चरित्ता अवरेणं अत्थमणं उवागच्छइ, जंवूदीधस्स णं दीवस्स कलाओ एगूणवीसं छेअणाओ प०, एगूणवीसं

तित्थयरा अगारवासमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता णं अगाराओ अणगारिअं पव्वइआ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइ-
 आणं एगूणवीस पलिओवमाइं ठिई प०, छट्ठीए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं
 देवाणं अत्थेगइआणं एगूणवीसपलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एगूणवीसं पलिओवमाइं ठिई
 प०, आणयकप्पे अत्थेगइआणं देवाणं उक्कोसेणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प०, पाणए कप्पे अत्थेगइआणं देवाणं जहण्णेणं एगू-
 णवीससागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा आणतं पाणतं णतं विणतं घणं सुसिरं इदं इदोकेतं इंदुत्तरवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववणा
 तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा एगूणवीसाए अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उत्स-
 संति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगूणवीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे एगूणवीसाए
 भवगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणं अंतं करिस्संति ॥ सूत्रं १९ ॥

अथैकोनविंशतितमस्थानं, तत्र स्थितिसूत्रेभ्यः पञ्च सूत्राणि सुगमानि च, नवरं ज्ञातानि-दृष्टान्तास्तत्प्रतिपादका-
 न्यध्ययनानि पष्ठाङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धवर्त्तनीनि, 'उक्खित्ते'त्यादि साद्धं रूपकद्वयम्, इदं च षष्ठाङ्गाधिगममादवसेय-
 मिति, तथा 'जंबुद्वीवे णं' इत्यादौ भावना-सूर्यां स्वस्थानादुपरि योजनशतं तपतोऽधश्चाष्टादश शतानि, तत्र च सम-
 भूतलेऽष्टौ भवन्ति, दश चापरविदेहे जगतीप्रत्यासन्नदेशे, जम्बूद्वीपापरविदेहे हि निम्नीभवत् क्षेत्रमन्तिमे विजयद्वारस्य
 देशे अधोलोकदेशमधिगतमिति, द्वीपान्तरसूर्यास्तूर्द्धं शतमधोऽष्टशतानि, क्षेत्रस्य समत्वादिति, तथा शुक्रसूत्रे 'नक्ख-

त्ताइं'ति विभक्तिपरिणामान्नक्षत्रैः समं सह चारं-चरणं चरित्वा-विधायेति, तथा 'कलाओ'ति 'पंचसए छव्वीसे छद्य कला चित्थडं भरहवास'मित्यादिषु जम्बूद्वीपगणितेषु याः कला उच्यन्ते ता योजनस्यैकोनविंशतिभागच्छेदनाः, एकोनविंशतिभागरूपा इति भावः, 'अगारमज्झो वसित्त'ति अगारं-गेहं अधिकं-आधिक्येन चिरकालं राज्यपरिपालनतः आ-मर्यादया नीत्या वसित्वा-उपित्वा तत्र वासं विधायेति, अध्येष्टया प्रव्रजिताः, शेषास्तु पञ्च कुमारभाव एवेत्याह च-"चीरं अरिट्ठनेमिं पासं मल्लिं च वासुपुजं च । एए मोत्तूण जिणे अवसेसा आसि रायाणो ॥ १ ॥"ति ॥

वीसं असमाहिठाणा पं० तं०-द्वद्वचारि यावि भवइ अपमजियचारि आवि भवइ दुप्पमजियचारि आवि भवइ अतिरित्तसञ्जासणिएँ रातिणिअपरिभासी थेरोववाइएँ भूओववाइएँ संजलणे कोहणे पिट्ठिमंसिएँ अभिक्खणं २ ओहारइत्ता भवइ णवाणं अधिकरणणं अनुप्पणणं उप्पाएत्ता भवइ पोरणणं अधिकरणणं खामिअविउसविआणं पुणोदीरेत्ता भवइ ससरक्खपाणिपाएँ अकालसज्जायकारए यावि भवइ कलहँकरे सद्धकरे इण्डकरे सूरप्पमाणभोइँ एसणाउसमिते आवि भवइ, मुणिसुव्वए णं अरहा वीसं धणूइँ उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, सव्वेविअ णं घणोदही वीसं जोयणसहस्साइँ चाहल्लेणं पं०, पाणयस्स णं देविंदस्स देवरणो वीसं सामाणिअसाहस्सीओ पं०, णपुंसयवेयजिअस्स णं कम्मस्स वीसं सागरोवमकोडाकोडीओ चंधओ चंधठिइँ पं०, पचक्खानस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थू, उस्सप्पिणिओसप्पिणिमंडले वीसं सागरोवमकोडाकोडीओ कालो पं०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं पळिओवमाइँ ठिइँ पं०, छ्ठीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं सागरोवमाइँ ठिइँ पं०,

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, पाणते कप्पे देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, आरणे कप्पे देवाणं जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जेदेवा सायं विसायं सुविसायं सिद्धत्थं उप्पलं भित्तिं तिगिच्छं दिसासोवत्थियं पलंबं रुइलं पुप्फं सुपुप्फं पुप्फावत्तं पुप्फपभं पुप्फकंतं पुप्फवणं पुप्फलेसं पुप्फज्झयं पुप्फसिगं पुप्फसिद्धं पुप्फुत्तरवडिसगं विमाणं देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा वीसाए अद्धमासाणं ञ्णमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं वीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्झइ, संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे वीसाए भवगहणेहिं सिज्झस्संति बुज्झस्संति मुच्चिस्संति परिणिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २० ॥

अथ विंशतितमस्थाने किञ्चिद्विख्यते, तत्र स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वाक् सप्त सूत्राणि, तत्र समाधानं समाधिः—चेतसः स्वास्थ्यं मोक्षमार्गेऽवस्थानमित्यर्थः न समाधिरसमाधिल्लस्याः स्थानानि—आश्रयभेदाः पर्याया वा असामाधिल्लस्थानानि, तत्र ‘दवदवचारि’त्तियो हि द्रुतं द्रुतं चरति-गच्छति सोऽनुकरणशब्दतो दवदवचारीत्युच्यते, चापीत्युत्तरासमाधिल्लस्थानापेक्षया समुच्चयार्थः, भवतीति प्रसिद्धं, स च द्रुतं द्रुतं संयमात्मनिरपेक्षो ब्रजन्नात्मानं प्रपतनादिभिरसमाधौ योजयति अन्यांश्च सत्त्वान् ब्रजन्नसमाधौ योजयति, सत्त्ववधजनितेन च कर्मणा परलोकेऽप्यात्मानमसमाधौ योजयति, अतो द्रुतगन्तृत्वमसमाधिकारणत्वादसमाधिल्लस्थानम्, एवमन्यत्रापि यथायोगमवसेयं १, तथा अप्रमार्जि-

तचारी २ दुष्प्रभार्जितचारी च ३ स्थाननिपीदनत्वग्वर्तनादिज्वात्मादिविराधनां लभते, तथाऽतिरिक्ता-अतिप्र-
माणा शय्या-वसतिरासनानि च-पीठकादीनि यस्य सन्ति सोऽतिरिक्तशय्यासनिकः, स च अतिरिक्तायां शय्यायां
घङ्घशालादिरूपायामन्येऽपि कार्पटिकादय आवसन्ति इति तैः सहाधिकरणसम्भवादात्मपरावसमाधौ योजयतीति,
एवमासनाधिक्येनापि वाच्यमिति ४, तथा 'रात्रिकपरीभापी' आचार्यादिपूज्यपुरुषपराभवकारी, स चात्मानम-
न्यांश्चासमाधौ योजयत्येव ५, तथा स्थविरा-आचार्यादिगुरवः तानाचारदोषेण शीलदोषेण च ज्ञानादिभिर्बोपहन्ती-
त्येवंशीलः स एव चेति स्थविरोपघातिकः ६, तथा भूतानि-एकेन्द्रियास्ताननर्थत उपहन्तीति भूतोपघातिकः ७,
तथा सञ्ज्वलतीति सञ्ज्वलनः-प्रतिक्षणरोषणः ८, तथा क्रोधनः-सकृत् कुद्धोऽत्यन्तकुद्धो भवति ९, तथा घृष्टिमांसा-
शिकः-पराङ्मुखस्य परस्यार्चवादकारी १०, 'अभिवखणं अभिवखणं ओहारयित्त'ति अभीक्षणमभीक्षणमवधारयि-
ता-शङ्कितस्याप्यर्थस्य निःशङ्कितस्यैवमेवायमित्येवं वक्ता, अथवाऽवहारयिता-परगुणानामपहारकारी, यथा अदासा-
दिकमपि परं भणति-दासस्त्वं चौरस्त्वमित्यादि ११, तथाऽधिकरणानां-कलहानां यन्त्रादीनां चोत्पादयिता १२,
'पोराणाणं'ति पुरातनानां कलहानां क्षमितव्यवशमितानां-मर्षितत्वेनोपशान्तानां पुनरुदीरयिता भवति १३, तथा
'सरजस्कपाणिपादो' यः सचेतनादिरजोगुण्डितेन हस्तेन दीयमानां भिक्षां गृह्णाति, तथा योऽस्थण्डिलादेः
स्थण्डिलादौ सङ्ग्रामन्न पादौ प्रमार्ष्टि अथवा यस्तथाविधे कारणे (ऽसति) सचिन्तादिशुश्रूष्यां कल्पादिनाऽनन्त-

रितायामासनादि करोति स सरजस्कपाणिपाद इति १४, तथा अकालस्वाध्यायादिकारकः प्रतीतः १५, तथा 'कलहकरः' कलहहेतुभूतकर्तव्यकारी १६, तथा 'शब्दकरः' रात्रौ महता शब्देनोष्ठापस्वाध्यायादिकारको गृहस्थ-भाषाभाषको वा १७, तथा 'झञ्झाकरो' येन येन गणस्य भेदो भवति तत्तत्करो, येन वा गणस्य मनोदुःखं समुत्पद्यते तद्भाषी १८, तथा 'सूरप्रमाणभोजी' सूर्योदयादस्नमयं यावदशनपानाद्यभ्यवहारी १९, एषणाअसमितश्चापि भवति-अनेषणां न परिहरति, प्रेरितश्चासौ साधुभिः कलहायते, तथाऽनेषणीयमपरिहरन् जीवोपरोधे वर्त्तते, एवं चात्मपरयोरसमाधिकरणादसमाधिस्थानमिदं विंशतितममिति २० । तथा धनोदधयः-सप्तपृथिवीप्रतिष्ठानभूताः, सामानिकाः-इन्द्रसमानर्द्धयः साहस्यः-सहस्राणि, बन्धतो-बन्धसमयादारभ्य बन्धस्थितिः स्थितिवन्ध इत्यर्थः, प्रत्याख्याननामकं पूर्वं नवमं, सातादीनि चैकविंशतिर्विमानानामनीति ॥ २० ॥

एकवीसं सबला पणत्ता, तंजहा-हृत्थकम्मं करेमाणे सबले मेहुणं पडिसेवमाणे सबले राइभोअणं भुंजमाणे सबले आहा-कम्मं भुंजमाणे सबले सागारियं पिंडं भुंजमाणे सबले उद्देसियं कीयं आहुट्टु दिजमाणं भुंजमाणे सबले अभिक्खणं पडियाइक्खेत्ता णं भुंजमाणे सबले अंतो छण्हं मासाणं गणाओ गणं संकममाणे सबले अंतो मासस्स तओ दगलेवे करेमाणे सबले अंतो मासस्स तओ माईठाणे सेवमाणे सबले रायपिंडं भुंजमाणे सबले आउडिआए पाणाइवायं करेमाणे सबले आउडिआए मुसावायं वदमाणे सबले आउडिआए अदिण्णादाणं गिण्हमाणे सबले आउडिआए अणंतरहिआए पुढवीए ठाणं वा निसीहियं वा

ચેતેમાણે સંવેલે એવં આડદિઆ ચિત્તમંતાએ પુઢવીએ એવં આડદિઆ ચિત્તમંતાએ સિલાએ કોલાવાસંસિ વા દારુએ ઠાળં વા
 સિંહં વા નિસીહિયં વા ચેતેમાણે સંવેલે જીવપદ્ધિએ સપાણે સચીએ સહરિએ સઠતિદ્ધે પળગદગમટ્ટીમક્કડાસંતાણએ તહપ્પગારે ઠાળં વા સિંહં
 વા નિસીહિયં વા ચેતેમાણે સંવેલે આડદિઆએ મૂલભોઅણં વા કંદભોઅણં વા તયાભોયણં વા પવાલભોયણં વા પુપ્ફભોયણં વા
 ફલભોયણં હરિયભોયણં વા ઘુંજમાણે સંવેલે અંતો સંવચ્છરસ્સ દસ દગલેવે કરેમાણે સંવેલે અંતો સંવચ્છરસ્સ દસ માઇઠાણાઇ સેવમાણે
 સંવેલે અભિક્કલણં ૨ સીતોદયવિયડવઘારિયપાણિના અસણં વા પાણં વા લાઇમં વા સાઇમં વા પઢિગાહિત્તા ઘુંજમાણે સંવેલે । ણિઅ-
 ઢિવાદરસ્સ ણં લવિતસત્તયસ્સ મોહણિજસ્સ કમ્મસ્સ એક્કવીસ કમ્મંસા સંતકમ્મા ૫૦ તં—અપચ્ચક્ખાણકસાએ કોહે અપચ્ચક્ખા-
 ણકસાએ માણે અપચ્ચક્ખાણકસાએ માયા અપચ્ચક્ખાણાવરણકસાએ લોભે પચ્ચક્ખાણાવરણકસાએ માણે પચ્ચક્ખા-
 ણાવરણકસાએ માયા પચ્ચક્ખાણાવરણકસાએ લોભે इत्थિવેદે પુંવેદે ણપુંવેદે હાસે અરતિ રતિ ભય સોગ દુગુંઘા । એકમેક્કાએ ણં ઓસપ્પિણીએ
 પંચમછટ્ટાઓ સમાઓ એક્કવીસં એક્કવીસં વાસસહસ્સાઇં કાલેણં ૫૦ તં—દૂસમા દૂસમદૂસમા, એગમેગાએ ણં ઉસ્સપ્પિણીએ પઢમવિત્તિઆઓ
 સમાઓ એક્કવીસં એક્કવીસં વાસસહસ્સાઇં કાલેણં ૫૦ તં—દૂસમદૂસમાએ દૂસમાએ ય, ઇમીસે ણં રયણપ્પમાએ પુઢવીએ અત્થેગઇયાણં
 નેરઇયાણં એક્કવીસપલિઓવમાઇં ઠિઈ ૫૦, છટ્ટીએ પુઢવીએ અત્થેગઇયાણં નેરઇયાણં એક્કવીસ સાગરોવમાઇં ઠિઈ ૫૦, અસુરકુમા-
 રાણં દેવાણં અત્થેગઇયાણં એગવીસપલિઓવમાઇં ઠિઈ ૫૦, સોહમ્મીસાણેસુ કપ્પેસુ અત્થેગઇયાણં દેવાણં એક્કવીસં પલિઓવમાઇં
 ઠિઈ ૫૦, આરણે કપ્પે દેવાણં ઉક્કોસેણં એક્કવીસં સાગરોવમાઇં ઠિઈ ૫૦, અચુતે કપ્પે દેવાણં જહણેણં એક્કવીસ સાગરોવમાઇં
 ઠિઈ ૫૦, જે દેવા સિરિવચ્છં સિરિદામકંઠં મહં કિદ્દં ચાવોણતં અરણવડિસગં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા તેસિ ણં દેવાણં

एकवीसं सागरोवमाइं ठिई ५०, ते णं देवा एकवीसाए अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उत्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवा एकवीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुण्णइ, संतेगइया भवसिद्धिआ जीवा जे एकवीसाए भवग्गहणेहिं सिञ्जि-
स्संति बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २१ ॥

अथैकविंशतितमस्थानकं, तत्र चत्वारि सूत्राणि स्थितिसूत्रैर्विना सुगमानि, नवरं शवलं-कर्बुरं चारित्रं यैः क्रिया-
विशेषैर्भवति ते शवलास्तद्योगात्साधवोऽपि, ते एवं-तत्र हस्तकर्म-वेदविकारविशेषं कुर्वन्नुपलक्षणत्वात्कारयन् वा
शवलो भवत्येकः १ एवं मैथुनं प्रतिसेवमानोऽतिक्रमादिभिस्त्रिभिः प्रकारैः २ तथा रात्रिभोजनं दिवागृहीतं
दिवाभुक्तमित्यादिभिश्चतुर्भिर्भैङ्गैरतिक्रमादिभिश्च भुञ्जानः ३ तथा आधाकर्म ४ सागारिकः-स्थानदाता त-
त्पिण्डं ५ औद्देशिकं क्रीतमाहृत्य दीयमानं(च) भुञ्जानः उपलक्षणत्वात्पामिचाच्छेद्यानिसृष्टग्रहणमपीह द्रष्टव्यमिति ६,
यावत्करणोपात्तपदान्येवमर्थतोऽवगन्तव्यानि, अभीक्ष्णं २ प्रत्याख्यायाशनादि भुञ्जानः ७ अन्तः पण्णां मासाना-
मेकतो गणाद्गणमन्यं सङ्गामन् ८ अन्तर्मासस्य त्रीनुदकलेपान् कुर्वन्, उदकलेपश्च नाभिप्रमाणजलावगाहनमिति,
९, अन्तर्मासस्य त्रीणि मायास्थानानि, स्थानमिति-भेदः १०, राजपिण्डं भुञ्जानः ११, आकुट्टया प्राणातिपातं
कुर्वन्, उपेत्य पृथिव्यादिकं हिंसन्नित्यर्थः १२, आकुट्टया मृपावादं वदन् १३, अदत्तादानं गृह्णन् १४, आकुट्टयै-
वानन्तर्हितायां पृथिव्यां स्थानं वा नैपेधिकं वा चेतयन् कायोत्सर्गं स्वाध्यायभूमिं वा कुर्वन्नित्यर्थः १५ एवमाकुट्टया

सस्त्रिंशत्संज्ञायां पृथिव्यां सचित्तवत्यां शिलायां लेष्टौ वा कोलावासे दारुणि, कोला-धुणाः तेषामावासः १६
 अन्यसिंश्च तथाप्रकारे सप्राणे सवीजादौ स्थानादि कुर्वन् १७ आकुट्टया मूलकन्दादि भुञ्जानः १८ अन्तः संवत्सरस्य
 दशोदकलेपान् कुर्वन् १९ तथाऽन्तः संवत्सरस्य दश मायास्थानानि च २० तथा अभीक्ष्णं-पौनःपुन्येन शीतोदकलक्षणं
 यद्विकटं-जलं तेन व्यापारितो-व्याप्तो यः पाणिः-हस्तः स तथा तेनाशनं प्रगृह्य भुञ्जानः शवलः इत्येकविंशतितमः
 २१। तथा निवृत्तिवादरस्य-अपूर्वकरणस्याष्टमगुणस्थानवर्तिन इत्यर्थः, णं वाक्यालङ्कारे, क्षीणं सप्तकम्-अनन्तानुब-
 वन्धिचतुष्टयदर्शनत्रयलक्षणं यस्य स तथा, तस्य मोहनीयस्य कर्मणः एकविंशतिः कर्मांशा-अप्रत्याख्यानादिकपाय-
 द्वादशनोक्तपायनवकरूपा उत्तरप्रकृतयः सत्कर्म-सत्तावस्थं कर्म प्रज्ञसमिति, तथा श्रीवत्सं श्रीदामगण्डं माल्यं
 कृष्टिं चापोन्नतं आरणावतंसकं चेति पङ्क्तिं विमाननामानीति ॥ २१ ॥

बावीस परीसहा ५० तं०-दिगिगच्छापरीसहे पित्वासापरीसहे सीतपरीसहे उसिणपरीसहे दंसमसगपरीसहे अचेलपरी-
 सहे अरइपरीसहे इत्थीपरीसहे चरिआपरीसहे निसीहियापरीसहे सिजापरीसहे अक्कोसपरीसहे वहपरीसहे जायणापरीसहे अलाम-
 परीसहे रोगपरीसहे तणफासपरीसहे जल्लपरीसहे सक्कारपुरक्कारपरीसहे षण्णापरीसहे अण्णाणपरीसहे दंसणपरीसहे, दिट्ठिवायस्स
 णं बावीसं सुत्ताइं छिन्नछेयणइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं अछिन्नछेयणइयाइं आजीवियसुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं
 तिकणइयाइं तेरासिअसुत्तपरिवाडीए बावीसं सुत्ताइं चउक्कणइयाइं समयसुत्तपरिवाडीए, बावीसंविहे पोगलपरिणामे ५० तं०-काल-

वणपरिणामे नीलवणपरिणामे लोहियवणपरिणामे हालिद्ववणपरिणामे सुक्लिद्ववणपरिणामे सुब्भिगंधपरिणामे दुब्भिगंधपरिणामे
 तित्तरसपरिणामे कडुयसरपरिणामे कसायसरपरिणामे अंबिलरसपरिणामे महुररसपरिणामे कक्खडफासपरिणामे मउयफासपरिणामे
 गुरुफासपरिणामे लहुफासपरिणामे सीतफासपरिणामे उसिणफासपरिणामे णिद्धफासपरिणामे लुक्खफासपरिणामे अगुरुलहुफास-
 परिणामे गुरुलहुफासपरिणामे, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिईं ५०, छट्ठीए
 पुढवीए उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिईं ५०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं
 ठिईं ५०, असुरकुमारणं देवाणं अत्थेगइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिईं ५०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं बावीसं
 पलिओवमाइं ठिईं ५०, अञ्जुते कप्पे देवाणं बावीसं सागरोवमाइं ठिईं ५०, हेट्ठिमेहेट्ठिमगेवेअगाणं देवाणं जहण्णेणं बावीस
 सागरोवमाइं ठिईं ५०, जे देवा महियं विसूहियं विमलं पभासं वणमालं अञ्जुतवडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं
 उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिईं ५०, ते णं देवा णं बावीसाए अद्धमासएणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति
 वा, तेसि णं देवाणं बावीस वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्झइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे बावीसं भवगहणेहिं सिज्झि-
 स्संति बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खानमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २२ ॥

द्वाविंशतितमं तु स्थानं प्रसिद्धार्थमेव, नवरं सूत्राणि पद स्थिते र्गोक्, तत्र मार्गाच्यवननिर्जरार्थं परिपद्यन्ते इति
 परीपहाः, 'दिगिंछ'न्ति बुभुक्षा सैव परीपहो दिगिञ्छापरीपह इति, सहनं चास्य मर्यादानुल्लङ्घनेन, एवमन्यत्रापि
 १, तथा पिपासा-तृट् २ शीतोष्णे प्रतीते ३-४ तथा दंशाश्च मशकाश्च दंशमशका उभयेऽप्येते चतुरिन्द्रिया महत्त्वा-

महत्त्वकृतश्रैषां विशेषोऽथवा दंशो-दंशनं भक्षणमित्यर्थः, तत्प्रधाना मशका दंशमशकाः, एते च शूकामत्कुणमत्को-
 टकमक्षिकादीनामुपलक्षणमिति ५ तथा चेलानां-वस्त्राणां बहुधननवीनावदातसुप्रमाणानां सर्वेषां वाऽभावः अचे-
 लत्वमित्यर्थः ६ अरतिः मानसो विकारः ७ स्त्री प्रतीता ८ 'चर्या' ग्रामादिष्वनियतविहारित्वं ९ 'नैषेधिकी' सोपद्र-
 वेतरा च स्वाध्यायभूमिः १० 'शय्या' मनोज्ञामनोज्ञवसतिः संस्तरको वा ११ 'आक्रोशो' दुर्वचनं १२ 'वधो'
 यष्ट्यादिताडनं १३ 'याचना' भिक्षणं तथाविधे प्रयोजने मार्गणं वा १४ अलाभयोगौ प्रतीतौ १६ तृणस्पर्शः संस्तरका-
 भावे तृणेषु शयानस्य १७ 'जंघः' शरीरवस्त्रादिमलः १८ सत्कारपुरस्कारौ च वस्त्रादिपूजनाभ्युत्थानादिसंपादनेन
 सत्कारेण वा पुरस्करणं-सन्माननं सत्कारपुरस्कारः १९ ज्ञानं-सामान्येन मत्यादि क्वचिदज्ञानमिति श्रूयते २० दर्शनं-
 सम्यग्दर्शनं, सहनं चास्य क्रियादिवादिनां विचित्रमतश्रवणेऽपि निश्चलचित्ततया धारणं २१ 'प्रज्ञा' स्वयं विमर्शपूर्वको
 वस्तुपरिच्छेदो मतिज्ञानविशेषभूत इति २२। 'दृष्टिवादो' द्वादशाङ्गः, स च पञ्चधा-परिकर्म १ सूत्र २ पूर्वगत ३ प्रथमानु-
 योग ४ चूलिका ५ भेदात्, तत्र दृष्टिवादस्य द्वितीये प्रस्थाने द्वाविंशतिः सूत्राणि, तत्र [सर्व]द्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात्
 सूत्राणि, 'छिन्नच्छेयणइयाइ'ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं छेदेनेच्छति स छिन्नछेदनयः यथा 'धम्मो मंगलमुक्कट्ट'मित्यादि-
 श्लोकः सूत्रार्थतः छेदनयस्थितो न द्वितीयादिश्लोकानपेक्षते, इत्येवं यानि सूत्राणि छिन्नछेदनयवन्ति तानि छिन्नछेदन-
 यिकानि, तानि च स्वसमया-जिनमताश्रिता या सूत्राणां परिपाटिः-पद्धतिसत्यां स्वसमयपरिपाट्यां भवन्ति तथा

वा भवन्तीति, तथा 'अच्छिन्नच्छेयणइयाइ' ति इह यो नयः सूत्रमच्छिन्नं छेदेनेच्छति सोऽच्छिन्नच्छेदनयो यथा 'धम्मो मंगलमुक्कट्ट'मित्यादिश्लोकोऽर्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाण इत्येवं यान्यच्छिन्नच्छेदनयवन्ति तान्यच्छिन्नच्छेदनयिकानि तानि चाऽऽजीविकसूत्रपरिपाठ्यां-गोशालकमतप्रतिबद्धसूत्रपद्धत्यां तथा वा भवन्ति, अक्षरचनाविभागस्थितानप्यर्थतोऽन्योऽन्यं प्रेक्षमाणानि भवन्तीति भावना, तथा 'तिकणइयाइ'ति नयत्रिकाभिप्रायाच्चिन्त्यन्ते यानि तानि नयत्रिकवन्तीति त्रिकनयिकानीत्युच्यन्ते, 'त्रैराशिकसूत्रपरिपाठ्या' इह त्रैराशिका गोशालकमतानुसारिणोऽभिधीयन्ते, यस्मान्ते सर्वत्र्यात्मकमिच्छन्ति, तद्यथा-जीवोऽजीवो जीवाजीवश्चेति, तथा लोकोऽलोको लोकालोकश्चेत्यादि, नयचिन्तायामपि ते त्रिविधनयमिच्छन्ति, तद्यथा-द्रव्यास्तिकः पर्यायास्तिकः उभयास्तिकश्चेति, एतदेव नयत्रयमाश्रित्य त्रिकनयिकानीत्युक्तमिति, तथा 'चउक्कनइयाइ'ति नयचतुष्काभिप्रायाचैश्चिन्त्यन्ते यानि तानि चतुष्कनयिकानि, नयचतुष्कं चैवं नैगमनयो द्विविधः-सामान्यग्राही विशेषग्राही च, तत्र यः सामान्यग्राही स सङ्गहेऽन्तर्भूतो विशेषग्राही तु व्यवहारे, तदेवं सङ्गहव्यवहारऋजूसूत्राः शब्दादित्रयं चैक एवेति चत्वारो नया इति, 'स्वसमये'त्यादि तथैवेति, तथा पुद्गलानाम्-अणवादीनां परिणामो-धर्मः पुद्गलपरिणामः, स च वर्णपञ्चकगन्धद्रव्यरसपञ्चस्पर्शाष्टकभेदाद्विशतिधा, तथा गुरुलघुरगुरुलघु इति भेदद्वयक्षेपाद् द्वाविंशतिः, तत्र गुरुलघु द्रव्यं यत्तिर्यग्गामि वाच्यादि अगुरुलघुर्यत् स्थिरं सिद्धिक्षेत्रं घण्टाकारव्यवस्थितज्योतिष्कविमानादीति, तथा महितादीनि पङ्क् विमाननामानि ॥ २२ ॥

तेवीसं सुयगडज्जयणा प०, तं०-समई वेताल्लिं उवसगपरिणो धीपरिणो नरयविभत्ती महावीरथुई कुसील-
 परिभासिं विरिं धम्मै समाही मगो समोसरणे आहत्तहिं गंथे जमईए गाथा पुंडरीं किरियाठार्णा आहारपरिणो
 अपचक्खाणकिरिओ अणगारसुयं अइइं णालंदइं, जंबुदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसाए जिणणं
 सूरुगमणमुहुत्तंसि केवलवरनाणदंसणे समुप्पणे, जंबुदीवे णं दीवे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसं तित्थकरा पुव्वभवे
 एक्कारसंगिणो होत्था तं०-अजित संभव अभिणंदण सुमई जाव पासो वद्धमाणो य, उसभे णं अरहा कोसलिं चोइसपुव्वी
 होत्था, जंबुदीवे णं दीवे इमीसे ओसप्पिणीए तेवीसं तित्थकरा पुव्वभवे मंडलिरायाणो होत्था तं०-अजित संभव अभिणंदण
 जाव पासो वद्धमाणो य, उसभे णं अरहा कोसलिं पुव्वभवे चक्कवटी होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए णं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०,
 असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहस्मीसाणाणं देवाणं अत्थेगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिई
 प०, हेट्ठिमज्झिमगेविजाणं देवाणं जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा हेट्ठिमगेवेअयविमाणेसु देवत्ताए उववणा
 तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा
 उजसंति वा नीसंति वा, तेसि णं देवाणं तेवीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पअइ, संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे तेवीसाए
 भवगहणेहिं सिद्धिस्संति बुद्धिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सन्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २३ ॥

त्रयोविंशतिस्थानकं सुगममेव, नवरं चत्वारि सूत्राणि अर्वाक् स्थितिसूत्रेभ्यः, तत्र सूत्रकृताङ्गस्य प्रथमे श्रुतस्क-
न्धे षोडशाध्ययनानि द्वितीये सप्त, तेषां चान्वर्थस्तदधिगमाधिगम्य इति ॥ २३ ॥

चउवीसं देवाहिदेवा प० तं०—उसभअजितसंभवअभिणंदणसुमइउमण्हसुपासचंदण्हसुविधिदीसीअलसिअंस्वासुअविमलअणंतव-
म्मसंतिकुंथुरमल्लीमुणिसुव्वयनभिनेमीपासवद्धमाणा, चुल्लहिमवंतसिहरीणं वासहरपव्वयाणं जीवाओ चउव्वीसं चउव्वीसं जोयण-
सहस्साइं णववत्तीसे जोयणसए एणं अट्टत्तीसइभागं जोयणस्स किंचिविसेसाहिआओ आयामेणं प०, चउवीसं देवठाणा सइंदया
प०, सेसा अहमिंदा अनिंदा अपुरोहिआ, उत्तरायणगते णं सूरिए चउवीसंगुलिए पोरिसीछायं णिव्वत्तइत्ता णं णिअट्टति, गंगा-
सिंधूओ णं महाणदीओ पवाहे सातिरेगेणं चउवीसं कोसे वित्त्यारेणं प०, रत्तारत्तवत्तीओ णं महाणदीओ पवाहे सातिरेगे चउवीसं
कोसे नित्त्यारेणं पन्नत्ता, इमीसे णं रयणण्णभाए पुढवीए अत्थे० चउवीसं पलिओवमाइं० अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
नेरइयाणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं चउवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणे
णं देवाणं अत्थेगइयाणं चउवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, हेट्ठिमउवरिमगेवेज्जाणं देवाणं जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई
प०, जे देवा हेट्ठिममज्झिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं
देवा चउवीसाए अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा णीससंति वा, तेसि णं देवाणं चउवीसाए वाससहस्सेहिं
आहारट्टे समुण्णजइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे चउवीसाए भवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनि-
व्वाइस्संति सच्चदुक्खणमंतं करिस्संति ॥ २४ ॥

चतुर्विंशतिस्थानके पद सूत्राणि स्थितेः प्राक्, सुगमानि च, नवरं देवानाम्-इन्द्रादीनामधिका देवाः पूज्यत्वाद्देवा-
धिदेवा इति, तथा 'जीवाओ'ति जम्बूद्वीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य वर्षाणां वर्षधराणां (च) ऋज्वी सीमा जीवोच्यते, आरोपि-
तज्याधनुर्जीवाकल्पत्वात्, तयोश्च लघुहिमवच्छिखरिसत्कयोः प्रमाणं २४९३२ अष्टत्रिंशद्भागश्च योजनस्य किञ्चिद्वि-
शेषाधिकः, अत्र गाथा-'चउवीस सहस्सां नव य सए जोजयाण वत्तीसे । जुल्लहिमवंतजीवा आयामेणं कलद्धं च
॥ १ ॥' ति, कलार्द्धमिति-एकोनविंशतिभागस्यार्द्धं, तच्चाष्टत्रिंशद्भाग एव भवतीति, चतुर्विंशतिदेवस्थानानि-देव-
भेदाः, दश भवनपतीनां, अष्टौ व्यन्तराणां, पञ्च ज्योतिष्कानां, एकं कल्पोपपन्नवैमानिकानां, एवं चतुर्विंशतिः, सेन्द्रा-
णि चमरेन्द्राद्यधिष्ठितानि, शेषाणि च त्रैवेयकानुत्तरधुरलक्षणानि अहं अहं इत्येवमिन्द्रा येषु तान्यहमिन्द्राणि, प्रत्या-
त्मेन्द्रकाणीत्यर्थः, अत एव अनिन्द्राणि-अविद्यमाननायकानि अपुरोहितानि-अविद्यमानशान्तिकर्मकारीणि, उपल-
क्षणपरत्वादस्याविद्यमानसेवकजनानीति, तथोत्तरायणगतः-सर्वाभ्यन्तरमण्डलप्रविष्टः सूर्यः कर्कसङ्क्रान्तिदिन इत्यर्थः,
चतुर्विंशत्यङ्गुलिकां पौरुष्यां-प्रहरे भवा छाया पौरुषीया तां छायां हस्तप्रमाणशङ्कोरिति गम्यते, 'निर्वर्त्य' कृत्वा
णं वाक्यालङ्कारे 'निवर्तते' सर्वाभ्यन्तरमण्डलात् द्वितीयमण्डलमागच्छति, आह च-'आसाढमासे दुपये'त्यादि,
'पवह' इति यतः स्थानान्नदी प्रवहति-वोढुं प्रवर्तते, स च पद्महदात्तोरणेन निर्गम इह सम्भाव्यते, न पुनर्योऽ
न्यत्र प्रवहराब्देन मकरमुखप्रणालिनिर्गमः प्रपातकुण्डनिर्गमो वा विवक्षितः, तत्र हि जम्बूद्वीपप्रज्ञस्यामिह च पञ्च-

विंशतिक्रोशप्रमाणा गङ्गादिनद्यो विस्तारतोऽभिहिताः ॥ २४ ॥

पुरिमपच्छमगाणं तित्थगराणं पंचजामस्स पणवीसं भावणाओ पणत्ता, तंजहा-ईरिआसमिई मणगुत्ती वयगुत्ती आलोय-
भायणभोयणं आदाणभडमत्तनिकखेवणासमिई ५ अणुवीतिभासणया कोहविवेगे लोभविवेगे भयविवेगे हासविवेगे ५
उग्गहअणुणवणया उग्गहसीमजाणणया सयमेव उग्गहं अणुगिणहणया साहम्भियउग्गहं अणुणविय परिभुंजणया साहार-
णभत्तपाणं अणुणविय पडिभुंजणया ५ इत्थीपसुपंडगसंसत्तगसयणासणवज्जणया इत्थीकहविवज्जणया इत्थीणं इंदियाण-
मालोयणवज्जणया पुव्वरयपुव्वकीलिआणं अणुसुरणया पणीताहारविवज्जणया ५ सोइंदियरागोवरई चक्खिंदियरागोवरई
घाणिंदियरागोवरई जिब्भिमदियरागोवरई फासिंदियरागोवरई ५, मल्ली णं अरहा पणवीसं धणु उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, सव्वे-
वि दीहवेयड्डुपव्वया पणवीसं जोयणाणि उड्डुं उच्चत्तेणं ५० पणवीसं गाऊआणि उव्विच्चेणं ५०, दोच्चाए णं पुढवीए
पणवीसं णिरयावासयसहस्सा ५० [आयास्स णं भगवओ सचूलिआयस्स पणवीसं अज्झयणा ५० तं—
सत्थपरिणो लोगविज्जेओ सीओसणीअं सम्मत्तं । ओवति धुर्यविमोहं उवर्हणसुयं महपरिणो ॥ १ ॥ पिडेसंण सिज्जि-
रिओ भासज्झयणा य वत्थ पोएसा । उग्गहपडिमां सत्तिकसत्तैया भावणं विमुत्ती ॥ २ ॥ निसीहज्झयणं पणवीसइमं । मिच्छा-
दिद्विविगलिंदिए णं अपज्जए णं संकिलिद्धपरिणामे णामस्स कम्मस्स पणवीसं उत्तरपयडीओ णिवंधति-तिरियगतिनामं विगलिं-
दियजातिनामं ओरालिअसरीरणामं तेअगसरीरणामं कम्मणसरीरणामं हुंडगसंठाणनामं ओरालिअसरीरंगोवंगणामं छेवड्डुसंधयण-
नामं वण्णनामं गंधणामं रसणाम फासणामं तिरिआणुपुव्विनामं अगुरुलहुनामं उववायनामं तसनामं वादरणामं अपज्जत्तयणामं

पत्तयसरीरणामं अथिरणामं असुभणामं दुभगणामं अणदेअनामं अजसोकित्तिनामं निम्माणनामं २५, गंगसिंधूओ णं महाणदीओ पणवीसं गाऊयाणि पुहुत्तेणं दुहओ घडमुहपवित्तिणं मुत्तावलिहारसंठिणं पवातेण पडंति, रत्तारत्तवईओ णं महाणदीओ पणवीसं गाऊयाणि पुहुत्तेणं मकरमुहपवित्तिणं मुत्तावलिहारसंठिणं पवातेण पडंति, लोगविंदुसारस्स णं पुव्वस्स पणवीसं वत्थू ५०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं पणवीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं पणवीसं सागरोवमाइं ठिई ५०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं पणवीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, सोहम्मसीसाणे णं देवाणं अत्थेगइआणं पणवीस पलिओवमाइं ठिई ५०, मज्झिमहेट्ठिमगेवेआण देवाणं जहण्णेणं पणवीस सागरोवमाइं ठिई ५०, जे देवा हेट्ठिमउवरिमगेवेअगविमाणेसु देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं ठिई ५०, ते णं देवा पणवीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीस्ससंति वा, तेसि णं देवाणं पणवीसं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पजइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पणवीसाए भवगहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति मुचिस्संति परिनिच्चाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २५ ॥

पच्चविंशतिस्थानकमपि सुबोधं, नवरमिह स्थितेर्वाग् नव सूत्राणि, तत्र “पंचजामस्स”ति पञ्चानां यामानां—महाव्रतानां समाहारः पञ्चयासं तस्य ‘भावणाओ’ति प्राणातिपातादिनिवृत्तिलक्षणमहाव्रतसंरक्षणाय भाव्यन्ते इति भावनास्ताश्च प्रतिमहाव्रतं पञ्च पञ्चेति, तत्रेयांसमित्याद्याः पञ्च प्रथमस्य महाव्रतस्य, तत्रालोकभाजनभोजनं—आलो-

कनपूर्वं भाजने-पात्रे भोजनं-भक्तादेरभ्यवहरणम्, अनालोक्यभाजनभोजने हि प्राणिहिंसा सम्भवतीति, तथा अनु-
 विचिन्त्यभाषणतादिका द्वितीयस्य, तत्र विवेकः-परित्यागः, तथा अवग्रहानुज्ञापनादिकास्तृतीयस्य, तत्रावग्रहानु-
 ज्ञापना १ तत्र चानुज्ञाते सीमापरिज्ञानं २ ज्ञातायां च सीमायां स्वयमेव 'उगग्रहण' मिति अवग्रहस्यानुग्रहणता
 पश्चात्स्वीकरणमवस्थानमित्यर्थः ३, साधर्मिकाणां-गीतार्थसमुदायविहारिणां संविमानामवग्रहो मासादिकालमानतः
 पञ्चक्रोशादिक्षेत्ररूपः साधर्मिकावग्रहस्तं तानेवानुज्ञाप्य तस्यैव परिभोजनता-अवस्थानं साधर्मिकाणां क्षेत्रे वसतौ वा
 तैरनुज्ञाते एव वस्तव्यमिति भावः ४, साधारणं-सामान्यं यद्भक्तादि तदनुज्ञाप्याचार्यादिकं तस्य परिभोजनं चेति ५,
 तथा ह्यादिसंस्तुत्यनादिवर्जनादिकाश्चतुर्थस्य, प्रणीताहारः अतिलेहवानिति, तथा श्रोत्रेन्द्रियरागोपरत्यादिकाः पञ्च-
 मस्य, अयमभिप्रायो-यो यत्र सजति तस्य तत्परिग्रह इति, ततश्च शब्दादौ रागं कुर्वता ते परिगृहीता भवन्तीति परिग्रह-
 विरतिर्विराधिता भवति, अन्यथा त्वाराधितेति, वाचनान्तरे आवश्यकानुसारेण दृश्यन्ते । तथा 'मिच्छदिष्टी'त्यादि,
 मिथ्यादृष्टिरेव तिर्यगत्यादिकाः कर्मप्रकृतीर्वद्भाति न सम्यग्दृष्टिः, तासां मिथ्यात्वप्रत्ययत्वादिति मिथ्यादृष्टिग्रहणं,
 विकलेन्द्रियो-द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणामन्यतमः, णमित्यलङ्कारे, पर्याप्तोऽन्या अपि वद्भातीत्यपर्याप्तग्रहणं, अपर्याप्तक
 एव हेता अप्रशस्ताः परिवर्तमानिका वद्भाति, सोऽप्येताः सङ्क्षिप्तपरिणामो वद्भातीति सङ्क्षिप्तपरिणाम इत्युक्तम्,
 अयमपि द्वीन्द्रियाद्यपर्याप्तप्रायोग्यं वद्भाति, तत्र 'विगलित्यजाइनामं'ति कदाचित् द्वीन्द्रियजात्या सह पञ्चविंशतिः

कदाचिद् व्रीन्द्रियजात्या एवमितरथाऽपीति, 'गंगा' इत्यादि पञ्चविंशतिगव्यूतानि पृथुत्वेन यः प्रपातस्तेनेति शेषः, 'दुहओ'ति द्वयोर्दिशोः पूर्वतो गङ्गा अपरतः सिन्धुरित्यर्थः, पञ्चहृदाद्विनिर्गते पञ्च २ योजनशतानि पर्वतोपरि गत्वा दक्षिणाभिमुखे प्रवृत्ते 'घडमुहपवित्तिएणं'ति घटमुखादिव पञ्चविंशतिकोशपृथुलजिह्वात् मकरमुखप्रणालात् प्रवृत्तेन मुक्तावलीनां मुक्तासरीणां यो हारस्तत्संस्थितेन प्रपातेन-प्रपतज्जलसंस्तानेन योजनशतोच्छ्रितस्य हिमवतोऽधोवर्त्तिनोः स्वकीययोः प्रपातकुण्डयोः प्रपततः, एवं रक्तारक्तवलयौ, नवरं शिखरिवर्षधरोपरिप्रतिष्ठितपुण्डरीकहृदात्प्रपतत इति, तथा लोकविन्दुसारं-चतुर्दशपूर्वमिति ॥ २५ ॥

छव्वीसं दसकप्पववहाराणं उद्दसणकाला प० तं०-दस दसाणं छ कप्पस्स दस ववहारस्स, अभवसिद्धियाणं जीवाणं मोहणिजस्स कम्मस्स छव्वीसं कम्मंसा संतकम्मा प० तं०-मिच्छत्तमोहणिजं सोलस कसाया इत्थीवेदे पुरिसवेदे नपुंसकवेदे हासं अरति रति भयं सोगं दुगुंछा, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छव्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे-सत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छव्वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं छव्वीसं पलिओ-वमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणे णं देवाणं अत्थेगइयाणं छव्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, मज्झिममज्झिमगेवज्जयाणं देवाणं जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मज्झिमहेट्ठिमगेवज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा छव्वीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा,

तेसि णं देवाणं छव्वीसं वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छव्वीसेहिं भवगगहणेहिं सिज्झि-
स्सति बुज्झिस्सति मुच्चिस्सति परिनिव्वाइस्सति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २६ ॥

पइविंशतिस्थानकं व्यक्तमेव, नवरं उद्देशनकाला यत्र श्रुतस्कन्धेऽध्ययने च याचन्यध्ययनान्युद्देशका वा तत्र ता-
वन्त एव उद्देशनकाला-उद्देशावसराः श्रुतोपचाररूपा इति, तथा अभव्यानां त्रिपुष्पीकरणाभावेन सम्यक्त्वमिश्ररूपं
प्रकृतिद्वयं सत्तायां न भवतीति पइविंशतिसत्कर्मशा भवन्तीति ॥ २६ ॥

सत्तावीसं अणगरगुणा ५० तं०-पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावायाओ वेरमणं अदिन्नादाणाओ वेरमणं मेहुणाओ वेरमणं
परिग्गहाओ वेरमणं सोइंदियनिग्गे चक्खिंदियनिग्गे घाणिंदियनिग्गे जिब्भिंदियनिग्गे फासिंदियनिग्गे कोहिविवेगे कोहिविवेगे
माणविवेगे मायाविवेगे लोभविवेगे भावसच्चे करणसच्चे जोगसच्चे खमा विरागया मणसमाहरणया वयसमाहरणया कायसमाहरणया
णाणसंपणया दंसणसंपणया चरित्तसंपणया वेयणअहियासणया मारणंतियअहियासणया, जंबुदीवे दीवे अभिइवजेहिं सत्तावीसाए
णक्खत्तेहिं संववहारे वट्ठति, एगमेगे णं णक्खत्तमासे सत्तावीसाहिं राइंदियाहिं राइंदियगेणं ५०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु विमाण-
पुढवी सत्तावीसं जोयणसयाइं बाहलेणं ५०, वेयगसम्मत्तबन्धोवरयस्स णं मोहणिज्जस्स कम्मस्स सत्तावीसं उत्तरपगडीओ
संतकम्मंसा ५०, सावणसुद्धसत्तमीसु णं सूरिए सत्तावीसंगुलियं पोरिसिच्छायं णिव्वत्तइत्ता णं दिवसखेत्तं नियेट्ठमाणे रयणि-
खेत्तं अभिणिवट्ठमाणे चारं चरइ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, अहे-

सत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिईं प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं सत्तावीसं पलि-
ओवमाइं ठिईं प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिईं प०, मज्झिमउवरिमगेवेज्जयाणं दे-
वाणं जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिईं प०, जे देवा मज्झिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्ता-
वीसं सागरोवमाइं ठिईं प०, ते णं देवा सत्तावीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसिणं
देवाणं सत्तावीस वाससहस्सेहिं आहारहे समुप्पज्झइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे सत्तावीसाए भवगगहणेहिं सिज्झिस्संति
बुज्झिस्संति मुच्चिस्संति परिनिब्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २७ ॥

सप्तविंशतिस्थानमपि व्यक्तमेव, केवलं पट्ट सूत्राणि स्थितेरर्वाक्, तत्र अनगराणां-साधूनां गुणाः-चारित्रविशेष-
रूपाः अनगरगुणाः, तत्र महाव्रतानि पञ्चेन्द्रियनिग्रहाश्च पञ्च क्रोधादिविवेकाश्चत्वारः सत्यानि त्रीणि, तत्र भाव-
सत्यं-शुद्धान्तरात्मता करणसत्यं-यत्प्रतिलेखनाक्रियां यथोक्तां सम्यगुपयुक्तः कुरुते योगसत्यं-योगानां-मनःप्रभृती-
नामवितथत्वं १७ क्षमा-अनभिव्यक्तक्रोधमानस्वरूपस्य द्वेपसञ्ज्ञितस्याप्रीतिमात्रस्याभावः, अथवा क्रोधमानयो-
रुदयनिरोधः, क्रोधमानविवेकशब्दाभ्यां तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः प्रागेवाभिहित इति न पुनरुक्तताऽपीति १८ विरा-
गताभिव्यङ्गमात्रस्याभावः, अथवा मायालोभयोरनुदयो, मायालोभविवेकशब्दाभ्यां तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः प्राग-
भिहित इतीहापि न पुनरुक्तेति १९, मनोवाक्कायानां समाहरणता, पाठान्तरतः समन्वाहरणता-अकुशलानां नि-

रोधास्त्रयः २२ ज्ञानादिसम्पन्नतास्त्रिः २५ वेदनातिसहनता-शीताद्यतिसहनं २६ मारणान्तिकातिसहनता-
 कल्याणमित्रबुद्ध्या मारणान्तिकोपसर्गसहनमिति २७, तथा जम्बूद्वीपे न धातकीखण्डादौ अभिजिद्वजैः सप्तविंश-
 त्या नक्षत्रैर्व्यवहारः प्रवर्तते, अभिजिन्नक्षत्रस्योत्तरापाढचतुर्थपादानुप्रवेशनादिति, तथा मासो नक्षत्रचन्द्राभिवर्द्धित-
 ऋत्वादित्यमासभेदात्पञ्चविधोऽन्यत्रोक्तः, तत्र नक्षत्रमासः-चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डलभोगकाललक्षणः सप्तविंशतिः रात्रि-
 न्दिवानि-अहोरात्राणि रात्रिन्दिवाग्रेणेति-अहोरात्रपरिमाणापेक्षयेदं परिमाणं नतु सर्वथा, तस्याधिकत्वाद्,
 आधिक्यं चाहोरात्रसप्तपष्टिभागानामेकविंशत्येति, “विमाणपुढवी”ति विमानानां पृथिवी-भूमिका, तथा वेदक-
 सम्यक्त्वबन्धः-क्षायोपशमिकसम्यक्त्वहेतुभूतशुद्धदलिकपुञ्जरूपा दर्शनमोहनीयप्रकृतिस्तस्य ‘उवरओ’ति प्राकृत-
 त्वादुद्वलको-वियोजको जन्तुः तस्य मोहनीयकर्मणोऽष्टाविंशतिविधस्य मध्ये सप्तविंशतिरुत्तरप्रकृतयः सत्कर्मोशाः
 सत्तायामित्यर्थः, एकस्योद्वलितत्वादिति, तथा श्रावणमासस्य शुद्धसप्तम्यां सूर्यः सप्तविंशत्यङ्गुलिकां हस्तप्रमाणशङ्को-
 रिति गम्यते पौरुषीं छायां निर्वर्त्य दिवसक्षेत्रं-रविकरप्रकाशमाकाशं निवर्द्धयन्-प्रकाशहान्या हानिं नयन् रजनी-
 क्षेत्रम्-अन्धकाराक्रान्तमाकाशमभिवर्द्धयन्-प्रकाशहान्या वृद्धिं नयन् चारं चरति-व्योममण्डले भ्रमणं करोति, अय-
 मत्र भावार्थः-इह किल स्थूलन्यायमाश्रित्य आपाढ्यां चतुर्विंशत्यङ्गुलप्रमाणा पौरुषीच्छाया भवति, दिनसप्तके
 सातिरेकं छायाऽङ्गुलं वर्द्धते, ततश्च श्रावणशुद्धसप्तम्यामङ्गुलत्रयं वर्द्धते, सातिरेकविंशतितमदिनत्वात्तस्याः, तदेव-

मापाढ्याः सत्कैरङ्गुलैः सह सप्तविंशतिरङ्गुलानि भवन्ति, निश्चयतस्तु कर्कसङ्क्रान्तेरारभ्य यत्सातिरैकैकविंशति-
तमं दिनं तत्रोक्तरूपा पौरुषीच्छाया भवति ॥ २७ ॥

अट्टावीसविधे आयारपकप्पे प० तं०-मासिआ आरोवणा संपंचराईमासिया आरोवणा सदसराइमासिआ आरोवणा एवं चैव
दोमासिआ आरोवणा संपंचराईदोमासिया आरोवणा एवं तिमासिआ आरोवणा चउमासिया आरोवणा उवघाइया आरोवणा
अणुवघाइया आरोवणा कसिणा आरोवणा अकसिणा आरोवणा एतावता आयारपकप्पे एताव ताव आयारियब्बे, भवसिद्धियाणं
जीवाणं अत्थेगइयाणं मोहणिजस्स कम्मस्स अट्टावीसं कम्मसा संतकम्मा प० तं०-सम्मत्तवेयणिजं मिच्छत्तवेयणिजं सम्ममि-
च्छत्तवेयणिजं सोलस कसाया णव णोकसाया, आभिणिचोहियणाणे अट्टावीसइविधे प० तं०-सोइंदियअत्थावग्गहे चक्खिंदिय-
अत्थावग्गहे घाणिंदियअत्थावग्गहे जिब्भिंदियअत्थावग्गहे फासिंदियअत्थावग्गहे णोइंदियअत्थावग्गहे सोइंदियवज्जणोगहे
घाणिंदियवज्जणोगहे जिब्भिंदियवज्जणोगहे फासिंदियवज्जणोगहे सोतिंदियइहा चक्खिंदियइहा घाणिंदियइहा जिब्भि-
दियइहा फासिंदियइहा णोइंदियइहा सोतिंदियावाए चक्खिंदियावाए घाणिंदियावाए जिब्भिंदियावाए फासिंदियावाए
णोइंदियावाए सोइंदिअधारणा चक्खिंदियधारणा घाणिंदियधारणा जिब्भिंदियधारणा फासिंदियधारणा णोइंदियधारणा,
ईसाणे णं कप्पे अट्टावीसं विमाणावाससयसहस्सा प०, जीवे णं देवगइम्भि वंधमाणे नामस्स कम्मस्स अट्टावीसं
उत्तरपगडीओ णिवंधति, तं०-देवगतिनामं पंचिंदियजातिनामं वेउब्बियसरीरनामं तेयगसरीरनामं कम्मणसरीरनामं

समचउरंसंठाणणामं वेउव्वियसरीरंगोवंगणामं वणणणामं गंधणामं रसणामं फासनामं देवाणुपुव्विणामं अगुरुलहुनामं
 उववायनामं पराघायनामं उस्सासनामं पसत्थविहायोगइणामं तसनामं वायरणामं पज्जत्तनामं पत्तेयसरीरनामं थिराथिराणं
 सुभासुभाणं आएज्जाणाएज्जाणं दोण्हं अण्णयरं एगं नामं णिवंधइ जसोकित्तिनामं निम्माणनामं, एवं चैव नेरइआवि, णाणत्तं
 अप्पसत्थविहायोगइणामं हुंडगसंठाणणामं अथिरणामं दुब्भगणामं असुभनामं दुस्सरनामं अणादिअणामं अजसोकित्तीणामं निम्मा-
 णनामं, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तमाए पुढवीए अत्थेग-
 इयाणं नेरइयाणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोह-
 म्मीसाणेसु कप्पेसु देवाणं अत्थेगइयाणं अट्ठावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिमहेट्ठिमगेवज्जायाणं देवाणं जहण्णेणं अट्ठावीसं
 सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मज्झिमउवरिमगेवज्जाएसु विमाणेसु देवत्ताए उववण्णा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं अट्ठावीसं
 सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा अट्ठावीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा, तेसि णं
 देवाणं अट्ठावीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे समुपअइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे अट्ठावीसाए भवग्गहणेहिं सिञ्चिस्संति
 बुञ्चिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ २८ ॥

अष्टाविंशतिस्थानकमपि व्यक्तं, नवरमिह पञ्च स्थितेः प्राक् सूत्राणि, तत्र आचारः—प्रथमाङ्गं तस्य प्रकल्पः—अ-
 ध्ययनविशेषो निशीथमित्यपराभिधानं आचारस्य वा—साध्वाचारस्य ज्ञानादिविषयस्य प्रकल्पो—व्यवस्थापनमित्या-

चारुवत्तः, न च हविर् ज्ञानागानागिणे अपराधमापन्नत्वा कल्पयितुं दत्तं, पुनरन्यमपराधविशेषमा-
 पन्नान्तर्गतं यत्नं प्रायश्चित्ते सायमनुयोगं मामिहं प्रायश्चित्तमारोपितमित्येवं मासिस्यारोपणा भवति, तथा
 पञ्चदशदिनयोगं मामिहं मासिस्यारोपणं चापराधद्वयमापन्नस्ततः पूर्वदत्ते प्रायश्चित्ते सप्तत्रिंशत्मासिकप्रायश्चित्तारो-
 पणात्तत्परागानागिन्यारोपणा भवति, एवं मासिस्यारोपणाः पद ६ एवं द्विमासिस्यः ६ त्रिमासिस्यः ६ चतुर्मा-
 सिस्योऽपि ६ चतुर्मासिस्यारोपणाः, तथा सार्द्धदिनद्वयस्य पक्षस्य चोपधानेन लब्धनां मासादीनां प्राचीनप्राय-
 षित्ते आरोपणा उपधातित्त्वारोपणा, यदाह—“अक्षेण छिन्नमेसं पुनर्द्वेगं तु संजुयं काउं । देजा य लहुयदाणं गुन्दराणं
 तन्नियं नेत ॥ १ ॥” इति, तथा—मासाद्धं १५ पञ्चविंशतिकृद्धं च माद्धेद्वाद्वा सर्वमीलने सार्द्धमसविंशतिरिति
 अनुगमः, तथा मागद्वाद्धं मामो माभिकल्प्यद्धं पक्ष उभयमीलने सार्द्धो मास इति लहुद्विमासिकं २५ तथा
 नेपांमेत माद्धेदिनद्वयानुद्ध्यात्तनेन गुह्यमास्यारोपणा अनुद्ध्यातिकारोपणा २६, तथा यावतोऽपराधानापन्नान्य-
 नीनां तन्नुद्धीनामर्रोपणा कृत्वारोपणा २७ तथा चतुनपराधानापन्नस्य पणमासान्तं तप इतिकृत्वा पणमासाधिकं
 तप कर्म तेनेतान्तर्भाज्य श्रेयमारोप्यते यत्र सा अकृत्यारोपणेत्यष्टाविंशतिः २८, एतच्च सम्यग् निर्गीयविंशतितमो-
 देवतारागम्यम्, अत्रैव निगमनमाह—एतावांनावदाचारप्रकल्पः, इह स्थानके आरोपणामाश्रित्य निवृत्तितोऽन्यथा
 तन्मतिरेकवापि तस्योद्ध्यातितानुद्ध्यातिकल्पस्य भावात्, अथैवतावानेयायं तावदाचारप्रकल्पः, श्रेयस्यात्रैवान्तर्भा-

वात्, तथा एतावत्तावदाचरितव्यमित्यपि, तथैव देवगतिमूत्रे स्थिरास्थिरयोः शुभाशुभयोरादेयानादेययोश्च परस्परं
विरोधित्वेनैकदा बन्धाभावादप्यदप्यतरद्वधातीत्युक्तं, तत्र चैकशब्दग्रहणं भायामात्र एवावसेयमिति, नारकसूत्रे
विंशतिस्ता एव प्रकृतयोऽष्टानां तु स्थाने अष्टावन्या वध्नाति, एतेदेवाह—‘एवं चेव’त्यादि, नानात्वं—विशेषः ॥ २८ ॥

एगूणतीसइविह पावसुयपसंगे णं प० तं०—भोमे उप्पाए सुमिणे अंतरिक्खे अंगे सरे वंजणे लक्खणे, भोमे तिविह प० तं०—सुत्ते
वित्ती वत्तिए, एवं ऐक्केकं तिविहं, विकहाणुजोगे विजाणुजोगे मंताणुजोगे जोगाणुजोगे अण्णतिस्थियपवत्ताणुजोगे, आसाहे
णं मासे एगूणतीसराइंदिआइं राइंदियगेणं प०, (एवं चेव) भद्वए णं मासे कत्तिए णं मासे पोसे णं मासे फग्गुणे णं मासे
वइसाहे णं मासे, चंददिणे णं एगूणतीसं मुहुत्ते सातिरेगे मुहुत्तगेणं प०, जीवे णं पसत्थज्झवसाणजुत्ते भविए सम्मदिट्ठी
तित्थकरनामसहिआओ णामस्स णियमा एगूणतीसं उत्तरपगडीओ निवंधित्ता वेमाणिएसु देवेसु देवत्ताए उववअइ, इमीसे णं
रयणप्पमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मसीसाणेसु
कप्पेसु देवाणं अत्थेगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिममज्झिमगेवैजयाणं देवाणं जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं
ठिई प०, जे देवा उवरिमहेट्ठिमगेवैजयविमाणेसु देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते
णं देवा एगूणतीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं एगूणतीसं वाससहस्से-

हिं आहारष्टे समुपपन्नं, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे एगुणतीसभवगहणेहिं सिञ्जिस्संति बुज्झिस्संति गुञ्जिस्संति परिनि-
व्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं २९ ॥

एकोनत्रिंशत्तमस्थानकमपि व्यक्तमेव, नवरं नवेह सूत्राणि स्थितेः प्राक्, तत्र पापोपादानानि श्रुतानि पापश्रुतानि
तेषां प्रसङ्गः—तथाऽऽसेवनारूपः पापश्रुतप्रसङ्गः, स च पापश्रुतानामेकोनत्रिंशद्विधत्वात् तद्विध उक्तः, पापश्रुतविषयतया
पापश्रुतान्येवोच्यन्ते, अत एवाह—‘भोमे’त्यादि, तत्र भौमं—भूमिविकारफलाभिधानप्रधानं निमित्तशास्त्रं, तथा
‘उत्पातं’ सहजरुधिरवृष्ट्यादिलक्षणोत्पातफलनिरूपकं निमित्तशास्त्रं, एवं स्वप्नं—स्वप्नफलाविर्भावकं, ‘अन्तरिक्षम्’
आकाशप्रभवग्रहयुद्धभेदादिभावफलनिवेदकं अङ्गशरीरावयवप्रमाणस्पन्दितादिविकारफलोद्भावकं ‘स्वरं’ जीवांजी-
वादिकाश्रितस्वस्वरूपफलाभिधायकं व्यञ्जनं—मपादिव्यञ्जनफलोपदर्शकं लक्षणं—लाब्धनाद्यनेकविधलक्षणव्युत्पा-
दकमित्यष्टौ, एतान्येव सूत्रवृत्तिवार्तिकभेदाचतुर्विंशतिः, तत्राङ्गवर्जितानामन्येषां सूत्रं सहस्रप्रमाणं वृत्तिलक्षप्रमाणा
वार्तिकं—वृत्तेर्व्याख्यानरूपं कौटिप्रमाणं, अङ्गस्य तु सूत्रं लक्षं वृत्तिः कोटी वार्तिकमपरिमितमिति, तथा विकथा-
नुयोगः—अर्थकामोपायप्रतिपादनपराणि कामन्दकवात्स्यायनादीनि भारतादीनि वा शास्त्राणि २५ तथा विद्यानु-
योगो—रोहिणीप्रभृतिविद्यासाधनाभिधायकानि शास्त्राणि २६ मन्त्रानुयोगश्चेदकाहिमन्त्रसाधनोपायशास्त्राणि २७
योगानुयोगो—वशीकरणादियोगाभिधायकानि हरमेखलादिशास्त्राणि २८ अन्यतीर्थिकेभ्यः—कपिलादिभ्यः

सकाशाद्यः प्रवृत्तः स्वर्कीयाचारवस्तुतत्त्वानामनुयोगो-विचारः तत्पुरस्करणार्थः शास्त्रसन्दर्भ इत्यर्थः सोऽन्यतीर्थिक-
प्रवृत्तानुयोग इति २९। तथाऽऽषाढादय एकान्तरिता षण्मासा एकोनत्रिंशद्वात्रिंदिवा इति-रात्रिदिवसपरिमा-
णेन भवन्ति स्थूलन्यायेन, कृष्णे पक्षे प्रत्येकं रात्रिदिवसैकस्य क्षयाद्, आह च-“आसाढबहुलपक्षे” भद्रवए
कत्तिए य पोसे य । फग्गुणवइसाहेसु य वोद्धव्वा ओमरत्ताओ” ॥ १ ॥ ति [आषाढकृष्णपक्षे भाद्रपदे कार्तिके
च पौषे च । फाल्गुने वैशाखे च वोद्धव्या अवमरात्रयः ॥ १ ॥] इयमत्र भावना-चन्द्रमासौ हि एकोनत्रिंशद्दिनानि
दिनस्य च द्विपष्टिभागानां द्वात्रिंशत्, ऋतुमासश्च त्रिंशदेव दिनानि भवन्तीति चन्द्रमासांपेक्षया ऋतुमासोऽहो-
रात्रद्विपष्टिभागानां त्रिंशता साधिको भवति, ततश्च प्रत्यहोरात्रं चन्द्रदिनमेकैकेन द्विपष्टिभागेन हीयते इत्यवसी-
यते, एवं द्विपष्टया चन्द्रदिवसानामेकपष्टहोरात्राणां भवतीत्येवं सातिरेके मासद्वये एकमवमरात्रं भवतीति, विशेष-
स्तिवह चन्द्रप्रज्ञसेरवसेय इति, तथा ‘चंददिणे णं’ ति चन्द्रदिनं-प्रतिपदादिका तिथिः, तच्चैकोनत्रिंशत् सुहृत्ताः
सातिरेकमुहूर्त्तपरिमाणेनेति, कथं?, यतः किल चन्द्रमास एकोनत्रिंशद्दिनानि द्वात्रिंशच्च दिनद्विपष्टिभागा भवन्ति,
ततश्चन्द्रदिनं चन्द्रमासस्य त्रिंशता गुणेन सुहृत्तराशीकृतस्य त्रिंशता भागहारे एकोनत्रिंशन्सुहृत्ता द्वात्रिंशच्च
सुहृत्तस्य द्विपष्टिभागा लभ्यन्त इति, तथा जीवः प्रशस्ताध्यवसानादिविशेषणो वैमानिकेषुत्पत्तुकामो नामकर्मण
एकोनत्रिंशदुत्तरप्रकृतीर्वध्नाति, ताश्चेमाः-देवगतिः १ पञ्चेन्द्रियजातिः २ वैक्रियद्वयं ४ तैजसकर्मणशरीरे ६ सम-

चतुरस्रं संस्थानं ७ वर्णादिचतुष्कं ११ देवानुपूर्वी १२ अगुरुलघु १३ उपघातं १४ पराघातं १५ उच्छ्वासं १६ प्रशस्तविहायोगतिः १७ त्रसं १८ वादरं १९ पर्यासं २० प्रत्येकं २१ स्थिरास्थिरयोरन्यतरत् २२ शुभाशुभयोरन्यतरत् २३ सुभगं २४ सुखरं २५ आदेयानादेयोरन्यतरत् २६ यशःकीर्त्यशकीर्त्योरिकतरं २७ निर्माणं २८ तीर्थकरंश्चेति ॥ २९ ॥

तीसं मोहणीयठाणा पं० तं-जे यावि तसे पाणे, वारिमज्जे विगाहिआ । उदएण कम्मा मारेई, महामोहं पकुव्वइ ॥ १ ॥
सीसावेढेण जे केई, आवेढेइ अभिक्खणं । तिब्वासुभसमायारे, महामोहं पकुव्वइ ॥ २ ॥ पाणिणा संपिहित्ताणं, सोयमावारिय
पाणिणं । अंतोनदंतं मारेई, महामोहं पकुव्वइ ॥ ३ ॥ जायेतयं समारब्भ, वहुं ओरुंभिया जणं । अंतोधूमेण मारेई(आ), महामोहं
पकुव्वइ ॥ ४ ॥ सिस्सम्मि जे पहणइ, उत्तमंगम्मि चेतसा । विभज्ज मत्थयं फाले, महामोहं पकुव्वइ ॥ ५ ॥ पुणो पुणो
पणिधिए, हरित्ता उवहसे जणं । फलेणं अदुवा दण्डेणं, महामोहं पकुव्वइ ॥ ६ ॥ गूढायारी निगूहिआ, मायं मायाएँ छायए ।
असच्चवाई णिण्हाई, महामोहं पकुव्वइ ॥ ७ ॥ धंसैइ जो अभूएणं, अकम्मं अत्तकम्मुणा ! अदुवा तुम कासिति, महामोहं
पकुव्वइ ॥ ८ ॥ जाणमाणो परिसओ, सच्चामोसाणि भासइ । अक्खीणइंझे पुरिसे, महामोहं पकुव्वइ ॥ ९ ॥ अणायगस्स
नयवं, दारे तस्सेव धंसिया । विउलं विक्खोभइत्ताणं, किच्चा णं पडिवाहिरं ॥ १० ॥ उवगसंतंपि झंपित्ता, पडिलोमाहिं
वग्गुहिं । भोगभोगे वियारेई, महामोहं पकुव्वइ ॥ ११ ॥ अकुमारभूए जे केई, कुमारभूएत्तिहं वए । इत्थीहिं गिद्धे वसए,
महामोहं पकुव्वइ ॥ १२ ॥ अवंभयारी जे केई, वंभयारीत्तिहं वए । गद्धेव्व गवां मज्जे, विस्सरं नयई नदं ॥ १३ ॥

अंप्पणो अहिए चाले, मायामोसं बहुं भसे । इत्थीविसयगेहीए, महामोहं पकुव्वइ ॥ १४ ॥ १२ ॥ जं निस्सिए उव्वहइ,
 जससाहिगमेण वा । तस्स लुब्भइ वित्तम्मि, महामोहं पकुव्वइ ॥ १५ ॥ १३ ॥ ईसरेण अटुवा गामेणं, अणिसरे ईसरीकए ।
 तस्स संपयहीणस्स, सिरी अतुलमागया ॥ १६ ॥ ईसादोसेण आविठ्ठे, कलुसाविलचेयसे । जे अंतराअं चेएइ, महामोहं
 पकुव्वइ ॥ १७ ॥ १४ ॥ सप्पी जहा अंडउडं, भत्तारं जो विहिंसइ । सेणावइं पसत्थारं, महामोहं पकुव्वइ ॥ १८ ॥ १५ ॥
 जे नायगं च रडस्स, नेयारं निगमस्स वा । सेट्ठिं बहुखं हंता, महामोहं पकुव्वइ ॥ १९ ॥ १६ ॥ बहुजणस्स नेयारं, दीवं
 ताणं च पाणिणं । एयारिसं नरं हंता, महामोहं पकुव्वइ ॥ २० ॥ १७ ॥ उवडिंयं पडिविरयं, संजयं सुतवस्सियं । बुक्कम्म
 धम्माओ भंसेइ, महामोहं पकुव्वइ ॥ २१ ॥ १८ ॥ तहेवाणंतणाणीणं, जिणाणं वरदंसिणं । तेसिं अवणणवं बोले, महामोहं
 पकुव्वइ ॥ २२ ॥ १९ ॥ नेयाइअस्स मगस्स, दुठ्ठे अवयरई बहुं । तं तिप्पयंतो भावेइ, महामोहं पकुव्वइ ॥ २३ ॥ २० ॥
 आयरियउवज्जाएहिं, सुयं विणयं च गाहिए । ते चेत्र खिसई बोले, महामोहं पकुव्वइ ॥ २४ ॥ २१ ॥ आयरियउवज्जायाणं,
 सम्मं नो पडितप्पइ । अप्पडिप्पूयए थद्धे, महामोहं पकुव्वइ ॥ २५ ॥ २२ ॥ अबहुस्सुए य जे केई, सुएणं पविकत्थई । सज्झा-
 यवायं वयइ, महामोहं पकुव्वइ ॥ २६ ॥ २३ ॥ अतवस्सीए य जे केई, तवेण पविकत्थइ । सव्वलोयपरे तेणे, महामोहं
 पकुव्वइ ॥ २७ ॥ २४ ॥ साहारणट्ठा जे केई, गिलाणम्मि उवडिए । पभू ण कुणई किच्चं, मज्झंप्पि से न कुव्वइ ॥ २८ ॥
 सेठ्ठे नियडीपणणे, कलुसाउलचेयसे । अप्पणो य अबोहीय, महामोहं पकुव्वइ ॥ २९ ॥ २५ ॥ जे कहाहिगरणाइं, संपउजे
 पुणो पुणो । सव्वतित्थाण भेयाणं, महामोहं पकुव्वइ ॥ ३० ॥ २६ ॥ जे अ आहम्मिए जोए, संपओजे पुणो पुणो । सहाहेउं

सहीहेउं, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३१ ॥ २७ ॥ जे अ माणुस्साए गोए, अदुवा पारलोइए । तेऽतिप्पयंतो आसयइ, महामोहं पकु-
 व्वइ ॥ ३२ ॥ २८ ॥ इड्डी जुई जसो वण्णो, देवाणं वल्लवीरियं । तेसिं अवण्णवं चाले, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३३ ॥ २९ ॥
 अपस्समाणो पस्सामि, देवे जक्खे य गुज्झगे । अण्णाणीं जिणपूय्ठी, महामोहं पकुब्बइ ॥ ३४ ॥ ३० ॥ थेरे णं मंडि-
 ययुत्ते तीसं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणित्ता सिद्धे बुद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, एगमेगे णं अहोरत्ते तीसमुहुत्ते मुहुत्तगेणं
 प०, एसिं णं तीसाए मुहुत्ताणं तीसं नामधेआ प० तं०-रोदं सत्ते भित्ते वाऊ सुपीए ५ अभिचंदे माहिंदे पल्लं वंमे सच्चे १०
 आणंदे विजए विस्ससेणे पायावच्चे उवसमे १५ ईसाणे तह्णे भाविअप्पा वेसमणे वरुणे २० सतरिसंभे गंधव्वे अग्निवेसायणे आतवे
 आवत्ते २५ तट्टवे भूमहे रिसंभे सव्वहसिद्धे रक्खसे ३०, अरे णं अरहा तीसं धणुइं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, सहस्सारस्स णं देविदस्स
 देवरण्णो तीसं सामाणियसाहस्सीओ प०, पासे णं अरहा तीसं वासाइं अगारवासमज्जे वसित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए,
 समणे भगवं महावीरे तीसं वासाइं अगारवासमज्जे वसित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, रयणप्पभाए णं पुढवीए तीसं
 निरयावाससयसहस्सा प०, इमीसें णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए
 पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
 उवरिमउवरिमगेवैअयाणं देवाणं जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिममज्झिमगेवैअसु विमाणेसु देवत्ताए
 उववण्णा तेसिं णं देवाणं उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा
 उस्संसंति वा नीसंसंति वा, तेसिं णं देवाणं तीसाए वाससहस्सेहिं आहारहे सगुण्णइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे तीसाए

भवगहणेहिं सिञ्चिस्संति बुञ्चिस्संति मुञ्चिस्संति परिनिवाइस्संति संव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३० ॥

त्रिंशत्तमं स्थानकं सुगमम्, नवरं स्थितेरवांगौ सूत्राणि, तत्र मोहनीयं सामान्येनाष्टप्रकारं कर्म विशेषतश्चतुर्थी प्रकृतिः तस्य स्थानानि-निमित्तानि मोहनीयस्थानानि, तथा “जे आवि तसे” इत्यादि श्लोकः, यश्चापि त्रसान् प्राणान्-ख्यादीन् वारिमध्ये विगाह्य-प्रविश्योदकेन शस्त्रभूतेन मारयति, कथं?, आक्रम्य पादादिना स इति गम्यते मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वात्सङ्ख्येयचित्तत्वाच्च भवशतदुःखवेदनीयमात्मनो महामोहं प्रकरोति-जनयति १ तदेवंभूतं त्रसमारणेनैकं मोहनीयस्थानमेवं सर्वत्रेति । ‘सीसा’ श्लोकः, शीर्षवेष्टेन-आर्द्रचर्मदिमयेन यः कश्चिद्वेष्टयति ख्यादित्रसानिति गम्यते अभीक्ष्णं-भृशं तीव्राशुभसमाचारः स इत्यस्य गम्यमानत्वात्स मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वेन आत्मनो महामोहं प्रकुरुत इति २, यावत्करणात् केषुचित्सूत्रपुस्तकेषु शेषमोहनीयस्थानाभिधानपराः श्लोकाः सूचिताः, केषुचित् दृश्यन्त एवेति ते व्याख्यायन्ते-पाणिना-हस्तेन संपिधाय-स्थगयित्वा, किं तत्?—‘श्रोतो रन्ध्रं मुखमित्यर्थः तथा आद्यस्य-अवरुध्य प्राणिनं ततः अन्तर्नदन्तं-गलमध्वे रवं कुर्वन्तं धुरधुरायमाणमित्यर्थः, मारयति स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति तृतीयं ३, ‘जाततेजसं’ वैश्वानरं ‘समारभ्य’ प्रज्वाल्य ‘बहुं’ प्रभूतं ‘अवरुध्य’ महामण्डपवाटादिषु प्रक्षिप्य ‘जनं’ लोकं अन्तः-मध्ये धूमेन-बहिल्लिङ्गेन अथवा अन्तर्धूमो यस्यासावन्तर्धूमस्तेन जाततेजसा विभक्तिपरिणामात् मारयति योऽसौ महामोहं प्रकरोति चतुर्थं ४, शीर्षे-

शिरसि यः प्रहन्ति—खड्गमुद्गरादिना प्रहरति प्राणिनमिति गम्यते, किंभूते स्वभावतः शिरसि ?—‘उत्तमाङ्गे’ सर्वावय-
 वानां प्रधानावयवे तद्विधातेऽवश्यं मरणात् चेतसा—सङ्क्षुब्धेन मनसा न यथाकथञ्चिदित्यर्थः तथा विभज्य मस्तकं
 प्रकृष्टप्रहारदानेन स्फोटयति—विदारयति श्रीवादिकं कायमपीति गम्यते, स इत्यस्य गम्यमानत्वात् महामोहं प्रकरो-
 तीति पञ्चमं ५ । पौनःपुन्येन प्राणिधिना—मायया यथा प्राणिजकादिवेपं विधाय गलकर्त्तकाः पथि गच्छता सह
 गत्वा विजने मारयति तथा हत्वा—विनाश्य इति गम्यते उपहसेत् आनन्दोत्तिरेकात् ‘जनं’ मूर्खलोकं हन्यमानं,
 केन हत्वा ?—‘फलेन’ योगभावितेन मातुलिङ्गादिना ‘अदुवा’ अथवा दण्डेन प्रसिद्धेन स इति गम्यते, महामोहं
 प्रकरोतीति षष्ठम् ६ । ‘गूढाचारी’ प्रच्छन्नानाचारवान् निगूहयेत्—गोपयेत्, स्वकीयं प्रच्छन्नं दुष्टमाचारं तथा मायां
 परकीयां मायया स्वकीयया छादयेत्—जयेत्, यथा शकुनिमारकाश्छदैरात्मानमावृत्य शकुनीन् गृह्णन्तः स्वकीयमायया
 शकुनिमायां छादयन्ति, तथा असत्यवादी ‘निहवी’ अपलापकः स्वकीयाया मूलगुणोत्तरगुणप्रतिसेवायाः सूत्रार्थयोर्वा म-
 हामोहं प्रकरोतीति सप्तमं ७ । ध्वंसयति—छायया भ्रंशयति इति यः पुरुषोऽभूतेन—असद्भूतेन, कं ?—अकर्मकं—अविद्यमान-
 दुश्चेष्टितं आत्मकर्मणा—आत्मकृतक्रपिघातादिना दुष्टव्यापारेण ‘अदुवा’ अथवा यदन्येन कृतं तदाश्रित्य परस्य समक्षमेव
 त्वमकार्षीरेतन्महापापमिति वदति, वदिक्रियायाः गम्यमानत्वात्स इत्यस्यापि गम्यमानत्वात् महामोहं प्रकरोतीत्यष्टमं
 ८ । जानानः यथा अनृतमेतत्परिपदः—सभायां बहुजनमन्वये इत्यर्थः, सत्यामृपाणि—किञ्चित्सत्यानि बह्वसत्यानि वस्तुनि वा-

क्यानि वा भापते 'अक्षीणझञ्झः' अनुपरतकलहः यः स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति नवमं ९ । अनायकः-अवि-
 द्यमाननायको राजा तस्य नयवान्-नीतिमानमात्यः स तस्यैव राज्ञो 'दारान्' कलत्रं द्वारं वा-अर्थागमस्योपायं ध्वं-
 सयित्वा भोगभोगान् विदारयतीति सम्वन्धः, किं कृत्वा?-'विपुलं' प्रचुरमित्यर्थः, 'विक्षोभ्य' सामन्तादिपरिकरभेदेन
 संक्षोभ्य नायकं तस्य क्षोभं जनयित्वेत्यर्थः, 'कृत्वा' विधाय णमित्यलङ्कारे प्रतिवाह्यं-अनधिकारिणं दारेभ्योऽर्थागम-
 द्वारेभ्यो वा, दारान् राज्यं वा स्वयमधिष्ठायेत्यर्थः १० । तथा 'उपकसन्तमपि' समीपमागच्छन्तमपि, सर्वस्वापहारे कृते
 प्राभूतेनानुलोमैः करुणैश्च वचनैरनुकूलयितुमुपस्थितमित्यर्थः, झम्पयित्वा-अनिष्टवचनावकाशं कृत्वा प्रतिलोमाभिः-
 तस्य प्रतिकूलाभिर्वाग्भिः-वचनैरेतादृशस्तादृशस्त्वमित्यादिभिरित्यर्थः, 'भोगभोगान्' विशिष्टान् शब्दादीन् विदार-
 यति योऽसौ महामोहं प्रकरोतीति दशमं १० । अकुमारभूतः अकुमारब्रह्मचारी सन् यः कश्चित् कुमारभूतोऽहं
 कुमारब्रह्मचारी अहमिति वदति, अथ च स्त्रीषु गृद्धो-वशकश्च स्त्रीणामेवायत्त इत्यर्थः, अथवा 'वसति' आस्ते
 स महामोहं प्रकरोतीत्येकादशं ११ । अब्रह्मचारी मैथुनादनिवृत्तो यः कश्चित्तत्काल एवासेव्याब्रह्मचर्यं ब्रह्मचारी सा-
 म्प्रतमहमित्यतिधूर्त्ततया परप्रवञ्चनाय वदति, तथा य एवमशोभावहं सतामनादेयं भणन् गर्दभ इव गवां मध्ये विस्वरं
 न वृषभवन्मनोज्ञं नदति-मुञ्चति नदं-नादं शब्दमित्यर्थः, तथा य एवं भणन्नात्मनोऽहितो-न हितकारी बालो-
 मूढो मायामृपा बहुशः-अनृतं प्रभृतं भापते, यश्चैवं निन्दितं भापते, कया?-'स्त्रीविषयगृह्या' हेतुभूतया स इत्थंभूतो

महामोहं प्रकरोतीति द्वादशम् १२ । यं राजानं राजामात्यादिकं वा निश्रितं-आश्रितं उद्धहते-जीविकालाभेना-
त्मानं धारयति, कथं ?-यशसा तस्य राजादेः सत्कोऽयमिति प्रसिद्धा अभिगमनेन वा-सेवया आश्रितराजादेस्तस्य
निर्वाहकारणस्य राजादेर्लुभ्यति 'चित्ते' द्रव्ये यः स महामोहं प्रकरोतीति त्रयोदशं १३ । 'ईश्वरेण' प्रभुणा 'अदुवा'
अथवा 'ग्रामेण' जनसमूहेन अनीश्वर ईश्वरीकृतः-तस्य पूर्वावस्थायामनीश्वरस्य सम्प्रगृहीतस्य पुरस्कृतस्य प्रभवादिना
श्रीः-लक्ष्मीरतुला-असाधारणा आगता-प्राप्ता अतुलं वा यथा भवतीत्येवं श्रीः समागता आगतश्रीकश्च प्रभ्वाद्युपकार-
कविषये ईर्ष्यादोषेणाविष्टो-युक्तः कलुषेण-द्वेपलोभादिलक्षणपापेनाविलं-गडुलगकुलं वा चेतो यस्य स तथा यो-
ऽन्तरायं-व्यवच्छेदं जीवितश्रीभोगानां 'चेतयते' करोति प्रभुत्वादेरसौ महामोहं प्रकरोतीति चतुर्दशं १४ । 'सर्पिः'
नागी यथा 'अण्डकूटं' अण्डककूटं स्वकीयमण्डकसमूहमित्यर्थः, अण्डस्य वा पुटं-सम्बन्धदलद्वयरूपं हिनस्ति, एवं
भर्त्तारं-पोषयितारं यो विहिनस्ति सेनापतिं-राजानं प्रशास्तारं-अमात्यं धर्मपाठकं वा स महामोहं प्रकरोतीति, तन्मरणे
बहुजनदुःस्थता भवतीति पञ्चदशं १५ । यो नायकं वा-प्रभुं राष्ट्रस्य राष्ट्रमहत्तरादिकमिति भावः, तथा 'नेतारं'
प्रवर्तयितारं प्रयोजनेषु निगमस्य-वाणिजकसमूहस्य, कं ?-श्रेष्ठिनं श्रीदेवताङ्कितपटवद्भ्यः, किंभूतं ?-चदुरवं भूरिशब्दं
प्रचुरयशसमित्यर्थः हत्वा महामोहं प्रकुरुत इति षोडशं १६ । 'बहुजनस्य' पञ्चपादीनां लोकानां 'नेतारं' नायकं
द्वीप इव द्वीपः-संसारसागरगतानामाश्रयस्थानं अथवा दीप इव दीपोऽज्ञानान्धकारावृतबुद्धिदृष्टिप्रसराणां शरीरिणां

हेयोपादेयवस्तुस्तोमप्रकाशकत्वात् तं, अत एव त्राणं—आपद्रक्षणं प्राणिनामेतादृशं यादृशा गणधरादयो भवन्ति, 'नवरं' प्रावचनिकादिपुरुषं हत्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तदशं १७ । उपस्थितं प्रव्रज्यायां—प्रवित्रजिपुमित्यर्थः, 'प्रतिविरतं' सावद्ययोगेभ्यो निवृत्तं प्रव्रजितमेवेत्यर्थः 'संयतं' साधु 'सुतपस्विनं' तपांसि कृतवन्तं शोभनं वा तपः श्रितं—आश्रितं क्वचित् 'जे भिक्खुं जगजीवणं'ति पाठः, तत्र जगन्ति—जंगमानि अहिंसकत्वेन जीवयतीति जगजीवनस्तं विविधैः प्रकारैरुपक्रम्याक्रम्य व्यपक्रम्य बलादित्यर्थः, धर्मात्—श्रुतचारित्रलक्षणाङ्गशयति यः स महामोहं प्रकरोतीति अष्टादशं १८ । यथैव प्राक्तनं मोहनीयस्थानं तथैवदमपि, अनन्तज्ञानिनां ज्ञानस्थानन्तविषयत्वेन अक्षयित्वेन वा जिनानां अर्हतां वरदर्शिनां क्षायिकदर्शनत्वात् तेषां ये ज्ञानाद्यनेकातिशयसम्पदुपेतत्वेन भुवनत्रये प्रसिद्धाः 'अवर्णः' अवर्णवादी वक्तव्यत्वेन यस्यास्ति सोऽवर्णवान्, यथा नास्ति कश्चित् सर्वज्ञो, ज्ञेयस्थानन्तत्वात्, उक्तं च—“अज्जवि धावइ नाणं अज्जवि य अणंतओ अलोगोवि । अज्जवि न कोइ विउहं पावन्ति सव्वज्जुयं जीवो ॥ १ ॥ अह पावति तो संतो होइ अलोओ न चेयमिद्वंति” चि [अद्यापि धावति ज्ञानं अद्याप्यनन्तोऽलोकोऽपि । अद्यापि न कोऽपि व्यूहं प्राप्नोति सर्वज्ञतां जीवः ॥ १ ॥ अथ प्राप्नोति तदा सान्तोऽलोको भवेत् न चेदमिष्टमिति] अदूषणं चैतद्, उत्पत्तिसमय एव केवलज्ञानं युगपल्लोकालोकौ प्रकाशयदुपजायते, यथाऽपवरकान्तर्वर्त्तिदीपकलिका अपवरकमध्यप्रकाशस्वरूपेत्यभ्युपगमादिति, बालः—अज्ञो महामोहं प्रकरोतीति एकोनविंशतितमं १९ । 'नैया-

यिकस्य' न्यायमनतिक्रान्तस्य 'मार्गस्य' सम्यग्दर्शनादेः मोक्षपथस्य दुष्टो द्विष्टो वा 'अपकरोति' अपकारं करोतीति,
 'बहु' अत्यर्थं पाठान्तरेणापहरति बहुजनं विपरिमयतीति भावः, तं मार्गं 'तिष्पयंतो'ति निन्दयन् भावयति-
 निन्दया द्वेषेण वा वासयति आत्मानं परं च यः स महामोहं प्रकरोतीति विंशतितमं २० । आचार्योपाध्यायैः
 श्रुतं-स्वाध्यायं विनयं च-चारित्रं 'ग्राहितः' शिक्षितः तानेव 'खिंसति' निन्दति-अल्पश्रुता एते इत्यादि ज्ञानतः
 अन्यतीर्थिकंसंसर्गकारिण इत्यादि दर्शनतः मन्दधर्माणः पार्श्वस्थादिस्थानवर्त्तिन इत्यादि चारित्रतः, यः स एवंभूतो
 बालो महामोहं प्रकरोतीत्येकविंशतितमं २१ । आचार्यादीन् श्रुतदानगलानावस्थाप्रतिचरणादिभिस्तर्पितवतः-
 उपकृतवतः सम्यक् न तान् प्रति 'तर्पयति' विनयाहारोपध्यादिभिर्न प्रत्युपकरोतीति, तथा अप्रतिपूजको-न
 पूजाकारी तथा 'स्तब्धो' मानवान् स महामोहं प्रकरोतीति द्वाविंशतितमं २२ । अवहुश्रुतश्च यः कश्चित् श्रुतेन
 'प्रविकथ्यते' आत्मानं श्लाघते श्रुतवानहमनुयोगधरोऽहमित्येवं, अथवा कस्मिंश्चित्त्वमनुयोगाचार्यो वाचकोवेति
 पृच्छति प्रतिभणति आभं, स्वाध्यायवादं वदति विशुद्धपाठकोऽहमित्यादिकं यः स महामोहं-श्रुतालाभहेतुं प्रकरो-
 तीति त्रयोविंशतितमं २३ । 'अतवस्सीए' सुगमं, पूर्वोद्ध पूर्ववत्, नवरं 'सर्वलोकात्' सर्वजनात् सकाशात्परः-
 प्रकृष्टः स्तेनः-चौरो भावचौरत्वात् महामोहं अतपस्विताहेतुं प्रकरोतीति चतुर्विंशतितमं २४ । साधारणार्थमुप-
 कारणं यः कश्चिदाचार्यादिगर्लने-रोगवति 'उपस्थिते' प्रत्यासन्नीभूते 'प्रभुः' समर्थ उपदेशेनौपधादिदानेन च

स्वतोऽन्यतश्चोपकारं न करोति, कृत्यमुपेक्षते इत्यर्थः, केनाभिप्रायेणेत्याह—ममाप्येप न करोति किंचनापि कृत्यं
 समर्थोऽपि सन्विद्वेषेण, असमर्थो वाऽयं बालत्वादिना किं कृतेनास्य ?, पुनरुपकर्तुमशक्तत्वादिति लोभेनेति, 'शठः'
 कैतवयुक्तः शक्तिलोपनात् निवृत्तिः—माया तद्विषये प्रज्ञानं यस्य स तथा, ग्लानः प्रतिचरणीयो मा भवत्विति ग्लान-
 वेपमहं करोमीति विकल्पवानित्यर्थः, अत एव च कलुपाकुलचेताः आत्मनश्चाबोधिको-भवान्तराप्राप्तव्यजिनध-
 र्मको ग्लानाप्रतिजागरेणाज्ञाविराधनात्, चशब्दात्परेषां चाबोधिकः अविद्यमाना बोधिरस्मादिति व्युत्पादनात्,
 ये हि तदीयं ग्लानाप्रतिजागरणमुपलभ्य जिनधर्मपराङ्मुखा भवन्ति तेषामबोधिस्तद्वृत्तेति स एवम्भूतो महामोहं
 प्रकरोतीति पञ्चविंशतितमं २५ । कथा—वाक्यप्रबन्धः शास्त्रमित्यर्थस्तद्रूपाण्यधिकरणानि कथाधिकरणानि—कौटि-
 ल्यशास्त्रादीनि प्राण्युपमर्दनप्रवर्तकत्वेन तेषामात्मनो दुर्गतावधिकारित्वकरणात्, कथया वा क्षेत्राणि कृषत
 गामसूयतेत्यादिकया अधिकरणानि तथाविधप्रवृत्तिरूपाणि, अथवा कथा—राजकथादिका अधिकरणानि च—ग्रन्था-
 दीनि कलहा वा कथाधिकरणानि तानि सम्प्रयुक्ते पुनः पुनः एवं 'सर्वतीर्थभेदाय' संसारसागरत्तरणकारण-
 त्वात् तीर्थानि—ज्ञानादीनि तेषां सर्वथा नाशाय प्रवर्तमानः स महामोहं प्रकरोतीति पञ्चविंशतितमं २६ । 'जे य
 आहम्मिण्' कण्ठ्यम्, नवरं अधार्मिकयोगा-निमित्तवशीकरणादिप्रयोगाः किमर्थ?—श्लाघाहेतोः सखिहेतोः—मित्रनिमि-
 त्तमित्यर्थः इति सप्तविंशतितमं २७ । यश्च मानुष्यकान् भोगान् अथवा पारलौकिकान् 'ते'ति विभक्तिपरिणामात्तैस्तेषु

वा अतृप्यन्-तृप्तिमगच्छन् 'आखादते' अभिलपति आश्रयति वा स महामोहं प्रकरोतीति अष्टाविंशतितमं २८ ।
 ऋद्धिः-विमानादिसम्पत् द्युतिः-शरीराभरणदीप्तिः यशः-कीर्तिः वर्णः-शुक्लादिः शरीरसम्बन्धी देवानां वैमानिकादीनां
 वलं-शरीरं वीर्यं जीवप्रभवं अस्तीत्यध्याहारः, तेषामिह अपेर्गम्यमानत्वात् तेषामपि देवानामनेकातिशायिगुणवता-
 मवर्णवान्-अश्वाघाकारी अथवा 'अवर्णवान्' केनोच्छापेन देवानामृद्धिदेवानां द्युतिरित्यादि काका व्याख्येयं, न किञ्चि-
 देवानामृद्ध्यादिकमस्तीत्यवर्णवादवाक्यभावार्थः, य एवम्भूतः स महामोहं प्रकरोतीति एकोनत्रिंशत्तमं २९ । अपश्य-
 न्नपि यो ब्रूते पश्यामि देवानित्यादिस्वरूपेण, अज्ञानी जिनस्यैव पूजामर्थयते यः स जिनपूजार्थी, गोशालकवत्, स
 महामोहं प्रकरोतीति त्रिंशत्तमम् ३० । रौद्रादयो मुहूर्त्ताश्चादित्योदयादारभ्य क्रमेण भवन्ति, एतेषां च मध्ये
 मध्यमाः पट्ट कदाचिद्दिनेऽन्तर्भवन्ति कदाचिद्रात्राविति ॥ ३० ॥

एकतीसं सिद्धाद्गुणा ५० तंजहा-स्त्रीणे आभिणिबोहियणाणावरणे स्त्रीणे सुयणाणावरणे स्त्रीणे ओहिणाणावरणे स्त्रीणे
 मणपञ्जवणाणावरणे स्त्रीणे केवलणाणावरणे स्त्रीणे चक्खुदंसणावरणे स्त्रीणे अचक्खुदंसणावरणे स्त्रीणे ओहिदंसणावरणे स्त्रीणे
 केवलदंसणावरणे स्त्रीणे निद्धा स्त्रीणे पिद्धानिद्धा स्त्रीणे पयला स्त्रीणे धीणद्धी स्त्रीणे सायावेयणिजे स्त्रीणे असा-
 यावेयणिजे स्त्रीणे दंसणमोहणिजे स्त्रीणे चरित्तमोहणिजे स्त्रीणे नेरइआउए स्त्रीणे तिरिआउए स्त्रीणे मणुस्साउए स्त्रीणे देवाउए
 स्त्रीणे उच्चागोए स्त्रीणे निच्चागोए स्त्रीणे सुभणामे स्त्रीणे असुभणामे स्त्रीणे दाणंतराए स्त्रीणे लाभंतराए स्त्रीणे भोगंतराए स्त्रीणे

उवभोगंतराए खीणे वीरिअंतराए ३१, मंदरे णं पव्वए धरणीतले एकतीसं जोयणसहस्साइं छेव तेवीसे जोयणसए किंचिदे-
 सूणा परिवेवेणं प०, जया णं सूरिए सव्ववाहिरियं मंडलं उवसंकमिता चारं चरइ तथा णं इहगयस्स मणुस्सस्स एकतीसाए
 जोयणसहस्सेहिं अट्टहि अ एकतीसेहिं जोयणसएहिं तीसाए सट्ठिभागे जोयणस्स सूरिए चक्खुप्फासं हव्वमागच्छइ, अभिवट्ठिए णं
 मासे एकतीसं सातिरेगाइं राइंदियगेणं प०, आइच्चे णं मासे एकतीसं राइंदियाइं किंचि विसेसूणाइं राइंदियगेणं
 प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं
 नेरइयाणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एकतीस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मी-
 साणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, विजयेजयंतजयंतअपराजिआणं देवाणं जहण्णेणं एकतीसं
 पलिओवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमउवरिमगेवेज्जयविमाणेसु देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एकतीसं सागरो-
 वमाइं ठिई प०, ते णं देवा एकतीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्ससंति वा, तेसि णं देवाणं
 एकतीसं वाससहस्सेहिं आहारट्ठे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे एकतीसेहिं भवग्गहणेहिं सिज्झिस्संति बुज्झिस्संति
 मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३१ ॥

एकत्रिंशत्तमं स्थानकं सुगमं, नवरं सिद्धानामादौ-सिद्धत्वप्रथमसमय एव गुणाः सिद्धादिगुणाः, ते चाभिनिवोधिका-
 चरणादिक्षयस्वरूपा इति । मन्दरो-मेरुः, स च धरणीतले दशसहस्रविष्कम्भ इतिकृत्वा यथोक्तपरिधिप्रमाणो भवतीति ।

“जया णं सूरिण्” इत्यादि, किल-सूर्यस्य चतुरशीत्यधिकं मण्डलशतं भवति, मण्डलं च ज्योतिष्कमार्गोऽभिधीयते, तत्र जम्बूद्वीपस्यान्तः अशीत्यधिके योजनशते पञ्चपट्टिः सूर्यमण्डलानि भवन्ति, तथा लवणसमुद्रे त्रीणि त्रिंशदधिकानि योजनशतान्यवगाह्यैकोनविंशत्यधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वबाह्यं—समुद्रान्तर्गतमण्डलानां पर्यन्तिमं, तस्य चायामविष्कम्भो लक्षं पदशतानि च योजनानां पष्ट्यधिकानि, परिधिस्तु वृत्तक्षेत्रगणितन्यायेन त्रीणि लक्षाणि अष्टादश सहस्राणि त्रीणि शतानि पञ्चदशोत्तराणि ३१८३१५, एतावत्क्षेत्रमादित्योऽहोरात्रद्वयेन गच्छति, तत्र च पट्टिमुहूर्त्ता भवन्तीति पष्ठ्या भागापहारं यल्लब्धं तन्मुहूर्त्तगम्यक्षेत्रमाणं भवति, तच्च पञ्च सहस्राणि त्रीणि च पञ्चोत्तराणि शतानि पञ्चदश योजनपट्टिभागाः ५३०५।१^५/_{१०}, एतच्च दिवसाद्धेन गुण्यते, यदा च सर्वबाह्ये मण्डले सूर्यश्चरति तदा दिनप्रमाणं द्वादश मुहूर्त्ताः, तदद्धं च पद, अतः पट्टिमुहूर्त्तैर्गुणितं मुहूर्त्तगतिप्रमाणं चक्षुःस्पर्शगतिप्रमाणं भवति, तत्र एकत्रिंशत्सहस्राणि अष्टौ च शतान्येकत्रिंशदधिकानि त्रिंशच्च योजनपट्टिभागाः ३१८३१।१^५/_{१०} अभिवर्द्धितमासः—अभिवर्द्धितसंवत्सरस्य चतुश्चत्वारिंशदहोरात्रद्विपट्टिभागाधिकत्रयशीत्यधिकशतत्रयरूपस्य ३८३।१^५/_{१०} द्वादशो भागः, अभिवर्द्धितसंवत्सरश्चासौ यत्राधिकमासको भवति, तत्र त्रयोदशचन्द्रमासात्मकत्वाच्चन्द्रमासश्च एकोनत्रिंशता दिनानां द्वात्रिंशता च दिनद्विपट्टिभागानां भवतीति, ‘साहेरगाइ’ ति अहोरात्रस्य चतुर्विंशत्युत्तर-शतभागानामेकविंशत्युत्तरशतेनाधिकानीति, आदित्यमासो येन कालेनादित्यो राशिं भुङ्क्ते ‘किंचिविसेमूणाइ’ ति

अहोरात्रार्द्धेन न्यूनानीति ॥ ३१ ॥

वत्तीसं जोगसंगहा ५०, तंजहा-आलोयण १ निरवलवे २, आवईसु दढधम्मया ३ । अणिसिओवहाणे ४ य, सिक्खा ५
निप्पडिकम्मया ६ ॥ १ ॥ अण्णायया अलोभे ८ य, तित्तिक्खा ९ अज्जवे १० सुई ११ । सम्मदिट्ठी १२ समाही १३ य,
आयारे १४ विणओवए १५ ॥ २ ॥ धिईमई १६ य संवेगे १७, पणिही १८ सुविहि १९ संवरे २० । अत्तदोसोवसंहारे २१,
सव्वकामविरत्तया २२ ॥ ३ ॥ पच्चक्खाने २३-२४ विउस्सगे २५, अप्पमादे २६ लवालवे २७ । झाणसंवरजोगे २८ य,
उदए मारणंतिए २९ ॥ ४ ॥ संगणं च परिणायया ३०, पायच्छित्तकरणेऽवि य ३१ । आराहणा य मरणंते ३२, वत्तीसं
जोगसंगहा ॥ ५ ॥ वत्तीसं देविंदा ५० तं०-चमरे बली धरणे भूआणंदे जाव घोसे महाघोसे चंदे सूरें सक्के ईसाणे सणं-
कुमारे जाव पाणए अच्चुए, कुंथुस्स णं अरहओ वत्तीसहिंया वत्तीसं जिणसया होत्था, सोहम्मं कप्पे वत्तीसं विमाणावाससयस-
हस्सा णं ५०, रेवइणक्खत्ते वत्तीसइतारे ५०, वत्तीसतिविहे णट्टे ५०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं
वत्तीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, अहेसत्तभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वत्तीसं सागरोवमाइं ठिई ५०, असुरकुमारानं
देवानं अत्थेगइयाणं वत्तीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु देवानं अत्थेगइयाणं वत्तीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, जे
देवा विजयवेजयन्तजयन्तअपराजियविमाणेसु देवत्ताए उववणा तेसि णं देवानं अत्थेगइयाणं वत्तीसं सागरोवमाइं ठिई ५०,
ते णं देवा वत्तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवानं वत्तीसवाससहस्सेहिं

आहारद्वे समुपपन्नं, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे वत्तीसाए भवगहणेहिं सिद्धिस्संति मुच्चिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइ-
स्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३२ ॥

द्वात्रिंशत् स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं शुज्यन्ते इति योगाः—मनोवाक्याव्यापाराः ते चेह प्रशस्ता एव विवक्षितास्तोषां
शिष्याचार्यगतानामालोचनानिरपलापादिना प्रकारेण सद्ग्रहणानि सद्ग्रहाः प्रशस्तयोगसंग्रहाः प्रशस्तयोगसद्ग्रहनि-
मित्तत्वादालोचनादय एव तथोच्यन्ते, ते च द्वात्रिंशद्भवन्ति, तदुपदर्शकं श्लोकपञ्चकं ‘आलोचने’ त्यादि, अस्य गम-
निका—तत्र ‘आलोचण’ति मोक्षसाधनयोगसद्ग्रहाय शिष्येणाचार्यायालोचना दातव्या १ ‘निरवलावे’ति आचार्योऽपि
मोक्षसाधकयोगसद्ग्रहायैव दत्तायामालोचनायां निरपलापः स्यात्, नान्यस्मै कथयेदित्यर्थः २, ‘आवर्हसु ददधम्मय’-
ति प्रशस्तयोगसद्ग्रहाय साधुनाऽऽपत्सु—द्रव्यादिभेदासु ददधर्मता कार्या, सुतरां तासु ददधर्मिणा भाव्यमित्यर्थः ३,
‘अणिस्सिओवहाणे य’ति शुभयोगसद्ग्रहायैवानिश्चितं च—तदन्यनिरपेक्षमुपधानं च—तपोऽनिश्चितोपधानं परसा-
हाय्यानपेक्षं तपो विधेयमित्यर्थः ४, ‘सिक्ख’ति योगसद्ग्रहाय शिक्षाऽऽसेवितव्या, सा च सूत्रार्थग्रहणरूपा प्रत्युपेक्षा-
द्यासेवनात्मिका चेति द्विधा, ५, ‘निप्पडिकम्मय’ति तथैव निष्प्रतिकर्मता शरीरस्य विधेया ६ ॥ १ ॥ ‘अण्णायय’-
ति तपसोऽज्ञातता कार्या, यशःपूजाद्यर्थित्वेनाप्रकाशयद्भिस्तपः कार्यमित्यर्थः ७, ‘अलोभे य’ति अलोभता वि-
धेया ८, ‘तित्तिक्ख’ति तित्तिक्षा परीपहादिजयः ९, ‘अज्जेवे’ति आर्जयः—ऋजुभावः १०, ‘सुइ’ति शुचिः सत्यं संयम

इत्यर्थः ११ 'सम्मदिट्ठि'ति सम्यग्दृष्टिः-सम्यग्दर्शनशुद्धिः १२, 'समाही य'ति समाधिश्च-चेतःस्वास्थ्यं १३, 'आ-
 यारे विणओवए'ति द्वारद्वयं तत्राचारोपगतः स्यात् न मायां कुर्यादित्यर्थः १४, विनयोपगतो भवेत् न मानं कुर्या-
 दित्यर्थः १५ ॥ २ ॥ 'धिइमई य'ति द्युतिप्रधाना मतिर्द्युतिमतिः-अदैन्यं १६ 'संवोगो'ति संवेगः-संसाराद्भयं
 मोक्षाभिलाषो वा १७ 'पणिहि'ति प्रणिधिः-मायाशून्यं न कार्यमित्यर्थः १८ 'सुविहि'ति 'सुविहि' सदनुष्ठानं १९ सं-
 वरश्च-आश्रयनिरोधः २० 'अत्तदोसोवसंहारे'ति स्वकीयदोषस्य निरोधः २१ 'सव्वकामविरत्तय'ति समस्तविषयवैमुख्यं
 २२ ॥ ३ ॥ 'पच्चक्खाणे'ति प्रत्याख्यानं मूलगुणविषयं च २३ उत्तरगुणविषयं च २४ 'विउस्सग्गे'ति व्युत्सर्गो द्रव्यभाव-
 भेदभिन्नः २५ 'अप्पमाए'ति प्रमादवर्जनं २६ 'लवाल्ले'ति कालोपलक्षणं तेन क्षणे सामाचार्य्यनुष्ठानं कार्यं २७
 'ज्ञाणसंवरजोगे'ति ध्यानमेव संवरयोगो ध्यानसंवरयोगः २८ 'उदए मारणंतिए'ति मारणान्तिकेऽपि वेदनोदये न
 क्षोभः कार्यः २९ ॥ ४ ॥ 'संगाणं च परिणाय'ति सङ्गानां च ज्ञपरिज्ञाप्रत्याख्यानपरिज्ञाभेदभिन्ना परिज्ञा कार्यो ३०
 'पायच्छित्तकरणे' इति प्रायश्चित्तकरणं च कार्यं ३१ 'आराहणा य मरणंते'ति आराधना 'सरणान्ते' मरणरूपोऽन्तो
 मरणान्तस्तत्रेत्येते द्वात्रिंशद्योगसङ्ग्रहा इति ३२ ॥ ५ ॥ इन्द्रसूत्रे यावत्करणात् "वेणुदेवे वेणुदाली हरिकंते हरि-
 स्सहे अग्निगीसीहे अग्निमाणवे पुण्णे वसिष्ठे जलकंते जलप्पहे अमियगई अमियवाहणे वेलंवे पंहंजणे" इति दृश्यं,
 पुनः यावत्करणात् "माहिंदे वंभे लंतए सुक्के सहस्सारे"ति द्रष्टव्यं, इह च पोडशानां व्यन्तरेन्द्राणां पोडशा-

नामेव चाणपणीकादीन्द्राणामल्पद्विकत्वेनाविवक्षितत्वादसङ्ख्यातानामपि चंद्रसूर्याणां जातिग्रहणेन द्वयो-
रेव विवक्षितत्वाद्वात्रिंशदुक्ता इति, कुन्थुनाथस्य द्वात्रिंशदधिकानि द्वात्रिंशत् केवलितान्यभूवन्, द्वात्रिंशद्विधं
नाट्यमभिनयविषयवस्तुभेदाद्यथा राजग्रन्थकृताभिधानद्वितीयोपाङ्ग इति सम्भाव्यते, द्वात्रिंशत्पात्रप्रतिबद्धमिति
केचित् ॥ ३२ ॥

तेत्तीसं आसायणाओ ५०, तं०-सेहे राइणियस्स आसन्नं गंता भवइ आसायणा सेहस्स १ सेहे राइणियस्स पुरओ गंता भवइ
आसायणा सेहस्स २ सेहे राइणियस्स सपक्खं गंता भवइ आसायणा सेहस्स ३ सेहे राइणियस्स आसन्नं ठिचा भवइ
आसायणा सेहस्स ४ जाव सेहे राइणियस्स आलवमाणस्स तत्थगए चेव पडिसुणित्ता भवइ आसायणा सेहस्स ३३ । चमरस्स
णं असुरिंदस्स असुररणो चमरचंचाए रायहाणीए एकमेक्कचाराए तेत्तीसं तेत्तीसं भोमा ५०, महाविदेहे णं वासे तेत्तीसं जोयणस-
हस्साइं साइरेगाइं विक्खंभेणं ५०, जया णं सूरिए चाहिराणंतरं तच्चं मंडलं उवसंकमित्ता ण चारं चरइ तथा णं इहगयस्स पुरि-
सस्स तेत्तीसाए जोयणसहस्सेहिं किंचिविसेसूणेहिं चक्खुप्फासं हव्वमागच्छइ, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेर-
याणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिई (५०), अहेसत्तमाए पुढवीए कालमहाकालरोखमहारोरुएसु नेरइयाणं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं
ठिई (५०), अप्पइट्ठानरए नेरइयाणं अजहणमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई ५०, असुरकुमाराणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं
पलिओवमाइं ठिई ५०, सोहम्मीसाणेसु अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं पलिओवमाइं ठिई ५०, विजयेवज्यन्तजयंतअपराजिएसु

विमाणेषु उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा सबट्टसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववणा तेसि णं देवाणं अज-
हुण्णमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा तेत्तीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्स-
संति वा, तेसि णं देवाणं तेत्तीसाए वाससहस्सेहिं आहारट्टे समुप्पज्जइ, संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे तेत्तीसं भवग्गहणेहिं सि-
ज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुचिस्संति सद्यदुक्खाणमंतं करिस्संति ॥ सूत्रं ३३ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशत्तमं स्थानकं, तत्र आयः-सम्यग्दर्शनाद्यवासिलक्षणस्तस्य शातनाः-खण्डनं निरुक्तादाशातनाः, तत्र
शैक्षः-अल्पपर्यायो रात्रिकस्य-बहुपर्यायस्य आसन्नं-आसत्त्या यथा रजोऽञ्चलादित्सस्य लगति तथा गन्ता भवती-
त्येवमाशातना शैक्षस्येत्येवं सर्वत्र, 'पुरजो'ति अग्रतो गन्ता भवति, 'सपक्ख'न्ति समानपक्षं-समपार्थं यथा भवति
समश्रेण्या गच्छतीत्यर्थः, 'ठिच्च'ति स्थाता-आसीनो भवति, यावत्करणादशाश्रुतस्कन्धानुसारेणान्या इह द्रष्टव्याः,
ताश्चैवमर्थतः-आसन्नं पुरः पार्थतः स्थानेन तिस्रोऽत्र निपीदनेन च तिस्रः तथा विचारभूमौ गतयोः पूर्वतरमाचमतः
शैक्षस्याशातना १० एवं पूर्वं गमनागमनमालोचयतः ११ तथा रात्रौ को जागर्तीति पृष्टे रात्रिकेन तद्वचनमप्रति-
शृण्वतः १२ रात्रिकस्य पूर्वमालपनीयं कंचन अवमस्य पूर्वतरमालपतः १३ अशनादि लब्धमपरस्य पूर्वमालोचयतः
१४ एवमन्यस्योपदर्शयतः १५ एवं निमन्त्रयतः १६ रात्रिकमनापृच्छ्यान्यस्मै भक्तादि ददतः १७ स्वयं प्रधानतरं
भुजानस्य १८ क्वचित् प्रयोजने व्याहरतो रात्रिकस्य वचोऽप्रतिशृण्वतः १९ रात्रिकं प्रति तत्समक्षं वा बृहता

शब्देन बहुधा भाषमाणस्य २० व्याहृतेन मस्तकेन वन्दे इति वक्तव्ये किं भणसीति बुवाणस्य २१ प्रेरयति रालिके
 कस्त्वं प्रेरणायामिति वदतः २२ आर्थ ! ग्लानं किं न प्रतिचरसीत्याद्युक्ते त्वं किं न तं प्रतिचरसीत्यादि भणतः २३
 धर्मं कथयति गुरावन्यमनस्कतां भजतोऽननुमोदयत इत्यर्थः २४ कथयति गुरौ न स्मरसीति वदतः २५ धर्मकथा-
 माच्छिन्दतः २६ भिक्षावेला वर्त्तते इत्यादिवचनतः पर्यदं भिन्दानस्य २७ गुरुपर्यदोऽनुत्थितायास्तथैव व्यवस्थि-
 ताया धर्मं कथयतः २८ गुरोः संस्तारकं पादेन घट्टयतः २९ गुरुसंस्तारके निपीदतः ३० उचासने निपीदतः ३१
 समासनेऽप्येवं ३२ त्रयस्त्रिंशत्तमा सूत्रोक्तैव, रालिकस्यालपतस्तत्रगत एव—आसनादिस्थित एव प्रतिशृणोति, आगत्य
 हि प्रत्युत्तरं देयमिति शैक्षस्याशातनेति ३३ । 'तेत्तीसं तेत्तीसं भोम'त्ति भौमानि—नगराकाराणि, विशिष्टस्थानानी-
 लान्ये, तथा 'जया णं सूरिए' इत्यादि, इह सूर्यस्य मण्डलयोरन्तरे द्वे द्वे योजनेऽष्टचत्वारिंशच्चैकपष्टिभागाः, एतद्वि-
 गुणं पञ्च योजनानि पञ्चत्रिंशच्चैकपष्टिभागाः, एतावता हीनविष्कम्भं सर्ववाह्यमण्डलाद्वितीयं मण्डलं भवति, ततश्च
 दृत्तक्षेत्रपरिधिगणितन्यायेन परिधितः सप्तदशभिर्योजनैरष्टत्रिंशता चैकपष्टिभागैर्न्यूनं द्वितीयमण्डलं सर्ववाह्यमण्डला-
 न्भवति, एवं तृतीयमण्डले एतद्विगुणेन हीनं भवति, तथाहि—तद्विष्कम्भस्तत एकादशभिर्योजनैर्नवभिश्चैकपष्टिभागैः प-
 र्यन्तिमाद्धीनं भवति, परिधितस्तु पञ्चत्रिंशता योजनैः पञ्चदशभिश्चैकपष्टिभागैर्न्यूनं भवति, तच्च त्रीणि लक्षाणि अष्टा-
 दश सहस्राणि द्वे शते एकोनाशीत्युत्तरे पदचत्वारिंशच्चैकपष्टिभागा इति, तथा अन्तिममण्डलान्मण्डले मण्डले द्वाभ्यां

मुहूर्त्तस्यैकपष्टिभागाभ्यां दिनवृद्धिर्भवति, तथा च तृतीये मण्डले यदा सूर्यश्चरति तदा द्वादश मुहूर्त्ताश्चत्वारश्चैक-
 पष्टिभागा मुहूर्त्तस्य दिनप्रमाणं भवति, तदद्धं चैकपष्टिभागीकृतेनाष्टपथधिकशतत्रयलक्षणेन, स्थूलगणितस्य विव-
 क्षितत्वात् परित्यक्तांशः ३१८२७९। तृतीयमण्डलपरिधौ गुणिते सति एकपष्ट्या च षष्टिगुणितया भागे हते यल्लभ्यते
 तत्तृतीयमण्डले चक्षुःस्पर्शप्रमाणं भवति, तच्च द्वात्रिंशत्सहस्राण्येकोत्तराणि ३२००१ अंशानामेकषष्ट्या भागे
 हते लब्धाश्चैकोनपञ्चाशत्पष्टिभागा योजनस्य $\frac{६०}{६२}$ त्रयोविंशतिश्चैकपष्टिभागा योजनषष्टिभागस्य $\frac{३३}{६२}$ एतत्तृती-
 यमण्डले चक्षुःस्पर्शस्य प्रमाणं जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यामुपलभ्यते, इह तु यदुक्तं त्रयस्त्रिंशतिकच्चिन्नयूना, तत्र सातिरेकयो-
 जनस्यापि न्यूनसहस्रता विवक्षितेति सम्भाव्यते, पञ्चदश मण्डले पुनरिदं यथोक्तमेव प्रमाणं भवति, प्रतिमण्डलं
 योजनस्य चतुरशीत्याः साधिकायाः प्रथममण्डलमाने प्रक्षेपणादिति ॥ ३३ ॥

चोत्तीसं बुद्धाईसेसा ५०, तं०-अवट्टिण् केसमंसुरोमनहे १ निरामया निस्त्रलेवा गायलडी १ गोक्खीरपंडुरे मंससोणिण ३ पउ-
 मुप्पलंगाधिण उस्सासनस्सासे ४ पच्छन्ने आहारीहीरे अदिस्से मंसचक्खुणा ५ आगासगयं चक्कं ६ आगासगयं छत्तं ७ आ-
 गासगयाओ सेयवरचामराओ ८ आगासफालिआमयं सपायपीढं सीहासणं ९ आगासगओ कुडभीसहस्सपरिमंडिआभिरामो इंदज्झ-
 ओ पुरओ गच्छइ १० जत्थ जत्थवि य णं अरहंता भगवन्तो चिट्ठंति वा निसीयंति वा तत्थ तत्थवि य णं जक्खा देवा संछन्नपत्त-
 पुप्फफल्लवसमाउलो सच्छत्तो सज्झओ सधंओ सपडागो असोगवरपायवो अभिसंजायइ ११ ईसिं पिट्ठओ मउडठाणंमि तेयमंडलं

अभिसंजायइ अंधकारेवि य णं दस दिसाओ पभासेइ १२ बहुसमरमणिजे भूमिभागे १३ अहोसिरा कंटया जायंति १५ उज्ज्वि-
 वरीया सुहफासा भवंति १५ सीयलेणं सुहफासेणं सुरभिणा मारुएणं जोयणपरिमंडलं सव्वओ समंता संपमज्जिइ १६ जुत्त-
 फुसिएणं मेहेण य निहयरयेरूयं किजइ १७ जलथलयभासुरपभूतेणं विट्ठाइणा दसद्धवणेणं कुमुमेणं जाणुस्सेहप्पमाणमित्ते
 पुप्फोवयारे किजइ १८ अमणुण्णाणं सहफरिससरूवगंधाणं अवकरिसो भवइ १९ मणुण्णाणं सहफरिससरूवगंधाणं पाउम्भावो
 भवइ २० पच्चाहरओवि य णं हिययगमणीओ जोयणीहारी सरो २१ भगवं च णं अद्धमागहीए भासाए धम्ममाइक्खइ २२
 सावि य णं अद्धमागही भासा भासिजमाणी तेसिं सवेसिं आरियमणारियाणं दुप्पयचउप्पअमियपसुपक्खिसरीसिवाणं अप्पणो
 हियसिवसुहयभासत्ताए परिणमइ २३ पुब्बवद्धवेरावि य णं देवासुरनागसुवण्णजक्खरक्खसकिंनरकिंपुरिसगरुलंगंधव्वमहोरगा
 अरहओ पायमूले पसंतचित्तमाणसा धम्मं निसामति २४ अण्णउत्थियपावयणियावि य णमागया वंदंति २५ आगया समाणा
 अरहओ पायमूले निष्पलिवयणा हवंति २६ जओ जओवि य णं अरहंतो भगवंतो विहरंति तओ तओवि य णं जोयणपणीसाएणं
 ईती न भवइ २१ मारी न भवइ २८ सचक्कं न भवइ २९ परचक्कं न भवइ ३० अइवुट्ठी न भवइ ३१ अणावुट्ठी न भवइ ३२
 दुब्भिकखं न भवइ ३३ पुव्वुप्पण्णावि य णं उप्पाइया वाही खिप्पमिव उवसमंति ३४ जंबुदीवे णं दीवे चउत्तीसं चक्कवट्ठिवि-
 जया प० तं०-चत्तीसं महाविदेहे दो भरहे एरवए, जंबुदीवे णं दीवे चोत्तीसं दीहेवेयट्ठा प०, जंबुदीवे णं दीवे उक्कोसयए
 चोत्तीसं तित्थंकरा समुप्पजंति, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररण्णो चोत्तीसं भवणावाससयसहस्सा प०, पढमपंचमछट्ठीसत्त-
 मासु चउसु पुढवीसु चोत्तीसं निरयावाससयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ३४ ॥

अथ 'चतुर्विंशत्तमस्थानके किमपि लिख्यते—'बुद्धादिस' ति बुद्धानां—तीर्थकृतमतिशेषाः—अतिशया बुद्धातिशेषाः, अवस्थितं—अवृद्धिस्वभावं केशाश्च—शिरोजाः इमश्रूणि च कूर्चरोमाणि रोमाणि च—शेषशरीरलोकमानि नखाश्च प्रतीता इति द्वन्द्वैकत्वमित्येकः १ निरामया—नीरोगा निरुपलेपा—निर्मला गात्रयष्टिः—तनुलतेति द्वितीयः २ गोक्षीरपाण्डुरं मांसशोणितमिति तृतीयः ३ तथा पद्मं च—कमलं [च] गन्धद्रव्यविशेषो वा यत्पद्मकमिति रूढं उत्पलं च—नीलोत्पलमुत्पलकुष्ठं वा गन्धद्रव्यविशेषस्तयोर्यो गन्धः स यत्रास्ति तत्तथोच्छ्वासनिश्वासमिति चतुर्थः ४ प्रच्छन्नमाहारनीहार—अभ्यवहरणभूत्रपुरीपोत्सर्गौ, प्रच्छन्नत्वमेव स्फुटतरमाह—अदृश्यं मांसचक्षुषा न पुनरवध्यादिलोचनेन पुंसा इति पञ्चमं ५ एतच्च द्वितीयादिकमतिशयचतुष्कं जन्मप्रत्ययं । तथा 'आगासगयं'ति आकाशगतं—व्योमवर्त्ति आकाशगतं (कं) वा—प्रकाशमित्यर्थः, चक्रं—धर्मचक्रमिति षष्ठः ६ एवमाकाशगं छत्रं छत्रत्रयमित्यर्थ इति सप्तमः ७ आकाशके—प्रकाशे श्वेतवरचामरे प्रकीर्णके इत्यष्टमः ८ 'आगासफालिआमय'ति आकाशमिव यदत्यन्तमच्छं स्फटिकं तन्मयं सिंहासनं सह पादपीठेन सपादपीठमिति नवमः ९ 'आगासगओ'ति आकाशगतोऽत्यर्थं तुङ्ग इत्यर्थः 'कुडभि'—ति लघुपताकाः संभाव्यन्ते ताभिः परिमण्डितश्चासावभिरामश्च—अभिरमणीय इति विग्रहः 'इंदज्जओ' ति शेषध्वजापेक्षयाऽतिमहत्त्वादिन्द्रश्चासौ ध्वजश्च इन्द्रध्वज इति विग्रहः, इन्द्रत्वसूचको ध्वज इति वा 'पुरओ' ति जिनस्याग्रतो गच्छतीति दशमः १० 'चिद्वन्ति वा निसीयन्ति व'ति तिष्ठन्ति गतिनिवृत्त्या निपीदन्ति—उपविशन्ति 'तवव-

णादेव'त्ति तत्क्षणमेव अकालहीनमित्यर्थः, पत्रैः संछन्नः पत्रसंछन्नः पत्रसंछन्न इति वक्तव्ये प्राकृतत्वात् संछन्नपत्र इत्युक्तं
 स चासौ पुष्पपल्लवसमाकुलश्चेति विग्रहः, पल्लवाः—अङ्कुराः, संछन्नः सध्वजः सघण्टः सपताकोऽशोकवरपादप इत्ये-
 कादशः ११ 'ईसि' त्ति ईपद्—अल्पं 'पिट्ठो'त्ति पृष्ठतः पश्चाद्भागे 'मण्डलाणंमि'त्ति मस्तकप्रदेशे तेजोमण्डलं—प्रभाप-
 टलमिति द्वादशः १२ बहुसमरमणीयो भूमिभाग इति त्रयोदशः १३ 'अहोसिर'त्ति अधोमुखाः कण्टका भवन्तीति
 चतुर्दशः १४ ऋतवोऽविपरीताः कथमित्याह—मुखस्पर्शा भवन्तीति पञ्चदशः १५ योजनं यावत् क्षेत्रशुद्धिः संवर्त्त-
 क्वातेनेति षोडशः १६ 'जुत्तफुसिएणं'त्ति उचितविन्दुपातेन 'निहयस्यरेणुयं'त्ति वातोत्खातमाकाशवर्त्ति रजो भूवर्ती
 तु रेणुरिति गन्धोदकवर्षाभिधानः सप्तदशः १७ जलस्थलजं यद्वाखरं प्रभूतं च कुसुमं तेन दृन्तस्थायिना—ऊर्द्धमुखेन
 दशार्द्धवर्णेन—पञ्चवर्णेन जानुनोरुत्सेधस्य—उचत्वस्य यत्प्रमाणं तदेव प्रमाणं यस्य स जानूत्सेधप्रमाणमात्रः पुष्पोप-
 चारः—पुष्पप्रकर इत्यष्टादशः १८ तथा 'कालागुरुपवरकुंदुरुकफुरुकधूमधमधंतगन्धुयाभिरामे भवइ' त्ति का-
 लागुरुश्च—गन्धद्रव्यविशेषः प्रवरकुंदुरुकं च—चीडाभिधानं गन्धद्रव्यं तुरुकं च—गिल्हकाभिधानं गन्धद्रव्यमिति द्वन्द्व-
 स्तत एतल्लक्षणो यो धूपस्तस्य मधमधायमानो—बहुलसौरभ्यो यो गन्ध उजुतः—उद्धृतस्तेनाभिरामं—अभिरमणीयं
 यत्तत्तथा स्थानं—निपीदनस्थानमिति प्रक्रम इत्येकोनविंशतितमः १९ तथा "उभयो पासिं च णं अरंहताणं भगवं-
 ताणं दुवे जक्खा कडयतुडियथंभियभुया चामरुक्खेवणं करंति"त्ति कटकानि—प्रकोष्ठाभरणविशेषाः श्रुतितानि—

वाह्वाभरणविशेषाः तैरतिबहुत्वेन स्तम्भिताविंशं स्तम्भितौ भुजौ ययोस्तौ तथा यक्षौ-देवाविति विंशतितमः २०,
बृहद्वाचनायामनन्तरोक्तमतिशयद्वयं नाधीयते, अतस्तस्यां पूर्वोऽष्टादशैव, अमनोज्ञानां शब्दादीनामपकर्षः-अभाव
इत्येकोनविंशतितमः १९ मनोज्ञानां प्रादुर्भाव इति विंशतितमः २० 'पञ्चाहरओ'ति प्रत्याहरतो-व्याकुर्वतो भग-
वतः 'हिययगमणीओ'ति हृदयङ्गमः 'जोधणनीहारी'ति योजनातिक्रमी स्वर इत्येकविंशः २१ 'अद्धमागहीए'ति
प्राकृतादीनां पण्णां भाषाविशेषाणां मध्ये या मागधी नाम भाषा 'रसोर्लसौ मागध्या'मित्यादिलक्षणवती सा अस-
माश्रितस्वकीयसमग्रलक्षणाऽद्धमागधीत्युच्यते, तथा धर्ममाख्याति, तस्या एवातिकोमलत्वादिति द्वाविंशः २२ 'भा-
सिजमाणी'ति भगवताऽभिधीयमाना 'आरियमणारियाणं'ति आर्यनार्यदेशोत्पन्नानां द्विपदा-मनुष्याश्चतुष्पदा-ग-
वादयः 'सृगा'आटव्याः 'पशवो' ग्राम्याः पक्षिणः प्रतीताः सरीसृपा-उरःपरिसर्पा भुजपरिसर्पाश्चेति, तेषां
किम् ?-आत्मन आत्मनः-आत्मीयया आत्मीययेत्यर्थः भाषातया-भाषाभावेन परीणमतीति सम्बन्धः, किम्भू-
ताऽसौ भाषा ? इत्याह-हितम्-अभ्युदयः शिवं-मोक्षः सुखं-श्रवणकालोद्भवमानन्दं ददातीति हितशिवसुखेदिति
त्रयोविंशः २३ 'पूर्ववद्धवेरे'ति पूर्व-भवान्तरेऽनादिकाले वा जातिप्रत्ययं वद्ध-निकाचितं चैरं-अभिन्नभावो येषां ते
तथा, तेऽपि चासतामन्ये देवा वैमानिका असुरा नागाश्च-भवनपतिविशेषाः सुवर्णाः-शोभनवर्णोपेतत्वाज्ज्योतिष्का
यक्षराक्षसकिन्नराः किंपुरुषाः व्यन्तरभेदाः गरुडा-गरुडलञ्छनत्वात् सुपर्णकुमारा भवनपतिविशेषाः, गन्धर्वा

महोरगाश्च व्यन्तरविशेषा एव, एतेषा द्वन्द्वः, 'पसंतचित्तमाणसा' प्रशान्तानि-शमं गतानि चित्राणि-रागद्वेषाद्य-
नेकविधविकारयुक्ततया विविधानि मानसानि-अन्तःकरणानि येषां ते प्रशान्तचित्तमानसा धर्मं निशमयन्ति इति
चतुर्विंशः २४ बृहद्वाचनायामिदमन्यदतिशयद्वयमधीयते, यदुत-अन्यतीर्थिकप्रावचनिका अपि च णं वन्दन्ते भगव-
न्तमिति गम्यते इति पञ्चविंशः २५ आगताः सन्तोऽर्हतः पादमूले निष्प्रतिवचना भवन्ति इति पञ्चविंशः २६
'जओ जओऽवि य णं'ति यत्र यत्रापि च देशे 'तओ तओ'ति तत्र तत्रापि च पञ्चविंशतौ योजनेषु ईतिः-धान्या-
द्युपद्रवकारी प्रचुरसूपकादिप्राणिगण इति सप्तविंशः २७ मारिः-जनमरक इत्यष्टाविंशः २८ स्वचक्रं-स्वकीयराजसैन्यं
तदुपद्रवकारि न भवतीति एकोनत्रिंशः २९ एवं परचक्रं-परराजसैन्यमिति त्रिंशः ३० अतिवृष्टिः-अधिकवर्ष इत्ये-
कत्रिंशः ३१ अनावृष्टिः-वर्षणाभाव इति द्वात्रिंशः ३२ दुर्भिक्षं-दुष्काल इति त्रयस्त्रिंशः ३३ 'उप्पाइया वाहि'त्ति
उत्पाताः-अनिष्टसूचका रुधिरवृष्ट्यादयस्तद्वेतुका येऽनर्थाले औत्पातिकास्तथा व्याधयो-ज्वराद्यास्तदुपशमः-अभाव
इति चतुस्त्रिंशत्तमः ३४ । अन्यच्च 'पचाहरओ' इत आरभ्य येऽभिहितास्ते प्रभामण्डलं च कर्मक्षयकृताः, शेषा
भवप्रत्ययेभ्योऽन्ये देवकृता इति, एते च यदन्यथापि दृश्यन्ते तन्मतान्तरमवगन्तव्यमिति । 'चक्रवट्टिविजय'त्ति
चक्रवर्त्तिविजेतव्यानि क्षेत्रखण्डानि 'उक्कोसपण् चोत्तीसं तित्थगरा समुप्पज्जंति'त्ति समुत्पद्यन्ते सम्भवन्तीत्यर्थः
न त्वेकसमये जायन्ते, चतुर्णामेककदा जन्मसम्भवात्, तथाहि-मेरौ पूर्वापरशिलातलयोद्धं हे सिंहासने भवतोऽतो

द्वौ द्वावेवाभिपिच्येते अतो द्वयोर्द्वयोरेव जन्मेति, दक्षिणोत्तरयोस्तु क्षेत्रयोस्तदानीं दिवससद्भावात् न भरतैरावतयो-
र्जिनोत्पत्तिरुद्धरात्र एव जिनोत्पत्तेरिति, 'पढमे'त्यादि प्रथमायां पृथिव्यां त्रिशन्नरकावासानां लक्षानि, पञ्चम्यां त्रीणि
पष्ठ्यां पञ्चोनं लक्षं सप्तम्यां पञ्च नरकाः, एवं सर्वमीलने चतुस्त्रिंशल्लक्षानि भवन्तीति ॥ ३४ ॥

पणतीसं सच्चवयणाइसेसा ५०, कुंथू णं अरहा पणतीसं धण्हं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, दत्ते णं वासुदेवे पणतीसं धण्हं उड्डं उच्च-
त्तेणं होत्था, नंदणे णं बलदेवे पणतीसं धण्हं उड्डं उच्चत्तेणं होत्था, सोहम्मे कप्पे सुहम्माए सभाए माणवए चेइयक्खंमे
हेट्ठा उवरिं च अद्धतेरस अद्धतेरस जोयणाणि वज्जेत्ता मज्जे पणतीस जोयणेसु वइरामएसु गोलवइससुगएसु जिणसकहाओ
५०, वितियचउत्थीसु दोसु पुढवीसु पणतीसं निरयावाससयसहस्सा ५० ॥ सूत्रं ३५ ॥

पञ्चत्रिंशत्तमस्थानकं सुगमं, नवरं सत्यवचनातिशया आगमे न दृष्टाः, एते तु ग्रन्थान्तरदृष्टाः सम्भाविताः,
वचनं हि गुणवद्भक्तव्यं, तद्यथा-संस्कारवत् १ उदात्तं २ उपचारोपेतं ३ गम्भीरशब्दं ४ अनुनादि ५ दक्षिणं ६
उपनीतरागं ७ महार्थं ८ अव्याहृतपौर्वापर्यं ९ शिष्टं १० असन्दिग्धं ११ अपहृतान्योत्तरं १२ हृदयग्राहि १३ देश-
कालाव्यतीतं १४ तत्त्वानुरूपं १५ अप्रकीर्णप्रसृतं १६ अन्योऽन्यप्रगृहीतं १७ अभिजातं १८ अतिसिग्धमधुरं १९
अपरमर्मविद्धं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतं २१ उदारं २२ परनिन्दात्मोत्कर्षविप्रयुक्तं २३ उपगतश्लाघं २४ अनप-
नीतं २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतूहलं २६ अद्भुतं २७ अनतिविलम्बितं २८ विभ्रमविक्षेपकिलिकिञ्चितादिविमुक्तं २९

अनेकजातिसंश्रयाद्विचित्रं ३० आहितविशेषं ३१ साकारं ३२ सत्त्वपरिग्रहं ३३ अपरिखेदितं ३४ अव्युच्छेदं ३५
 चेति वचनं महानुभावैर्वक्तव्यमिति, [तत्र संस्कारवत्त्वं-संस्कृतादिलक्षणयुक्तत्वं १ उदात्तत्वं-उच्चैर्वृत्तिता २ उपचा-
 रोपेतत्वं-अग्राम्यता ३ गम्भीरशब्दं मेघस्येव ४ अनुनादित्वं-प्रतिरोपेतता ५ दक्षिणत्वं-सरलत्वं ६ उपनीतरा-
 गत्वं-मालकोशादि ग्रामरागयुक्ता ७ एते सप्त शब्दापेक्षा अतिशयाः, अन्ये त्वर्थाश्रयाः, तत्र महार्थत्वं-बृहदभि-
 धेयता ८ अव्याहृतपौर्वापर्यत्वं-पूर्वापरवाक्याविरोधः ९ शिष्टत्वं-अभिमतसिद्धान्तोक्तार्थता वक्तुः शिष्टतासूचकत्वं
 वा १० असन्दिग्धत्वं-असंशयकारिता ११ अपहृतान्योत्तरत्वं-परदूषणाविषयता १२ हृदयग्राहित्वं-श्रोतृमनोह-
 रता १३ देशकालाव्यतीतत्वं-प्रस्तावोचितता १४ तत्त्वानुरूपत्वं-विवक्षितवस्तुस्वरूपानुसारिता १५ अप्रकीर्णप्रसू-
 तत्वं-सुसम्बन्धस्य सतः प्रसरणं अथवाऽसम्बन्धानधिकारित्वातिविस्तरयोरभावः १६ अन्योऽन्यग्रहणीतत्वं-पर-
 स्परेण पदानां वाक्यानां वा सापेक्षता १७ अभिजातत्वं-वक्तुः प्रतिपाद्यस्य वा भूमिकानुसारिता १८ अतिलिङ्गम-
 धुरत्वं-अमृतगुडादिवत् सुखकारित्वं १९ अपरमर्मवेधित्वं-परममर्मानुदग्धट्टनस्वरूपत्वं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतत्वं-
 अर्थधर्मप्रतिबद्धत्वं २१ उदारत्वं-अभिधेयार्थस्यातुच्छत्वं गुम्फगुणविशेषो वा २२ परनिन्दात्मोत्कर्षविप्रयुक्तत्वमिति
 प्रतीतमेव २३ उपगतश्चाद्यत्वं-उक्तगुणयोगात्प्राप्तश्लाघता २४ अनपनीतत्वं-कारककालवचनलिङ्गादिव्यत्ययरूप-
 वचनदोषापेतता २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतूहलत्वं-स्वविषये श्रोतॄणां जनितमविच्छिन्नं कौतुकं येन तत्तथा तद्भा-

वस्तत्त्वं २६ अद्भुतत्वं-अनतिविलम्बितत्वं च प्रतीतं २७-२८ विभ्रमविक्षेपकिलिकिञ्चित्तादिविमुक्तत्वं-वि-
 भ्रमो-वक्तृमनसो भ्रान्तता विक्षेपः-तस्यैवाभिधेयार्थं प्रत्यनासक्तता किलिकिञ्चितं-रोपभयाभिलाषादिभावानां
 युगपद्वा सकृत्करणमादिशब्दान्मनोदोषान्तरपरिग्रहस्तैर्विमुक्तं यत्तत्तथा तद्भावस्तत्त्वं २९ अनेकजातिसंश्रयाद्विचि-
 त्रत्वं, इह जातयो वर्णनीयवस्तुरूपवर्णनानि ३० आहितविक्षेपत्वं-वचनान्तरापेक्षया ढौकितविशेषता ३१ साकारत्वं-
 विच्छिन्नवर्णपदवाक्यत्वेनाकारप्राप्तत्वं ३२ सत्त्वपरिगृहीतत्वं-साहसोपेतता ३३ अपरिखेदितत्वं-अनायाससम्भवः
 ३४ अव्युच्छेदित्वं-विवक्षितार्थानां सम्यक्सिद्धिं यावदनवच्छिन्नवचनप्रमेयतेति ३५] तथा दत्तः-सप्तमवासुदेवः न-
 न्दनः-सप्तमवलदेवः, एतयोश्चावश्यकाभिप्रायेण पद्मविंशतिर्धनुषामुच्चत्वं भवति, सुबोधं च तत्, यतोऽरनाथमल्लि-
 खांमिनोरन्तरे तावभिहितौ, यतोऽयाचि-“अरमल्लिअंतरे दोणिण केसया पुरिसपुंडरीय दत्त”त्ति, अरनाथमल्लिना-
 थयोश्च क्रमेण त्रिंशत्पञ्चविंशतिश्च धनुषामुच्चत्वं, एतदन्तरालवर्त्तिनोश्च वासुदेवयोः पष्ठसप्तमयोरेकोनत्रिंशत्पड्विं-
 शतिश्च धनुषां युज्यत इति, इहोक्ता तु पञ्चत्रिंशत् स्यात् यदि दत्तनन्दनौ कुन्थुनाथतीर्थकाले भवतो, न चैतदेवं
 जिनान्तरेष्वधीयत इति दुरवबोधमिदमिति । सौधर्मकल्पे सौधर्मावतंसकादिषु विमानेषु सर्वेषु पञ्च सभा भ-
 वन्ति-सुधर्मसभा १ उपपातसभा २ अभिषेकसभा ३ अलङ्कारसभा ४ व्यवसायसभा ५, तत्र सुधर्मसभामध्यभागे
 मणिपीठिकोपरि पष्टियोजनमानो माणवको नाम चैत्यस्तम्भोऽस्ति, तत्र ‘वइरामएसु’त्ति वज्रमयेषु तथा गोलवट्टत्ता

वर्तुला ये समुद्रका-भाजनविशेषास्तेषु 'जिणसकहाओ'ति जिनसक्कथीनितीर्थकराणां मनुजलोकनिर्घृतानां सक्कथीनि-
अस्थीनि प्रज्ञप्तानीति । 'वितियचउत्थी'त्यादि द्वितीयपृथिव्यां पञ्चविंशतिर्नरकलक्षणाणि चतुर्थ्यां तु दशेति पञ्चत्रिं-
शत्तानीति ॥ ३५ ॥

छत्तीसं उत्तरज्झयणा ५० तं०-विणयसुयं १ परीसहो २ चाउरंगिजं ३ असंखयं ४ अकाममरणिजं ५ पुरिसविजा ६ उर-
भिजं ७ काविलियं ८ नमिपव्वआ ९ दुमपत्तयं १० बहुसुयपूजा ११ हरिणसिजं १२ चित्तसंभूयं १३ उडुयारिजं १४ स-
मिक्खुगं १५ समाहिठाणाइं १६ पावसमणिजं १७ संजइजं १८ मियचारिया १९ अणाहपव्वआ २० समुद्धपालिजं २१
रहनेमिजं २२ गोयमकेसिजं २३ समितीओ २४ जन्नतिजं २५ सामायारी २६ खलुंकिजं २७ मोक्खमग्गई २८ अप्पमाओ
२९ तवोमग्गो ३० चरणविही ३१ पमायठाणाइं ३२ कम्मपयडी ३३ लेसज्झयणं ३४ अणगारमेग्गो ३५ जीवाजीवविभत्ती य
३६, चमरस्स णं असुरिंदस्स असुररण्णो सभा सुहम्मा छत्तीसं जोयणाइं उहुं उच्चतेणं होत्था, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स
छत्तीसं अजाणं साहस्सीओ होत्था, चेत्तासोएसु णं मासेसु सइ छत्तीसंगुलियं सूरिए पोरिसीछायं निव्वत्तइ ॥ सूत्रं ३६ ॥

पद्मत्रिंशत्स्थानकं स्पष्टमेव, नवरं चैत्राथयुजोर्मासयोः सकृद्-एकदा पूर्णिमायामिति व्यवहारो निश्चयतस्तु मेघसङ्क्रा-
न्तिदिने तुलासङ्क्रान्तिदिने चेत्यर्थः । पद्मत्रिंशदङ्गुलिकां पदत्रयमानां, आह च—“चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ
पोरिसी”ति [चैत्राथयुजोर्मासयोस्त्रिपदा पौरुषी भवति] ॥ ३६ ॥

कुंथुस्स णं अरहओ सत्ततीसं गणा सत्ततीसं गणहरा होत्था, हेमवयहेरणवयाओ णं जीवाओ सत्ततीसं जोयणसहस्साइं छच्च
 चउसत्तेरे जोयणसए सोलसयएगूणवीसइभाए जोयणस्स किंचिविसेसूणाओ आयामेणं प०, सव्वासु णं विजयवेजयंतजयंत-
 अपराजियासु रायहाणीसु पागारा सत्ततीसं सत्ततीसं जोयणाइं उहुं उच्चत्तेणं प०, खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे
 सत्ततीसं उद्देसणकाला प०, कत्तिवबहुलसत्तमीए णं सूरिए सत्ततीसंगुलियं पोरिसीछायं निव्वत्तइत्ता णं चारं चरइ ॥ सूत्रं ३७ ॥
 सप्तत्रिंशत्स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं कुन्थुनाथस्येह सप्तत्रिंशद्गणधरा उक्ताः आवश्यके तु त्रयस्त्रिंशत् श्रूयन्त
 इति मतान्तरं, तथा हैमवतादिजीवयोरुक्तप्रमाणसंवादगाथा—“सत्तत्तीस सहस्सा छच्च सया जोयणाण चउसयरा ।
 हेमवयवासजीवा किंचूणा सोलस कला य ॥ १ ॥” त्ति, कला एकोनविंशतिभागो योजनस्येति । तथा विजयादीनि
 पूर्वोदीनि जम्बूद्वीपद्वाराणि तन्नायकास्तन्नामानो देवास्तेषां राजधान्यस्तन्नामिका एव पूर्वोदिदिक्षु इतोऽसङ्ख्येय-
 तमे जम्बूद्वीप इति । क्षुद्रिकायां विमानप्रविभक्तौ कालिकश्रुतविशेषे, तत्र किल बहवो वरर्गा-अध्ययनसमुदाया-
 त्मका भवन्ति, तत्र प्रथमे वर्गे प्रत्यध्ययनमुद्देशस्य ये कालास्त उद्देशनकाला इति । यदि चैत्रस्य पौर्णमास्यां षट्त्रिं-
 शदङ्गुलिका पौरुषीच्छाया भवति तदा वैशाखस्य कृष्णसप्तम्यामङ्गुलस्य वृद्धिं गतत्वात्सप्तत्रिंशदङ्गुलिका भवतीति ३७

पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अट्ठतीसं अज्झिवासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्झियासंपया होत्था, हेमवयएरणवईयाणं
 जीवाणं धणूपिण्डे अट्ठतीसं जोयणसहस्साइं सत्त य चत्ताले जोयणसए दस एगूणवीसइभागे जोयणस्स किंचिविसेसूणा परि-

कखेवेणं प०, अथस्स णं पव्वयरणो विति ए कंडे अट्ठीसं जोयणसहस्साइं उट्ठं उच्चत्तेणं होत्था, खुट्ठियाए णं विमाणपवि-
मत्तीए विति ए वग्गे अट्ठीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्रं ३८ ॥

अष्टत्रिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'धणुपिट्ठं'ति जम्बूद्वीपलक्षणदृत्तक्षेत्रस्य हैमवतैरण्यवताभ्यां द्वितीयपष्ठवर्षा-
भ्यामवच्छिन्नस्यारोपितज्याधनुःपृष्ठाकारे परिधिखण्डे धनुःपृष्ठे इव धनुःपृष्ठे उच्येते तत्पर्यन्तभूते ऋजुप्रदेशपङ्क्ती
तु जीवे इव जीवे इति, एतत्सूत्रसंवादिगाथाद्धं "चत्ताली सत्त सया अट्ठीस सहस्स दस कला य धणु" ति ।
तथा 'अथस्स'ति अस्तो-मेरुर्यतस्तेनान्तरितो रविरस्तं गत इति व्यपदिश्यते तस्य पर्वतराजस्य-गिरिप्रधानस्य द्वितीयं
काण्डं-विभागोऽष्टत्रिंशद्योजनसहस्राण्युच्चत्वेन भवतीति, मतान्तरेण तु त्रिपष्टिः सहस्राणि, यदाह-"मेरुस्स तिन्नि
कंडा पुढवोवलवइरसकरा पढमं । रयए य जायरूवे अंके फल्लिहे य वीयं तु ॥ १ ॥ एक्कागारं तइयं तं पुण जंबू-
णयमयं होइ । जोयणसहस्स पढमं वाहल्लेणं च चितीयं तु ॥ २ ॥ तेवट्ठिसहस्साइं तइयं छत्तीस जोयणसहस्सा ।
मेरुस्सुवरिं चूला उद्धिद्धा जोयणदुवीसं ॥ ३ ॥ [मेरोखीणि काण्डानि पृथ्व्युपलवज्जशर्करामयं प्रथमं । राजतं जात-
रूपं आड्कं स्फाटिकं च द्वितीयं ॥ १ ॥ एकाकारं तृतीयं तत् पुनर्जाम्बूनदमयं भवति । योजनसहस्रं प्रथमं बाह-
ल्येन द्वितीयं तु ॥ २ ॥ त्रिपष्टिः सहस्राणि तृतीयं पद्मत्रिंशत् सहस्राणि । मेरोरूपरि चूला उद्धिद्धा योजनानि
चत्वारिंशत् ॥ ३ ॥] ॥ ३८ ॥

नमिस्स णं अरहओ एगूणचत्तालीसं आहोहियसया होत्था, समयखेत्ते एगूणचत्तालीसं कुलपव्वया ५० तं०-तीसं वासहरा पंच
 मंदरा चत्तारि उसुकारा, दोच्चउत्थपंचमच्छसत्तमासु णं पंचसु पुढवीसु एगूणचत्तालीसं निरयावाससयसहस्सा ५०, नाणावर-
 णिअस्स मोहणिअस्स गोत्तस्स आउयस्स एयासि णं चउण्हं कम्मपगडीणं एगूणचत्तालीसं उत्तरपगडीओ ५० ॥ सूत्रं ३९ ॥
 एकोनचत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'आहोहिय'त्ति नियतक्षेत्रविषयावधिज्ञानिनस्तेषां शतानीति, 'कुलप-
 व्व'त्ति क्षेत्रमर्यादाकारित्वेन कुलकल्पाः पर्वताः कुलपर्वताः, कुलानि हि लोकानां मर्यादानिवन्धनानि भवन्ती-
 तीह तैरुपमा कृता, तत्र वर्षधरास्त्रिशद् जंबूद्वीपे धातकीखण्डपुष्करार्द्धपूर्वापरार्द्धेषु च प्रत्येकं हिमवदादीनां षण्णां
 पण्णां भावात् मन्दराः पञ्चेषुकारा धातकीखण्डपुष्करार्द्धयोः पूर्वोत्तरविभागकारिणश्चत्वारः, एवमेते एकोनचत्वारिं-
 शदिति । 'दोच्चे'त्यादि द्वितीयायां पञ्चविंशतिश्चतुर्थ्यां दश पञ्चम्यां त्रीणि पष्ठ्यां पञ्चोनलक्षं सप्तम्यां पञ्चेति यथोक्ता
 संख्या नरकाणामिति । 'नाणावरणिज्जे'त्यादि, ज्ञानावरणीयस्य पञ्च मोहनीयस्याष्टाविंशतिः गोत्रस्य द्वे आयुषश्चतस्रः
 इत्येवमेकोनचत्वारिंशदिति ॥ ३९ ॥

अरहओ णं अरिहनेमिस्स चत्तालीसं अश्रियासाहस्सीओ होत्था, मंदरचूलियाणं चत्तालीसं जोयणाइं उड्डुं उच्चत्तेणं ५०, संती
 अरहा चत्तालीसं धणूइं उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था भूयाणंदस्स णं नागकुमारस्स नागरन्नो चत्तालीसं भवणावाससयसहस्सा ५०,
 खुड्डियाए णं विमाणपविभतीए तइए वग्गे चत्तालीसं उद्देसणकाला ५०, फग्गुणपुण्णिमासिणीए णं सूरिए चत्तालीसंगुलियं पोरि-

सीछायं निव्वद्वइत्ता णं चारं चरइ, एवं कत्तियाएवि पुणिमाए, महासुक्के कप्पे चत्तालीसं विमाणवाससहस्सा प० ॥ सूत्रं ४० ॥
 चत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तं, नवरं 'चइसाहपुणिमासिणीए'त्ति यत्केपुचित् पुत्तकेपु दृश्यते सोऽपपाठः, 'फग्गु-
 णपुन्निमासिणीए'त्ति अत्राध्येयं, कथम्?, उच्यते, 'पोसे मासे चउप्पया' इति वचनात् पौषपूर्णिमास्यामष्टचत्वारिं-
 शदङ्गुलिका सा भवति ततो माघे चत्वारि फाल्गुने च चत्वारि अङ्गुलानि पतितानीत्येवं फाल्गुनपूर्णिमायां चत्वारिं-
 शदङ्गुलिका पौरुषीच्छाया भवति, कार्तिक्यामप्येवमेव, यतः 'चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोसिंसी'
 [चैत्राश्विनयोर्मासयोस्त्रिपदा भवति पौरुषी]त्युक्तं, ततः पदत्रयस्य पदत्रिंशदङ्गुलप्रमाणस्य कार्तिकमासातिक्रमे च-
 तुरङ्गुलद्वयौ चत्वारिंशदङ्गुलिका सा भवतीति ॥ ४० ॥

नमिस्स णं अरहओ एकचत्तालीसं अजियासाहस्सीओ होत्था, चउसु पुढवीसु एक्कचत्तालीसं निरयावाससयसहस्सा प० तं०-
 रयणप्पभाए पंकप्पभाए तमाए तमतमाए, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वगे एकचत्तालीसं उद्देसणकाला प० ॥ सूत्रं ४१ ॥
 एकचत्वारिंशत्स्थानकं सुगमं, नवरं 'चउसु' इत्यादिक्रमेण सूत्रोक्तासु चतसृषु प्रथमचतुर्थपष्ठसप्तमीषु पृथिवीषु
 त्रिंशतो दशानां च नरकलक्षाणां पञ्चोनस्य चैकस्य पञ्चानां च नरकाणां भावाद्यथोक्तसंख्यास्ते भवन्तीति ॥ ४१ ॥
 समणे भगवं महावीरे वायालीसं वासाइं साहियाइं सामणपरियागं पाउणित्ता सिद्धे जात्र सव्वदुक्खप्पहीणे, जंबुद्वीवस्स णं
 दीवस्स पुरच्छिमिहाओ चरमंताओ गोथूमस्स णं आवासपव्वयस्स पच्चच्छिमिह्णे चरमंते एस णं वायालीसं जोयणसहस्साइं

संखे दयसीमे य, कालोए णं समुद्धे बायालीसं चंदा जोइंसु वा जोइंति वा जोइस्संति वा, बायालीसं स्सरिया पभासिसु वा ३,
 संमुच्छिमभुयपरिसप्पाणं उक्कोसेणं बायालीसं वाससहस्साइं ठिई प०, नामकम्मे बायालीसविहे प०, तं०-गइनामे जाइनामे
 सरीरनामे सरीरंगोवंगनामे सरीरचंधणनामे सरीरसंधायणनामे संघयणनामे संठाणनामे वण्णनामे गंधनामे रसनामे फासनामे अ-
 गुल्लहुयनामे उवघायनामे पराघायनामे आणुपुब्बीनामे उस्सासनामे आयवनामे उज्जोयनामे विहगगइनामे तसनामे थावरनामे
 सुहुमनामे वायरनामे पज्जत्तनामे अपज्जत्तनामे साहारणसरीरनामे पत्तेयसरीरनामे थिरनामे अथिरनामे सुभनामे असुभनामे सुभग-
 नामे दुब्भगनामे सुसरनामे दुस्सरनामे आएज्जनामे अणएज्जनामे जसोकित्तिनामे अजसोकित्तिनामे निम्माणनामे तित्थकरनामे,
 लवणे णं समुद्धे बायालीसं नागसाहस्सीओ अब्भितरियं वेलं धारंति, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए बित्तिए वग्गे बायालीसं
 उद्देसणकाला प०, एगमेगाए ओसप्पिणीए पंचमच्छ्ठीओ समाओ बायालीसं वाससहस्साइं कालेणं प०, एगमेगाए उस्सप्पिणीए
 पढमवीयाओ समाओ बायालीसं वाससहस्साइं कालेणं प० ॥ सूत्रं ४२ ॥

द्विचत्वारिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'बायालीसं'ति छद्मस्थपर्याये द्वादश वर्षाणि पणमासा अर्द्धमासश्चेति केव-
 लिपर्यायसु देशोनानि त्रिंशद्वर्षाणीति पर्युपणाकल्पे द्विचत्वारिंशदेव वर्षाणि महावीरपर्यायोऽभिहितः, इह तु सा-
 धिक्र उक्तः, तत्र पर्युपणाकल्पे यदल्पमधिकं तन्न विवक्षितमिति सम्भाव्यत इति, 'जाव'ति करणात् 'बुद्धे सुत्ते अ-
 न्तगडे परिनिवुडे सबदुक्खप्पहीणे'ति दृश्यं । "जम्बूद्वीपस्येत्यादि 'पुरच्छिमिद्धाओ चरिमंताओ'ति जगतीबाह्यपरि-

धेरपसृत्य गोस्तूभस्यावासपर्वतस्य वेलंघरनागराजसम्बन्धिनः पाश्चात्यचरमान्तः-चरमविभागो यावताऽन्तरेण भ-
 वति 'एस णं'ति एतदन्तरं द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि प्रज्ञप्तं, अन्तरशब्देन विशेषोऽप्यभिधीयते इत्यत आह—
 'अवाहाए'ति व्यवधानापेक्षया यदन्तरं तदित्यर्थः । 'कालोए ण'न्ति धातकीखण्डपरिवेष्टके कालोदाभिधाने समुद्रे ।
 'गइनामे'त्यादि, गतिनाम यदुदयान्नारकादित्येन जीवो व्यपदिश्यते, जातिनाम यदुदयादेकेन्द्रियादिर्भवति, शरी-
 रनाम यदुदयादौदारिकादिशरीरं करोति, यदुदयादङ्गानां-शिरःप्रभृतीनां उपाङ्गानां च-अङ्गुल्यादीनां विभागो भवति
 तच्छरीराङ्गोपाङ्गनाम, तथा औदारिकादिशरीरपुद्गलानां पूर्ववद्भानां बध्यमानानां च सम्बन्धकारणं शरीरबन्धननाम,
 तथा औदारिकादिशरीरपुद्गलानां गृहीतानां यदुदयाच्छरीररचना भवति तच्छरीरसङ्घातनाम, तथाऽस्त्रां यतस्तथाविध-
 शक्तिनिमित्तभूतो रचनाविशेषो भवति तत्संहनननाम, संस्थानं समचतुरस्त्रादिलक्षणं यतो भवति तत्संस्थाननाम, तथा
 यदुदयाद्वर्णादिविशेषवन्ति शरीराणि भवन्ति तद्वर्णादिनाम, तथा यदुदयादगुरुलघुत्वं स्वशरीरस्य जीवानां भवति तद-
 गुरुलघुनाम, तथा यतोऽङ्गावयवः प्रतिजिहिकादिरात्मोपघातको जायते तदुपघातनाम, तथा यतोऽङ्गावयव एव
 विपात्मको दंष्ट्रात्वगादि परेषामुपघातको भवति तत्पराघातनाम, तथा यदुदयादन्तरालगतौ जीवो याति तदानुपूर्वी-
 नाम, तथा यदुदयादुच्छ्वासनिःश्वासनिष्पत्तिर्भवति तदुच्छ्वासनाम, तथा यदुदयाज्जीवस्तापवच्छरीरो भवति तदातप-
 नाम, यथाऽऽदित्यविम्वपृथिवीकायिकानां, तथा यतोऽनुष्णोद्योतवच्छरीरो भवति तदुद्योतनाम, तथा यतः शुभे-

तरगमनयुक्तो भवति तद्विहायोगतिनाम, त्रसनामादीन्यद्यौ प्रतीतार्थानि, तथा यतः स्थिराणा दन्ताद्यवयवानां निष्पत्तिर्भवति तत्स्थिरनाम, यतश्च अजिह्वादीनामस्थिराणां निष्पत्तिर्भवति तदस्थिरनाम, तथा शिरःप्रभृतीनां शुभानां तच्छुभनाम, पादादीनामशुभानामशुभनाम इति, शेषाणि प्रतीतानि, नवरं यदुदयाज्जातौ जातौ जीवदेहेषु ह्यादिलिङ्गाकारनियमो भवति तत्सूत्रधारसमानं निर्माणनामेति, 'पञ्चमछट्टीओ समाओ'ति दुष्पमा एकान्तदुष्पमा चेत्पर्यः 'पढमवीयाउ'ति एकान्तदुष्पमा दुष्पमा चेति ॥ ४३ ॥

तेयालीसं कम्मविवागज्झयणा ५०, पढमचउत्थपंचमासु पुढवीसु तेयालीसं निरयावाससयसहस्ता ५०, जंबुदीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिह्माओ चरमंताओ गोथूभस्स णं आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिह्मे चरमंते एस णं तेयालीसं जोयणसहस्ताइं अवाहाए अंतरे ५०, एवं चउद्दिसिंपि दगभागे संखे दयसीमे, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए तइये वग्गे तेयालीसं उद्देसण-
काला ५० ॥ सूत्रं ४३ ॥

त्रिचत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिद्विख्यते, 'कम्मविवागज्झयणं'ति कर्मणः-पुण्यपापात्मकस्य विपाकश्च-फलं तत्प्रतिपादकान्यध्ययनानि कर्मविपाकाध्ययनानि, एतानि च एकादशाङ्गद्वितीयाङ्गयोः संभाव्यन्त इति । 'जंबुदीवस्स ण'मित्यादि, जंबुद्वीपस्य पौरस्त्यान्ताद्रोस्तूभर्पर्वतो द्विचत्वारिंशद्योजनानां सहस्राणि तद्विष्कम्भश्च सहस्रं तदधिकाया द्वाविंशतेरल्पत्वेनाविवक्षणादेवं त्रिचत्वारिंशत्सहस्राणि भवन्तीति, एवं 'चउद्दिसिंपि'ति उक्तदिगन्त-

भावेन चतस्रो दिश उक्ता अन्यथा एवं 'तिदिसिंपि'ति वाच्यं स्यात्, तत्र चैवमभिलापः—'जंबुदीवस्स णं दीवस्स दाहिणिह्माओ चरिमंताओ दओभासस्स णं आवासपच्चयस्स दाहिणिह्ले चरिमंते एस णं तेयालीसं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे पन्नत्ते' एवमन्यत्सूत्रद्वयं, नवरं पश्चिमायां शङ्ख आवासपवंत उत्तरस्यां तु दकसीम इति ॥ ४३ ॥

चोयालीसं अज्झयणा इसिभासिया दियलोगचुयाभासिया प०, विगलस्स णं अरहओ णं चउआलीसं पुरिसजुगाइं अणुपिट्ठिं सिद्धाइं जाव प्पहीणाइं, धरणस्स णं नागिंदस्स नागरणो चोयालीसं भवणावाससयसहस्सा प०, महालियाए णं विमाणपविभत्तीए चउत्थे वगे चोयालीसं उदेसनकाला प० ॥ सूत्रं ४४ ॥

चतुश्चत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिल्लिख्यते, चतुश्चत्वारिंशत् 'इसिभासिय'ति ऋषिभाषिताऽयनानि कालिक-श्रुतविशेषभूतानि 'दियलोगचुयाभासिय'ति देवलोकच्युतैः ऋषिभूतैराभाषितानि देवलोकच्युताभाषितानि, क्वचि-त्पाठः 'देवलोगचुयाणं इसीणं चोयालीसं इसिभासियज्झयणा प०' 'पुरिसजुगाइं'ति पुरुषाः—'शिष्यप्रशिष्यादिक्रमव्यव-स्थिता युगानीव—कालविशेषा इव क्रमसाधर्म्यात्पुरुषयुगानि, 'अणुपिट्ठि'ति आनुपूर्व्या 'अणुवन्धेण'ति पाठान्तरे तृतीयादर्शनादनुवन्धेन—सातत्थेन सिद्धानि 'जाव'ति करणेन 'बुद्धाइं मुत्ताइं अंतयडाइं सबुदुक्खण्णहीणाइं'ति दृश्यं, 'महालियाए णं विमाणपविभत्तीए'ति चतुर्थे वर्गे चतुश्चत्वारिंशदुद्देशनकालाः प्रज्ञप्ताः ॥ ४४ ॥

समयखेत्ते णं पणयालीसं जोयणसयसहस्साइं आयामविकल्मेणं प०, सीमंताए णं नरए पणयालीसं जोयणसयसहस्साइं आयाम-

विक्ख्वेमेणं प०, एवं उडुविमाणेवि, ईसिपम्भारा णं पुढवी एवं चेव, धम्मे णं अरहा पणयालीसं धण्हं उडुं उच्चत्तेणं होत्था,
 मंदरस्स णं पव्वयस्स चउदिसिपि पणयालीसं २ जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, सवेवि णं दिवडुखेत्तिया नक्खत्ता पण-
 यालीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जोगं जोइंसु वा जोइंति वा जोइस्संति वा-तिन्नेव उत्तराइं पुणव्वस्स रोहिणी विसाहा य । एए छ न-
 क्खत्ता पणयालमुहुत्तसंजोगा ॥१॥ महालियाए णं विमाणपविमत्तीए पंचमे वग्गे पणयालीसं उद्देसणकाला प० ॥ (सू०) ४५ ॥
 पञ्चचत्वारिंशत्स्थानके तिवदं लिख्यते, 'समयखेत्ते'त्ति कालोपलक्षितं क्षेत्रं मनुष्यक्षेत्रमित्यर्थः, 'सीमंतए णं'ति
 प्रथमपृथिव्यां प्रथमप्रस्तटे मध्यभागवर्त्ती वृत्तो नरकेन्द्रः सीमन्तक इति । 'उडुविमाणे'त्ति सौधर्मेशानयोः प्रथमप्र-
 स्तटवर्त्ति चतस्रणां विमानावलिकानां मध्यभागवर्त्ति वृत्तं विमानकेन्द्रकमुडुविमानमिति, 'ईसिपम्भार'त्ति सिद्धिपृथिवी
 'मंदरस्स णं पव्वयस्से'त्यादि सूत्रे लवणसमुद्राभ्यन्तरपरिभ्यपेक्षयान्तरं द्रष्टव्यमिति । 'सवेवि णं'मित्यादि, चन्द्रस्य त्रि-
 शन्मुहूर्त्तभोग्यं नक्षत्रक्षेत्रं समक्षेत्रमुच्यते, तदेव सार्द्धं द्व्यर्द्धं द्वितीयमर्द्धमस्येति द्व्यर्द्धमित्येवं व्युत्पादनात् तथाविधं
 क्षेत्रं येषामस्ति तानि द्व्यर्द्धक्षेत्रकाणि नक्षत्राणि अत एव पञ्चचत्वारिंशन्मुहूर्त्ताःचन्द्रेण सार्द्धं योगः-सम्बन्धो योजित-
 वन्ति, 'तिन्नेव' गाहा, त्रीण्युत्तराणि उत्तराफालुन्य उत्तरापाठाउत्तराभाद्रपदाश्च ॥ ४५ ॥

दिट्ठिवायस्स णं छायालीसं माउयापया प०, बंभीए णं लिवीए छायालीसं माउयक्खरा प०, पम्भेजणस्स णं वाउकुमारिंदस्स
 छायालीसं भवणावासयसहस्सा प० ॥ सूत्रं ४६ ॥

अथ पदचत्वारिंशत्स्थानके किञ्चिद्विख्यते, 'दिट्ठिवायस्स'त्ति द्वादशाक्षस्य 'माउयापय'त्ति सकलवाङ्मयस्य अकारादिमातृकापदानीव दृष्टिवादार्थप्रसवनिबन्धनत्वेन मातृकापदानि उत्पादविगममध्रौव्यलक्षणानि, तानि च सिद्धश्रेणिमनुष्यश्रेण्यादिना विषयभेदेन कथमपि भिद्यमानानि पदचत्वारिंशद्भवन्तीति सम्भाव्यन्ते, तथा 'वंभीए'णं लिथीए'त्ति लेख्यविधौ पदचत्वारिंशन्मातृकाक्षराणि, तानि चाकारादीनि हकारान्तानि सक्षकाराणि ऋऋ लृलृ ऌ इत्येवं तदक्षरपञ्चकवर्जितानि सम्भाव्यन्ते, [स्वरचतुष्टयवर्जनात् विसर्गान्तानि द्वादश पञ्चविंशतिः स्पर्शाः चतस्रोऽन्तःस्थाः ऊष्माणश्चत्वारः क्षवर्णश्चेति पदचत्वारिंशद्वर्णाः] तथा 'पभंजणस्स'त्ति औदीच्यस्येति ॥ ४६ ॥

जया णं सूरिए सव्वब्भितरमंडलं उवसङ्गमित्ता णं चारं चरइ तथा णं इहंगयस्स मणूस्स सत्तचत्तालीसं जोयणसहस्सेहिं दोहि य तेवेट्ठहिं जोयणसएहिं एकवीसाए य सट्ठिभागोहिं जोयणस्स सूरिए चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, थेरे णं अग्गिगूई सत्तचालीसं वासाइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ सूत्रं ४७ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशत्स्थानके किमप्युच्यते, 'जया ण'मित्यादि, इह लक्षप्रमाणस्य जम्बूद्वीपस्योभयतोऽशीत्युत्तरेऽशीत्युत्तरे योजनशते ३६० अपनीते सर्वाभ्यन्तरस्य सूर्यमण्डलस्य विष्कम्भो भवति ९९६४० तत्परिधिर्ब्रह्मीणि लक्षाणि पञ्चदश सहस्राणि एकोननवत्यधिकानि ३१५०८९, एतच्च सूर्यो मुहूर्त्तानां पृथ्या गच्छतीति पृथ्याऽस्य भागहारे मुहूर्त्तगतिर्लभ्यते, सा च पञ्च योजनसहस्राणि द्वे चैकपञ्चाशदुत्तरे योजनशते एकोनत्रिंशच्च पृष्टिभागा योजनस्य

५२५१।३६, यदा चाभ्यन्तरमण्डले सूर्यश्चरति तदाऽष्टादश मुहूर्ता दिवसप्रमाणं, तदर्धेन नवभिर्मुहूर्तैः मुहूर्तगति-
गुण्यते, ततश्च यथोक्तं चक्षुःस्पर्शप्रमाणमागच्छतीति, 'अग्निभूइ'ति वीरनाथस्य द्वितीयो गणधरस्तस्य चेह सप्तच-
त्वारिंशद्वर्षाण्यगारवास उक्तः, आवश्यकं तु षट्चत्वारिंशत्, सप्तचत्वारिंशत्तमवर्षस्यासम्पूर्णत्वादविवक्षा, इह त्वस-
म्पूर्णस्यापि पूर्णत्वविवक्षेति सम्भावनया न विरोध इति ॥ ४७ ॥

एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्खवडिस्स अडयालीसं पट्टणसहस्सा प०, धम्मस्स णं अरहओ अडयालीसं गणा अडयालीसं गणहरा
होत्था, सूरमंडले णं अडयालीसं एकसट्ठिभागे जोयणस्स विक्खंभेणं प० ॥ सूत्रं ४८ ॥

अष्टचत्वारिंशत्स्थानके किमपि लिख्यते, 'पट्टण'ति विविधदेशपण्यान्यागत्य यत्र पतन्ति तत्पत्तनं-नगरविशेषः,
पत्तनं रत्तभूमिरित्यादुरेके, 'धम्मस्स'ति पञ्चदशतीर्थङ्करस्य, इहाष्टचत्वारिंशद्गणा गणधराश्चोक्ताः आवश्यकं तु
त्रिचत्वारिंशत्पठ्यन्ते तदिदं मतान्तरमिति, 'सूरमंडले'ति सूर्यविमानं येषां भागानामेकषष्ठ्या योजनं भवति तेषाम-
ष्टचत्वारिंशत् त्रयोदशभित्तिन्यूनं योजनमित्यर्थः ॥ ४८ ॥

सत्त सत्तमियाए णं भिक्खुण्डिमाए एगूणपन्नाए राइंदिएहि छन्नउइभिक्खासएणं अहासुत्तं जाव आराहिया भवइ, देवकुरुउत्तर-
कुरु एसु णं मणुया एगूणपन्ना राइंदिएहि संपन्नजोव्वणा भवंति, तेइंदियाणं उक्कोसेणं एगूणपन्ना राइंदिया ठिई प० ॥ सूत्रं ४९ ॥
अथैकोनपञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'सत्तसत्तमियाए णं' सप्त सप्तमानि दिनानि यस्यां सा सप्तसप्तमिका-सप्त सप्त

दिनानि भवन्ति सप्तसु सप्तकेषु अतः सा सप्तदिनसप्तकमयत्वादेकोनपञ्चाशता दिनैर्भवतीति, 'पडिम'ति अभिग्रहः 'छन्नउएणं भिक्खासएणं'ति प्रथमदिनसप्तके प्रतिदिनमेकोत्तरया भिक्षावृद्ध्या अष्टाविंशतिर्भिक्षा भवन्ति, एवं च सप्तस्वपि पण्णवतिभिक्षाशतं भवति, अथवा प्रतिसप्तमेकोत्तरया वृद्ध्या यथोक्तं भिक्षामानं भवति, तथाहि-प्रथमे सप्तके प्रतिदिनमेकभिक्षाग्रहणात् सप्त भिक्षा भवन्ति, द्वितीये द्वयो र ग्रहणान्यतुर्दश, एवं सप्तमे सप्तानां ग्रहणादेकोनपञ्चाशदित्येवं सर्वमीलने (सङ्कलने) यथोक्तमानं भवतीति, 'अहासुत्तं'ति यथासूत्रं-यथागमं सम्यक् कथ्येन स्पृष्टा भवतीति शेषो द्रष्टव्यः, 'सम्पन्नजोघणा भवंति'ति न मातापितृपरिपालनार्थेक्षन्त इत्यर्थः, 'ठिइ'ति आयुष्कम् ॥ ४९ ॥

मुणिसुव्वयस्स णं अरहओ पंचासं अजियासाहस्सीओ होत्था, अणंते णं अरहा पन्नासं धणूइं उट्ठं उच्चतेणं होत्था, पुरिसुत्तमे णं वासुदेवे पन्नासं धणूइं उट्ठं उच्चतेणं होत्था, सव्वेवि णं दीहनेयद्वा मूले पन्नासं २ जोयणाणि विक्खंभेणं प०, लंतए कप्पे पन्नासं विमाणावाससहस्सा प०, सव्वाओ णं तिग्गिस्सगुहाखंडगप्पवायगुहाओ पन्नासं २ जोयणाइं आयामेणं प०, सन्नेवि णं कंचणगपव्वया सिहरतले पन्नासं २ जोयणाइं विक्खंभेणं प० ॥ सूत्रं प० ॥

अथ पञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'पुरिसोत्तम'ति चतुर्थो वासुदेवोऽनन्तजिज्जिनकालभावी, तथा 'कंचण'ति उत्तरकुल नीलवदादीनां पञ्चानामानुपूर्वीव्यवस्थितानां महाइदानां पूर्वापरपार्श्वयोः प्रत्येकं दश दश काञ्चनपर्वता भवन्ति, ते

च सर्वे शतं, एवं देवकुरुषु निपधादीनां महाहृदानां शतं भवति, सर्वं एव च ते जम्बूद्वीपे द्विशतमाना भवन्ति, ते योजनशतोच्छ्रिताः शतमूलविष्कम्भास्तन्नामकदेवनिवासभृतभवनालङ्कृतशिखरतलाः ॥ ५० ॥

नवह्रं बंभचेराणं एकावन्नं उद्देशनकाला ५०, चमरस्स णं असुरिदस्स असुरन्नो सभा सुधम्मा एकावन्नखंमसयसंनिविद्धा ५०, एवं चेव बलिस्सवि, सुप्पमे णं बलदेवे एकावन्नं वाससयसहस्साइं परमाउं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, दंस-
णावरणनामाणं दोण्हं कम्माणं एकावन्नं उत्तरकम्मपगडीओ ५० ॥ सूत्रं ५१ ॥

अथैकपञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'बंभचेराणं'ति आचारप्रथमश्रुतस्कन्धाध्ययनानां शस्त्रपरिज्ञादीनां, तत्र प्रथमे स-
प्तोद्देशका इति सप्तैवोद्देशनकालाः १ एवं द्वितीयादिषु क्रमेण षट् २ चत्वारः ३ चत्वारः ४ एवं षट् ५ पंच ६
अष्टमे चत्वारः ८ सप्तमे महापरिज्ञायाः सप्तोद्देशाः, व्युच्छिन्नं च तदिति प्रान्ते प्रागप्यध्ययनोद्धेखे उद्धिष्टं प्रान्त्य
एवात्रोद्दिष्टा उद्देशा अपि तस्य क्रमापेक्षया सप्तमस्य चेत्येवमेकपञ्चाशदिति, 'सुप्पहे'ति चतुर्थो बलदेवः अनन्तजि-
ज्जिननाथकालभावी, तस्यैकपञ्चाशदर्पलक्षणायोरुक्तमावश्यकं तु पञ्चपञ्चाशदुच्यते तदिदं मतान्तरमिति, 'एका-
वन्नं उत्तरपगडीओ'ति दर्शनावरणस्य नव नाम्नो द्विचत्वारिंशदित्येकपञ्चाशदिति ॥ ५१ ॥

मोहिणिजस्स णं कम्मस्स वावन्नं नामधेज्जा ५०, तं०-कोहे कोवे रोसे दोसे अखमा संजलणे कलहे चंडिके भंडणे विवाए
१० माणे मदे दप्पे थंमे अत्तुक्कोसे गव्वे परपरिवाए अक्कोसे अवक्कोसे (परिभवे) उन्नए २० उन्नामे माया उवही नियडी वलए

गहणे णूगे कके कुरुए दंभे ३० कूडे जिम्हे किन्विसे अणायरणया गूहणया वंचणया पलिकुंचणया सातिजोगे लोभे इच्छा ४० मुच्छा कंखा गेही तिण्हा भिजा अभिजा कामासा भोगासा जीवियासा मरणासा ५० नन्दी रागे ५२, गोथुभस्स णं आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिहाओ चरमंताओ वलयामुहस्स महापायालस्स पच्चिच्छिमिहे चरमंते एस णं वावन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०, एवं दगभासस्स णं केउगस्स संखस्स जूयगस्स दगसीमस्स ईसरस्स, नाणावरणिअस्स नामस्स अंतरायस्स एतेसि णं तिण्हं कम्मपगडीणं वावन्नं उत्तरपयडीओ ५०, सोहम्मसणकुमारमाहिंदेसु तिसु कप्पेसु वावन्नं विमाणवाससयसहस्सा ५० ॥ सूत्रं ५२

अथ द्विपञ्चाशत्स्थानकं, तत्र 'मोहणिजस्स कम्मस्स'ति इह मोहनीयकर्मणोऽवयवेषु चतुर्षु क्रोधादिकपायेषु मोहनीयत्वमुपचर्यावयवे समुदायोपचारन्यायेन मोहनीयस्येत्युक्तं, तत्रापि कपायसमुदायापेक्षया द्विपञ्चाशन्नामधेयानि न पुनरेकैकस्य कपायमात्रस्यैवेति, तत्र क्रोध इत्यादीनि दश नामानि क्रोधकपायस्य 'चंडिके'ति चाण्डिक्यं, तथा मानादीन्येकादश मानकपायस्य 'अचुक्कोसे'ति आत्मोत्कर्षः 'अवक्कोसे'ति अपकर्षः 'उन्नए'ति उन्नतः पाठान्तरेण 'उन्नामे'ति उन्नामः, तथा मायादीनि सप्तदश मायाकपायस्य 'णूमे'ति न्यवमं 'कक्के'ति कल्कं 'कुरुए'ति कुरुकं 'जिम्हे'ति जैहं, तथा लोभादीनि चतुर्दश लोभकपायस्य 'भिजा अभिज'ति अभिधानमभिधेत्यस्य तीतं पिधानमित्यादाविव वैकल्पिके अकारलोपे भिध्याऽभिध्या चेति शब्दभेदान्नामद्वयमिति, 'गोथुभे'त्यादि गोसुभस्य प्राच्यां लवणसमुद्रमध्यवर्तिनो वेलन्धरनागराजनिवासभूतपर्वतस्य पौरस्याचरमान्तादपसृत्य वडवामुखस्य महापातालकलशस्य पाश्चा-

त्यश्चरमान्तो येन व्यवधानेन भवतीति गम्यते, 'एस णं'ति एतदन्तरमवाधया व्यवधानलक्षणमित्यर्थः, द्विपञ्चाश-
द्योजनसहस्राणि भवन्तीत्यक्षरघटना, भावार्थस्त्वयं-इह लवणसमुद्रं पञ्चनवतियोजनसहस्राण्यवगाह्य पूर्वोदिषु दिक्षु
चत्वारः क्रमेण वडवामुखकेतुकजूपकेथराभिधाना महापातालकलशा भवन्ति, तथा जम्बूद्वीपपर्यन्ताद् द्विचत्वारिंश-
द्योजनसहस्राण्यवगाह्य सहस्रविष्कम्भाश्चत्वार एव वेल्न्धरनागराजपर्वता गोसुभादयो भवन्ति, ततश्च पञ्चनवत्या-
स्त्रिचत्वारिंशत्यपकर्षितायां द्विपञ्चाशत्सहस्राण्यन्तरं भवति, तथा सौधर्मे द्वात्रिंशद्विमानानां लक्षाणि सनत्कुमारे द्वा-
दश माहेन्द्रे चाष्टाविति सर्वाणि द्विपञ्चाशत् ॥ ५२ ॥

देवकुरुउत्तरकुरुयाओ णं जीवाओ तेवन्नं २ जोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामेणं ५०, महाहिमवंतरुष्पीणं वासहरपव्वयाणं जी-
वाओ तेवन्नं तेवन्नं जोयणसहस्साइ नव य एगतीसे जोयणसए छच्च एगूणवीसइभाए जोयणस्स आयामेणं ५०, समणस्स णं
भगवओ महावीरस्स तेवन्नं अणगारा संवच्छरपरियाया पंचसु अणुत्तेसु महइमहालएसु महाविमाणेसु देवत्ताए उववन्ना, संमु-
च्छिमउरपरिसप्पाणं उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्सा ठिई ५० ॥ सूत्रं ५३ ॥

त्रिपञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'महाहिमवंते'त्यादि सूत्रे संवादगाथा 'तेवन्नसहस्साइं नव य सए जोयणाण इगतीसे ।
जीवा महाहिमवओ अद्धकला छच्च य कलाओ' ॥१॥ त्ति । 'संवच्छरपरियाग'त्ति संवत्सरमेकं यावत् पर्यायः प्रव्रज्या-
लक्षणो येषां ते संवत्सरपर्यायाः 'महइमहालएसु महाविमाणेसु'त्ति महान्ति च तानि-विस्तीर्णानि च अतिमहाल-

याश्च-अत्यन्तमुत्सवाश्रयभूतानि महातिमहालयास्तेषु महान्ति च तानि प्रशस्तानि धिमानानि चेति विग्रहः एते चाप्रतीताः, अनुत्तरोपपातिकाङ्गे तु येऽधीयन्ते ते त्रयस्त्रिंशत् बहुवर्षपर्यायाश्चेति ॥ ५३ ॥

भरहेरवेषु णं वासेसु एगमेगाए उस्सप्पिणीए चउवन्नं २ उत्तमपुरिसा उपजिंसु वा ३, तं०-चउवीसं तित्यकरा वारस चक्कवट्ठी नव बलेदेवा नव वासुदेवा, अरहा णं अरिट्ठनेमी चउवन्नं राईदियाइं छउमत्थपरियायं पाउणिता जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिसी; समणे भगवं महावीरे एगदिवसेणं एगनिसिआए चउप्पन्नाइं वागरणाइं वागरित्था, अणंतस्स णं अरहओ चउपन्नं गणहरा होत्था ॥ सूत्रं ५४ ॥

चतुष्पञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'पाउणित्त'ति प्राप्य, 'एगणिसेज्जाए'ति एकेनासनपरिग्रहेण 'वागरणाइं'ति व्याक्रियन्ते-अभिधीयन्ते इति व्याकरणानि-प्रश्ने सति निवर्चनतयोच्यमानाः पदार्थाः 'वागरित्थ'ति व्याकृतवान् तानि चाप्रतीतानि, अनन्तनाथस्येह चतुष्पञ्चाशद्रूपा गणधराश्चोक्ताः । आवश्यकं तु पञ्चाशदुक्तास्तदिदं मतान्तरमिति ॥ ५४ ॥

महिस्स णं अरहओ पणपन्नं वाससहस्साइं परमाउं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, मंदरस्स णं पव्वयस्स पच्चिच्छिमिहाओ चर-मंताओ विजयदारस्स पच्चिच्छिमिहे चरमंते एस णं पणपन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०, एवं चउद्धिसिपि वेजयंतज-यंतअपराजियंति, समणे भगवं महावीरे अंतिमराइयंसि पणपन्नं अज्झयणाइं कल्लाणफलविवागाइं पणपन्नं अज्झयणाइं पावफल-विवागाइं वागरित्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे ॥ सूत्रं ५५ ॥

पढमविइयासु दोसु पुढवीसु पणपन्नं निरयावाससयसहस्सा प०, दंसणावरणिअनामाउयाणं तिण्हं कम्मपगडीणं पणपन्नं उत्तर-
पगडीओ प० ॥ सूत्रं ५५ ॥

पञ्चपञ्चाशत्स्थानके त्विदं लिख्यते, 'मन्दरस्ये'त्यादि, इह मेरोः पश्चिमान्तात् पूर्वस्य जम्बूद्वीपद्वारस्य पश्चिमान्तः पञ्च-
पञ्चाशत् सहस्राणि योजनानां भवतीत्युक्तं, तत्र किल मेरोर्विष्कम्भमध्यभागात् पञ्चाशत्सहस्राणि द्वीपान्तो भवति, लक्ष-
प्रमाणत्वाद् द्वीपस्य, मेरुविष्कम्भस्य च दशसाहस्रिकत्वाद् द्वीपार्धे पञ्चसहस्रक्षेपेण पञ्चपञ्चाशदेव भवन्तीति, इह च यद्यपि
विजयद्वारस्य पश्चिमान्त इत्युक्तं तथापि जगत्याः पूर्वान्त इति किल सम्भाव्यते, मेरुमध्यात् पञ्चाशतो योजनसहस्राणां
जगत्या बाह्यान्ते पूर्यमाणत्वात्, जंबूद्वीपजगतीविष्कम्भेन च सह जम्बूद्वीपलक्षं पूरणीयं, लवणसमुद्रजगतीविष्कम्भेन
च सह लवणसमुद्रलक्षद्वयमन्यथा द्वीपसमुद्रमानाज्जगतीमानस्य पृथग्गणने मनुष्यक्षेत्रपरिधिरतिरिक्ता स्यात्, सा हि
पञ्चचत्वारिंशलक्षप्रमाणक्षेत्रापेक्षयाऽभिधीयते, ततश्चैवमतिरिक्ता स्यादिति, अथेवेह किञ्चिदूनापि पञ्चपञ्चाशत्पूर्यतया
विवक्षितेति, 'अन्तिमरायंसि'ति सर्वायुःकालपर्यवसानरात्रौ रात्रेरन्तिमे भागे पापायां मध्यमायां नगर्यां हस्तिपालस्य
राज्ञः करणसभायां कार्तिकमासामावास्यायां स्वातिनक्षत्रेण चन्द्रमसा युक्तेन नागकरणे प्रत्यूषसि पर्यङ्कासननिपण्णः
पञ्चपञ्चाशदध्ययनानि 'कल्लाणफलविवागाइ'ति कल्याणस्य-पुण्यस्य कर्मणः फलं-कार्यं विपाच्यते-व्यक्तीक्रियते यैस्ता-
नि कल्याणफलविपाकानि, एवं पापफलविपाकानि व्याकृत्य-प्रतिपाद्य सिद्धो बुद्धः यावत्करणात् 'मुत्ते अंतकडे परि-

निष्ठुडे सवदुक्खप्पहीणे'ति दृश्यं। 'पढमे'त्यादि, प्रथमायां त्रिशन्नरकक्षाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिरिति पञ्चपञ्चाशत्।
 'दंसणे'त्यादि, दर्शनावरणीयस्य नव प्रकृतयो नाम्नो द्विचत्वारिंशत् आयुपश्चतस्र इत्येवं पञ्चपञ्चाशदिति ॥ ५५ ॥
 जंबुद्वीवे णं दीवे छप्पन्नं नक्खत्ता चंदेण सद्धिं जोगं जोइसु वा ३, विमलस्स णं अरहजो छप्पन्नं गणा छप्पन्नं गणहरा
 होत्था ॥ सूत्रं ५६ ॥

अथ पट्पञ्चाशत्स्थानके लिख्यते, 'जम्बुद्वीवे'इत्यादि, तत्र चन्द्रद्वयस्य त्रत्येकमष्टाविंशतेर्भावात् पट्पञ्चाशन्नक्षत्राणि
 भवन्ति, विमलस्येह पट्पञ्चाशद्गणा गणधराश्चोक्ताः आवश्यके तु सप्तपञ्चाशदुच्यते तदिदं मतान्तरमिति ॥ ५६ ॥
 तिण्हं गणिपिडगाणं आयारचूलियावज्जाण सत्तावन्नं अब्झयणा ५० तं-आयारे सूयगडे ठाणे, गोथूमस्स णं आवासपव्वयस्स
 पुरच्छिमिह्ठाओ चरमंताओ वलयामुहस्स महायायालस्स बहुमज्जेदसभाए एस णं सत्तावन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे
 ५०, एवं दग्गमासस्स केउयस्स य संखस्स य जूयस्स य दयसीमस्स ईसरस्स य, मल्लिस्स णं अरहजो सत्तावन्नं मणपज्जवनाणि-
 सया होत्था, महाहिमवंतरूपीणं वासहरपव्वयाणं जीवाणं धणुण्हिं सत्तावन्नं २ जोयणसहस्साइं दोन्नि य तेणउए जोयणसए
 दस य एगूणवीसइभाए जोयणस्स परिकखेवेणं ५० ॥ सूत्रं ५७ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्स्थानके किमपि लिख्यते, 'गणिपिडगाणं'ति गणिनः-आचार्यस्य पिटकानीव पिटकानि सर्व-
 स्वभाजनानीति गम्यते गणपिटकानि तेषां आचारस्य श्रुतस्कन्धद्वयरूपस्य प्रथमाङ्गस्य चुलिका-सर्वान्तिममध्ययनं

विमुत्त्यभिधानमाचारचूलिका तद्वर्जाना, तत्राचारे प्रथमश्रुतस्कन्धे नवाध्ययनानि द्वितीये षोडश निशीथाध्ययनस्य प्रस्थानान्तरत्वेनेहानाश्रयणात्, षोडशानां मध्ये एकस्याचारचूलिकेति परिहृतत्वात् शेषाणि पञ्चदश, सूत्रकृते द्वि-
तीयाङ्के प्रथमश्रुतस्कन्धे षोडश द्वितीये सप्त स्थानाङ्गे दशेत्येवं सप्तपञ्चाशदिति, 'गोथूमे'त्यादौ भावार्थोऽयं-द्विचत्वा-
रिंशत्सहस्राणि वेदिकागोस्तुभर्पर्वतयोरन्तरं सहस्रं गोस्तुभस्य विष्कम्भः द्विपञ्चाशदोस्तुभवडवामुखयोरन्तरं दशस-
हस्रमानत्वाद्वडवामुखविष्कम्भस्य तदद्धं पञ्चेति ततो द्विपञ्चाशतः पञ्चानां च मीलने सप्तपञ्चाशदिति, 'जीवाणं धणु-
पिट्ट'न्ति मण्डलखण्डाकारं क्षेत्रं, इह सूत्रे संवादगाथाद्धं-“सत्तावन्न सहस्सा धणुपिट्टं तेणउय दुसय दस कल”न्ति ५७

पढमदोच्चपंचमासु तिसु पुढवीसु अट्ठावन्नं निरयावाससयसहस्सा ५०, नाणावरणिजस्स वेयणियआउयनामअंतराइयस्स एए-
सि णं पंचण्हं कम्मपगडीणं अट्ठावन्नं उत्तरपगडीओ ५०, गोशुभस्स णं आवासपव्वयस्स पच्चच्छिमिह्ठाओ चरमंताओ वलयासु-
हस्स महापायालस्स बहुमज्जेदेसभाए एस णं अट्ठावन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०, एवं चउदिसिंपि नेयव्वं ॥ सूत्रं ५८ ॥

अष्टपञ्चाशत्स्थानकेऽपि लिख्यते, 'पढमे'त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिंशन्नरकलक्षाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिः पञ्चम्या-
त्रीणीति सर्वाण्यष्टपञ्चाशदिति, 'नाणे'त्यादि, तत्र ज्ञानावरणस्य पञ्च वेदनीयस्य द्वे आयुषश्चतस्रो नाम्नो द्विचत्वा-
रिंशत् अन्तरायस्य पञ्चेति सर्वा अष्टपञ्चाशदुत्तरप्रकृतयः 'गोथूभस्से'त्यादि, अस्य च भावार्थः पूर्वोक्तानुसारेणाव-
सेयः, 'एवं चउदिसिंपि नेयव्वं'ति अनेन सूत्रत्रयमतिदिष्टं, तच्चैवं-‘दओभासस्स णं आवासपव्वयस्स उत्तरिह्ठाओ

चरिमंताओ केउगस्स महापायालस्स बहुमज्झदेसभागे एस णं अट्ठावन्नं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे पन्नत्ते, एवं संखस्स आवासपव्वयस्स पुरच्छिभिन्नाओ चरिमंताओ जूयगस्स महापातालस्स, एवं दगसीमंस्स आवासपव्वयस्स दाहिणिन्नाओ चरिमंताओ ईसरंस्स महापायालस्स'त्ति ॥ ५८ ॥

चंदस्स णं संवच्छरस्स एगमेगे उऊ एगणसट्ठिं राइंदियाइं राइंदियगेणं प०, संभवे णं अरहा एगणसट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं आगारमज्झे वसित्ता मुंडे जाव पव्वइए, मल्लिस्स णं अरहओ एगणसट्ठिं ओहिनाणिसया होत्था ॥ सूत्रं ५९ ॥

अथैकोनपट्ठिस्थानके लिख्यते, 'चंदस्स ण'मित्यादि, संवत्सरो ह्यनेकविधः स्थानाङ्गादिपूक्तः, तत्र यश्चन्द्रगति मङ्गीकृत्य संवत्सरो विवक्ष्यते स चन्द्र एव, तत्र च द्वादश मासाः पदं च ऋतवो भवन्ति, तत्र चैकैक ऋतुरेकोनषष्टिरात्रिन्दिवानां रात्रिन्दिवाग्रेण भवति, कथं?, एकोनत्रिंशद्रात्रिन्दिवानि द्वात्रिंशच्च पट्ठिभागा अहोरात्रस्येत्येवं प्रमाणः कृष्णप्रतिपदमारभ्य पौर्णमासीपरिनिष्ठितः चन्द्रमासो भवति, द्वाभ्यां च ताभ्यामृतुर्भवति, तत एकोनषष्टिः अहोरात्राण्यसौ भवति, यच्चेह द्विपट्ठिभागद्वयमधिकं तत्र विवक्षितं, सम्भवस्यैकोनषष्टिः पूर्वलक्षानि गृहस्थपर्याय इहोक्तः, आवश्यकं तु चतुःपूर्वाङ्गाधिका सोक्तं ॥ ५९ ॥

एगमेगे णं मंडले सूरिए सट्ठिए मुहुत्तेहिं संघाइए, लवणस्स णं समुदस्स सट्ठिं नागसाहस्सीओ अगोदयं धारंति, विमले णं अरहा सट्ठिं धणइं उहुं उच्चत्तेणं होत्था, चलिस्स णं वइरोयणिंदस्स सट्ठिं सामाणियसाहस्सीओ प०, बंभस्स णं देविंदस्स

देवरात्रौ सट्टि सामाणियसाहस्सीओ ५०, सोहम्मीसाणेसु दोसु कप्पेसु सट्टि विमाणावाससयसहस्ता ५० ॥ सूत्रं ६० ॥

अथ पट्टिस्थानकं, तत्र 'एगमेगे' इत्यादि, चतुरशीत्याधिकशतसंख्यानां सूर्यमण्डलानामेकैकं मण्डलं—तथाविधचारभूमिः सूर्यः पश्चा पश्चा मुहूर्तैः—द्वाभ्यां द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामित्यर्थः सद्वातयति—निष्पादयति, अयमत्र भावार्थः—एकस्मिन्नह्नि यत्र स्थाने उदितः सूर्यस्तत्र स्थाने पुनर्द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामुदेतीति 'अगोदयं'ति षोडशसहस्रोच्छ्रिताया वेलाया यदुपरि गव्यूतद्वयमानं दृद्धिहानिस्वभावं तदग्नौदकं, 'वलस्स'ति औदीच्यस्य असुरकुमारनिकायराजस्य भवनं, 'वंभस्स'ति ब्रह्मलोकाभिधानपञ्चमदेवलोकेन्द्रस्य, 'सट्टि'ति सौधर्मे द्वात्रिंशदीशाने चाष्टाविंशतिर्विमानलक्षणीतिकृत्वा पट्टिस्तानि भवन्तीति ॥ ६० ॥

पञ्चसंवच्छरियस्स णं जुगस्स रिउमासेणं मिजमाणस्स इगसट्टिं उज्जमासा ५०, मंदरस्स णं पव्वयस्स पढमे कंडे एगसट्टिजोयणसहस्साइं उट्ठं उचत्तेणं ५०, चंदमंडलेणं एगसट्टिविभागविभाइए समसे पं०, एवं सूरस्सवि ॥ सूत्रं ६१ ॥

अथ एकपट्टिस्थानकं, तत्र 'पञ्चे'त्यादि, पञ्चभिः संवत्सरैर्निर्वृत्तमिति पञ्चसांवत्सरिकं तस्य णमित्यलङ्कारे युगस्य कालमानविशेषस्य ऋतुमासेन न चन्द्रादिमासेन भीयमानस्य एकपट्टिः ऋतुमासाः प्रज्ञप्ताः, इह चायं भावार्थः—युगं हि पञ्च संवत्सरा निष्पादयन्ति, तद्यथा—चन्द्रश्चन्द्रोऽभिवाद्धितः चन्द्रोऽभिवाद्धितश्चेति, तत्र एकोनत्रिंशदहोरात्राणि द्वात्रिंशच्च द्विपट्टिभागा अहोरात्रस्येत्येवंप्रमाणेन २९^१/_३ कृष्णप्रतिपदमारभ्य पौर्णमासीनिष्ठितेन

चन्द्रमासेन द्वादशमासपरिमाणश्चन्द्रसंवत्सरस्तस्य च प्रमाणमिदं—त्रीणि शतान्यहानि चतुष्पञ्चाशदुत्तराणि द्वादश च द्विपष्टिभागा दिवसस्य ३५४^{१३}/_{६३}, तथा एकत्रिंशदहानि एकविंशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतभागानां दिवसस्येत्येवंप्रमाणोऽभिवर्द्धितमासो भवति, ३१^{१३३}/_{६३}, एतेन च मासेन द्वादशमासप्रमाणोऽभिवर्द्धितसंवत्सरो भवति, स च प्रमाणेन त्रीणि शतान्यहानि त्र्यशीत्यधिकानि चतुश्चत्वारिंशच द्विपष्टिभागा दिवसस्य ३८३^{१३३}/_{६३} । तदेवं त्रयाणां चन्द्रसंवत्सराणां द्वयोश्चाभिवर्द्धितसंवत्सरयोरेकीकरणे जातानि [दिनानां] अष्टादश शतानि त्रिंशदुत्तराणि अहोरात्राणां १८३०, ऋतुमासश्च त्रिंशताऽहोरात्रैर्भवतीति त्रिंशता भागहारे लब्धा एकपष्टिः ऋतुमासा इति । 'मंदरस्से'त्यादि, इह मेरुर्नवनवतियोजनसहस्रप्रमाणो द्विधा विभक्तः, तत्र प्रथमो भाग एकपष्टिः सहस्राण्युक्तः द्वितीयस्तु अष्टत्रिंशत्स्थानकेऽष्टत्रिंशदिति प्रोक्तः, क्षेत्रसमासे तु कन्देन सह लक्षप्रमाणस्तिधा विभक्तः, तत्र प्रथमकाण्डं सहस्रं द्वितीयं त्रिपष्टिस्तृतीयं पद्मत्रिंशदिति । 'चन्द्रमण्डले' चन्द्रविमानं णमित्यलङ्कृतौ 'एगसट्टि'त्ति योजनसैकपष्टितमैर्भागैर्विभाजितं—विभागैर्व्यवस्थापितं समांशं—समविभागं प्रज्ञप्तं, न विपमांशं, योजनसैकपष्टिभागानां पदपञ्चाशद्भागप्रमाणत्वात्तस्यावशिष्टस्य च भागस्याविद्यमानत्वादिति, 'एवं सूरस्सवि'त्ति एवं सूर्यस्यापि मण्डलं धान्यं, अष्टचत्वारिंशदेकपष्टिभागमात्रं हि तत् न चापरमंशान्तरं तस्याप्यस्तीति समांशतेति ॥ ६१ ॥

पंचसंवच्छरिए णं जुगे वासिंठि पुत्तिमाओ चावट्ठि अभावसाओ प०, वासुपुजस्स णं अरहओ वासट्ठि गणा वासट्ठि गणहरा

होत्था, सुक्कपक्खस्स णं चंदे वासट्ठि भागे दिवसे दिवसे परिवड्ढइ, ते चेव बहुलपक्खे दिवसे दिवसे परिहायइ, सोहम्मीसा-
 नेसु कप्पेसु पढमे पत्थडे पढमावलियाए एग्गेगाए दिसाए वासट्ठि विमाणा प०, सवे वेमाणियाणं वासट्ठि विमाणपत्थडा
 पत्थडगेणं प० ॥ सूत्रं ६२ ॥

अथ द्विपट्ठिस्थानकं, 'पञ्चे'त्यादि, तत्र युगे त्रयश्चन्द्रसंवत्सरा भवन्ति तेषु पदत्रिंशत् पौर्णमास्यो भवन्ति, द्वौ चा-
 भिवर्द्धितसंवत्सरौ भवतः, तत्र चाभिवर्द्धितसंवत्सरस्त्रयोदशभिश्चन्द्रमासैर्भवतीति तयोः पदविंशतिः पौर्णमास्य
 इत्येवं द्विपट्ठिस्ता भवन्ति इत्येवममावास्या अपीति । वासुपूज्यस्येह द्विपट्ठिर्गणा गणधराश्चोक्ता आवश्यके तु पदप-
 ट्ठिरुक्तेति मतान्तरमिदमपीति, 'सुक्कपक्खस्से'त्यादि, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धी चन्द्रो द्विपट्ठिभागान् प्रतिदिनं वर्द्धते,
 एवं कृष्णपक्षे चन्द्रः परिहीयते, अयं चार्थः सूर्यप्रज्ञप्त्यामप्युक्तः, तथाहि—“किण्हं राहुविमाणं निच्चं चंदेण होइ
 अविरहियं । चउरंगुलमप्पत्तं हेट्ठा चंदस्स तं चरइ ॥ १ ॥ वावाट्ठिं वावाट्ठिं दिवसे २ य सुक्कपक्खस्स । जं परिव-
 ड्ढइ चंदो खवेइ तं चेव कालेण ॥ २ ॥ पन्नरसयभागेण य चंदं पन्नरसमेव तं चरइ । पण्णरसयभागेण य पुणोवि
 तं चेवक्कमइ ॥ ३ ॥ एवं वड्ढइ चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स । कालो वा जोण्हा वा एयणुभावेण चंदस्स
 ॥ ४ ॥ [कृष्णं राहुविमानं नित्यं चन्द्रेण भवत्यविरहितं । चतुरङ्गुलमप्राप्तमधस्ताच्चन्द्रस्य तच्चरति ॥ १ ॥ द्वापट्ठिं २
 दिवसे २ च शुक्लपक्षस्य । परिवर्धते चन्द्रः क्षपयति तावदेव कृष्णेन ॥ २ ॥ पञ्चदशभागेन च चन्द्रं पञ्चदशमेव तत्

चरति । पञ्चदशभागेन च पुनरपि तावदेवाक्रामति ॥३॥ एवं वर्धते चन्द्रः परिहाणिरिव भवति चन्द्रस्य । कृष्णता वा
 ज्योत्स्ना वैतदनुभावेन चन्द्रस्य ॥ ४ ॥] तथा तत्रैवोक्तम्—“सोलसभागे काञ्चन उडुवई हायएत्थ पन्नरसं । तत्ति-
 यमेत्ते भागे पुणोवि परिवडुए जोणहा ॥ १ ॥” इति । [पौडशभागान् कृत्वोडुपतिर्हीयतेऽथ पञ्चदश । तावन्मात्रान्
 भागान् पुनरपि परिवर्धते ज्योत्स्ना ॥ १ ॥] तदेवं भणितद्वयानुसारेणानुमीयते यथा चन्द्रमण्डलस्य एकत्रिंशदुत्तर-
 नवशतभागविकल्पितस्य एकांशोऽवस्थित एवास्ते, शेषाः प्रतिदिवसं द्विपष्टिं द्विपष्टिं कृत्वा वर्द्धन्ते, ततः पञ्चदशे
 चन्द्रदिने सर्वे समुदिता भवन्ति, पुनस्तथैव हीयन्ते पञ्चदशे दिने एकावशेषा भवन्तीति वचनद्वयसामर्थ्यलभ्यं व्या-
 ख्यानमेतत्, जीवाभिगमे तु ‘वावट्टिं २’ गाहा तथा ‘पन्नरसतिभागेण’ गाथा, एते गाथे एवं व्याख्याते—‘वावट्टिं’
 २ इत्यत्र द्विपष्टि २ भागानां दिवसे २ च प्रत्यहमित्यर्थः, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धिनि यत् परिवर्द्धते चन्द्रश्चतुरः साधि-
 कान् द्विपष्टिभागान् क्षपयति तदेव कालेनैतदेवाह—‘पन्नरस’ इत्यादिना, चन्द्रविमानं द्विपष्टिभागान् क्रियते ततः
 पञ्चदशभिर्भागोऽपह्रियते ततश्चत्वारो भागाः समधिका द्विपष्टिभागानां पञ्चदशभागेन लभ्यन्ते, अत उच्यते—पञ्च-
 दशभागेन चोक्तलक्षणेन चन्द्रमधिकृत्य पञ्चदशैव दिवसांस्तद्राहुविमानं चरति, एवमपक्रामतीत्यपि भावनीय-
 मिति, अत्रास्माभिर्यथादृष्टे लिखिते उपनीते बहुश्रुतेर्निर्णयः कार्य इति । [१ यद्येकमंशं दर्शयश्चन्द्रश्चरति एकमेव
 चांशं राहुश्चरति तदा प्रत्यहं द्वावंशावाच्छादनीयौ जायेते पञ्चदशभिश्च दिनैराच्छादितोऽप्यंशद्वयमवतिष्ठते तस्याप्यर्थ-

माच्छादनीयमैकैकेनेति भाग एक आच्छाद्य इति द्विपष्टिभागीकरणं] 'सोहम्मी'त्यादि, तत्र सौधर्मशानयोस्त्रयोदश विमानप्रस्तटा भवन्ति, सनत्कुमारमाहेन्द्रयोर्द्वादश ब्रह्मलोकै पद लान्तके पञ्च शुक्रे चत्वार एवं सहस्रारे आनतप्राणतयोश्चत्वार एवमारणाच्युतयोः त्रैवेयकेष्वधस्तनमध्यमोपरिमेपु त्रयः २ अनुत्तरेष्वेक इति द्विपष्टिस्ते भवन्ति, एतेषां च मध्यभागे प्रत्येकमुडुविमानादिकाः सर्वार्थसिद्धविमानान्ता वृत्तविमानरूपा द्विपष्टिरेव विमानेन्द्रका भवन्ति, तत्पार्श्वतश्च पूर्वोदिषु दिक्षु त्र्यलचतुरस्रवृत्तविमानक्रमेण विमानानामावलिका भवन्ति, तदेवं सौधर्मशानयोः कल्पयोः प्रथमे प्रस्तटे-सर्वाधस्तन इत्यर्थः 'पढमावलियाए'त्ति प्रथमा उत्तरोत्तरावलिकापेक्षया आद्याश्चतस्र आवलिका यस्मिन् स प्रथमावलिकाकस्तत्र, अथवा प्रथमात् मूलभूताद्विमानेन्द्रकादारभ्य याऽसावावलिका-विमानानुपूर्वी तथा अथवोत्तरोत्तरावलिकापेक्षया एकैकस्यां दिशि या प्रथमा-आद्यावलिका तस्यां 'पढमावलिय'त्ति पाठान्तरे तु उत्तरोत्तरावलिकापेक्षया एकैकस्यां दिशि या प्रथमावलिका सा द्विपष्टिर्द्विपष्टिर्विमानप्रमाणेन प्रज्ञप्तेति, 'एगमेगाए'त्ति उडुविमानाभिधानेदेवेन्द्रकापेक्षया एकैकस्यां पूर्वोदिकायां दिशि द्विपष्टिर्द्विपष्टिर्विमानानि प्रज्ञप्तानि, द्वितीयादिषु पुनः प्रस्तटेषु एकैकहान्या विमानानि भवन्ति यावद्विपष्टितमेऽनुत्तरसुरप्रस्तटे सर्वार्थसिद्धदेवेन्द्रकः पार्श्वे तदेकैकमेव भवतीति, तथा 'सवे'त्ति सर्वे वैमानिकानां देवविशेषाणां सम्बन्धिनो द्विपष्टिर्विमानप्रस्तटान्विमानप्रस्तटाः प्रस्तटाग्रण-प्रस्तटपरिमाणेन प्रज्ञप्ता इति ॥ ६२ ॥

उत्सर्गे णं अरहा कोसलिए तेसद्धिं पुण्वसयसहस्साइं महारायमज्जो वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पण्वइए, हरिवासर-
म्मयवासेसु मणुस्सा तेवडिए राइंदिएहिं संपत्तजोव्वणा भवंति, निसडे णं पण्वए तेवडिं सरोदया प०, एवं नीलवंतेवि ॥ सूत्रं ६३ ॥

अथ त्रिपट्ठिस्थानकं, तत्र 'संपत्तजोव्वण'त्ति मातापितृपरिपालनानपेक्षा इत्यर्थः, 'निसहे ण'मित्यादि, किल सूर्य-
मण्डलानां चतुरशीत्यधिकशतसंख्यानां मध्यात् जम्बूद्वीपस्य पर्यन्तिमे अशीत्युत्तरे योजनशते पञ्चपट्ठिर्भवन्ति, तत्र च
निपधवर्षधरपर्वतस्योपरि नीलवद्वर्षधरपर्वतस्योपरि च त्रिपट्ठिः सूर्योदयाः—सूर्योदयस्थानानि सूर्यमण्डलानीत्यर्थः, त-
दन्ये तु द्वे जगत्या उपरि, शेषाणि तु लवणे त्रिषु त्रिंशदधिकेषु योजनशतेषु भवन्तीति भावार्थः ॥ ६३ ॥

अट्ठमिया णं भिक्खुपडिमा चउसट्ठीए राइंदिएहिं दोहि य अट्ठासीएहिं भिक्खासएहिं अहासुत्तं जाव भवइ, चउसट्ठिं असुर-
कुमारावाससयसहस्सा प०, चमरस्स णं रत्नो चउसट्ठिं सागाणियसाहस्सीओ प०, सव्वेवि णं दधिमुहा पण्वया पल्लासंठाणसंठिया
सव्वत्थ समा विक्खंभुस्सेहेणं चउसट्ठिं जोयणसहस्साइं प०, सोहम्मीसाणेसु वंमलोए य तिसु कप्पेसु चउसट्ठिं विमाणावासस-
यसहस्सा प०, सव्वस्सवि य णं रत्नो चाउरन्तचक्खवड्डिस्स चउसट्ठिल्ल्हीए महग्घे गुत्तामणिहारे प० ॥ सूत्रं ६४ ॥

अथ चतुःपट्ठिस्थानकं 'अट्ठे'त्यादि, अष्टावष्टमानि दिनानि यस्यां साऽष्टाष्टमिका यस्यां हि अष्टौ दिनाष्टकानि
भवन्ति तस्यामष्टावष्टमानि भवन्त्येवेति, भिक्षुप्रतिमा—अभिग्रहविशेषः अष्टावष्टकानि यतोऽसौ भवत्यतश्चतुःपष्ट्या
रात्रिर्दिवैः सा पालिता भवति, तथा प्रथमेऽष्टके प्रतिदिनमेकैका भिक्षा एवं द्वितीये द्वे द्वे यावदष्टमे अष्टावष्टाविति

सङ्कलनया द्वे शते भिक्षाणामष्टाशीत्यधिके भवतः अत उक्तं—‘द्वाभ्यां चे’त्यादि, यावत्करणत् ‘अहाकप्यं अहामगं फासिया पालिया सोहिया तीरिया किट्टिया सम्मं आणाए आराहियावि भवती’ति दृश्यं, ‘सवेवि ण’मित्यादि इतोऽष्टमे नन्दीश्वराख्ये द्वीपे पूर्वोदिषु दिक्षु चत्वारोऽञ्जनकपर्वता भवन्ति, तेषां च प्रत्येकं चतसृषु दिक्षु चतस्रः पुष्करिण्यो भवन्ति, तासां च मध्यभागेषु प्रत्येकं दधिमुखपर्वता भवन्ति, ते च पोडश पत्यङ्कसंस्थानसंस्थिताः, यतः सर्वत्र समा विष्कम्भेन, मूलादिषु दशसहस्रविष्कम्भत्वात्तेषां, क्वचिन्नु ‘विक्खंभुस्सेहेण’ति पाठस्तत्र तृतीयैकवचनलोपदर्शनाद्विष्कम्भेनेति व्याख्येयं, तथा उत्तसेधेनोचत्वेन चतुःषष्टिश्चतुःषष्टिरिति, ‘सोहम्मी’त्यादि, सौधर्मे द्वात्रिंशदीशानेऽष्टाविंशतिः ब्रह्मलोके च चत्वारि विमानलक्षाणि भवन्तीति सर्वाणि चतुःषष्टिरिति, ‘चउसड्डिलडीए’ति चतुःषष्टिर्यष्टीनां-शरीराणां यस्मिन्नसौ चतुःषष्टियष्टिकः ‘मुत्तामणिमये’ति मुक्ताश्च-मुक्ताफलानि मणयः-चन्द्रकान्तादिरत्नविशेषाः मुक्तारूपा वा मणयो-रत्नानि मुक्तामणयस्तद्विकारो मुक्तामणिमयः ॥ ६४ ॥

जम्बुद्वीपे णं दीवे पणसट्ठिं सूरमंडला प०, थेरे णं मोरियपुत्ते पणसट्ठिवासाइं अगारमज्झे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पञ्चइए, सोहम्मवडिंसयस्स णं विमाणस्स एगमेगाए वाहाए पणसट्ठिं पणसट्ठिं भोमा प० ॥ सूत्रं ६५ ॥

अथ पञ्चपट्टिस्थानकं, तत्र ‘मोरियपुत्ते णं’ति मौर्यपुत्रो भगवतो महावीरस्य सप्तमो गणधरस्तस्य पञ्चपट्टिवर्षाणि गृहस्थपर्यायः, आवश्यकेऽप्येवमेवोक्तो, नवरमेतस्यैव यो बृहत्तरो भ्राता मण्डितपुत्राभिधानः पष्ठो गणधरः तदीक्षा-

दिन एव प्रव्रजितस्तस्यावश्यके त्रिपञ्चाशद्वर्षाणि गृहस्थपर्याय उक्तो न च बोधविषयमुपगच्छति यतो बृहत्तरस्य पञ्चपट्टिर्युज्यते लघुतरस्य त्रिपञ्चाशदिति, 'सोहम्मे'त्यादि, सौधर्मावतंसकं विमानं सौधर्मदेवलोकस्य मध्यभागवर्ति शक्रनिवासभूतं, 'एगमेगाए'त्ति एकैकस्यां दिशि प्राकाराभ्यर्णवर्त्तानि भौमानि नगराकाराणि, विशिष्टस्थानानीत्येके ६५

दाहिणड्डमाणुस्सखेत्ताणं छावट्ठिं चंदा पभासिसु वा ३ छावट्ठिं सूरिया तविसु वा ३ उत्तरड्डमाणुस्सखेत्ताणं छावट्ठिं चंदा पभासिसु वा ३ छावट्ठिं सूरिया तविसु वा ३, सेजंसस्स णं अरहओ छावट्ठिं गणा छावट्ठिं गणहरा होत्था, आभिणिचोहिय-
नाणस्स णं उक्कोसेणं छावट्ठिं सागरोवमाइं ठिइं प० ॥ सूत्रं ६६ ॥

अथ पट्पट्तिस्थानकं, तत्र 'दाहिणे'त्यादि, मनुष्यक्षेत्रस्यार्द्धमर्द्धमनुष्यक्षेत्रं दक्षिणं च तत्तच्चेति दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रं तत्र भवा दाक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रा णमित्यलङ्कारे षट्पट्टिश्चन्द्राः प्रभासितवन्तः प्रभासनीयं अथवा लिङ्गव्यत्ययादक्षिणानि यानि मनुष्यक्षेत्राणामर्द्धानि तानि तथा तानि प्रकाशितवन्तः, पाठान्तरे दक्षिणार्द्धमनुष्यक्षेत्रे प्रभासनीयं प्रभासितवन्तः, ते च एवं-द्वौ जम्बूद्वीपे चन्द्रौ चत्वारो लवणसमुद्रे द्वादश धातकीखण्डे द्विचत्वारिंशत्कालोदधिसमुद्रे द्विसप्ततिश्च पुष्करार्धे, सर्वे चैते द्वात्रिंशदधिकं शतं, एतदर्द्धं च पट्पट्टिर्दक्षिणपङ्क्तौ स्थिताः पट्पट्टिश्चोत्तरपङ्क्तौ, यदा चोत्तरा पङ्क्तिः पूर्वस्यां गच्छति तदा दक्षिणा पश्चिमायामित्येवं सूर्यसूत्रमप्यवसेयमिति, 'छावट्ठिं गण'त्ति आवश्यके तु षट्सप्ततिरभिहितेतीदं मतान्तरमिति । 'छावट्ठिं सागरोवमाइं ठिइ'त्ति यच्चातिरिक्तं तदिह न विवक्षितं, यत

एवमिदमन्यत्रोच्यते—‘दो वारे विजयाइसु गयस्स तिन्निऽच्चुए अहव ताइं । अइरंगं नरभविंयं नाणाजीवाण सब्बद्धा ॥ १ ॥’ इति [द्वे वारे विजयादिषु गतस्य त्रीन् वारान् अथवाऽच्युते तानि । अतिरिक्तं नरभविकं नानाजीवानां सर्वाद्धा ॥ १ ॥] ॥ ६६ ॥

पञ्चसंवच्छरियस्स णं जुगस्स नक्खत्तमासेणं मिज्जमाणस्स सत्तसट्ठिं नक्खत्तमासा प०, हेमवयएरन्नवयाओ णं वाहाओ सत्तट्ठिं सत्तट्ठिं जोयणसयाइं पणपद्दाइं तिणिण य भागा जोयणस्स आयामेणं प०, मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरच्छिमिह्माओ चरमंताओ गोयमदीवस्स पुरच्छिमिह्मे चरमंते एस णं सत्तसट्ठिं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, सब्बेसिं पि णं नक्खत्ताणं सीमाविकखं-भेणं सत्तट्ठिं भागं भइए समंसे प० ॥ सूत्रं ६७ ॥

अथ सप्तपट्ठिस्थानके किञ्चिद्वित्रियते, तत्र ‘पञ्चसंवच्छरी’त्यादि, नक्षत्रमासो येन कालेन चन्द्रो नक्षत्रमण्डलं भुङ्क्ते, स च सप्तविंशतिरहोरात्राणि एकविंशतिश्चाहोरात्रस्य सप्तषष्टिभागाः २७।३६३, युगप्रमाणं चाष्टादश शतानि त्रिंशदधिकानीति प्राक् दर्शितम् १८३०, तदेवं नक्षत्रमासस्योक्तप्रमाणराशिना दिनसप्तषष्टिभागतया व्यवस्थापितेन त्रिंशदुत्तराष्टादशशतप्रमाणेन युगदिनप्रमाणराशिः सप्तषष्टिभागतया व्यवस्थापित एकं लक्षं द्वाविंशतिः सहस्राणि पद् शतानि दश चेत्येवंरूपो विभज्यमानः सप्तषष्टिनक्षत्रमासप्रमाणो भवतीति, ‘वाहाओ’ति लघुहिमवजीवायाः पूर्वोपरभागतो ये प्रवर्द्धमानक्षेत्रप्रदेशपङ्क्ती हैमवतवर्षजीवां यावत्ते हैमवतवाहू उच्येते एवमैरण्यवतवाहू अपि भावनीये,

इह प्रमाणसंवादः—‘वाहा सत्तद्विसृष्टिः पणपन्ने तन्नि य कलाओ’ति कला-एकोनविंशतिभागः, एतच्च बाहुप्रमाणं
 हेमवतधनुःपृष्ठात् ‘चत्ताला सत्त सया अडतीससहस्स दस कला य धणु’त्येवंलक्षणात् ३८७४०। $\frac{१}{२}$ हिमवद्धनुः-
 पृष्ठे ‘धणुपिट्ट कलत्रउक्कं पणवीससहस्स दुसय तीसहिय’न्येवंलक्षणे २५२३०। $\frac{५}{४}$ अपनीते यच्छेपं तदद्धीकृतं सद्भव-
 तीति, आयामेन-दैर्घ्येणेति । ‘मंदरस्से’त्यादि, मेरोः पूर्वान्ताज्जम्बूद्वीपोऽपरस्यां दिशि जगति वाह्यांतपर्यवसानः पञ्च-
 पञ्चाशद्योजनसहस्राणि तावदस्ति, ततः परं द्वादशयोजनसहस्राण्यतिक्रम्य लवणसमुद्रमध्ये गौतमद्वीपाभिधानो द्वी-
 पोऽस्ति तमधिकृत्य सूत्रार्थः संभवति, पञ्चपञ्चाशतो द्वादशानां च सप्तपटित्वभावात्, यद्यपि सूत्रपुस्तकेषु गौतम-
 शब्दो न दृश्यते तथाप्यसौ दृश्यः, जीवाभिगमादिषु लवणसमुद्रे गौतमचन्द्रविद्वीपान् विना द्वीपान्तरस्थाश्रूयमा-
 णत्वादिति । ‘सर्वेसिंपि ण’मित्यादि, सर्वेषामपि णमित्यलङ्कारे नक्षत्राणां सीमाविष्कम्भः—पूर्वापरतश्चन्द्रस्य नक्षत्र-
 मुक्तिक्षेत्रविस्तारः नक्षत्रेणाहोरात्रभोगक्षेत्रस्य सप्तपट्ट्या भागैर्भाजितो—विभक्तः समांशः—समच्छेदः प्रज्ञप्तः, भागान्तरेण
 तु भज्यमानस्य नक्षत्रसीमाविष्कम्भस्य विषमच्छेदना भवति, भागान्तरेण न भक्तुं शक्यते इत्यर्थः, तथाहि—नक्षत्रे-
 णाहोरात्रगम्यस्य क्षेत्रस्य सप्तपट्टिभागीकृतस्यैकविंशतिर्भागा अभिजिन्नक्षत्रस्य क्षेत्रतः सीमाविष्कम्भो भवति,
 एतावति क्षेत्रे चन्द्रेण सह तस्य योगो व्यपदिश्यत इत्यर्थः, तथा तस्यामेवैकविंशतौ त्रिंशन्मुहूर्तत्वादहोरात्रस्य त्रिं-
 शता गुणितायां ६३० सप्तपट्ट्या हृतभागायां यल्लब्धं तत्कालसीमा भवति, चन्द्रेण सह तस्य योगकाल इत्यर्थः, सा

च नव मुहूर्त्ताः सप्तविंशतिश्च सप्तपट्टिभागाः ९।^{२७}, आह च—“अभिइस्स चंदजोगो सत्तट्ठिं खण्डिए अहोरत्ते । भा-
 गाओ एक्कवीसं स होति अहिगा नव मुहुत्ता ॥ १ ॥” इति, [अभिजिति चन्द्रयोगः सप्तपट्ट्या खण्डितेऽहोरात्रे ।
 भागास्त्वेकविंशतिः स भवन्ति नवमुहूर्त्ताधिकाः ॥ १ ॥] क्षेत्रतः कालतस्तथा शंतभिपग्भरण्याद्राश्लेषास्वातिज्ये-
 ष्ठानां त्रयस्त्रिंशत्सप्तपट्टिभागास्तद्भागाद्धं च क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तस्यामेव सार्द्धत्रयस्त्रिंशति त्रिंशता गुणि-
 तायां १००५ सप्तपट्ट्या हतभागायां यल्लब्धं तदेपां कालसीमा, तच्च पञ्चदश मुहूर्त्ताः, आह च—“सयभिसया
 भरणीओ अद्दा अस्सेस साइ जेट्ठा य । एए छण्णक्खत्ता पन्नरसमुहुत्तसंजोगा ॥ १ ॥” इति [शतभिषक् भरणी
 आर्द्रा अश्लेषा स्वातिज्येष्ठा च । एतानि षड् नक्षत्राणि पञ्चदशमुहूर्त्तसंयोगानि ॥ १ ॥] तथोत्तरात्रयः पुनर्वसुरोहिणी-
 विशाखानां सप्तपट्टिभागानां शंतं तद्भागाद्धं च क्षेत्रसीमाविष्कम्भः भवति, तथा तस्मिन्नेव त्रिंशद्विंशते ३०१५
 तथैव हतभागे यल्लब्धं तदेपां कालसीमा भवति, सा च पञ्चचत्वारिंशन्मुहूर्त्ता इति, आह च—“तिन्नेव उत्तरांइ
 पुणवसुरोहिणी विसाहा य । एए छन्नक्खत्ता, पणयालंमुहुत्तसंजोगा ॥ १ ॥” इति [तिस्र एवोत्तराः पुनर्वसू रोहिणी
 विशाखा च । एतानि षड् नक्षत्राणि पञ्चचत्वारिंशन्मुहूर्त्तानि ॥ १ ॥] शेषाणां पञ्चदशानां नक्षत्राणां सप्तपट्टिरेव
 सप्तपट्टिभागानां क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तस्यां च तथैव गुणितायां २०१० हतभागायां च यल्लब्धं तत्काल-
 सीमा, तच्च त्रिंशन्मुहूर्त्ताः, आह च—“अवसेसा नक्खत्ता पन्नरसवि हुंति तीसइमुहुत्ता । चंदस्स तेहिं जोगो समा-

सओ एस वक्खामि ॥ १ ॥” [अवशेषाणि नक्षत्राणि पञ्चदशापि भवन्ति त्रिंशन्मुहूर्त्तानि चन्द्रस्य तैर्योगं समासत एव वक्ष्यामि ॥ १ ॥] एवं चैकस्य पण्णां २ पञ्चदशानां चेत्येवमष्टाविंशतेर्नक्षत्राणामष्टादश शतानि त्रिंशदधिकानि सप्तपष्टिभागानामेतदेव द्विगुणं पदपञ्चाशतो नक्षत्राणां भवति, तच्च सहस्रत्रयं पट् शतानि पष्ट्यधिकानि ३६६०६७॥ धायइसंडे णं दीवे अडसट्ठि चक्खवट्ठिविजया अडसट्ठि रायहाणीओ प०, उक्कोसए अडसट्ठि अरहंता समुप्पञ्जिसु वा ३ एवं चक्खवट्ठी वलदेवा वासुदेवा, पुक्खवरदीवट्ठे णं अडसट्ठि विजया एवं चैव जाव वासुदेवा, विमलस्स णं अरहओ अडसट्ठि सम- णसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था ॥ सूत्रं ६८ ॥

अथाष्टपष्टिस्थानके किञ्चिल्लिख्यते-‘धायइसंडे’इत्यादि, इह यदुक्तम् ‘एवं चक्खवट्ठी वलदेवा वासुदेव’ति तत्र यद्यपि चक्रवर्त्तिनां वासुदेवानां नैकदा अष्टपष्टिः सम्भवति यतो जघन्यतोऽप्येकैकस्मिन् महाविदेहे चतुर्णां २ तीर्थकरादीना- मवश्यं भावः स्थानाङ्गादिज्वभिहितः, न चैकक्षेत्रे चक्रवर्त्ती वासुदेवश्चैकदा भवतोऽतः अष्टपष्टिरेवोत्कर्षतश्चक्रव- र्त्तिनां वासुदेवानां चाष्टपष्ट्यां विजयेषु भवति तथापीह सूत्रे एकसमयेनेत्यविशेषणात् कालभेदभाविनां चक्रवर्त्त्या- दीनां विजयभेदेनाष्टपष्टिरविरुद्धा, अभिलप्यन्ते च जम्बूद्वीपप्रज्ञस्यां भारतकच्छाद्यभिलापेन चक्रवर्त्तिन इति ॥ ६८ ॥

समयखित्ते णं मंदरवज्जा एगूणसत्तरिं वासा वासधरपव्वया प० तं० णणीसं वासा तीसं वासहरा चत्तारि उसुयारा, मंदरस्स पव्व- यस्स पच्चिळ्मिळाओ चरभंताओ गोयमहीवस्स पच्चिळ्मिळे चरमंते एस णं एगूणसत्तरिं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, मोहणि-

अवआणं सत्तण्हं कम्मपगडीणं एगूणसत्तरिं उत्तरपगडीओ प० ॥ सूत्रं ६९ ॥

अथैकोनसप्ततिस्थानके किञ्चिद्विख्यते—‘समये’त्यादि, मंदरवर्जा—मेरुवर्जाः वर्षाणि च—भरतादिक्षेत्राणि वर्षधर-
पर्वताश्च—हिमवदादयस्तत्सीमाकारिणो वर्षधरपर्वताः समुदिता एकोनसप्ततिः प्रज्ञप्ताः, कथं?, पञ्चसु मेरुषु प्रति
वद्धानि सप्त सप्त भरतहैमवतादीनि पञ्चत्रिंशद्वर्षाणि तथा प्रतिमेरु पद पद हिमवदादयो वर्षधराखिंशत्तथा चत्वार
एवेषुकारा इति सर्वसंख्यैकोनसप्ततिरिति, ‘मंदरस्ये’त्यादि, लवणसमुद्रं पश्चिमायां दिशि द्वादश योजनसहस्राण्य-
वगाह्य द्वादशसहस्रमानः सुस्थिताभिधानस्य लवणसमुद्राधिपतेर्भवनेनालङ्कृतो गौतमद्वीपो नाम द्वीपोऽस्ति, तस्य च
पश्चिमान्तो मेरोः पश्चिमान्तादेकोनसप्ततिसहस्राणि भवन्ति, पञ्चचत्वारिंशतो जम्बूद्वीपसम्बन्धिनां द्वादशानामन्त-
रसम्बन्धिनां द्वादशानामेव द्वीपविष्कम्भसम्बन्धिनां च मीलनादिति । मोहनीयवर्जानां कर्मणामेकोनसप्ततिरुत्तरप्र-
कृतयो भवन्तीति, कथं?, ज्ञानावरणस्य पञ्च दर्शनावरणस्य नव वेदनीयस्य द्वे आयुषश्चतस्रो नाम्नो द्विचत्वारिंशदो-
त्रस्य द्वे अन्तरायस्य पञ्चेति ॥ ६९ ॥

समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वइक्कते सत्तरिएहिं राइंदिएहिं सेसेहिं वासावासं पज्जोसवेइ, पासे णं अरहा
पुरिसादाणीए सत्तरिं वासाइं बहुपडिपुन्नाइं सामन्नपरियागं पाउणिता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, वासुपुज्जे णं अरहा सत्तरिं धणूइं
उट्ठं उचत्तेणं होत्था, मोहणिजस्स णं कम्मस्स सत्तरिं सागरोवमकोडाकोडीओ अवाहुणिया कम्मट्ठिइं कम्मनिसेगे प०, माहि-

दस्स णं देविंदस्स देवरत्तो सत्तरिं सामाणियसाहस्सीओ प० ॥ सूत्रं ७० ॥

अथ सप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते—‘समणे’ इत्यादि, वर्षाणां—चतुर्मासप्रमाणस्य वर्षाकालस्य सविंशतिरात्रे-विंश-
तिदिवसाधिके मासे व्यतिक्रान्ते पञ्चाशति दिनेष्वतीतेष्वित्यर्थः सप्तत्यां च रात्रिदिनेषु शेषेषु भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यामि-
त्यर्थः, वर्षास्वावासो वर्षावासः-वर्षावस्थानं ‘पञ्जोसवेइ’त्ति परिवसति सर्वथा वासं करोति, पञ्चाशति प्राक्तनेषु दिव-
सेषु तथाविधवसत्यभावादिकारणे स्थानान्तरमप्याश्रयति भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यां तु वृक्षमूलादावपि निवसतीति हृदय-
मिति, ‘पुरिसादाणीय’त्ति पुरुषाणामादानीयः-उपादेयः पुरुषादानीयः ‘अवाहूणिया कम्मट्ठिइ कम्मणिसेगे
पणत्ते’त्ति इह किलात्मा अविशिष्टमेव कर्मपुद्गलोपादानं कृत्वा उत्तरकालं ज्ञानावरणीयादिकर्मणां स्वं स्वमवाधा-
कालं मुक्त्वा ज्ञानावरणीयादिप्रकृतिविभागतया अनाभोगिकेन वीर्येणोदयसहितं तद्वलिकं निषिञ्चति, उदययोग्यं
रचयतीत्यर्थः, अतो द्विविधा स्थितिः—कर्ममत्वापादनमात्ररूपा अनुभवरूपा च, यतः स्थितिः—अवस्थानं तेन भावे-
नाप्रच्यवनं, तत्र कर्ममत्वापादनरूपां तामधिकृत्य सप्ततिः सागरोपमकोटीकोट्यः, अनुभवरूपां त्वधिकृत्य सप्तवर्षस-
हस्रोनेति, तत्र ‘अवाहू’त्ति किमुक्तं भवति ?—बन्धावलिकाया आरभ्य यावत्सप्तवर्षसहस्राणि तावत्कर्म न बाधते,
नोदयं यातीत्यर्थः, ततोऽनन्तरसमये कर्मदलिकं पूर्वनिषिक्तं उदये प्रवेशयति, निषेको नाम ज्ञानावरणादिकर्ममद-
लिकस्यानुभवनार्थं रचना, तच्च प्रथमसमये बडुकं निषिञ्चति द्वितीयसमये विशेषहीनं तृतीयसमये विशेषहीनमेवं

यावदुत्कृष्टस्थितिकर्मदलिकं तावद्विशेषहीनं निषिञ्चति, तथा चोक्तम्—“मोत्तूण सगमबाहं पढमाँए ठिईए बहुतरं दव्वं । सेसे विसेसहीणं जावुक्कोसन्ति सव्वासिं ॥ १ ॥” इति [मुक्त्वा स्वकीयामवाधां प्रथमायां स्थितौ बहुतरं द्रव्यं । शेषायां विशेषहीनं यावदुत्कृष्टां सर्वासां ॥ १ ॥] ‘बाधृ लोडने’ बाधत इति बाधा कर्मण उदय-इत्यर्थः, न बाधा अत्राधा, अन्तरं कर्मोदयस्येत्यर्थः, तथा ऊनिका अवाधोनिका कर्मस्थितिः कर्मनिपेको भवतीत्येवमेके प्राहुः, अन्ये पुनराहुः—अवाधाकालेन-वर्षसहस्रसप्तकलक्षणेनोना कर्मस्थितिः—सप्तसहस्राधिकसप्ततिसागरोपमकोटाकोटीलक्षणा, कर्मनिपेको भवति, स च कियान्?, उच्यते—‘सत्तरिं सागरोवमकोडाकोडीओ’त्ति ॥ ७० ॥

चउत्थस्स णं चंदसंवच्छरस्स हेमंताणं एक्कसत्तरीए राइदिँएहिं वीइक्कंतेहिं सव्वाहिराओ मंडलाओ सूरिए आउडिं करेइ, वीरियप्पवायस्स णं पुव्वस्स एक्कसत्तरिं पाहुडा प०, अजिते णं अरहा एक्कसत्तरिं पुव्वसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे म-
वित्ता जाव पव्वइए, एवं सगरोवि राया चाउरंतचक्कवट्ठी एक्कसत्तरिं पुव्व जांव पव्वइएत्ति ॥ सूत्रं ७१ ॥

अथैकसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिख्यते—‘चउत्थस्से’त्यादि, इह भावार्थोऽयं-युगे हि पञ्च संवत्सरा भवन्ति, तत्राद्यौ चन्द्रसंवत्सरौ तृतीयोऽभिवर्द्धितसंवत्सरश्चतुर्थश्चन्द्रसंवत्सर एव, तत्र च एकोनत्रिंशता दिनानां द्वात्रिंशता च द्विपष्टिभागैर्दिनस्य चन्द्रमासो भवति, अयं च द्वादशगुणश्चन्द्रसंवत्सरो भवति, त्रयोदशगुणश्चायमेवाभिवर्द्धितो भवति, ततश्चन्द्रचन्द्राभिवर्द्धितलक्षणे संवत्सरत्रये दिनानां सहस्रं द्विनवतिः पदं द्विपष्टिभागा भवन्ति १०९२।६६२,

तथा आदित्यसंवत्सरे दिनानां शतत्रयं पदपष्टिश्च भवन्ति, तत्रितये च सहस्रमष्टनवत्यधिकं भवति, इह च किल
चन्द्रयुगमादित्ययुगं चापाढ्यामेकं पूर्यतेऽपरश्च श्रावणकृष्णप्रतिपदि आरभ्यते, एवं चादित्ययुगसंवत्सरत्रयोपेक्षया
चन्द्रयुगसंवत्सरत्रयं पञ्चभिर्दिनैः पदपञ्चाशता च दिनद्विपष्टिभागैरूनां भवतीतिकृत्वा आदित्ययुगसंवत्सरत्रयं श्राव-
णकृष्णपक्षस्य चन्द्रदिनपट्टके साधिके पूर्यते युगसंवत्सरत्रयं त्वापाढ्यां, ततश्च श्रावणकृष्णपक्षसप्तमदिनादारभ्य दक्षिणा-
यनेनादित्यश्चरन् चन्द्रयुगचतुर्थसंवत्सरस्य चतुर्थमासान्तभूतायामष्टादशोत्तरशततमदिनभूतायां कार्तिक्यां द्वादशो-
त्तरशततमे स्वकीयमण्डले चरति, ततश्चान्यान्येकसप्ततिर्मण्डलानि तावत्स्वेव दिनेषु मार्गशीर्षादीनां चतुर्णां हैमन्त-
मासानां सम्बन्धिषु चरति, ततो द्विसप्ततितमे दिने माघमासे बहुलपक्षत्रयोदशीलक्षणे सूर्ये आवृत्तिं करोति, दक्षि-
णायनान्निवृत्त्योत्तरायणेन चरतीत्यर्थः, उक्ता च ज्योतिष्करण्डके पञ्चसु युगसंवत्सरेषूत्तरायणतिथयः क्रमेणैवं यदुत-
“बहुलस्स सत्तमीए १ सूरौ सुद्धस्स तो चउत्थीए २ । बहुलस्स य पाडिवए ३ बहुलस्स य तेरसीदिवसे ४ ॥ १ ॥
सुद्धस्स य दसमीए ५ पवत्तए पंचमी उआउटी । एआ आउटीओ सवाओ माघमासंमि ॥ २ ॥” ति, दक्षिणायनदि-
नानि चैवं—“पढमा बहुलपडिवए १ बीया बहुलस्स तेरसी दिवसे २ । सुद्धस्स य दसमीए ३ बहुलस्स य सत्तमीए ४
उ ॥ १ ॥ सुद्धस्स चउत्थीए पवत्तए पंचमी उआउटी । एया आउटीओ सवाओ सावणे मासे ॥ २ ॥” ति । ‘वि-
रियपुबस्स’ति तृतीयपूर्वस्य ‘पाहुड’ति प्राभृतमधिकारविशेषः । ‘अजिए’इत्यादि, तस्य हि अष्टादश पूर्वलक्षाणि

कुमारत्वं त्रिपञ्चाशच्चैकपूर्वाङ्गाधिका राज्यमित्येकसप्ततिरिह च पूर्वाङ्गमधिकमल्पत्वान्न विवक्षितमिति ५, सगरो द्वि-
तीयश्चक्रवर्त्ती अजितस्वामिकालीनः ॥ ७१ ॥

चावत्तरे सुवन्नकुमारावाससयसहस्सा ५०, लवणस्स समुद्धस्स चावत्तरे नागसाहस्सीओ चाहिरियं वेलं धारंति, समणे भगवं
महावीरे चावत्तरे वासाइं सद्धानुयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, थेरे णं अयलभाया चावत्तरे वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता
सिद्धे जावप्पहीणे, अब्भितरपुकखरद्धे णं चावत्तरे चंदा पभासिसु ३ चावत्तरे स्सरिया तविसु वा ३, एगमेगस्स णं रत्तो चा-
उरंतचक्कवट्टिस्स चावत्तरिपुरवरसाहस्सीओ ५०, चावत्तरि कलाओ ५० तं०-लेहं १ गणियं २ रूवं ३ नट्टं ४ गीयं ५ वा-
इयं ६ सरगयं ७ पुक्खरगयं ८ समतालं ९ जूयं १० जणवायं ११ पोक्खचं १२ अट्ठावयं १३ दगमट्टियं १४ अन्नविही १५
पाणविही १६ वत्थविही १७ सयणविही १८ अज्जं १९ पेहेलियं २० मागहियं २१ गाहं २२ सिलेगं २३ गंधजुत्ति २४
मधुसित्थं २५ आभरणविही २६ तरुणीपडिकम्मं २७ इत्थीलक्खणं २८ पुरिसलक्खणं २९ हयलक्खणं ३० गयलक्खणं ३१
गोणलक्खणं ३२ कुक्कुडलक्खणं ३३ मिढयलक्खणं ३४ चक्कलक्खणं ३५ छत्तलक्खणं ३६ दंडलक्खणं ३७ असिल-
क्खणं ३८ मणिलक्खणं ३९ कागणिलक्खणं ४० चम्मलक्खणं ४१ चंदलक्खणं ४२ सूरचरियं ४३ राहुचरियं ४४ गहच-
रियं ४५ सोभागकरं ४६ दोभागकरं ४७ विजागयं ४८ मंतगयं ४९ रहस्सगयं ५० सभासं ५१ चारं ५२ पडिचारं ५३
बूहं ५४ पडिवूहं ५५ खंधावारमाणं ५६ नगरमाणं ५७ वत्थुमाणं ५८ खंधावारनिवेसं ५९ वत्थुनिवेसं ६० नगरनिवेसं ६१

ईसत्यं ६२ छरुप्पवायं ६३ आससिक्खं ६४ हत्थिसिक्खं ६५ धणुवेयं ६६ हिरण्णपागं सुवन्नं ६७ बा-
हुजुद्धं दंडजुद्धं मुट्ठिजुद्धं अट्ठिजुद्धं जुद्धं निजुद्धं जुद्धाई जुद्धं सुत्तखेडं ६८ नालियाखेडं वट्ठखेडं धम्मखेडं ६९ पत्तछेजं
कडगच्छेजं ७० सजीवं निजीवं ७१ सउणखं ७२ संमुच्छिमखहरापंचिदियतिरिक्खजोणियाणं उक्कोसेणं बावत्तरिं वासस-
हस्साई ठिई ५० ॥ सूत्रं ७२ ॥

अथ द्विसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते—सुवर्णकुमाराणां द्विसप्ततिर्लक्षाणि भवनानि, कथं?, दक्षिणनिकाये अ-
ष्टत्रिंशदुत्तरनिकाये तु चतुस्त्रिंशदिति, 'नागसाहस्सीओ'त्ति नागकुमारदेवसहस्राणि वेलां-पोडशसहस्रप्रमाणामुत्से-
धतो विष्कम्भतश्च दशसहस्रमानां लवणजलधिशिखां बाह्यां-धातकीखण्डद्वीपाभिमुखीं । महावीरो द्विसप्ततिवर्षाण्यायुः
पालयित्वा सिद्धः, कथं?, त्रिंशद्बृहस्थभावे द्वादश सार्द्धानि पक्षश्च छद्मस्थभावे देशोनानि त्रिंशत्केवलित्वे इति द्विस-
प्ततिः । 'अयलभाय'त्ति अचलो महावीरस्य नवमो गणधरः तस्यायुर्द्विसप्ततिवर्षाणि, कथं?, पद्चत्वारिंशद्बृहस्थत्वे
द्वादश छद्मस्थतायां चतुर्दश केवलित्वे इति । पुष्करार्द्धे द्विसप्ततिश्चन्द्राः, तत्रैकस्यां पङ्क्तौ पद्त्रिंशदन्यस्यां पङ्क्तौ च
तावन्त एवेति, 'बावत्तरिं कलाओ'त्ति कलाः विज्ञानानीत्यर्थः, ताश्च कलनीयभेदाद्विसप्ततिर्भवन्ति, तत्र लेखनं ले-
खोऽक्षरविन्यासः, तद्विषया कला-विज्ञानं लेख एवोच्यते एवं सर्वत्र, स च लेखो द्विधा—लिपिविषयभेदात्, तत्र
लिपिरष्टादशस्थानकोक्ता अथवा लाटादिदेशभेदतत्तथाविधविचित्रोपाधिभेदतो वाऽनेकविधेति, तथाहि—पञ्चबल्क-

काष्ठदन्तलोहताम्रजतादयो अक्षराणामाधारास्तथा लेखनोत्कीर्णनस्यूतव्यूतच्छिन्नभिन्नदग्धसङ्क्रान्तितोऽक्षराणि भव-
 न्तीति, विषयापेक्षयाप्यनेकधा-स्वामिश्रत्यपितृपुत्रगुरुशिष्यभार्यापतिशत्रुमित्रादीनां लेखविषयाणामप्यनेकत्वात्तथा-
 विधप्रयोजनभेदाच्च, अक्षरदोषाश्चेते-‘अतिकार्यमतिस्थौल्यं, वैषम्यं पङ्क्तिवक्रता । अतुल्यानां च सादृश्यमभागोऽव्य-
 वेपु च ॥ १ ॥’ इति, १ तथा गणितं-सङ्गानं सङ्कलिताद्यनेकभेदं पाटीप्रसिद्धं २ रूप्यं-लेप्यशिलासुवर्णमणिवस्त्रचि-
 त्रादिषु रूपनिर्माणं ३ नाट्यकला-भरतमार्गेच्छलिकं लास्यविधानमित्यादिभेदादष्टधा नाट्यग्रहणात् नृत्यकलापि
 गृहीता, सा च अभिनयिका अङ्गहारिका व्यायामिका चेति त्रिभेदा, स्वरूपं चात्र भरतशास्त्रादवसेयं ४ तथा गीत-
 कला, सा च निबन्धमार्गे-छलिकमार्गे-भिन्नमार्गेभेदात् त्रिधा, तत्र ‘सप्त स्वरास्त्रयो ग्रामा, मूर्च्छना एकविंशतिः । ताना-
 एकोनपञ्चाशत्, समाप्तं स्वरमण्डलम् ॥ १ ॥’ इयं च विशाखिलशास्त्रादवसेयेति, ५ ‘वाङ्मयं’ति वाद्यकला, सा च तत्त-
 विततशुषिरधनवाद्यानां चतुष्पञ्च(त्र्ये)कप्रकारतया त्रयोदशधा ६ इत्यादिकः कलाविभागो लौकिकशास्त्रेभ्योऽवसेयः,
 इह च द्विसप्ततिरिति कलासंख्योक्ता, बहुतराणि च सूत्रे तन्नामान्युपलभ्यन्ते, तत्र च कासांचित् कासुचिदन्तर्भा-
 वोऽवगन्तव्य इति ॥ ७२ ॥

हरिवासरमयवासयाओ णं जीवाओ तेवत्तरिं २ जोयणसहस्साइं नव य एगुत्तरे जोयणसए सत्तरस य एगूणवीसइभागे जौय-
 णस्स अद्धभागं च आयामेणं ५०, विजए णं बलदेवे तेवत्तरिं वाससयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे ॥ सूत्रं ७३ ॥

अथ त्रिसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते, 'हरिवासे'ति अत्र संवादगाथा—'एगुत्तरा नवसया तेवत्तरिमे (व) जो-
यणसहस्सा । जीवा सत्तरस कला य अद्धकला चेव हरिवासेसि' ॥ १ ॥ (७३९०१-१६६६) तथा विजयो-द्वितीयो
चलदेवस्तस्येह त्रिसप्ततिर्वर्षलक्षणायुरुक्तमावश्यके तु पञ्चसप्ततिरितीदमपि मतान्तरमेव ॥ ७३ ॥

धेरे णं अग्निमूर्ई गणहरे चोवत्तरिं वासाइ सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, निसहाओ णं वासहरपव्वयाओ तिगिच्छिओ
णं दहाओ सीतोयामहानदीओ चोवत्तरिं जोयणसयाइं साहियाइं उत्तराहिमुही पवहिता वइरामयाए जिन्धियाए चउजोयणा-
यामाए पन्नासजोयणविक्खंभाए वइरतले कुंडे महया घडुमुहपवत्तिणं गुत्तावलिहारसंठाणसंठिणं पवाएणं महया सदेणं पवडइ,
एवं सीतावि दक्खिणाहिमुही भाणियव्वा, चउत्थवआसु छसु पुढवीसु चोवत्तरिं नरयावाससयसहस्सा ५० ॥ सूत्रं ७४ ॥

अथ चतुःसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिख्यते, तत्राग्निभूतिरिति महावीरस्य द्वितीयो गणधरः—गणनायकः तस्येह
चतुःसप्ततिवर्षाण्यायुः, अत्र चायं विभागः—पद्चत्वारिंशद्वर्षाणि गृहस्थपर्यायः द्वादश छद्मस्थपर्यायः षोडश केवल-
पर्याय इति, 'निसहाओ णं'मित्यादि अस्य भावार्थः—किल निपधवर्षधरस्य विष्कम्भो योजनानां षोडश सहस्राणि
अष्टौ शतानि द्विचत्वारिंशत् कलाद्वयं चेति, तस्य च मध्यभागे तिगिच्छिमहाद्दः सहस्रद्वयविष्कम्भश्चतुःसहस्रायामः
तदेवं पर्वतविष्कम्भभार्द्धस्य ह्रदविष्कम्भभार्द्धेन न्यूनतायां सीतोदाया महानद्याः पर्वतस्योपरि चतुःसप्ततिशतान्येकविं-
शत्यधिकानि कला चैकेत्येवं प्रवाहो भवति 'वइरामयाए जिन्धियाए'ति वज्रमय्या जिद्धिकया प्रणालस्थमकरमुख-

जिह्विकया चतुर्योजनदीर्घया पञ्चाशद्योजनचिष्कम्भया 'वइरतले कुण्डे'त्ति निपधपर्वतस्याधोवर्त्तिनि वज्रभूमिके अ-
 शीत्यधिकचतुर्योजनशतायामचिष्कम्भे दशयोजनावगाहे सीतोदादेवीभवनाध्यासितमस्तकेन तद्वीपेनालङ्कृतमध्यभागे
 सीतोदाप्रपातहृदे 'महय'त्ति महाप्रमाणेन यत्पुनः 'दुहओ'त्ति क्वचित् दृश्यते तदपपाठ इति मन्यते 'घडमुहपव-
 त्तिण्ण'त्ति घटमुखेनैव-कलशवदनेनैव प्रवर्त्तितः-प्रेरितो घटमुखप्रवर्त्तितस्तेन मुक्तावलीनां-मुक्ताफलशरीराणां स-
 म्वन्धी हारस्तस्य यत्संस्थानं तेन संस्थितो यस्तेन प्रपातः-पर्वतात्प्रपतज्जलसमूहस्तेन महाशब्देन-महाध्वनिना प्रप-
 तति, एवं सीतापि, नवरं नीलवद्वर्पधराक्षिणाभिमुखी प्रपततीति, 'चउत्थवज्जे'त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिंशत् द्विती-
 यायां पञ्चविंशतिः तृतीयायां पञ्चदश पञ्चम्यां त्रीणि लक्षाणि पष्ठ्यां पञ्चोनं लक्षं सप्तम्यां पञ्चेत्येतानि मीलितानि
 चतुःसप्ततिर्भवति ॥ ७४ ॥

सुविहिस्स णं पुण्णदंतस्स अरहओ पन्नत्तरि जिणसया होत्था, सीतले णं अरहा पन्नत्तरि पुव्वसहस्साइ अगारवासमज्जे व-
 सित्ता मुंडे भवित्ता जाव पव्वइए, संती णं अरहा पन्नत्तरिवाससहस्साइ अगारवासमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगा-
 रियं पव्वइए ॥ सूत्रं ७५ ॥

अथ पञ्चसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते 'सुविधेः' नवमतीर्थकरस्य नामान्तरतः पुष्पदन्तस्येति, तथा शीतलस्य
 पञ्चसप्ततिः पूर्वसहस्राणि गृहवासे, कथं?, पञ्चविंशतिः कुमारत्वे पञ्चाशच्च राज्य इति, तथा शान्तिः पञ्चसप्ततिवर्ष-

सहस्राणि गृहवासमभ्युष्य प्रव्रजितः, कथं?, पञ्चविंशतिः कुमारत्वे पञ्चविंशतिश्चक्रवर्त्तित्वे इति ॥ ७५ ॥

छावत्तरि विज्जुकुमारावाससयसहस्सा ५०, एवं—'दीवदिसाउदहीणं विज्जुकुमारिदयणियमगीणं । छण्हपि जुगलयाणं वावत्तरि सयसहस्साइं ॥ सूत्रं ७६ ॥

अथ पद्मसप्ततिस्थानके लिख्यते किञ्चित्-तत्र विद्युत्कुमाराणां भवनावासलक्ष्याणि दक्षिणस्यां चत्वारिंशदुत्तरस्यां तु पद्मत्रिंशदिति पद्मसप्ततिरिति, 'एवं'मिति इदमेव भवनमानं शेषाणां द्वीपकुमारादिभवनपतिनिकायानां, इहार्थे गाथा—'दीवे'त्यादि 'युगलाना'मिति-दक्षिणोत्तरनिकायभेदेन युगलं, निकाये निकाये भवतीति, ॥ ७६ ॥

भरहे राया चाउरंतचक्कवट्ठी सत्तहत्तरिं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्जे वसित्ता महारायाभिसेयं संपत्ते, अद्गवंसाओ णं सत्तहत्तरि रायाणो मुंडे जाव पव्वइया, गहत्तोयतुसियाणं देवाणं सत्तहत्तरिं देवसहस्सपरिवारा ५०, एगमेगे णं मुहुत्ते सत्तहत्तरिं लवे लवगेणं ५० ॥ सूत्रं ७७ ॥

अथ सप्तसप्ततिस्थानके विव्रियते किञ्चित्-तत्र भरतचक्रवर्त्ती ऋषभस्वामिनः पद्मसु पूर्वलक्षेण्वतीतेषु जातरुयशीतितमे च तत्रातीते भगवति च प्रव्रजिते राजा संबुत्तः, ततश्च त्र्यशीत्याः पद्मसु निष्कर्षितेषु सप्तसप्ततिस्तस्य कुमारवासो भवतीति, अद्गवंशः—अद्गराजसन्तानस्तस्य सम्बन्धिनः सप्तसप्तती राजानः प्रव्रजिताः 'गहत्तोये'त्यादि ब्रह्म-

लोकस्याधोवर्त्तिनीन्वष्टासु कृष्णराजिष्वष्टौ सारस्वतादयो लोकान्तिकाभिधाना देवनिकाया भवन्ति, तत्र गर्ह्यतो-
यानां तुपितानां च देवानामुभयपरिवारसंख्यामीलेनेन सप्तसप्ततिर्देवसहस्राणि परिवारः प्रज्ञप्तानीति, तथैकैको
मुहूर्तः सप्तसप्ततिर्लवान् लवाग्रेण-लवपरिमाणेन प्रज्ञप्तः, कथं?, उच्यते, 'हृष्टस्स अनवगहृष्टस्स, निरुवकिहृष्टस्स जंतुणो ।
एगे ऊसासनीसासे, एस पाणुत्ति बुचई ॥ १ ॥ सत्त पाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे । लवाणं सत्तहत्तरिए,
एस मुहुत्ते वियाहिए ॥ २ ॥' त्ति, [हृष्टस्यानवगलनस्य निरुपक्लिष्टस्य जन्तोः । एक उच्छ्वासनिःश्वास एव प्राण इति
उच्यते ॥ १ ॥ सप्त प्राणास्ते स्लोकः सप्त स्लोकास्ते लवः । लवानां सप्तसप्तत्या एव मुहूर्त्तो व्याख्यातः ॥ २ ॥] ॥७७॥

सकस्स णं देविदस्स देवरत्तो वेसमणे महाराया अट्टहत्तरीए सुवन्नकुमारदीवकुमारावाससयसहस्साणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं
भाट्ठित्तं महारायत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ, धेरे णं अकंपिए अट्टहत्तरिं वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिद्धे
जावप्पहीणे, उत्तरायणनियेद्वे णं सूरिए पढमाओ मंडलाओ एगूणचत्तालीसइमे मंडले अट्टहत्तरिं एगसट्ठिमाए दिवसखेत्तस्स नि-
बुद्धेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिबुद्धेत्ता णं चारं चरइ, एवं दक्खिणायणनियेद्वेवि ॥ सूत्रं ७८ ॥

अथाष्टसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिख्यते, 'सकस्से'त्यादि, 'वेसमणे महाराय'त्ति सोमयमवरुणवैश्रमणाभिधानानां लो-
कपालानां चतुर्थं उत्तरदिक्पालः, स हि वैश्रमणदेवनिकायिकानां सुपर्णकुमारदेवदेवीनां द्वीपकुमारदेवदेवीनां व्यन्तर-
व्यन्तरीणां चाधिपत्यं करोति, तदाधिपत्याच तन्निवासानामप्याधिपत्यमसौ करोतीत्युच्यते, 'अष्टसप्तत्याः सुवर्णकु-

मारद्वीपकुमारावासशतसहस्राणांमिति, तत्र सुवर्णकुमाराणा दक्षिणस्यामष्टत्रिंशद्भवनलक्षाणि द्वीपकुमाराणां च
 चत्वारिंशदित्येवमष्टसप्ततिरिति, द्वीपकुमाराधिपत्यमेतस्य भगवत्यां न दृश्यते, इह तूक्तमिति मतान्तरमिदम्, 'आ-
 हेवच'ति आधिपत्यम्-अधिपतिकर्म 'पोरेवच'ति पुरोवर्त्तित्वं अग्रगामित्वमित्यर्थः, 'भट्टित्त'ति भर्तृत्वं-पोषकत्वं 'सा-
 मित्त'ति स्वामित्वं-स्वामिभावं 'महारायत्त'ति. महाराजत्वं लोकपालत्वमित्यर्थः, 'आणार्ईसरसेणावच'ति आज्ञाप्र-
 धानसेनानायकत्वं 'कारेमाणे'ति अनुनायकैः सेवकानां कारयन् 'पालेमाणे'ति आत्मनापि पालयन् 'विहरइ'ति
 आस्ते । अकम्पितः स्थविरो महावीरस्याष्टमो गणधरस्तस्य चाष्टसप्ततिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं?, गृहस्थपर्याये अष्टच-
 त्वारिंशत् छद्मस्थपर्याये नव केवलपर्याये चैकविंशतिरिति । 'उत्तरायणनियट्टेण'ति उत्तरायणाद्-उत्तरदिग्गमनान्नि-
 वृत्तः उत्तरायणनिवृत्तः, प्रारब्धदक्षिणायन इत्यर्थः 'सूरि'ति आदित्यः 'पढमाओ मंडलाओ'ति दक्षिणां दिशं
 गच्छतो रवेर्यत्रथमं तस्मात् न तु सर्वाभ्यन्तरसूर्यमार्गात् 'एकूणचत्तालीसइमे'ति एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले दक्षि-
 णायनप्रथममण्डलोपेक्षया सर्वाभ्यन्तरमण्डलोपेक्षया तु चत्वारिंशे 'अट्टहत्तरि'ति अष्टसप्ततिः 'एगसट्टिभाए'ति
 मुहूर्त्तस्यैकपट्टिभागान् 'दिवसखेत्तस्स'ति दिवसलक्षणस्य क्षेत्रस्य दिवसस्यैवेत्यर्थः, 'निवुहुत्त'ति निवर्ष्य ह्यपयित्वे-
 त्यर्थः, तथा 'रयणिखेत्तस्स'ति रजन्या एव 'अभिनिवुहुत्त'ति अभिनिवर्द्धं च वर्द्धयित्वेत्यर्थः, 'चारं चरइ'ति भ्राम्यती-
 त्यर्थः, भावार्थोऽस्यैव चन्द्रप्रज्ञसिवाक्यैरुपदर्श्यते-जम्बूद्वीपे यदैतौ सूर्यौ सर्वाभ्यन्तरमण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरतस्तदा

नवनवतियोजनसहस्राणि षट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतान्यन्योऽन्यमन्तरं कृत्वा चरतः, एतच्च जम्बूद्वीपेऽशी-
त्युत्तरं योजनशतं प्रविश्याभ्यन्तरं मण्डलं भवति एतस्मिंश्च द्विगुणे जंबूद्वीपप्रमाणादपकर्षिते यथोक्तमन्तरं भवतीति,
तथा तत्र तयोश्चरतोरुत्कृष्टोऽष्टादशमुहूर्त्तो दिवसो भवति जघन्यका च द्वादशमुहूर्त्तो रात्रिर्भवति, ततोऽभ्यन्तरम-
ण्डलान्निष्क्रम्य प्रथमेऽहोरात्रेऽभ्यन्तरानन्तरं मण्डलमुपसङ्क्रम्य यदा चारं चरतस्तदा नवनवतियोजनसहस्राणि
षट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि पञ्चत्रिंशच्च एकषष्टिभागा योजनस्यान्तरं कृत्वा चारं चरतः, तदा चाष्टादश-
मुहूर्त्तो दिवसो भवति द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकपष्टिभागाभ्यां न्यूनः, द्वादशमुहूर्त्तो च रात्रिर्भवति द्वाभ्यां मुहूर्त्तैकपष्टिभागा-
भ्यामधिकेति, एवं दक्षिणायनस्य द्वितीयादिषु मण्डलेष्वहोरात्रेषु चान्योऽन्यान्तरप्रमाणस्य पञ्चभिः पञ्चभिर्योजनैः
पञ्चत्रिंशता चैकपष्टिभागैर्योजनस्य वृद्धिर्वाच्या, द्वाभ्यां द्वाभ्यां च मुहूर्त्तैकपष्टिभागाभ्यां दिनहानी रात्रिवृद्धिश्चेति,
एवं च एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले सूर्ययोरन्तरं नवनवतिः सहस्राण्यष्टशतानि सप्तपञ्चाशच्च योजनानां त्रयोविंश-
तिश्चैकपष्टिभागाः, दिनप्रमाणं चाष्टादशानां मुहूर्त्तानां मध्यादेकपष्टिभागानामष्टसत्यां पातितायां षोडश मुहूर्त्तोश्च-
तुश्चत्वारिंशच्चैकपष्टिभागा मुहूर्त्तस्य, रात्रेस्त्वष्टसत्यां क्षिप्तायां त्रयोदश मुहूर्त्तोः सप्तदशैकषष्टिभागाश्चेति, एवं 'दक्षिण-
णायननियेष्टे'ति यथोत्तरायणनिवृत्त एकोनचत्वारिंशत्तमे मण्डले अष्टसप्ततिमेकपष्टिभागान् हापयति वर्द्धयति च,
एवं दक्षिणायननिवृत्तोऽपि सूर्यस्तान् हापयति वर्द्धयति च, केवलं दक्षिणायने दिनभागान् हापयति रात्रिभागांश्च

वर्द्धयति इह तु दिनभागान् वर्द्धयति रात्रिभागाश्च हापयति ॥ ७८ ॥

वलयासुहस्स णं पायालस्स हिट्ठिहाओ चरमंताओ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए हेट्ठिहे चरमंते एस णं एगूणासिं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं केउस्सवि जूयस्सवि ईसरस्सवि, छट्ठीए पुढवीए बहुगज्जेदेसभायाओ छट्ठस्स घणोदहिस्स हेट्ठिहे चरमंते एस णं एगूणासीति जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, जम्बुदीवस्स णं दीवस्स चारस्स य वारस्स य एस णं एगूणासीइं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ॥ ७९ ॥

अथैकोनाशीतितमे स्थानके किञ्चिद्विख्यते, तत्र 'वलयासुहस्स'ति वडवामुखाभिधानस्य पूर्वदिग्व्यवस्थितस्य 'पायालस्स'ति महापातालकलशस्याधस्तनचरमान्ताद्रत्नप्रभापृथ्वीचरमान्त एकोनाशीत्या(तौ)सहस्रेषु भवति, कथं ? रत्नप्रभा हि अशीतिसहस्राधिकं योजनानां लक्षं वाहल्यतो भवति, तस्यार्धकं समुद्रावगाहसहस्रं परिहृत्याधोलक्षप्रमाणावगाहो वलयासुखपातालकलशो भवति, ततस्तचरमान्तात् पृथिवीचरमान्तो यथोक्तान्तरमेव भवति, एवमन्येऽपि त्रयो वाच्या इति, 'छट्ठीए' इत्यादि, अस्य भावार्थः—पष्ठपृथिवी हि वाहल्यतो योजनानां लक्षं षोडश सहस्राणि च भवति, घनोदधयस्तु यद्यपि सप्तापि प्रत्येकं विंशतिसहस्राणि स्युस्तथाप्येतस्य ग्रन्थस्य मतेन पष्ठ्यामसावेकविंशतिः संभाव्यते, तदेवं पष्ठपृथिवीवाहल्याद्धमष्टपञ्चाशत् घनोदधिप्रमाणं चैकविंशतिरित्येवमेकोनाशीतिर्भवति, ग्रन्थान्तरमतेन तु सर्वघनोदधीनां विंशतियोजनसहस्रवाहल्यत्वात्पञ्चमीमाश्रित्येदं सूत्रमवसेयं, यतस्तद्वाहल्य-

मष्टादशोत्तरं लक्षमुक्तं, यत आह—“पठमासीइ सहस्सा १ वत्तीसा २ अट्टवीस ३ वीसा य ४ । अट्टार ५ सोल ६ अट्ट
य ७ सहस्स लखोवरिं कुज्जा ॥ १ ॥” इति [प्रथमाऽशीतिः सहस्राणि द्वात्रिंशत् अष्टाविंशतिर्विंशतिश्च । अष्टादश
पोडशाष्टौ सहस्राणि लक्षस्योपरि कुर्यात् ॥१॥] अथवा षष्ठ्याः सहस्राधिकोऽपि मध्यभागो विवक्षितः, एवमर्थसू-
चकत्वाद्बहुशब्दस्येति, तथा जम्बूद्वीपस्य जगत्याश्चत्वारि द्वाराणि विजयवैजयन्तजयन्तापराजिताभिधानानि चतुश्च-
तुर्योजनविष्कम्भानि गन्धूतपृथुलद्वारशाखानि क्रमेण पूर्वोदिषु दिक्षु भवन्ति, तेषां च द्वारस्य च द्वारस्य चान्योऽन्य-
मित्यर्थः, ‘एस णं’ति एतदेकोनाशीतियोजनसहस्राणि सातिरेकाणीत्येवंलक्षणमवाधया—व्यवधानरूपमि-
त्यर्थान्तरं प्रज्ञप्तं, कथं ? जम्बूद्वीपपरिधेः ३१६२२७ योजनानि क्रोशाः ३ धनूषि १२८ अङ्गुलानि १३ सार्द्धानी-
त्येवंलक्षणस्यापकर्पितद्वारद्वारशाखाविष्कम्भस्य चतुर्विभक्त्यैवंफलत्वादिति ॥ ७९ ॥

सेञ्जसे णं अरहा असीइं धणूइं उट्ठं उच्चतेणं होत्था, ति विट्ठे णं वासुदेवे असीइं धणूइं उट्ठं उच्चतेणं होत्था, अयले णं बल-
देवे असीइं धणूइं उट्ठं उच्चतेणं होत्था, ति विट्ठे णं वासुदेवे असीइवाससयसहस्साइं महाराया होत्था, आउचहुले णं कण्डे अ-
सीइजोयणसहस्साइं बाहल्लेणं प०, ईसाणस्स देविंदस्स देवरत्तो असीइं सामाणियसाहस्सीओ प०, जम्बुद्वीवे णं दीवे असीउत्तरं
जोयणसयं ओगाहेत्ता सूरिए उत्तरकट्ठोवगए पढमं उदयं करेइ ॥ सुत्रं ८० ॥

अथाशीतितमस्थानके किञ्चिल्लिख्यते—श्रेयांसः—एकादशो जिनः, त्रिपृष्ठः श्रेयांसजिनकालभावी प्रथमवासुदेवः,

अचलः-प्रथमवलदेवः, तथा त्रिपृष्ठवासुदेवस्य चतुरशीतिवर्षलक्षाणि सर्वायुरिति, चत्वारि लक्षाणि कुमारत्वे शेषं तु महाराज्ये इति । 'आउचहु' इत्यादि, किल रत्नप्रभाया अशीत्युत्तरयोजनलक्षबाहल्यायास्त्रीणि काण्डानि भवन्ति, तत्र प्रथमं रत्नकाण्डं षोडशविधरत्नमयं षोडशसहस्रबाहल्यं द्वितीयं पङ्क्तिकाण्डं चतुरशीतिसहस्रमानं तृतीयमब्वहुलकाण्डमशीतिर्योजनसहस्राणीति, 'जम्बुद्वीवे ण'मित्यादि, 'ओगाहित्त'त्ति प्रविश्य 'उत्तरकट्टोवगय'त्ति उत्तरां काष्ठां दिशसुपगतः उत्तरकाष्ठोपगतः प्रथममुदयं करोति, सर्वाभ्यन्तरमण्डले उदेतीत्यर्थः ॥ ८० ॥

नवनवमिया णं भिक्खुपडिमा एक्कासीइ राइदिएहिं चउहि य पंचुत्तरेहिं अहासुत्तं जाव आराहिया, कुंथुस्स णं अरहओ एक्कासीत्ति मणपञ्चवणाणिसया होत्था, विवाहपन्नत्तीए एकासीत्ति महाजुम्मसया ५० ॥ सूत्रं ८१ ॥

अथैकाशीतिस्थानके किञ्चिदुच्यते-'नवनवमिके'ति नव नवमानि दिनानि यस्यां सा नवनवमिका भवति च नवसु नवकेषु नव नवमदिनानि, तस्यां च भिक्षुप्रतिभायामेकाशीती रात्रिदिनानि भवन्ति, एवं नवानां नवकानामेकाशीतिरूपत्वात्, तथा प्रथमे नवके प्रतिदिनमेकैका भिक्षा एवमेकोत्तरया वृद्ध्या नवमे नवके नव नवेति सर्वासां पिण्डने चत्वारि पञ्चोत्तराणि भिक्षाशतानि भवन्तीत्यत उक्तं 'चउहि ये'त्यादि, इह च भिक्षाशब्देन दत्तिरभिप्रेता 'अहासुत्तं'ति यथासूत्रं-सूत्रानतिक्रमण 'जाव'त्तिकरणाद्यथाकल्पं यथामार्गं यथातत्त्वं सम्यक्कायेन स्पृष्टा पालिता शोभिता तीरिता कीर्त्तिता आज्ञयाऽऽराधितेति द्रष्टव्यं 'विवाहपन्नत्तीए'त्ति व्याख्याप्रज्ञप्त्यामेकाशीतिर्महायुग्मशतानि

प्रज्ञप्तानि, इह च शतशब्देनाध्ययनान्युच्यन्ते, तानि कृतयुग्मादिलक्षणराशिविशेषविचाररूपाणि अत्रान्तराध्ययनस्व-
भावानि तदवगमावगम्यानीति ॥ ८१ ॥

जम्बूद्वीवे दीवे वासीयं मण्डलसयं जं सूरि ए दुम्बुत्तो संकमित्ता णं चारं चरइ तं०—निक्खममाणे य पविसमाणे य, समणे भगवं
महावीरे वासीए राइदिएहिं वीइक्केतेहिं गम्भाओ गब्भं साहरिए, महाहिमवतस्स णं वासहरपव्वयस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ सो-
गंधियस्स कंडस्स हेडिल्ले चरमंते एस णं वासीइं जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं रुप्पिस्सवि ॥ सूत्रं ८२ ॥

अथ द्व्यशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, अत्र जम्बूद्वीपे द्व्यशीत्यधिकं मण्डलशतं—सूर्यस्य मार्गशतं तद्भवतीति
वाक्यशेषः, किंभूतं?—यत् सूर्यो द्विकृत्वो—द्वौ वारौ सङ्क्रम्य—प्रविश्य चारं चरति, तद्यथा—निष्क्रामंश्च जम्बूद्वीपात्
प्रविशंश्च जम्बूद्वीप एवेति, अयमत्र भावार्थः—किल चतुरशीत्यधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वाभ्यन्तरे सर्वबाह्ये
सकृदेव सङ्क्रामति शेषाणि तु द्वौ वाराविति, इह च द्व्यशीतिविवक्षयैवेदं द्व्यशीतिस्थानकेऽधीतमिति भावनीयं,
यद्यपि जम्बूद्वीपे पञ्चपष्टिरेव मण्डलानां भवति तथापि जम्बूद्वीपादिकसूर्यचारविषयत्वाच्छेषाण्यपि जम्बूद्वीपेन
विशेषितानीति, 'समणे' इत्यादि आपाढस्य शुक्लपक्षपष्ठ्या आरभ्य द्यशीत्यां रात्रिन्दिवेश्यतिक्रान्तेषु त्र्यशीतितमे
वर्त्तमाने अथयुजः कृष्णत्रयोदश्यामित्यर्थः, गर्भात्—गर्भाशयाद्देवानंदानां ब्राह्मणीकुक्षित इत्यर्थः गर्भ—त्रिशलाभिधान-
क्षत्रियाकुक्षिं संहतो—नीतो देवेन्द्रवचनकारिणा हरिणगेमेष्वभिधानदेवेनेति, इदं च सूत्रं द्यशीतिरात्रिन्दिवान्यधिकृत्य

द्व्यशीतिस्थानकेऽधीयते, त्र्यशीतितमं रात्रिन्दिवमाश्रित्य तु त्र्यशीतितमस्थानके इति, 'महाहिमवतस्से'त्यादि महा-
हिमवतो द्वितीयवर्षधरपर्वतस्य योजनशतद्वयोच्छ्रितस्य 'उपरिष्ठाओ'त्ति उपरिमाचरमान्तात् सौगन्धिककाण्डस्याधस्त-
नश्चरमान्तो द्व्यशीतिर्योजनशतानि, कथं ? , रत्नप्रभापृथिव्यां हि त्रीणि काण्डानि—स्वरकाण्डं पङ्ककाण्डमम्बहुलकाण्डं
चेति, तत्र प्रथमं काण्डं षोडशविधं, तद्यथा—रत्नकाण्डं १ चक्रकाण्डं २ एवं वैदूर्ध्वं ३ लोहिताक्ष ४ मसारगह्व ५
हंसगर्भं ६ पुलक ७ सौगन्धिक ८ ज्योतीरस ९ अञ्जन १० अञ्जनपुलक ११ रजत १२ जातरूप १३ अङ्क १४ स्फ-
टिक १५ रिष्टकाण्डं चेति १६, एतानि च प्रत्येकं सहस्रप्रमाणानि, ततश्च सौगन्धिककाण्डस्याष्टमत्वादशीतिशतानि
द्वे च शते महाहिमवदुच्छ्रय इत्येवं द्व्यशीतिशतानि इति, एवं रुक्मिणोऽपि पञ्चमवर्षधरस्य वान्यं, महाहिमवत्समा-
नोच्छ्रयत्वात्तस्येति ॥ ८२ ॥

समणे भगवं महावीरे वासीहरांदिर्एहिं वीइक्कंतेहिं तेयासीइमे राइंदिए वट्टमाणे गब्बाओ गब्भं साहरिए, सीयलस्स णं अर-
हओ तेसीई गणा तेसीई गणहरा होत्था, अरे णं मंडियपुत्ते तेसीइं वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, उसभे णं अ-
रहा कोसलिए तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अणारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता णं जाव पव्वइए, भरेहे णं राया चाउरंतचक्कवट्ठी तेसीइं
पुव्वसयसहस्साइं अणारमज्जे वसित्ता जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिसी ॥ सूत्रं ८३ ॥
अथ त्र्यशीतितमस्थानके किमपि लिख्यते—इह शीतलजिनस्य त्र्यशीतिर्गणाः त्र्यशीतिर्गणधरा उक्ता आवश्यके

त्वेकाशीतिरिति मतान्तरमिदमिति, तथा स्थविरो मण्डितपुत्रो—महावीरस्य षष्ठो गणधरः तस्य च त्र्यशीतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं?, त्रियञ्चाशद्वहस्थपर्याये चतुर्दश छन्नस्थपर्याये षोडश केवलित्वे इत्येवं त्र्यशीतिरिति, तथा 'कोसलि'ति कोशलदेशे भवः कौशलिकः 'तेसीइ'ति विंशतिः पूर्वलक्षाणि कुमारत्वे त्रिपष्टिः राज्ये इत्येवं त्र्यशीतिः, तथा भरत-
श्चक्रवर्त्ती सप्तसप्ततिः पूर्वलक्षाणि कुमारत्वे पट् चक्रवर्त्तित्वे इत्येवं त्र्यशीतिमगारवासमध्युष्य जिनो जातः—राज्यावस्थ-
स्यैव रागादिक्षयात्केवली—संपूर्णासहायविशुद्धज्ञानादित्रययोगात् सर्वज्ञो विशेषवोधात् सर्वभावदर्शी सामान्यवोधात्ततः
पूर्वलक्षं प्रब्रज्याग्रहणपूर्वकं केवलित्वेन विहृत्य सिद्ध इति ॥ ८३ ॥

चउरासीइ निरयावाससयसहस्सा प०, उसमे णं अरहा कोसलिए चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, एवं भरहो बाहुवली बंभी सुंदरी, सिजंसे णं अरहा चउरासीइं वाससयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्प-
हीणे, तिविट्ठे णं वासुदेवे चउरासीइं वाससयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता अप्पइट्ठाणे नरए नेरइयत्ताए उववन्नो, सक्कस्स णं देविदस्स देवरन्नो चउरासीइं सामाणियसाहस्सीओ प०, सव्वेवि णं बाहिरया मंदरा चउरासीइं २ जोयणसहस्साइं उट्ठं उच्च-
त्तेणं प०, सव्वेवि णं अजणगपव्वया चउरासीइं २ जोयणसहस्साइं उट्ठं उच्चत्तेणं पन्नत्ता, हरिवासरम्मयवासियाणं जीवाणं धणु-
पिट्ठा चउरासीं जोयणसहस्साइं सोलस जोयणाइं चत्तारि य भागा जोयणस्स परिकव्वेवेणं प०, पंकवहुलस्स णं कण्डस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ हेट्ठिल्ले चरमंते एस णं चोरासीइ जोयणसयसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, विवाहपन्नत्तीए णं भगव-

तीए चउरासीइं पयसहस्सा पदगेणं प०, चोरासीइ नागकुमारावासयसहस्सा प०, चोरासीइ पइन्नगसहस्साइं प०, चोरा-
सीइं जोणिप्पमुहसयसहस्सा प०, पुव्वाइयाणं सीसपहेलियापञ्चवसाणणं सट्ठाणट्ठाणंतराणं चोरासीए गुणकारे प०, उसभस्स
णं अरहजो चउरासीइ समणसाहस्सीओ होत्था, सव्वेवि चउरासीइ विमाणावासयसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं
च विमाणा भवंतीति मक्खायं ॥ सूत्रं ८४ ॥

चतुरशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, चतुरशीतिर्नरकलक्षणमुना विभागेन—‘तीसा य ३० पण्णवीसा २० पणरस
१५ दसेव ९ तिन्नि य ३ हवंति । पञ्चूणसयसहस्सं १ पंचेव ५ अनुत्तरा निरया ॥ १ ॥’ इति, श्रेयांसः—एकादश-
सिद्धः, तथा ‘तिविट्ठु’त्ति प्रथमवासुदेवः श्रेयांसजिनकालभावीति अप्रतिष्ठानो नरकः—सप्तमपृथिव्या पञ्चानां मध्यम
इति, तथा ‘सामाणिय’त्ति समानर्द्धयः तथा ‘वाहिरयं’ति जम्बूद्वीपकमेरुव्यतिरिक्ताश्चत्वारो मन्दराश्चतुरशीतिः
सहस्राणि प्रज्ञप्ताः ‘अंजणगपवय’त्ति जम्बूद्वीपादष्टमे नन्दीश्वराभिधाने द्वीपे चक्रवालविष्कम्भमध्यभागे पूर्वादितु
दिक्षु चत्वारोऽञ्जनरत्नमया अञ्जनकर्पवताः, ‘हरिवासे’त्यादि ‘चत्तारि य भागा जोयणस्स’त्ति एकोनविंशतिर्भागाः,
इहार्थे गाथाद्ध—‘धणुपिट्ठकलचउकं चुलसीइसहस्स सोलसहिय’त्ति [८४०१६^४,] तथा पङ्कवडुलं काण्डं द्वितीयं
तस्य च वाहल्यं चतुरशीतिः सहस्राणीति यथोक्तः सूत्रार्थ इति, तथा व्याख्याप्रज्ञप्त्यां—भगवत्यां चतुरशीतिः

पदसहस्राणि पदात्रेण-पदपरिमाणेन, इह च यत्रार्थोपलब्धस्तत्पदं, मतान्तरेण तु अष्टादशपदसहस्रपरिमाणत्वा-
 दाचारस्य एतद्विगुणत्वाच्च शेषाङ्गानां व्याख्याप्रज्ञसिद्धे लक्षे अष्टाशीतिः सहस्राणि पदानां भवन्तीति, तथा चतुरशी-
 तिर्नागकुमारावासलक्ष्याणि-चतुश्चत्वारिंशतो दक्षिणायां चत्वारिंशतश्चोत्तरायां भावादिति, चतुरशीतिर्योनयो-जीवो-
 त्पत्तिस्थानानि ता एव प्रमुखानि-द्वाराणि योनिप्रमुखानि तेषां शतसहस्राणि-लक्ष्याणि योनिप्रमुखशतसहस्राणि
 प्रज्ञप्तानि, कथं ?-“पुढविदगभगणिमारुय एक्के सत्त जोणिलक्खाओ । वण पत्तेय अणंते दस चउदस जोणिल-
 क्खाओ ॥ १ ॥ विगल्लिदिएसु दो दो चउरो चउरो य नारयसुरेसु । तिरिएसु होति चउरो चोदसलक्खा उ मणु-
 एसु ॥ २ ॥” त्ति, [पृथ्वीदकाग्निमरुतामेकैकस्मिन् सप्त योनिलक्षाः । वने प्रत्येकानन्तयोर्दश चतुर्दश योनिलक्षाः
 ॥ १ ॥ विकलेन्द्रियेषु द्वे द्वे चतस्रः चतस्रश्च नारकसुरयोः । तिर्यक्षु भवन्ति चतस्रः चतुर्दश लक्षास्तु मनुजेषु ॥ २ ॥]
 इह च जीवोत्पत्तिस्थानानामसंख्येत्येवमपि समानवर्णगन्धरसस्पर्शानां तेषामेकत्वविवक्षणाच्च यथोक्तयोनिसंख्या-
 व्यभिचारो मन्तव्य इति, ‘पुद्वाइयाण’मित्यादि, पूर्वमादिर्येषां तानि पूर्वोक्तानि तेषां शीर्षप्रहेलिका पर्य-
 वसाने येषां तानि शीर्षप्रहेलिकापर्यवसानानि तेषां स्वस्थानात्-पूर्वपूर्वस्थानादुत्तरोत्तरस्य संख्यास्थानस्योत्पत्ति-
 स्थानात् संख्याविशेषलक्षणात् गुणनीयादित्यर्थः ‘स्थानान्तराणि’ स्थानान्तराण्यपि अनन्तरस्थानान्यव्यवहितसंख्या-
 विशेषा गुणकारनिष्पन्ना येषु तानि स्वस्थानस्थानान्तराणि क्रमव्यवस्थितसंख्यानविशेषा इत्यर्थः अथवा स्वस्थानानि

च-पूर्वस्थानानि स्थानान्तराणि च-अनन्तरस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि अथवा स्वस्थानात्-प्रथमस्थानात् पूर्वा-
 झलक्षणात् स्थानान्तराणि-विवक्षितस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि तेषां चतुरशीत्या लक्षैरिति शेषः, गुणकारः-
 अभ्यासराशिः प्रज्ञप्तः, तथाहि-किल चतुरशीत्या वर्षलक्षैः पूर्वाङ्गं भवतीति स्वस्थानं, तदेव चतुरशीत्या लक्षैर्गुणितं
 पूर्वमुच्यते, तच्च स्थानान्तरमिति, एवं पूर्वं स्वस्थानं तदेव चतुरशीत्या लक्षैर्गुणितमनन्तरस्थानं द्रुटिताङ्गाभिधानं भव-
 तीति, इह सङ्ग्रहगाथा-‘पुष्पतुडियाडवावहुहय तह उप्पले य पउमे य । नल्लिणच्छिनिउर अउए नउए पउए य
 नायधो ॥ १ ॥ चूलियसीसपहेलिय चोहस नामा उ अङ्गसंजुत्ता । अट्ठावीसं ठाणा चउणउयं होइ ठाणसयं ॥ २ ॥’
 ति, अभिलाषश्चैषां-पूर्वाङ्गं पूर्वं द्रुटिताङ्गं द्रुटितमित्यादिरिति, ‘चउरासीति’मित्यादि, चतुरशीतिसंख्यास्थानकविवरण-
 लेख्यं, इह विभागोऽयं-‘वत्तीस ३२ अट्ठावीसा २८ वार १२ द्वा ८ चउर ४ सयसहस्साइ । आरेण वंभलोगा
 विमाणसंखा भवे एसा ॥ १ ॥ पञ्चास ५० चत्त ४ छचेव ६ सहस्सा लंत सुक्क सहसारे । सय चउरो आणयपाण-
 एसु तिण्णारणञ्चुयओ ॥ २ ॥ एक्कारसुत्तरं हेट्ठिमेसु १११ सचुत्तरं च मज्झिमए १०७। सयमेगं उवरिमए १००
 पञ्चेव अणुत्तरविमाणा ॥ ३ ॥” [द्वात्रिंशदष्टाविंशतिर्द्वादशाष्ट च चतस्रो लक्षाः । अर्वाक् ब्रह्मलोकात् विमानसंख्या भवेदेषा
 ॥ १ ॥ पञ्चाशच्चत्वारिंशत् पद् चैव सहस्राणि लान्तके शुक्रे सहस्रारे चतुःशतानि आनतप्राणतयोस्त्रीण्यारणाच्युतयोः ॥ २ ॥
 एकादशोत्तरमधस्तनेषु ससोत्तरं च मध्यमेषु । शतमेकमुपरितनेषु पञ्चैवानुत्तरविमानानि ॥ ३ ॥] इति ‘भवन्तीति

मक्खायं'ति एतानि विमानान्येवं भवन्ति इति-हेतोराख्यातानि भगवता सर्वज्ञत्वात् सत्यवादित्वाच्चेति ॥ ८४ ॥

आयारस्स णं भगवओ सच्चुलियागस्स पंचासीइ उद्देशनकाला प०, धायइसण्डस्स णं मंदरा पंचासीइ जोयणसहस्साइं सव्व-
मेणं प०, रुयए णं मंडलियपव्वए पंचासीइ. जोयणसहस्साइं सव्वगेणं प०, नंदणवणस्स णं हेड्डिह्वाओ चरमंताओ सोगंधि-
यस्स कंडस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं पंचासीइ जोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प० ॥ (सूत्रं) ८५ ॥

अथ पञ्चाशीतिस्थानके किञ्चिद्विह्वल्यते, तत्राचारस्य-प्रथमाङ्गस्य नवाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपस्य 'सच्चुलि-
यागस्स' इति द्वितीये हि तस्य श्रुतस्कन्धे पञ्च चूलिकाः तासु च पञ्चमी निशीथार्वेह न गृह्यते भिन्नस्थानरूपत्वा-
त्तस्याः, तासु च प्रथमद्वितीये सप्तसप्ताध्ययनात्मिके तृतीयचतुर्थ्यैकैकाध्ययनात्मिके तदेवं सह चूलिकाभिर्वर्तते
इति सच्चूलिकाकस्तस्य पञ्चाशीतिरुद्देशनकाला भवन्तीति, प्रत्यध्ययनं उद्देशनकालानामेतावत्संख्यत्वात्, तथाहि-
प्रथमश्रुतस्कन्धे नवस्वध्ययनेषु क्रमेण सप्त ७ पद् १३ चत्वार १७ श्रत्वारः २१ पद् २७ पञ्च ३२ अष्ट ४० चत्वारः
४४ सप्त ५१ चेति, द्वितीयश्रुतस्कन्धे तु प्रथमचूलिकायां सप्तस्वध्ययनेषु क्रमेण एकादश ६२ त्रय ६५ स्रयः ६८
चर्तुषु द्वौ द्वौ ७६ द्वितीयायां सप्तैकसराणि ८३ अध्ययनान्येवं तृतीयैकाध्ययनात्मिका ८४ एवं चतुर्थ्यपीति ८५
सर्वमीलने पञ्चाशीतिरिति । तथा धातकीखण्डमन्दरौ सहस्रमवगाढौ चतुरशीतिसहस्राण्युच्छ्रिताविति पञ्चाशीति-
र्योजनसहस्राणि सर्वाग्रेण भवतः, पुष्करार्द्धमन्दरावप्येवं, नवरं सूत्रे नाभिहितौ विचित्रत्वात्सूत्रगतेरिति, तथा

रुचकोरुचकाभिधानलघयोदशद्वीपान्तर्गतः प्राकाराकृती रुचकद्वीपविभागकारितया स्थितः, अत एव मण्डलिकपर्वतो, मण्डलेन व्यवस्थितत्वात्, स च सहस्रमवगाढश्चतुरशीतिरुच्छ्रित इति पञ्चाशीतिः सहस्राणि सर्वात्रेणेति, तथा 'नन्दनवनस्य' मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितायां प्रथमभेखलायां व्यवस्थितस्याधस्याचरमान्तात् 'सौगन्धिककाण्डस्य' रत्नप्रभापृथिव्याः खरकाण्डाभिधानप्रथमकाण्डस्यावान्तरकाण्डभूतस्याष्टमस्य सौगन्धिकाभिधानरत्नमयस्य सौगन्धिककाण्डस्याधस्यश्चरमान्तः पञ्चाशीतिर्योजनशतान्यन्तरमाश्रित्य भवति, कथम्?, पञ्च शतानि मेरोः सम्बन्धीनि प्रत्येकं च सहस्रप्रमाणत्वादवान्तरकाण्डानामष्टमकाण्डमशीतिशतानीति ॥ ८५ ॥

सुविहिस्स णं पुप्फदन्तस्स अरहओ छलसीइ गणा छलसीइ गणहरा होत्था, सुपासस्स णं अरहओ छलसीइ वाइसया होत्था, दोचाए णं पुढवीए बहुमज्झदेसभागाओ दोच्चस्स घणोदहिस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं छलसीइ जोयणसहस्साइ अवाहाए अंतरे ५० ॥ (सूत्रं) ८६ ॥

अथ पडशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, तत्र सुविधेः—नवमजिनस्येह पडशीतिर्गणा गणधराश्चोक्ता आवश्यकं तु अष्टाशीतिरिति मतान्तरमिदं, तथा द्वितीया पृथिवी-शर्करप्रभा, सा च वाहल्यतो द्वात्रिंशत्सहस्राधिकलक्षमाना तदर्द्धं षट्पष्टिः सहस्राणि घनोदधिश्च तदधोवर्त्ती द्वितीयापृथिवीसम्बन्धित्वात् द्वितीयो विंशतिः सहस्राणि वाहल्यत इति पडशीतिर्यथोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ८६ ॥

मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरिच्छिमिह्माओ चरमंताओ गोथुभस्स आवासपव्वयस्स पच्चिम्मिह्मे चरमंते एस णं सत्तासीइं जोयण-
सहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, मंदरस्स णं पव्वयस्स दक्खिणिह्माओ चरमंताओ दगभासस्स आवासपव्वयस्स उत्तरिह्मे चर-
मंते एस णं सत्तासीइं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं मंदरस्स पच्चिम्मिह्माओ चरमंताओ संखस्सावा० पुरिच्छिमिह्मे
चरमंते, एवं चेव मंदरस्स उत्तरिह्माओ चरमंताओ दगसीमस्स आवासपव्वयस्स दाहिणिह्मे चरमंते एस णं सत्तासीइं जोयण-
सहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, छण्हं कम्मपगडीणं आइमउवरिह्वज्जाणं सत्तासीइं उत्तरपगडीओ प०, महाहिमवंतकूडस्स णं उव-
रिमंताओ सोगन्धियस्स कंडस्स हेड्डिले चरमंते एस णं सत्तासीइं जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं रुप्पिकूडस्सवि ॥ सूत्रं ॥ ८७ ॥

अथ सप्ताशीतिस्थानके किञ्चिह्लिख्यते, 'मन्दरे'त्यादि, मेरोः पारैस्त्यान्तात् जम्बूद्वीपान्तः पञ्चचत्वारिंशत्सह-
स्राणि द्विचत्वारिंशच्च सहस्राणि लवणजलधिमवगाह्य गोस्तुभो वेलन्धरनगराजावासपर्वतः प्राच्यां दिशि भवति,
एवं सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवमन्येषां त्रयाणामन्तरमवसेयमिति । तथा पण्णां कर्मप्रकृतीनामादिभोपरिमव-
र्जानां-ज्ञानावरणान्तराग्रहितानां दर्शनावरणवेदनीयमोहनीयायुष्कनामगोत्रसंज्ञितानामित्यर्थः सप्ताशीतिरुत्तरप्रकृ-
तयः प्रज्ञप्ताः, कथं?, दर्शनावरणादीनां पण्णां क्रमेण नव द्वे अष्टाविंशतिः चतस्रो द्विचत्वारिंशद्वे चेत्यतस्तासां
मीलने सूत्रोक्तसंख्या स्यादिति । 'महाहिमवन्ते'त्यादि, महाहिमवति द्वितीयवर्षधरपर्वते अष्टौ सिद्धायतनकूटमहाहि-
मवत्कूटादीनि कूटानि भवन्ति, तानि पञ्चशतोच्छ्रितानि, तत्र महाहिमवत्कूटस्य पञ्च शतानि द्वे शते महाहिमव-

द्वर्पधरोच्छ्रयस्य अशीतिश्च शतानि प्रत्येकं सहस्रमानानामष्टानां सौगन्धिककाण्डावसानानां रत्नप्रभास्वरकाण्डावान्त-
रकाण्डानामित्येवं मीलिते सप्ताशीतिरन्तरं भवतीति, एवं 'रुक्मिकूडस्सवि'त्ति रुक्मिणि पञ्चमवर्षधरे यद्वितीयं
रुक्मिकूटाभिधानं कूटं तस्याप्यन्तरं महाहिमवत्कूटस्येव वाच्यं, समानप्रमाणत्वाद्द्वयोःपीति ॥ ८७ ॥

एगमेगस्स णं चंदिमसूरियस्स अट्ठासीइ अट्ठासीइ परिवारो प०, दिट्ठिवायस्स णं अट्ठासीइ सुत्ताइं प०, तं०-उज्जु-
सुयं परिणयापरिणयं एवं अट्ठासीइ सुत्ताणि भाणियव्वाणि जहा नंदीए, मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरच्छिमिस्सओ चरमंताओ
गोथुमस्स आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिहे चरमंते एस णं अट्ठासीइं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, एवं चउसुवि दिसासु
नेयव्वं, वाहिराओ उत्तराओ णं कट्ठाओ णं कट्ठाओ सूरिए पढमं छम्मासं अयमाणे चोयालीसइमे मंडलगते अट्ठासीति इगसट्ठिभागे मुहु-
त्तस्स दिवसखेत्तस्स निवुडुत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिवुडुत्ता सूरिए चारं चरइ, दक्खिणकट्ठाओ णं सूरिए दोब्बं छम्मासं अय-
माणे चोयालीसतिमे मंडलगते अट्ठासीइं इगसट्ठिभागे मुहुत्तस्स रयणिखेत्तस्स निवुडुत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिवुडुत्ता णं सूरिए
चारं चरइ ॥ सूत्रं ८८ ॥

अष्टाशीतिस्थानके किञ्चिद्वित्रियते, एकैकस्यासंख्यातानामपि प्रत्येकमित्यर्थः, चन्द्रमाश्च सूर्यश्च चन्द्रमःसूर्यं तस्य,
चन्द्रसूर्ययुगलस्य इत्यर्थः, अष्टाशीतिर्महाग्रहाः, एते च यद्यपि चन्द्रस्यैव परिवारोऽन्यत्र श्रूयते तथापि सूर्यस्यापी-
न्द्रत्वादेत एव परिवारतयाऽवसेया इति । 'दिट्ठिवाए'त्यादि, दृष्टिवादस्य-द्वादशाङ्गस्य परिकर्मसूत्रपूर्वगतप्रथमानु-

योगचूलिकाभेदेन पञ्चप्रकारस्य 'सुत्ताइ'ति द्वितीयप्रकारभूतानि अष्टाशीतिर्भवन्ति 'जहा नंदीए'त्ति अतिदेशतः
 सूत्राणि दर्शितानि तानि चाग्रे व्याख्यास्यामः, 'मंदरस्से'त्यादि, मेरोः पूर्वान्तात् जम्बूद्वीपस्य पञ्चचत्वारिंशद्योजनस-
 हस्रमानात् जम्बूद्वीपान्ताच्च द्विचत्वारिंशद्योजनसहस्रेषु गोस्तुभस्य व्यवस्थितत्वात् तस्य च सहस्रविक्रमभत्वाद् यथोक्तः
 सूत्रार्थो भवतीति, अनेनैव क्रमेण दक्षिणादिदिग्व्यवस्थितान् दकावभासंश्लक्ष्मीमाख्यान् वेलन्धरनागराजनिवा-
 सपर्वतानाश्रित्य वाच्यमत एवाह—'एवं चउसुवि दिसासु नेयव'मिति । 'बाहिराओ ण'मित्यादि, बाह्यायाः सर्वा-
 भ्यन्तरमण्डलरूपाया उत्तरस्याः काष्ठायाः कचिद् 'बाहिराओ'त्ति न दृश्यते सूर्यः प्रथमं दक्षिणायनलक्षणं
 दक्षिणायनादित्यात् संवत्सरस्य 'अयमाणे'त्ति आयान्-आगच्छन् चतुश्चत्वारिंशत्तममण्डलगतोऽष्टाशीतिमेकपट्टिभा-
 गान्, 'दिवसखेत्तस्स'त्ति दिवसस्यैव 'निवुहुत्त'त्ति निवर्द्ध्य हापयित्वा 'रयणिखेत्तस्स'त्ति रजन्यास्तु अभिवर्द्ध्य
 'सूरिए चारं चरइ'त्ति भ्राम्यतीति, इह च भावनैवं-प्रतिमण्डलं दिनस्य मुहूर्त्तैकपट्टिभागद्वयहानेर्दक्षिणायनापेक्षया
 चतुश्चत्वारिंशत्तमे अष्टाशीतिर्भागा हीयन्ते, रात्रेस्तु त एव वर्द्धन्त इति, द्विः सूर्यग्रहणं चेह दिनरात्र्याश्रितवाक्यद्वय-
 भेदकल्पनया ततो न पुनरुक्तमवसेयं, इदं च सूत्रमष्टसत्तिस्थानकसूत्रचङ्गावनीयमिति, 'दक्खिणकहुओ' इति आदिसूत्रं
 पूर्वसूत्रवदवगन्तव्यं नवरभिह दिनवृद्धिः रात्रिहानिश्च भावनीयेति ॥ ८८ ॥

उसमे णं अरहा कोसलिए इमीसे ओसप्पिणीए ततियाए सुसमदूसमाए पच्छिमे भागे एगूणणउए अद्धमासेहिं सेसेहिं कालगए

जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, समणे भगवं महावीरे इमीसे ओसप्पिणीए चउत्थाए दूसमसुसमाए समाए पच्छिमे भागे एगूणनउइए अद्धमासेहिं सेसेहिं कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, हरिसेणे णं राया चाउरंतचक्कवट्ठी एगूणनउइं वाससयाइं महाराया होत्था, संतिसस णं अरहओ एगूणनउइं अजासाहसीओ उक्कोसिया अजियासंपया होत्था ॥ सूत्रं ८९ ॥

अथैकोननवतिस्थानके किञ्चिद्विचार्यते—‘तइयाए समाए’त्ति सुषमदुष्पमाभिधानाया एकोननवत्सामद्धगासेपु-
त्रिपु वर्षेषु अर्द्धनवसु च भासेपु सत्स्विति गम्यते, ‘जाव’त्ति करणात् ‘अन्तगडे सिद्धे बुद्धे भुत्ते’त्ति दृश्यं, हरिपेण-
चक्रवर्त्ती दशमस्तस्य च दश वर्षसहस्राणि सर्वायुस्तत्र च शतोनानि नव सहस्राणि राज्यं शेषाण्येकादश शतानि
कुमारत्वमाण्डलिकत्वानगारत्वेषु अवसेयानि, इह शान्तिजिनस्यैकोननवतिरार्यिकासहस्राण्युक्तान्यावश्यके त्वेकपट्टिः
सहस्राणि शतानि च पडभिधीयन्त इति मतान्तरमेतदिति ॥ ८९ ॥

सीयले णं अरहा नउइं धणूइं उट्ठु उच्चतेणं होत्था, अजियस्स णं अरहओ नउइं गणा नउइं गणहरा होत्था, एवं संतिस्सवि,
सयंभुस्स णं वासुदेवस्स णउइवासाइं विजए होत्था, सव्वेसि णं वट्ठवेयदुष्पव्वयाणं उवरिहाओ सिहरतलाओ सोगंधियकण्डस्स
हेट्ठिल्ले चरमंते एस णं नउइजोयणसयाइं अवाहाए अंतरे ५० ॥ सूत्रं ९० ॥

अथ नवतिस्थानके किञ्चिद् व्याख्यायते, तत्राजितनाथस्य शान्तिनाथस्य

आवश्यके तु पञ्चनवतिरजितस्य पद्मत्रैशचु शान्तेरुक्तास्तदिदमपि मतान्तरमिति, तथा स्वयम्भूः-तृतीयवासुदेवस्तस्य
चेह नवतिर्गणा गणधराश्चोक्ताः

नवतिचर्पाणि विजयः-पृथिवीसाधनव्यापारः, 'सद्येसि ण'मित्यादि, सर्वेषां विंशतेरपि चतुर्लवताढ्यानां-शब्दापाति-
प्रभृतीनां योजनसहस्रोच्छ्रितत्वात् सौगन्धिककाण्डचरमान्तस्य चाष्टसु सहस्रेषु व्यवस्थितत्वात् नवसु सहस्रेषु नवतेः
शतानां भावात् सूत्रोक्तमन्तरसनवद्यमिति ॥ ९० ॥

एकाणउई परवैयावच्चकम्मपडिमाओ ५०, कालोए णं समुदे एकाणउई जोयणसयसहस्साई सहियाई परिकखेवेणं ५०, कुंथुस्स णं
अरहओ एकाणउई आहोहियसया होत्था, आउयगोयवज्जाणं छण्हं कम्मपगडीणं एकाणउई उत्तरपगडीओ ५० ॥ सूत्रं ९१ ॥

अथैकनवतिस्थानके किञ्चिद्वितन्यते, तत्र परेषां-आत्मव्यतिरिक्तानां वैयावृत्यकर्मणि-भक्तपानादिभिरुप-
ष्टम्भक्रियास्तद्विषयाः प्रतिमाः-अभिग्रहविशेषाः परवैयावृत्यकर्मप्रतिमाः, एतानि च प्रतिमात्वेनाभिहितानि क्वचि-
दपि नोपलब्धानि, केवलं विनयवैयावृत्यभेदा एते स(म्भव)न्ति, तथाहि-दर्शनगुणाधिकेषु सत्कारादिदेशधा विनयः,
आह च-"सक्कार १ ष्मुडाणे २ सम्माणे ३ आसण[भि]ग्गहो ४ तहय १ आसणअणुप्पयाणं ५ किइकम्मं ६
अञ्जलिग्गहो य ७ ॥ १ ॥ इतस्सणुगच्छणया ८ ठियस्स तह पज्जुवासणा भणिगा ९ १ गच्छंताणुच्चयणं १० एसो
सुस्सूसणाविणओ' ॥ २ ॥ [सत्कारोऽभ्युत्थानं सन्मानं आसनाभिग्रहः तथा च १ आसनानुप्रदानं कृतिकर्म अञ्जलि-
प्रग्रहः ॥ १॥] ति [आयतोऽनुगमनं स्थितस्य तथा पर्युपासना भणिता १ गच्छतोऽनुव्रजनं एष शुश्रूपाविनयः
॥ २ ॥] तत्र सत्कारो-वन्दनस्तवनानिदिः १ अभ्युत्थानं-आसनत्यागः २ सन्मानो-वस्त्रादिपूजनं ३ आसनभिग्रहः

तिष्ठत एवासनानयनपूर्वकमुपविशतात्रेति भणनमिति ४ आसनानुप्रदानं—आसनस्य स्थानात् स्थानान्तरसञ्चारणं ५
 कृतिकर्म्मोदीनि प्रकटानि, तथा तीर्थङ्करादीनां पञ्चदशानां पदानामनाशातनादिपदचतुष्टयगुणितत्वे षष्टिविधोऽना-
 शातनाविनयो भवति, तथाहि—तित्थयर १ धम्म २ आयरिय ३ वायग ४ थरे ५ (य)कुल ६ गणे ७ सङ्खे ८ । सम्भो-
 इय ९ किरियाए १० मइनाणाई(ण) १५ य तेहेव ॥ १ ॥ [तीर्थकरधर्माचार्यवाचकस्थविरकुलगणसंघेषु । साम्भोगि-
 कक्रिययोः मतिज्ञानादीनां तथैव ॥ १ ॥] अत्र भावना—तीर्थकराणामनाशातना तीर्थकरानाशातना, तीर्थङ्करप्रज्ञसस्य
 धर्म्मस्य अनाशातनाविनयः, एवं सर्वत्र भावना कर्तव्या, “अणसायणा य भत्ती बहुमाणो तहय वण्णवाओ य । अर-
 हंतमाइयाणं केवलणाणावसाणाणं ॥ १ ॥” इति [अनाशातना च भक्तिर्वहुमानस्तथैव वर्णवादश्च । अर्हदादीनां
 केवलज्ञानावसानानां ॥ १ ॥] तथौपचारिकविनयः सप्तधा, यदाह—“अब्भासासण १ छंदाणुवत्तणं २ कयपडिकिई
 तहय ३ । कारियनिमित्तकरणं ४ दुक्खत्तगवेसणा तहय ॥ १ ॥ तह देसकालजाणण सबत्थे(सु) तहय अणुमई भणिया ७ ।
 उवयारिओ उ विणओ एसो भणिओ समासेणं ॥ २ ॥ [अभ्यासासनं छन्दोऽनुवर्त्तनं कृतप्रतिकृतिस्तथा च ।
 कारितनिमित्तं करणं दुःखार्तगवेपणं तथैव ॥ १ ॥ तथा देशकालज्ञानं सर्वार्थेषु तथा चानुमतिर्भणिता औपचारिकस्तु
 विनय एव भणितः समासेन ॥ २ ॥] इति, अभ्यासासनं—उपचरणीयस्थान्तिकेऽवस्थानं छन्दोऽनुवर्त्तनं—अभिप्रायानुवृ-
 त्तिः कृतप्रतिकृतिर्नाम—प्रसन्ना आचार्याः सूत्रादि दास्यन्ति न नाम निर्जरेति मन्यमानस्याहारादिदानं कारितनिमि-

तकरणं—सम्यक्शस्त्रपदमध्यापितस्य विशेषेण विनये वर्त्तनं तदर्थानुष्ठानं च, शेषाणि प्रसिद्धानि, तथा वैयावृत्यं
 दशधा, यदाह—‘आयुरिय उवज्झाए थेरतवस्सी गिलाणसेहाणं । साहम्मिय कुलगणसंघसङ्गयं तमिह कायव्वं ॥१॥’
 [आचार्योपाध्यायस्थविरतपस्विग्लानशैक्षाणां । साधर्मिके कुलगणसंघानां संगतं तदिह कर्त्तव्यं ॥ १ ॥] इति, तत्र
 प्रव्राजना १ दिगु २ देश ३ समुद्देश ४ वाचना ५ चार्यविनयो भवति, तथौपचारिकविनयोऽभ्यासवृत्त्यादिः सप्तधा,
 तथा वैयावृत्यं दशभेदादाचार्यस्य च पञ्चविधत्वात्तदेवं चतुर्दशधेयकनवतिर्विनयभेदा एते एव अभिग्रहविपयीभूताः
 प्रतिमा उच्यन्ते इति । दर्श० १० अना० ६० औप० ७ वैया० १४ । तथा ‘कालोए णं’ति कालोदः समुद्रः, स चैकनव-
 तिलक्षणाणि साधिकानि परिक्षेपेण, आधिक्यं च सप्तत्या सहस्रैः षड्भिः शतैः पञ्चोत्तरैः सप्तदशभिर्धनुःशतैः पञ्चद-
 शोत्तरैः सप्ताशीत्या चाहुलैः साधिकैरिति ‘आहोहिय’ति नियतक्षेत्रविपयावधयः । आयुर्गोत्रवज्जानां ‘पण्णा’मिति
 ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयमोहनीयनामान्तरायाणां क्रमेण पञ्चनवद्व्यष्टाविंशतिर्द्विचत्वारिंशत्पञ्चभेदानामिति ॥९१॥

वाण उई पड्ढिमाओ पं०, थेरे णं इंदभूती वाणउइ वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे, मंदरस्स णं पव्वयस्स बहुमज्झदेसभागाओ
 गोथुमस्स आवासपव्वयस्स पच्चिच्छिमिल्ले चरमंते एस णं बाणउइं जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउण्हंपि

आवासपव्वयाणं ॥ सूत्रं ॥ ९२ ॥

अथ द्विनवतिस्थानके किमप्यभिधीयते, द्विनवतिः प्रतिमाः-अभिग्रहविशेषाः, ताश्च दशाश्रुतस्कन्धनिर्युत्तयनु-

सारेण दर्श्यन्ते, तत्र किल पञ्च प्रतिमा उक्ताः, तद्यथा-समाधिप्रतिमा द्विविधा १ उपधानप्रतिमा २ विवेकप्रतिमा ३
 प्रतिसंलीनताप्रतिमा ४ एकविहारप्रतिमा चेति ५, तत्र समाधिप्रतिमा द्विविधा श्रुतसमाधिप्रतिमा चारित्रसमा-
 धिप्रतिमा च, दर्शनं ज्ञानान्तर्गतमिति न भिन्ना दर्शनप्रतिमा विवक्षिता, तत्र श्रुतसमाधिप्रतिमा द्विपष्टिभेदा, कथं?,
 आचारे प्रथमे श्रुतस्कन्धे पञ्च द्वितीये सप्तत्रिंशत् स्थानाङ्गे षोडश व्यवहारे चतस्र इत्येता द्विपष्टिः, एताश्च चारि-
 त्रस्वभावा अपि विशिष्टश्रुतवतां भवन्तीति श्रुतप्रधानतया श्रुतसमाधिप्रतिमात्वेनोपदिष्टा इति सम्भावयामः, पञ्च
 सामायिकच्छेदोपस्थापनीयाद्याचारित्रसमाधिप्रतिमाः, उपधानप्रतिमा द्विविधा भिक्षुश्रावकभेदात्, तत्र भिक्षुप्र-
 तिमा 'मासाइसत्तंता' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा द्वादश उपासप्रतिमास्तु 'दंसणयय' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा
 एकादशेति सर्वास्योर्विंशतिविवेकप्रतिमा त्वेका क्रोधादेरभ्यन्तरस्य गणशरीरोपधिभक्तपानादेर्वाह्यस्य च विवेच-
 नीयस्थानेकत्वेऽप्येकत्वविवक्षणादिति, प्रतिसंलीनताप्रतिमाऽप्येकैव इन्द्रियस्वरूपस्य पञ्चविधस्य नोइन्द्रियस्वभावस्य
 च योगकपायविविक्तशयनासनभेदतस्त्रिविधस्य प्रतिसंलीनताविषयस्य भेदेनाविवक्षणादिति, पञ्चम्येकविहारप्रति-
 भैकैव, न चेह सा भेदेन विवक्षिता, भिक्षुप्रतिमास्वन्तर्भावितत्वादित्येवं द्विपष्टिः पञ्च त्रयोविंशतिरेका एका च द्विनव-
 तिस्रा भवन्तीति । स्थिर इन्द्रभूतिर्महावीरस्य प्रथमगणनायकः, स च गृहस्थपर्याये पञ्चाशतं वर्षाणि त्रिंशतं छद्म-
 स्थपर्यायं द्वादश च केवलित्वं पालयित्वा सिद्ध इति सर्वाणि द्विनवतिरिति । 'मंदरस्से'त्यादि, भावार्थः, मेरुमध्यभागात्

जम्बूद्वीपस्य पञ्चाशत्सहस्राणि ततो द्विचत्वारिंशत् सहस्राण्यतिक्रम्य गोस्तुभर्पवत इति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवं शेषाणामपि ॥ ९२ ॥

चंद्रप्पहस्स णं अरहओ तेणउई गणा तेणउई गणहरा होत्था, संतिस्स णं अरहओ तेणउई चउद्दसपुन्विस्सया होत्था, तेणउईमं-
डलगते णं सूरिए अतिवट्टमाणे निवट्टमाणे वा समं अहोरात्रं विसमं करेइ । सूत्रं ९३ ॥

अथ त्रिनवतिस्थानके किमपि वितन्यते, 'तेणउईमंडले'त्यादि, तत्र अतिवर्त्तमानो वा-सर्ववाह्यात् सर्वोभ्यन्तरं प्रति गच्छन् निवर्त्तमानो वा-सर्वोभ्यन्तरात् सर्ववाह्यं प्रति गच्छन् व्यत्ययो वा व्याख्येयः, सममहोरात्रं विषमं करो-
तीत्यर्थः, अहश्च रात्रिश्च अहोरात्रं तयोः समता तदा भवति यदा पञ्चदश पञ्चदश मुहूर्त्ता उभयोरपि भवन्ति, तत्र सर्वोभ्यन्तरमण्डले अष्टादशमुहूर्त्तमहर्भवति रात्रिश्च द्वादशमुहूर्त्ता, सर्ववाह्ये तु व्यत्ययः, तथा त्र्यशीत्यधिकमण्डल-
शते द्वौ द्वावेकपष्टिभागौ वर्द्धते हीयेते च, यदा च दिनवृद्धिस्तदा रात्रिहातिः रात्रिवृद्धौ च दिनहानिरिति, तत्र द्विनवतितमे मण्डले प्रतिमण्डलं मुहूर्त्तैकपष्टिभागद्वयवृद्ध्या त्रयो मुहूर्त्ता एकैकैकपष्टिभागेनाधिकाः वर्द्धन्ते वा
हीयन्ते वा, तेषु च द्वादशमुहूर्त्तेषु मध्ये क्षिप्तेषु अष्टादशभ्योऽपसारितेषु वा पञ्चदश मुहूर्त्ता उभयत्रैकैकपष्टिभागे-
नाधिका हीना वा भवन्तो द्विनवतितममण्डलस्याद्धे समाहोरात्रता तस्यैव चान्ते विषमाहोरात्रता भवति, द्विनव-
तितमं मण्डलं चादित आरभ्य त्रिनवतितमं तत्र च मण्डले यथोक्तः सूत्रार्थ इति ॥ ९३ ॥

निसहनीलवंतियाओ णं जीवाओ चउणउइ जौयणसहस्साइं एक्कं छण्णं जौयणसयं दोन्नि य एगणवीसइभागे जौयणस्स आयामेणं ५०, अजियस्स णं अरहओ चउणउइ ओहिनाणिसया होत्था ॥ सूत्रं ९४ ॥

अथ चतुर्नवतिस्थानके किञ्चिद्विविच्यते, 'निसहे'त्यादि, इह पादोना संवादगाथा 'चउणउइसहस्साइं छण्ण-
हियं सयं कला दो य । जीवा निसहस्सेस" [चतुर्नवतिः सहस्राणि पदपञ्चाशदधिकं शतं कले द्वे च । जीवा निप-
धस्येपा] ति ॥ ९४ ॥

सुपासस्स णं अरहओ पंचाणउइ गणा पंचाणउइ गणहरा होत्था, जम्बुद्वीवस्स णं दीवस्स चरमंताओ चउद्विसिं लवणसमुदं पंचाणउइ पंचाणउइ जौयणसहस्साइं ओगाहिता चत्तारि महापायालकलसा ५० तं०-वलयामुहे केऊए जूयए ईसरे, लवणसमुदस्स उभओपासं पि पंचाणउयं पंचाणउयं पदेसाओ उब्बेहुस्सेहपरिहाणीए ५०, कुंथू णं अरहा पंचाणउइ वाससहस्साइं परमाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव पहीणे, थेरे णं मोरियपुत्ते पंचाणउइवासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जावपहीणे ॥ सूत्रं ९५ ॥

अथ पञ्चनवतिस्थानके किञ्चिद्विच्यते, लवणसमुद्रस्योभयपार्श्वतोऽपि पञ्चनवतिः प्रदेशा उद्बेधोत्सेधपरिहान्या विषये प्रज्ञप्ताः, अयमत्र भावार्थः-लवणसमुद्रमध्ये दशसाहस्रिकक्षेत्रस्य समधरणीतलोपेक्षया सहस्रमुद्बेधः, उण्डत्वमित्यर्थः, तदनन्तरं पञ्चनवतिं प्रदेशानतिक्रम्योद्बेधस्य प्रदेशो हीयते, ततोऽपि पञ्चनवतिं प्रदेशान् गत्वा उद्बेधस्य प्रदेशः परिहीयते, एवं पञ्चनवतिरप्रदेशातिक्रमे प्रदेशमात्रस्य प्रदेशमात्रस्योद्बेधस्य हान्या पञ्चनवत्यां योजनसह-

स्वेवतिक्रान्तेषु समुद्रतटप्रदेशेषु उद्वेधसहस्रस्यापि परिहानिर्भवतीत्यर्थः, समभूतलत्वं भवतीति, तथा समुद्रमध्यभागा-
 पेक्षया तत्तटस्य साहस्रिक उत्सेधो भवति, उत्सेधश्चोच्चत्वं, तत्र समधरणीतलरूपात्तटपञ्चनवतिं प्रदेशानतिक्रम्य
 एकप्रदेशिका उत्सेधस्य परिहानिर्भवति, ततोऽपि पञ्चनवतिं प्रदेशान् गत्वा प्रादेशिक्येवोत्सेधहानिर्भवति, एवं
 पञ्चनवतिपञ्चनवतिप्रदेशातिक्रमेण प्रादेशिक्यां उत्सेधहान्यां पञ्चनवत्यां योजनसहस्रेष्ववतिक्रान्तेषु स-
 मुद्रमध्यभागे सहस्रमपि उत्सेधस्य परिहीयते, एवं साहस्रिकोत्सेधपरिहानौ साहस्रिकोद्वेधता भवति 'लवणस्से'-
 त्ति, अथवोद्वेधार्थं योत्सेधपरिहानिस्तस्यां च पञ्चनवतिः प्रदेशाः-प्रज्ञप्तास्तेष्ववलङ्घितेषु उत्सेधतः प्रदेशपरिहान्यामु-
 द्वेधः प्रादेशिको भवतीति, तथा कुन्थुनाथस्य-सप्तदशतीर्थकरस्य कुमारत्वमाण्डलिकत्वचक्रवर्त्तित्वानगारत्वेषु प्रत्येकं
 त्रयोविंशतेर्वर्षसहस्राणामर्द्धाष्टमवर्षशतानां च भावात्सर्वायुः पञ्चनवतिर्वर्षसहस्राणि भवन्तीति, तथा सौर्यपुत्रो-महा-
 वीरस्य सप्तमगणधरस्तस्य पञ्चनवतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं?, गृहस्थत्वछद्मस्थत्वकेवलित्वेषु क्रमेण पञ्चपष्टिचतुर्दशपो-
 ढशानां वर्षाणां भावादिति ॥ ९५ ॥

एगमेगस्स णं रत्तो चाउरंतचक्कवट्टिस्स छणउई छणउई गामकोडीओ होत्था, वायुकुमाराणं छणउइ भवणावाससयसहस्सा
 प०, ववहारिए णं दंडे छणउइ अङ्गुलाइं अंगुलमाणेणं, एवं धणू नालिया जुगे अवले मुसलेविहु, अबिभतरओ आइमुहुत्ते छण-
 उइअंगुलछापे प० ॥ सूत्रं ९६ ॥

अथ पणवतिस्थानके किमपि व्याख्यायते, वायुकुमाराणां पणवतिर्भवनलक्षणि दक्षिणस्यां पञ्चाशत उत्तरस्यां च पदचत्वारिंशतो भावादिति 'धवहारिण'ति व्यावहारिको येन गव्यूतादि प्रमाणं चिन्त्यते, अन्यावहारिकस्तु लघुः दीर्घो वा भवत्युक्तप्रमाणात्, दण्डो हि चतुःकर उक्त करश्चतुर्विंशत्यङ्गुलः एवं चतुर्विंशतौ चतुर्गुणितायां पणवतिः स्यादेवेति। 'अचमंतराओ' इत्यादि अभ्यन्तराद्, अभ्यन्तरमण्डलमाश्रित्येत्यर्थः, आदिमुहूर्तः पणवत्यङ्गुलच्छायः प्रज्ञप्तः, अयमत्र भावार्थः—सर्वाभ्यन्तरमण्डले यत्र दिने सूर्यश्चरति तस्य दिनस्य प्रथमो मुहूर्त्तो द्वादशाङ्गुलमानं शङ्कुमाश्रित्य पणवत्यङ्गुलच्छायो भवति, तथाहि—तद्दिनमष्टादशमुहूर्त्तप्रमाणं भवतीति मुहूर्त्तोऽष्टादशभागो दिनस्य भवति, ततश्च छायागणितप्रक्रियया छेदेनाष्टादशलक्षणेन द्वादशाङ्गुलः शङ्कुगुण्यत इति, ततो द्वे शते षोडशोत्तरे भवतः २१६, तयोरर्द्धीकृतयोरष्टोत्तरं शतं भवति १०८, ततश्च शङ्कुप्रमाणे १२ उपनीते पणवतिरङ्गुलानि लभ्यन्ते इति ॥ ९६ ॥

मंदरस्स णं पव्वयस्स पच्चिच्छिमिस्सो चरमंताओ गोथुमस्स णं आवासपव्वयस्स पच्चिच्छिमिल्ले चरमंते एस णं सत्ताणउइ जीय-
णसहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०, एवं चउदिसिणि, अट्ठहं कम्मपगडीं सत्ताणउइ उत्तरपगडीओ ५०, हरिस्सेणे णं राया चाउ-
रंतचक्कवही देसूणाइं सत्ताणउइ वाससयाइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता णं जाव पव्वइए ॥ सूत्रं ९७ ॥

अथ सप्तवतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते, 'मंदर'त्यादि, भावार्थोऽयं—मेरोः पश्चिमान्तात् जम्बूद्वीपान्तः पञ्चपञ्चा-
शत् सहस्राणि ततो द्विचत्वारिंशतो गोस्तुभ इति यथोक्तमेवान्तरमिति, हरिपेणो दशमचक्रवर्ती देशोनानि सप्तन-

वर्ति वर्षशतानि गृहमध्युपितस्त्रीणि चाधिकानि प्रव्रज्यां पालितवान् दशवर्षसहस्रत्वात्तदायुष्कस्येति ॥ १७ ॥
नन्दणवणस्स णं उवरिल्लाओ चरमंताओ पंडुयवणस्स हेट्ठिल्ले चरमंते एस णं अट्ठाणउइ जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०,
मंदरस्स णं पव्वयस्सं पच्चच्छिमिल्लाओ चरमंताओ गोथुभस्स आवासपव्वयस्स पुरच्छिमिल्ले चरमंते एस णं अट्ठाणउइ जोयण-
सहस्साइं अवाहाए अंतरे ५०, एवं चउदिसिंयि, दाहिणभरहस्स णं धणुपिट्ठे अट्ठाणउइ जोयणसयाइं किंचूणाइं आयामेणं
५०, उत्तराओ कट्ठाओ सूरिए पढमं छम्मासं अयमाणे एगूणपन्नासतिमे मण्डलगते अट्ठाणउइ एकसट्ठिमाणे मुहुत्तस्स दिवसखे-
त्तस्स निवुड्हुत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिवुड्हुत्ता णं सूरिए चारं चरइ, दक्खिणाओ णं कट्ठाओ सूरिए दोब्बं छम्मासं अयमाणे ए-
गूणपन्नासइमे मंडलगते अट्ठाणउइ एकसट्ठिभाए मुहुत्तस्स रयणिखित्तस्स निवुड्हुत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिवुड्हुत्ता णं सूरिए चारं
चरइ, रेवईपढमजेट्ठापञ्जसाणाणं एगूणवीसाए नक्खत्ताणं अट्ठाणउइ ताराओ तारगेणं ५० ॥ सूत्रं १८ ॥

अथाएनवतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते—‘नन्दणवणे’त्यादि, भावार्थोऽयं—नन्दनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथ-
ममेखलाभावि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तद्गतपञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटाष्टकस्य तद्ग्रहणेन ग्रहणात् तथा पण्डकवनं च
मेरुशिखरव्यवस्थितं अतो नवनवत्या मेरोरुचैस्त्वस्य आधे सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति । गोस्तुभसूत्रभा-
वार्थः पूर्ववन्नवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिप्ते यथोक्तमन्तरं भवतीति । ‘वेयड्डस्स ण’मित्यादि यः केषुचित्तुस्तकेषु
दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यक्पाठश्चायं—‘दाहिणभरहड्डस्स णं धणुपिट्ठे अट्ठाणउइं जोयणसयाइं किंचूणाइं आयामेणं

पणत्ते' इति, यतोऽन्यत्रोक्तं—'नव चेव सहस्साइं छावट्टाइं सयाइं सत्त भवे । सविसेस कला चेगा दाहिणभरहे ध-
 णुप्पिट्ठं ॥ १ ॥ (९६०७-१६) ति, वैताड्यधनुःपृष्ठं त्वेवमुक्तमन्यत्र—“दस चेव सहस्साइं सत्तेव सया हवंति तेयाला ।
 धणुप्पिट्ठं वेयेहे कला य पण्णारस हवंति ॥ १ ॥” (१०७४३ १-६) ‘उत्तराओ ण’मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावना-
 नुसारेणावसेयः, नवरमिह ‘एकतालीसइमे’ इति केपुचित्पुस्तकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, ‘एगूणपञ्चासइमे’त्ति एकोन-
 पञ्चाशतो द्विगुणत्वे अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च प्रतिमण्डलं सुहृत्तैकपट्टिभागद्वयवृद्धेर्दिनस्य रात्रेर्वेति । ‘रेवइ’-
 त्यादि, रेवतिः प्रथमा येषां तानि रेवतिप्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि ज्येष्ठापर्यवसानानि तानि च तानि
 वेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टनवतिस्तारास्तारापरिमाणेन प्रज्ञप्ताः, तथाहि—रेवतिनक्षत्रं द्वात्रिंशत्तारं
 ३२ अश्विनी त्रितारं ३५ भरणी (त्रितारं) ३८ कृत्तिका पट्त्तारं ४४ रोहिणी पञ्चतारं ४९ मृगशिरस्त्रितारं ५२ आर्द्रा
 एकतारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चतारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा पट्त्तारं ६७ मघा सप्ततारं ७४ पूर्वोष्णालुनी द्वितारं
 ७६ उत्तराफाल्गुनी द्वितारं ७८ हस्तः पञ्चतारं ८३ चित्रा एकतारं ८४ स्वातिरेकतारं ८५ विशाखा पञ्चतारं ९०
 अनुराधा चतुस्तारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ९७ सर्वतारामीलने यथोक्तं ताराग्रमेकोनं ग्रन्थान्तराभिप्रायेण भवति,
 अधिकृतग्रन्थाभिप्रायेण त्वेषामेकतरस्य एकताराधिकत्वं सम्भाव्यते ततो यथोक्ता तत्संख्या भवतीति ॥ ९८ ॥

मंदरे णं पव्वए णवणउइ जीयणसहस्साइं उड्डुं उच्चत्तेणं प०, नंदणवणस्स णं पुरिच्छिमिह्माओ चरमंताओ पच्चच्छिमिह्मे चरमंते

एसं गं नवनउइ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं दक्खिणिहाओ चरमंताओ उत्तरिहो चरमंते एसं गं णवणउइ जोयणस-
याइं अवाहाए अंतरे प०, उत्तरे पढमे सूरियमंडले नवनउइजोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामविव्खंभेणं प०, दोच्चं सूरियमंडले
नवनउइ जोयणसहस्साइं साहियाइं आयामविव्खंभेणं प०, तइए सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्साइं साहियाइं आयाम-
विव्खंभेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अंजणस्स कंडस्स हेट्ठिहाओ चरमंताओ वाणमंतरभोमेअन्निहाराणं उवरिमंते
एसं गं नवनउइ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प० ॥ सूत्रं ९९ ॥

अथ नवनवतिस्थानके किमपि लिख्यते—‘नंदणवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः—मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, न-
न्दनवनस्थाने तु नवनवतिर्योजनशतानि चतुःपञ्चाशच्च योजनानि पद् योजनैकादशभागा बाह्यो गिरिविष्कम्भो न-
न्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भ एकोनवतिः शतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि पद् चैकादशभागास्तथा पञ्च शतानि
नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो द्विगुणनन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति,
‘पढमसूरियमंडले’त्ति, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युत्तरशते द्विगुणिते अपहृते यो राशिः स प्रथममण्डलस्यायामवि-
ष्कम्भः, स च नवनवतिः सहस्राणि पद् च शतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु नवनवतिः सहस्राणि पद् श-
तानि पञ्चचत्वारिंशच्च योजनानि योजनस्य च पञ्चत्रिंशदेकपष्टिभागाः, कथं?, मण्डलस्य मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे
योजने, सूर्यविमानविष्कम्भश्चाष्टचत्वारिंशदेकपष्टिभागाः, एतद्द्विगुणितं पञ्च योजनानि पञ्चत्रिंशदेकपष्टिभागाश्चेति

जातमेतच्च पूर्वमण्डलविष्कम्भे क्षिप्तं जातमुक्तप्रमाणमिति, तृतीयमण्डलविष्कम्भोऽप्येवमेवावसेयः, स च नवन-
वतिः सहस्राणि पदं शतानि एकपञ्चाशत् योजनानि नैकपष्टिभागाश्चेति । 'इमीसे ण'मित्यादि, भावार्थोऽयं-
अञ्जनकाण्डं दशमं, तत्र च रत्नप्रभोपरिमान्ताच्छतं शतानां भवति, प्रथमकाण्डे प्रथमशते च व्यन्तरनगराणि स-
न्तीति तस्मिन्नपसारिते नवनवतिशतान्यन्तरं सूत्रोक्तं भवतीति ॥ ९९ ॥

दसदसमिया णं भिक्खुपडिमा एगेणं राइंदियसतेणं अद्धछट्ठेहिं भिक्खासतेहिं अहासुत्तं जाव आराहियावि भवइ, सयभिसया
नक्खत्ते एक्कसयतारे प०, सुविही पुण्फदंते णं अरहा एगं धणूसयं उड्डु उच्चत्तेणं होत्था, पासे णं अरहा पुरिसादाणीए एक्कं वा-
ससयं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे जावप्पहीणे, एवं थेरेवि अज्जसुहम्ममे, सव्वेवि णं दीहवेयड्डुपव्वया एगमेगं गाउयसयं उड्डु उ-
च्चत्तेणं प०, सव्वेवि णं चुल्लहिमवंतसिहरीवासहरपव्वया एगमेगं जोयणसयं उड्डु उच्चत्तेणं प० एगमेगं गाउयसयं उव्वेहेणं प०
सव्वेडवि णं कंचणगपव्वया एगमेगं जोयणसयं उड्डु उच्चत्तेणं प० एगमेगं गाउयसयं उव्वेहेणं प० एगमेगं जोयणसयं मूले
विकखंमेणं प० ॥ सूत्रं १०० ॥

अथ शतस्थानके किञ्चिद्विच्यते, तत्र दश दशमानि दिनानि यस्यां सा दशदशमिका, या हि दिनानां दश दश-
कानि भवन्ति, दश दशमदिनानि शतं च दिनानामत उच्यते एकेन रात्रिदिवसशतेनेति, यस्यां च प्रथमे दशके
प्रतिदिनमेकैका भिक्षा द्वितीये द्वे द्वे एवं याचद्दशमे दश दशेत्येवं सर्वभिक्षासङ्कलने सूत्रोक्तसंख्या भवत्येव इति,

पार्श्वनाथस्त्रिशद्वर्षाणि कुमारत्वं सप्ततिं चानगारत्वमित्येवं शतमायुः पालयित्वा सिद्धः, एवं 'धरेवि अज्जसुहमे'ति आर्यसुधम्मो-महावीरस्य पञ्चमो गणधरः सोऽपि वर्षशतं सर्वायुः पालयित्वा सिद्धस्तथा च तस्यागारवासः पञ्चा-शद्वर्षाणि छद्मस्थपर्यायो द्विचत्वारिंशत्केवलपर्यायोऽष्टौ, भवति चैतद्राशित्रयमीलने वर्षशतमिति । वैताढ्यादिपूचत्व-चतुर्थीशः उद्धेधः, काञ्चनका उत्तरकुरुषु देवकुरुषु क्रमव्यवस्थितानां पञ्चानां महाहदानामुभयतो दश दश व्यवस्थि-तास्तौ च जम्बूद्वीपे शतद्वयसंख्याः समवसेया इति ॥ १०० ॥

चंदम्पमे णं अरहा दिवड्ढं धणुसयं उड्ढं उच्चत्तेणं होत्था, आरणे कण्णे दिवड्ढं विमाणवाससयं प०, एवं अञ्चुएवि १५० सूत्रं १०१ ॥
सुपासे णं अरहा दो धणुसया उड्ढं उच्चत्तेणं होत्था, सव्वेवि णं महाहिमवंतरुणीवासहरपव्वया दो दो जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं प०, दो दो गाउयसयाइं उव्वेहेणं प०, जम्बुद्वीवे णं दीवे दो कंचणपव्वयसया प० ॥ २०० सूत्रं १०२ ॥

अथैकोत्तरस्थानवृद्ध्या सूत्ररचनां परित्यज्य पञ्चाशच्छतादिदृष्ट्या तां कुर्वन्नाह-'चंदप्पहे'त्यादि, सुगमं सर्वमाद्वा-दशङ्गगणिपिटकसूत्रात् ॥ २०० ॥

पउमण्पमे णं अरहा अड्ढाइआइं धणुसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं होत्था, असुरकुमाराणं देवाणं पासायवडिसगा अड्ढाइआइं जोयणस-याइं उड्ढं उच्चत्तेणं प० ॥ २५० सूत्रं ॥ १०३ ॥

नवरं 'पासायवडिसय'ति अवतंसकाः-शेखरकाः कर्णपूराणि वा अवतंसका इव अवतंसकाः प्रधाना इत्यर्थः प्रा-सादाश्च ते अवतंसकाः प्रासादानां वा मध्ये अवतंसकाः प्रासादावतंसकाः ॥ २५० ॥

सुमई नं अरहा तिणि धणुसयाइं उहुं उचत्तेणं होत्था, अरिहनेमी नं अरहा तिणि वाससयाइं कुमारवासमज्जे वसित्ता मुडे भवित्ता जाव पव्वइए, वेमाणियाणं देवाणं विमाणपागरा तिणि तिणि जोयणसयाइं उहुं उचत्तेणं प०, समणस्स भगवओ महावीरस्स तिन्नि सयाणि चोदसपुव्वीणं होत्था, पंचधणुसइयस्स नं अंतिमसारीरियस्स सिद्धिगयस्स सातिरेगाणि तिणि धणुसयाणि जीवप्पदेसोगाहणा प० ॥ ३०० ॥ सूत्रं ॥ १०४ ॥ पासस्स नं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अद्धुट्टसयाइं चोदसपुव्वीणं संपया होत्था, अभिनंदणे नं अरहा अधुट्टाइं धणुसयाइं उहुं उचत्तेणं होत्था ॥ ३५० ॥ सूत्रं १०५ ॥

तथा 'पंचधणुस्सइयस्स न'मित्यादि, पञ्चधनुःशतप्रमाणस्य 'अंतिमसारीरियस्स'ति चरमशरीरस्य सिद्धिगतस्य सातिरेकाणि त्रीणि शतानि धनुषां जीवप्रदेशावगाहना प्रज्ञप्ता, यतोऽसौ शैलेशीकरणसमये शरीररन्ध्रपूरणेन देह-
त्रिभागं विमुच्य घनप्रदेशो भूत्वा देहत्रिभागद्वयावगाहनः सिद्धिमुपगच्छति, सातिरेकत्वं चैवं 'तिन्नि सया तेत्ती-
सा धणुत्तिभागो य होइ वोद्धवो । एसा खलु सिद्धाणं उक्कोसोगाहणा भणिय ॥ १ ॥' ति [त्रीणि शतानि त्रय-
स्त्रिंशद् धनूषि त्रिभागश्च भवति वोद्धव्यः । एषा खलु सिद्धानामुत्कृष्टावगाहना भणिता ॥ १ ॥] ॥ ३०० ॥ ३५० ॥

संभवे नं अरहा चत्तारि धणुसयाइं उहुं उचत्तेणं होत्था, सव्वेवि नं णिसदनीलवंता वासहरपव्वया चत्तारि चत्तारि जोयणस-
याइं उहुं उचत्तेणं चत्तारि चत्तारि गाउयसयाइं उव्वेहेणं प०, सव्वेवि नं वक्खारपव्वया णिसदनीलवंतासहरपव्वयए नं चत्तारि
चत्तारि जोयणसयाइं उहुं उचत्तेणं चत्तारि चत्तारि गाउयसयाइं उव्वेहेणं प०, आणयपाणएसु दोसु कप्पेसु चत्तारि विमाणसया

प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चत्तारि सया वार्इणं सदेवमणुयासुरंमि लोगंमि वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाइसंपया

होत्था ॥ ४०० ॥ सूत्रं १०६ ॥

‘सवेऽवि णं वक्खारपघए’त्यादि, वक्षस्कारपर्वता एकक्षेत्रप्रतिवद्धा विंशतिस्ते च वर्षधराः ते च चतुःचतुःश-
तोचाः ॥

अजिते णं अरहा अद्धपंचमाइं धणुसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, सगरे णं राया चाउरंतचक्कवही अद्धपंचमाइं धणुसयाइं
उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था ॥ ४५० ॥ सूत्रं १०७ ॥ सवेवि णं वक्खारपव्वय सीआ सीओआओ महानईओ मंदर-
पव्वयंतेणं पंच पंच जोयणसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं पंच पंच गाउयसयाइं उव्वेहेणं प०, सवेवि णं वासहरकूडा
पंच पंच जोयणसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था मूले पंच पंच जोयणसयाइं विक्खंभेणं प०, उसमे णं अरहा को-
सलिए पंच धणुसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, भरेहे णं राया चाउरंतचक्कवही पंचधणुसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं होत्था, सोमणसगंध-
मादणविज्जुप्पभमालवंताणं वक्खारपव्वयाणं मंदरपव्वयंतेणं पंच २ जोयणसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं पंच पंच गाउयसयाइं उव्वेहेणं
प०, सवेवि णं वक्खारपव्वयकूडा हरिहरिस्सहकूडवज्जा पंच पंच जोयणसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं मूले पंच पंच जोयणसयाइं आ-
यामविक्खंभेणं प०, सवेवि णं नंदणकूडा बलकूडवज्जा पंच पंच जोयणसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयाम-
मविक्खंभेणं प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु विमाणा पंच २ जोयणसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं प० ॥ सूत्रं १०८ ॥

सवेविणं वक्खारेत्यादि शीतादिनदीप्रत्यासत्तौ मेरुप्रत्यासत्तौ च पञ्चशतोचा इति, तथा ‘सवेवि णं वासे’त्यादि, तत्र

वर्षधरकूटानि शतद्वयमशीत्यधिकं, कथं?, 'लहुहिमवं हिमवं' निसंढे एकारस अट्ट नव य कूडाई । नीलाइसु तिसु
 नवगं अट्टेकारस जहासंखं ॥ १ ॥ [क्षुल्लहिमवति हिमवति निषधे एकादशाष्टौ नव च कूटानि । नीलादिषु त्रिषु
 नवकमष्टैकादश च यथासंख्यम् ॥ १ ॥] एतेषां च पञ्चगुणत्वात्, वक्षस्कारकूटानि त्वशीत्यधिकचतुःशतीसंख्यानि,
 कथं?, "विष्णुपहमालवंते नव नव सेसेसु सप्त सत्तेव । सोलस वक्खारेसुं चउरो चउरो य कूडाई" ॥ १ ॥ [विष्णु-
 त्प्रभमाल्यवतोर्नव नव शेपेषु सप्त सप्तैव । षोडश वक्षस्कारेषु चत्वारि चत्वारि च कूटानि ॥ १ ॥] एतेषां पञ्चगुण-
 त्वात्, पञ्चगुणत्वं च जम्बूद्वीपादिमेरूपलक्षितक्षेत्राणां पञ्चत्वात्, सर्वाण्येतानि पञ्चशतोच्छ्रितानि, एवं मानुषो-
 त्तरादिष्वपि, वैताल्यकूटानि तु सक्रोशपड्योजनोच्छ्रयाणि, वर्षकूटानि तु ऋषभकूटादीन्यष्टयोजनोच्छ्रितानीति, ह-
 रिक्कूटहरिसहकूटवर्जनं त्विह तयोः सहस्रोच्छ्रयत्वाद्, आह च—'विष्णुषभहरिकूडो हरिस्सहो मालवंतवक्खारे ।
 नंदणवणवलकूडो उच्चिद्धा जोयणसहस्सं' ॥ १ ॥ [विष्णुत्प्रभहरिकूटे हरिसहो माल्यवद्वक्षस्कारः । नन्दनवने वलकूट
 उच्चिद्धा योजनसहस्रं ॥ १ ॥] ॥ ५०० ॥

सणकुमारमार्हिंदेसु कप्पेसु विमाणा छजोयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं प०, चुल्लहिमवंतकूडस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ चुल्लहिमवं-
 तस्स वासहरपव्वयस्स समधरणितले एस गं छ जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं सिहरीकूडस्सवि, पासस्स णं अरहओ छ

सया वार्द्धेणं सदेवमणुयासुरे लोए वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वार्द्धेसंपया होल्या, अभिचंदे णं कुलगरे छ धणुसयाइं उहुं उच्च-
तेणं होल्या, वासुपुजे णं अरहा छहिं पुरिससएहिं सद्धिं मुडे भविता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ ६०० ॥ सूत्रं १०९ ॥
'बुद्धहिमवंतकूडस्से'त्यादि, इह भावार्थो-हिमवान् योजनशतोच्छ्रितस्तत्कूटं च पञ्चशतोच्छ्रितं इति सूत्रोक्तमन्तरं
भवतीति, 'अभिचंदे णं कुलकरे'ति अभिचन्द्रः कुलकरोऽस्याभवसर्पिण्यां सप्तानां कुलकराणां चतुर्थः, तस्योच्छ्रयः

पद् धनुःशतानि पञ्चाशदधिकानि ॥ ६०० ॥

वंभलंतएसु कप्पेसु विमाणा सत्त सत्त जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त जिणसया होल्या,
समणस्स भगवओ महावीरस्स सत्त वेउब्बियसया होल्या, अरिट्ठेमी णं अरहा सत्त वाससयाइं देसूणाइं केवलपरियागं पा-
उणिता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, महाहिमवंतकूडस्स णं उवरिह्माओ चरमंताओ महाहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स समवरणितले
एस णं सत्त जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं रुप्पिकूडस्सवि ॥ ७०० सूत्रं ११० ॥

श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त जिनशतानि केवलशतानीत्यर्थः, तथा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त
वैक्रियशतानि वैक्रियलब्धिमत्साधुशतानीत्यर्थः, 'अरिट्ठे'त्यादि, 'देसूणाइं'ति चतुःपञ्चाशतो दिनानामूनानि, तत्प्र-
माणत्वात् छद्मस्थकालस्येति, 'महाहिमवंते'त्यादौ भावार्थोऽयं-महाहिमवान् योजनशतद्वयोच्छ्रितस्तत्कूटं च पञ्चश-
तोच्छ्रितमिति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ७०० ॥

महासुक्कसहस्सरैरसु दोसु कप्पेसु विमाणा अट्ठ जोयणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए पढमे कंडे अट्ठसु जोयणसएसु वाणमंतरभोमेज्जविहारा प०, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स अट्ठसया अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं गइक्कल्लाणां णं णिडक्कल्लाणां आगमेसिभद्धानं उक्कोसिया अणुत्तरोववाइयसंपया होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ अट्ठहिं जोयणसएहिं सूरिए चारं चरति, अरहओ णं अरिट्ठिनेमिस्स अट्ठ सयाइं वाईणं सदेवमणुयासुरंमि लोंगंमि वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाईसंपया होत्था ॥ ८०० सूत्रं १११ ॥

‘इमीसे णं’मित्यादि, प्रथमं काण्डं खरकाण्डं खरकाण्डस्य षोडशविभागस्य प्रथमविभागरूपं रत्नकाण्डं, तत्र योजनसहस्रप्रमाणे अध उपरि च योजनशतद्वयं विमुच्यान्येष्वष्टसु योजनशतेषु वनेषु भवा वानास्ते च ते व्यन्तराश्च तेषां सम्बन्धिनः भूमिविकारत्वाद्भौमेयकास्ते च ते विहरन्ति-क्रीडन्ति तेष्विति विहाराश्च-नगराणि चानव्यन्तरभौमेयकविहारा इति, ‘अट्ठ सयं’ति अष्ट शतानि, केषामित्याह—‘अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं’ति देवेषूपत्यमानत्वात् देवा द्रव्यदेवा इत्यर्थः तेषां गतिः-देवगतिलक्षणा कल्याणं येषां ते गतिकल्याणास्तेषामेवं स्थितिः-त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमलक्षणा कल्याणं येषां ते तथा तेषां, तथा ततश्च्युतानामागमिष्वद्-आगामि भद्रं-कल्याणं निर्वर्णगमनलक्षणं येषां ते आगमिष्वद्भद्राः तेषां, किमित्याह-‘उक्कोसिए’त्यादि ॥ ८०० ॥

आणयपाणयआरणअचुएसु कप्पेसु विमाणा नव नव जोयणसयाइं उट्ठं उच्चत्तेणं प०, निसंढकूडस्स णं उवरिल्लाओ सिहरतलाओ

णिसदस्स वासहरपव्वयस्स समे धरणि तले एस णं नव जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं नीलवंतकूडस्सवि, विलवाहणे
 णं कुलगरे णं नव धणुसयाइं उहुं उच्चतेणं होत्था, इमीसे णं रयणप्पभाए बहुसमरमणिजाओ भूमिभागाओ नवहिं जोयणसएहिं
 सव्वुवरिमे तारारूवे चारं चरइ, निसदस्स णं वासहरपव्वयस्स उवरिछाओ सिहरतलाओ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए पढमस्स
 कंडस्स बहुमज्झदेसभाए एस णं नव जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प०, एवं नीलवंतस्सवि ॥ ९०० सूत्रं ११२ ॥

'निसहकूडस्स णं'मित्यादि, इहायं भावः—निपधकूटं पञ्चशतोच्छ्रितं निपधश्च चतुःशतोच्छ्रित इति यथोक्तमन्तरं
 भवतीति ॥ ९०० ॥

सव्वेवि णं गेवेअविमाणे दस दस जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, सव्वेवि णं जमगपव्वया दस दस जोयणसयाइं उहुं उच्च-
 तेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं प० मूले दस दस जोयणसयाइ आयामविकखंभेणं प०, एवं चित्तविचित्तकूडावि भा-
 णियव्या, सव्वेवि णं वट्टवेयडुपव्वया दस दस जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं प० मूले दस दस
 जोयणसयाइं विकखंभेणं प०, सव्वत्थ समा पल्लगसंठाणसंठिया प०, सव्वेवि णं हरिहरिस्सहकूडा वक्खारकूडवआ दस दस जो-
 यणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, मूले दस जोयणसयाइं विकखंभेणं, एवं वलकूडावि नंदणकूडवआ, अरहावि अरिद्धिनेमी दस वा-
 ससयाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे, पासस्स णं अरहओ दस सयाइं जिणाणं होत्था, पासस्स णं
 अरहओ दस अन्तेवासीसयाइं कालगयाइं जाव सव्वदुक्खप्पहीणाइं, पउमदहपुंडरीयदहा य दस दस जोयणसयाइं आयामेणं प०, ॥
 १००० सूत्रं ११३ ॥ अणुत्तरोक्कवाइयाणं देवाणं विमाणा एक्कारस जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, पासस्स णं अरहओ इक्कारस

सयाइं वेउव्वियाणं होत्था ॥ ११०० सूत्रं ११४ ॥ महार्षउममहापुंडरीयदहाणं दो जोयणसहस्साइं आयमेणं प० ॥ २०००
सूत्रं ११५ ॥ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए वड्ढकंडस्स उवरिल्लिओ चरमंताओ लोहियक्खकंडस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं तिन्नि
जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प० ॥ ३००० सूत्रं ११६ ॥ तिगिच्छिकेसरिदहाणं चत्तारि जोयणसहस्साइं आयामेणं
प० ॥ ४००० सूत्रं ११७ ॥ धरणितले मंदरस्स णं पव्वयस्स बहुमज्जेदेसभाए रयगनामीओ चउदिसिं पञ्च २ जोयणस-
हस्साइं अवाहाए अंतरे मंदरपव्वए प० ॥ ५००० सूत्रं ११८ ॥ सहस्सारे णं कण्णे छ विमाणावाससहस्सा प० ॥ ६०००
सूत्रं ११९ ॥ इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए रयणस्स कंडस्स उवरिल्लिओ चरमंताओ पुलगस्स कंडस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस
णं सत्त जोयणसहस्साइं अवाहाए अंतरे प० ॥ ७००० सूत्रं १२० ॥ हरिवासरम्मयाणं वासा अट्ठ जोयणसहस्साइं सांइरेगाइं
वित्थरेणं प० ॥ ८००० सूत्रं १२१ ॥ दाहिणड्ढुभरहस्स णं जीवा पाईणपडीणायया दुहंओ समुदं पुट्ठा नवं जोयणसहस्साइं
आयामेणं प० ॥ ९००० सूत्रं १२२ ॥ मंदरे णं पव्वए धरणितले दस जोयणसहस्साइं विक्खंभेणं प० ॥ १०००० सूत्रं
१२३ ॥ जम्बूदीवेणं दीवे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं प० ॥ १००००० सूत्रं १२४ ॥ लवणे णं समुदे दो
जोयणसयसहस्साइं चक्कवालविक्खंभेणं प० ॥ २००००० सूत्रं १२५ ॥ पासस्स णं अरुहओ तिन्नि सयसाहस्सीओ सत्तावीसं
च सहस्साइं उक्कोसिया सावियासंपया होत्था ॥ ३००००० सूत्रं १२६ ॥ धायइखंडे णं दीवे चत्तारि जोयणसयसहस्साइं
चक्कवालविक्खंभेणं प० ॥ ४००००० सूत्रं १२७ ॥ लवणस्स णं समुदस्स पुरेच्छिमिल्लिओ चरमंताओ पञ्चिमिल्ले चरमंते
एस णं पंच जोयणसयसहस्साइं अवाहाए अंतरे प० ॥ ५००००० सूत्रं १२८ ॥ मरेहे णं राया चाउरंतचक्कवट्ठी छ पुव्वस-

ग्रसहस्साइं रायमज्ज्ञे वसित्ता मुंडे भवित्ता अंगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ ६००००० सूत्रं १२९ ॥ जम्बूदीवस्स णं दी-
 वस्स पुरिच्छिमिह्माओ वेइयंताओ धायइखंडचक्कवालस्स पच्चिच्छिमिह्मे चरमंते सत्त जोयणसयसहस्साइं अवाहाए अंतरे प० ॥
 ७००००० सूत्रं १३० ॥ माहिंदे णं कप्पे अट्ठविमाणावाससयसहस्साइं प० ८००००० ॥ सूत्रं १३१ ॥ अजियस्स णं अरहओ
 साइरेगाइं नव ओहिनाणिसहस्साइं होत्था ॥ ९००० सूत्रं १३२ ॥ पुरिससीहे णं वासुदेवे दस वाससयसहस्साइं सव्वाउयं
 पालइत्ता पञ्चमाए पुढवीए नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ॥ १०००००० सूत्रं १३३ ॥ समणे भगवं महावीरे तित्थगरभवग्गहणाओ
 छट्ठे पोडिलभवग्गहणे एगं वासकोडिं सामन्नपरियागं पाउणिता सहस्सारे कप्पे सब्बडविमाणे देवत्ताए उववन्ने ॥ १०००००००
 सूत्रं १३४ ॥ उसभसिरिस्स भगवओ चरिमस्स य महावीरवद्धमाणस्स एगा सागरोवमकोडाकोडी अवाहाए अंतरे प० ॥
 १००००००००००० सूत्रं १३५ ॥

'सव्वेवि णं जमगे'त्यादि, उत्तरकुरुषु नीलवद्धर्पधरस्य-उत्तरतः शीताया महानद्या उभयोः कूलयोर्द्वौ यमका-
 भिधानौ पर्वतौ स्तः, ते च पञ्चस्वप्युत्तरकुरुषु द्वयोर्द्वयोर्भावाद्दश, एवं 'चित्तविचित्तकूडावि'त्ति पञ्चसु देवकुरुषु यम-
 कवत्तत्सद्भावात् पञ्च चित्रकूटाः पञ्च विचित्रकूटा इति, 'सव्वेवि णं'मित्यादि, सर्वेऽपि वृत्ता वैताल्या विंशतिः श-
 न्दापात्यादयः, 'सव्वेवि णं हरी'त्यादि, हरिकूटं विद्युत्प्रभाभिधाने गजदन्ताकारवक्षस्कारपर्वते हरिसहकूटं तु मा-
 ल्यवद्धक्षस्कारे, तानि च पञ्चस्वपि मन्दरेषु भावात् पञ्च पञ्च भवन्ति सहस्रोच्छ्रितानि च, 'वक्खारकूडवज्ज'त्ति
 शेषवक्षस्कारकूटेष्वेवमुच्यत्वं नास्त्येतेष्वेवास्तीत्यर्थः, एवं 'वलकूडावि'त्ति पञ्चसु मन्दरेषु पञ्च नन्दनवनानि तेषु प्रत्ये-

कर्मशान्या दिशि बलकूटाभिधानं कूटमस्ति, ततः पञ्च, तानि सहस्रोच्छ्रितानि च, 'नन्दनकूडवञ्ज'त्ति शेषाणि
 नन्दनवनेषु प्रत्येकं पूर्वादिदिगविदिगव्यवस्थितानि चत्वारिंशत्संख्यानि नन्दनकूटानि वर्जयित्वा, तानि साहस्रि-
 काणि न भवन्तीत्यर्थः । 'अरहते'त्यादि, कुमारत्वे त्रीणि वर्षशतान्यनगारत्वे सप्तत्येवं दश शतानि, 'पउमह्वपुंडरी-
 यह्व'त्ति पद्मह्रदः श्रीदेवीनिवासो हिमवद्वर्षधरपर्वतोपरिवर्त्तो पुण्डरीकह्रदो लक्ष्मीदेवीनिवासः शिखरिवर्षधरोपरि-
 वर्त्तीति ॥ १००० ॥ ११०० ॥ तथा महापद्ममहापुण्डरीकह्रदौ महाहिमवद्रुक्मिवर्षधरयोरुपरिवर्त्तिनौ हीबुद्धिदेव्यो-
 निर्वासभूताविति ॥ २००० ॥ 'इमीसे णं रयणे'त्यादि, अयमिह भावार्थः—रत्नप्रभापृथिव्याः प्रथमस्य षोडशवि-
 भागस्य खरकाण्डाभिधानकाण्डस्य प्रथमं रत्नकाण्डं वज्रकाण्डं नाम काण्डं द्वितीयं वैडूर्यकाण्डं तृतीयं लोहिता-
 क्षकाण्डं चतुर्थं तानि च प्रत्येकं साहस्रिकाणीति त्रयाणां यथोक्तमन्तरं भवतीति ॥ ३००० ॥ तिगिच्छिकेसरिह्रदौ
 निपधनीलवद्वर्षधरोपरिस्थितौ धृतिकीर्त्तिदेवीनिवासाविति ॥ ४००० ॥ 'धरणितले' इत्यादि, धरणितले—ध-
 रण्यां समे भूभाग इत्यर्थः, 'रुयगनाभीओ'त्ति 'अट्टपएसो रुयगो तिरियं लोगस्स मज्झयारंमि । एसप्पभवो दिसाणं
 एसेव भवे अणुदिसाणं ॥ १ ॥ [अट्टप्रदेशो रुचकस्तिर्यग्लोकस्य मध्ये । एष प्रभवो दिशामेव एव भवेदनुदिशां
 ॥ १ ॥] ति, रुचक एव नाभिचक्रस्य तुम्बमिवेति रुचकनाभिः, ततश्चतसृष्वपि दिक्षु पञ्च पञ्च सहस्राणि मेरुस्तस्य
 दशसहस्रविष्कम्भत्वादिति ॥ ५००० ॥ ६००० ॥ 'इमीसे णं'मित्यादि, रत्नकाण्डं प्रथमं पुलककाण्डं सप्तममिति

सप्तसहस्राणि ॥ ७००० ॥ 'हरिवासे'त्यादि, इहार्थे गाथाद्ध- 'हरिवासे' इग्वीसा चुलसी य सया कला य एका
य'त्ति ॥ ८००० ॥ 'दाहिणे'त्यादि दक्षिणो भागो भरतस्येति दक्षिणाद्धभरतं तस्य जीवेव जीवा-ऋज्वी सीमा
प्राचीनं-पूर्वतः प्रतीचीनं-पश्चिमतः आयता-दीर्घा प्राचीनप्रतीचीनायता 'दुहओ'त्ति उभयतः पूर्वापरपाश्वर्योरित्यर्थः,
समुद्रं-लवणसमुद्रं स्पृष्टा-छुसवती नव सहस्राण्यायाभत इहोक्ता, स्थानान्तरे तु तद्विशेषोऽयं नव सहस्राणि सप्त शता-
न्यष्टचत्वारिंशदधिकानि द्वादश च कला' इति ॥ ९००० ॥ १०००० ॥ २००००० ॥ ३००००० ॥
४००००० ॥ 'लवणे'त्यादि, तत्र जम्बूद्वीपस्य लक्षं चत्वारि च लवणस्येति पञ्च ॥ ५००००० ॥ 'जम्बूद्वीपस्से'-
त्यादि, तत्र लक्षं जम्बूद्वीपस्य द्वे लवणस्य चत्वारि धातकीखण्डस्येति सप्त लक्षण्यन्तरं सूत्रोक्तं भवतीति
७००००० ॥ अजितस्यार्हतः सातिरेकाणि नवावधिज्ञानिसहस्राणि, अतिरेकश्चत्वारि शतानि, इदं च सहस्रस्थानक-
मपि लक्षस्थानकाधिकारे यदधीतं तत् सहस्रशब्दसाधर्म्याद्विचित्रत्वाद्वा सूत्रगतेर्लक्षकदोषाद्वेति ॥ ९००००० ॥
पुरुषसिंहः पञ्चमवासुदेवः ॥ १०००००० ॥ 'समणे'त्यादि, यतो भगवान् पोट्टिलाभिधानराजपुत्रो बभूव, तत्र वर्ष-
कोटिं प्रव्रज्यां पालितवानित्येको भवः, ततो देवोऽभूदिति द्वितीयः, ततो नन्दनाभिधानो राजसूनुः छत्राग्रनगर्यां जज्ञे
इति तृतीयः, तत्र वर्षलक्षं सर्वदा मासक्षपणेन तपस्तप्त्वा दशमेदेवलोके पुष्पोत्तरवरविजयपुण्डरीकाभिधाने विमाने
देवोऽभवदिति चतुर्थस्ततो ब्राह्मणकुण्डग्रामे ऋषभदत्तब्राह्मणस्य भार्याया- देवानन्दनाभिधानायाः कुक्षालुत्पन्न इति

पञ्चमस्तत्त्वयशीतितमे दिवसे क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे सिद्धार्थमहाराजस्य त्रिशलाभिधानभार्यायाः कुक्षाविन्द्रवचन-
कारिणा हरिनैगमेपिनाम्ना देवेन संहतस्तीर्थकरतया च जात इति पष्ठः, उक्तभवग्रहणं हि विना नान्यद्भवग्रहणं
पष्ठं श्रूयते भगवत् इत्येतदेव पष्ठभवग्रहणतया व्याख्यातं, यस्माच्च भवग्रहणादिदं पष्ठं तदप्येतस्मात् पष्ठमेवेति सुष्ठू-
व्यते तीर्थकरभवग्रहणात्पष्ठे पोट्टिलभवग्रहणे इति ॥ १००००००० ॥ 'उसभे'त्यादि, 'उसभसिरिस्स'ति प्राकृत-
त्वेन श्रीऋषभ इति वाच्ये व्यत्ययेन निर्देशः कृतः, एका सागरोपमकोटाकोटी द्विचत्वारिंशता वर्षसहस्रैः
किञ्चित्साधिकैरूनाऽप्यल्पत्वाद्विशेषस्याविशेषितोक्तेति ॥ १००००००००००० ॥ इह य एते अनन्तरं
संख्याक्रमसम्बन्धमात्रेण सम्बद्धा विविधा वस्तुविशेषा उक्तास्त एव विशिष्टतरसम्बन्धसम्बद्धा द्वादशाङ्गे प्ररूप्यन्त
इति द्वादशाङ्गस्यैव स्वरूपमभिधित्सुराह—

दुवालसंगे गणिपिङ्गे ५० तं०-आयारे सूयगडे ठाणे समवाए विवाहपन्नत्ती णायाधम्मकहाओ उवासगदसाओ अंतगडद-
साओ अनुत्तरोववाइयदसाओ पण्हावागरणाइं विवागसुए दिट्ठिवाए । से किं तं आयारे ?, आयारे णं समणाणं निगंथाणं
आयारगोयरविणयेवेणइयट्ठाणगमणचंक्रमणपमाणजोगजुंजणभासासमितिगुत्तीसेओवहिभत्तपाणउग्गमउप्पायणएसणाविसोहिसुद्धासु-
द्धग्गहणवयणियमतवोवहाणसुप्पसत्थमाहिजइ, से समासओ पच्चविहे ५०, तं०-णाणायारे दंसणायारे चरित्तायारे तवायारे वि-
रियायारे, आधारस्स णं परित्ता वायणा संखेआ अनुओगदारा संखेआओ पड्विक्कीओ संखेआ वेढा संखेआ सिलेगा संखे-

आओ निज्जुत्तीओ, से णं अंगट्ठयाए पढमे अंगे दो सुयक्खंधा पणवीसं अज्झयणा पंचासीइं उद्देसणकाला पंचासीइं समुद्देस-
णकाला अट्ठारस पदसहस्साइं पदग्गेणं संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा
निवद्धा णिकाइया जिणपणत्ता भावा आघविज्जंति पणविज्जंति पणविज्जंति निदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति, से एवं णाया
एवं विण्णाया एवं चरणकरणपरूवणया आघविज्जंति पणविज्जंति पणविज्जंति निदंसिज्जंति उवदंसिज्जंति । सेत्तं
आयोरे ॥ सूत्रं १३६ ॥

‘दुवालसंगे’ इत्यादि, अथवोत्तरोत्तरसंख्याक्रमसंबद्धार्थग्रूपणमनन्तरमकारि, साम्प्रतं संख्यामात्रसंबद्धपदार्थ-
प्ररूपणायोपक्रम्यते-‘दुवालसंगे’ इत्यादि, तत्र श्रुतपरमपुरुषस्याङ्गानीवाङ्गानि, द्वादशाङ्गानि-आचारादीनि यस्मिं-
तद्द्वादशाङ्गं, गुणानां गणोऽस्यास्तीति गणी-आचार्यस्तस्य पिटकमिव पिटकं-सर्वस्वभाजनं गणिपिटकं, अथवा
गणिशब्दः परिच्छेदवचनः, तथा चोक्तम्—“आयारमि अहीए जं नाओ होइ समणधम्मो उ । तम्हा आयारधरो
भण्णइ पढमं गणिट्ठाणं ॥ १ ॥ [आचारेऽधीते यत् ज्ञातो भवति श्रमणधर्मस्तु । तस्मादाचारधरो भण्यते प्रथमं ग-
णिस्थानं ॥ १ ॥] परिच्छेदस्थानमित्यर्थः, ततश्च परिच्छेदसमूहो गणिपिटकं, अत्र चैवं पदघटना-यदेतद्गणिपिटकं
तत् द्वादशाङ्गं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—आचारः सूत्रकृत इत्यादि । ‘से किं त’मित्यादि, अथ किं तदाचारवस्तु ? यद्वा अथ
कोऽयमाचारः ?, आचर्यत इति वा आचारः साध्वाचरितो ज्ञानाद्यासेवनविधिरिति भावार्थः, एतत्प्रतिपादको ग्र-

न्योऽप्याचार एवोच्यते, 'आचारे णं'ति अनेनाचारेण 'करणभूतेन' श्रमणानांमाचारो व्याख्यायत इति योगः, अथवा
 आचारेऽधिकरणभूते णमिति वाक्यालङ्कारे 'श्रमणानां' तपःश्रीसमालिङ्गितानां 'निर्ग्रन्थानां' सवाह्याभ्यन्तरग्रन्थर-
 हितानां, आह-श्रमणा निर्ग्रन्था एव भवन्तीति विशेषणं किमर्थमिति ?, उच्यते, शाक्यादिव्यवच्छेदार्थम्, उक्तं च-
 "निर्गन्धसक्तावसगुरुयआजीव पंचहा समण'त्ति [निर्ग्रन्थशाक्यतापसगैरिकाजीविकाः पञ्चधा श्रमणाः] तत्रा-
 चारो-ज्ञानाद्यनेकभेदभिन्नः गोचरो-भिक्षाग्रहणविधिलक्षणो विनयो-ज्ञानादिविनयः वैनयिकं-तत्फलं कर्मक्षयादि
 स्थानं-कायोत्सर्गोपवेशनशयनभेदात् त्रिरूपं गमनं-विहारभूम्यादिषु गतिश्चङ्क्रमणं-उपाश्रयान्तरे शरीरश्रमव्यपो-
 हार्थमितस्ततः सञ्चरणं प्रमाणं-भक्तपानाभ्यवहारोपध्यादेर्मानं योग्योजनं-स्वाध्यायप्रत्युपेक्षणादिव्यापारेषु परेषां
 नियोजनं भाषाः-संयतस्य भाषाः सत्यासत्यामृपारूपाः समितयः-ईर्यासमित्याद्याः पञ्च गुप्तयो-मनोगुह्यादयस्तिस्रः
 तथा शय्या च-वसतिरूपधिश्च-वस्त्रादिको भक्तं च-अशनादि पानं च-उष्णोदकादीति द्वन्द्वः, तथा उद्गमोत्पादनै-
 पणालक्षणानां दोषाणां विशुद्धिः-अभाव उद्गमोत्पादनैपणाविशुद्धिस्ततः शय्यादीनामुद्गमादिविशुद्ध्या शुद्धानां त-
 थाविधकारणेऽशुद्धानां च ग्रहणं शय्यादिग्रहणं, तथा व्रतानि-मूलगुणा नियमाः-उत्तरगुणास्तपउपधानं-द्वादश-
 विधं तपः, तत आचारश्च गोचरश्चेत्यादि यावदुत्तमश्च शय्यादिग्रहणं च व्रतानि च नियमाश्च तपउपधानं चेति
 समाहारद्वन्द्वस्ततस्तच्च तत्सुप्रशस्तं चेति कर्मधारयः, एतत्सर्वमाख्यायते-अभिधीयते, एतेषु आचारादिपदेषु यत्र क्वचि-

दन्यतरोपादाने अन्यतरस्य गतार्थस्याभिधानं तत्सर्वं तत्प्राधान्यख्यापनार्थमेवेत्यवसेयमिति । 'से समासओ' इत्यादि,
 सःआचारो यमधिकृत्य ग्रन्थस्याचार इति संज्ञा प्रवर्तते 'समासतः' संक्षेपतः पञ्चविधः प्रज्ञसः, तद्यथा-ज्ञानाचार
 इत्यादि, तत्र ज्ञानाचारः-श्रुतज्ञानविषयः कालाध्ययनविनयाध्ययनादिरूपो व्यवहारोऽष्टधा 'दर्शनाचारः' सम्य-
 कत्ववतां व्यवहारो निःशङ्कितादिरूपोऽष्टधा 'चारित्र्याचारः' समित्यादिपालनात्मको व्यवहारः 'तपआ-
 चारो' द्वादशविधतपोविशेषानुष्ठितिः 'वीर्याचारो' ज्ञानादिप्रयोजनेषु वीर्यस्यागोपनमिति, 'आचार'ति आचारग्र-
 न्थस्य णमित्यलङ्कारे 'परित्ता' संख्येया आद्यन्तोपलब्धेर्नानन्ता भवन्तीत्यर्थः, काः ?-वाचनाः-सूत्रार्थप्रदानलक्षणाः,
 अवसर्पिण्युत्सर्पिणीकालं वा प्रतीत्य, 'परीते'ति संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि-उपक्रमादीनि, अध्ययनानामेव संख्ये-
 यत्वात् प्रज्ञापकवचनगोचरत्वाच्च 'संखेज्जाओ पडिवत्तीओ'ति द्रव्यार्थे पदार्थाभ्युपगमा मतान्तराणीत्यर्थः, प्रति-
 पाद्यनि(माद्यभि)ग्रहविशेषा वा 'संखेज्जा वेढ'ति वेष्टकाः-छन्दोविशेषाः, एकार्थप्रतिवद्धवचनसङ्कलिकेत्यन्ये, 'संखेज्जा
 सिलोग'ति श्लोकाः-अनुष्टुप्छन्दांसि 'संख्याताः'निर्युक्तयः'निर्युक्तानां-सूत्रेऽभिधेयतया व्यवस्थापितानामर्थानां
 युक्तिः-घटना विशिष्टा योजना निर्युक्तयुक्तिः, एतस्मिंश्च वाक्ये युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिरित्युच्यते, एताश्च निक्षेपनिर्यु-
 क्त्याद्याः संख्येया इति । 'से ण'मित्यादि स आचारो णमित्यलङ्कारे 'अङ्गार्थतया' अङ्गलक्षणवस्तुत्वेन प्रथममङ्गं स्था-
 पनामधिकृत्य, रचनापेक्षया तु द्वादशमङ्गं, प्रथमं पूर्वं तस्य सर्वप्रवचनात् पूर्वं क्रियमाणत्वादिति, द्वौ श्रुतस्कन्धौ-

अध्ययनसमुदायलक्षणौ, पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तद्यथा—‘सत्थपरिणणा १ लोगविजओ २ सीओसणिज ३ संमत्तं ४ ।
 आवंति ५ धुय ६ विमोहो ७ महापरिणणो ८ वहाणसुयं ९ ॥१॥’ इति प्रथमः श्रुतस्कन्धः, ‘पिंडेसण १ सेज्जि २ रिया ३
 भासज्जाया य ४ वत्थ ५ पाएसा ६ । उग्गहपडिमा ७ सत्तसत्तिकया १४ भावण १५ विमुत्ती १६ ॥ २ ॥’ इति द्वि-
 तीयः श्रुतस्कन्धः, एवमेतानि निशीथवर्जानि पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तथा पञ्चाशीतिरुद्देशनकालाः, कथं ? उच्यते,
 अङ्गस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्योद्देशकस्य चैतेषां चतुर्णामप्येक एवोद्देशनकालः, एवं शस्त्रपरिज्ञादिषु पञ्चविंशतावध्य-
 यनेषु क्रमेण सप्त १ पद २ चतु ३ श्रुतः ४ पद ५ पञ्च ६ अष्ट ७ सप्त ८ चतु ९ रेकादश १० त्रि ११ त्रि १२ द्वि-
 १३ द्वि १४ द्वि १५ द्वि १६ संख्या उद्देशनकालाः षोडशस्वध्ययनेषु शेषेषु नवसु नवैवेति, इह सङ्ग्रहगाथा—‘सत्त य
 छ चउ चउरो छ पञ्च अट्टेव सत्त चउरो य । एकारा ति ति दो दो दो सत्तेक्क एक्को य ॥ १ ॥’ त्ति, एवं समुद्दे-
 शनकाला अपि भणितव्याः, अष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण प्रज्ञप्तः, इह यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, ननु यदि द्वौ श्रुत-
 स्कन्धौ पञ्चविंशतिरध्ययनान्यष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण भवन्ति ततो यद्भणितं “नववंभचेरमइओ अट्टारसपद-
 सहस्सिओ वेउ” त्ति तत्कथं न विरुध्यते ? उच्यते, यत् द्वौ श्रुतस्कन्धावित्यादि तदाचारस्य प्रमाणं भणितं, यत्पु-
 नरष्टादश पदसहस्राणि तन्नवब्रह्मचर्याध्ययनात्मकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य प्रमाणं, विचित्रार्थवद्भानि च सूत्राणि,
 गुरूपदेशतत्सोपामर्थोऽवसेय इति, संख्येयानि अक्षराणि, वेष्टकादीनां संख्येयत्वात्, अनन्ता गमाः, इह गमाः—अ-

र्थगमा गृह्यन्ते अर्थपरिच्छेदा इत्यर्थः, ते चानन्ताः, एकस्मादेव सूत्रात्तत्तद्धर्मविशिष्टानन्तधर्मात्मकवस्तुप्रतिपत्तेः, अन्ये तु व्याचक्षते-अभिधानाभिधेयवशतो गमा भवन्ति, ते चानन्ताः, अनन्ताः पर्यायाः स्वपरभेदभिन्ना अक्षरार्थ-पर्याया इत्यर्थः, परित्तास्त्रसा आख्यायन्त इति योगः, त्रसन्तीति त्रसाः-द्वीन्द्रियादयस्ते च परीत्ता नानन्ताः, एवं-रूपत्वादेव तेषां, अनन्ताः स्थावरा वनस्पतिकायसहिताः, किंभूता एते ?-‘सासया कडा निवद्धा निकाइय’ति शा-श्वताः द्रव्यार्थतया अविच्छेदेन प्रवृत्तेः कृताः पर्यायार्थतया प्रतिसमयमन्यथात्वावासेर्निवद्धाः-सूत्र एव ग्रथिता नि-काचिता-निर्युक्तिसङ्ग्रहिहेतूदाहरणादिभिः प्रतिष्ठिता जिनेः प्रज्ञप्ता भावाः-पदार्था अन्येऽप्यजीवादयः ‘आच-विजंति’ति प्राकृतशैल्या आख्यायन्ते-सामान्यविशेषाभ्यां कथ्यन्त इत्यर्थः, प्रज्ञाप्यन्ते नामादिभेदाभिधानेन, प्ररू-प्यन्ते नामादिस्वरूपकथनेन, यथा ‘पज्ञायाणभिधेय’मित्यादि, दर्शयन्ते उपसामान्रतः ‘यथा गौर्गवयस्तथा’ इत्यादि, निदर्शयन्ते हेतुदृष्टान्तोपन्यासेन उपदर्शयन्ते उपनयनिगमनाभ्यां सकलनयाभिप्रायतो वेति, साम्प्रतमाचाराङ्गग्रहण-फलप्रतिपादनायाह-‘से एवं’मित्यादि, स इत्याचाराङ्गाहको गृह्यते, ‘एवं आय’ति अस्मिन् भावतः सम्यगधीते सत्येवमात्मा भवति, तदुक्तक्रियापरिणामाव्यतिरेकात् स एव भवतीत्यर्थः, इदं च सूत्रं पुस्तकेषु न दृष्टं नन्दां तु दृश्यते इतीह व्याख्यातमिति, एवं क्रियासारमेव ज्ञानमिति व्यापनार्थं क्रियापरिणाममभिधायाधुना ज्ञानमधिकृत्य आह-‘एवं नाय’ति इदमधीत्य एवं ज्ञाता भवति यथैवेहोक्तमिति, ‘एवं विन्नाय’ति विविधो-विशिष्टो वा ज्ञाता

विज्ञाता एवं विज्ञाता भवति-तत्रान्तरीयज्ञाता भवति, तत्रान्तरीयज्ञातृभ्यः प्रधानतर इत्यर्थः, 'एव'मित्यादि निगमनवाक्यं, एवं-अनेन प्रकारेणाचारगोचरविनयाद्यभिधानरूपेण 'चरणकरणप्ररूपणता आख्यायत' इति चरणव्रतश्रमणधर्मसंयमाद्यनेकविधं करणं-पिण्डविशुद्धिसमित्याद्यनेकविधं तयोः प्ररूपणता-प्ररूपणैव आख्यायते इत्यादि पूर्ववदिति, 'सेत्तं आचारे'ति तदिदमाचारवस्तु अथवा सोऽयमाचारो यः पूर्वं दृष्ट इति ॥ १ ॥

से किं तं सूअगडे १, सुअगडे णं ससमया सूअंति परसमया सूअंति ससमयपरसमया सूअंति जीवा सूअंति अजीवा सूअंति जीवाजीवा सूअंति लोगो सूअंति अलोगो सूअंति लोगोलोगो सुअंति, सूअगडे णं जीवाजीवपुण्णपावासवसंवरनिअरणवंधमोक्खावसाणा पयत्या सुअंति, समणां अचिरकालपव्वइयाणं कुसमयमोहमोहमोहियाणं संदेहजायसहजबुद्धिपरिणामसंसइयाणं पावकरमलिनमइगुणविसोहणत्थं असीअस्स किरियावाइयसयस्स चउरासीए अकिरियवाईणं सत्तट्ठीए अण्णाणियवाईणं वत्तीसाए वेणइयवाईणं तिण्हं तेवट्ठीणं अण्णदिट्ठियसयाणं वूहं किंचा ससमए ठाविअंति णाणदिट्ठंतवयणणिस्सारं सुहु द-रिसयंता विविहवित्थराणमपरमसन्भावगुणविसिट्ठा मोक्खपहोयारागा उदारा अण्णाणतमंधकारुगेसु दीवभूआ सोवणा चवसिद्धिसुगइगिहुत्तमस्स णिक्खोभनिप्पकंपा सुत्तत्था, सुयगडस्स णं परित्ता वायणा संखेआ अणुओगदारा संखेआओ पडिवत्तीओ संखेआ वेढा संखेआ सिलेगा संखेआओ निज्जुत्तीओ, से णं अइइयाए दोचे ओगे दो सुयक्खंधा तेवीसं अज्झयणा तेत्तीसं उद्देसणकाला तेत्तीसं समुद्देसणकाला छत्तीसं पदसहस्साइं पयगेणं प० संखेआ अक्खरा अणंता गमा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिवद्धा णिकाइया जिणपणत्ता भावा आचविअंति पण्णविअंति परूविअंति निदं-

सिञ्जति उवदंसिञ्जति, से' एवं आया एवं विण्णाया एवं चरणकरणपरूवणया आघविञ्जति पण्णविञ्जति परूविञ्जति
निदंसिञ्जति उवदंसिञ्जति, से तं सूअगडे २ ॥ सूत्रं १३७ ॥

‘से किं तं सूयगडे’ ‘सूच सूचायां’ सूचनात् सूत्रं सूत्रेण कृतं सूत्रकृतमिति रूढ्योच्यते, ‘सूयगडेण’ति सूत्रकृतेन
सूत्रकृते वा स्वसमयाः सूच्यन्ते इत्यादि कण्ठ्यं, तथा सूत्रकृतेन जीवाजीवपुण्यपापाश्रवसंवरनिर्जरावन्धमोक्षावसानाः
पदार्थाः सूच्यन्ते, तथा ‘समणाण’मित्यादि, अत्र श्रमणानां मतिगुणविशोधनार्थं स्वसमयः स्थाप्यत इति वाक्यार्थः,
तत्र श्रमणानां किंभूतानां ?—अचिरकालप्रव्रजितानां, चिरकालप्रव्रजिता हि निर्म्मलमतयो भवन्ति, अहर्निशं
शास्त्रपरिचयाद्धुश्रुतसंपर्काच्चति, पुनः किंभूतानां ?—‘कुसमयमोहमोहममोहियाणं’ति कुत्सितः समयः—सिद्धान्तो
येषां ते कुसमयाः—कुतीर्थिकास्तेषां मोहः—पदार्थेष्वयथावबोधः कुसमयमोहस्तस्मादो मोहः—श्रोतृमनोमूढता
तेन मतिर्मोहिता—मूढतां नीता येषां ते कुसमयमोहमतिर्मोहिताः, अथवा कुसमयाः—कुसिद्धान्तास्तेषां ओघः—
संघो मकारस्तु प्राकृतत्वात् तस्मादो मोहः—श्रोतृमनोमूढता तेन मतिर्मोहिता येषां ते कुसमयौघमोहम-
तिर्मोहिताः, अथवा कुसमयानां—कुतीर्थिकानां मोहो मोघो वा—शुभफलापेक्षया निष्फलो यो मोहस्तेन मतिर्मो-
हिता येषां ते कुसमयमोहमोहमतिर्मोहिताः कुसमयमोघमोहमतिर्मोहिता वा तेषां, तथा संदेहाः—बलुतत्त्वं प्रति सं-
शयाः कुसमयमोहमतिर्मोहितानामिति विशेषणसान्निध्यात् कुसमयेभ्यः सकाशात् (ते) जाता येषां ते सन्देहजाताः,

तथा सहजात्-स्वभावसम्पन्नात् न कुसमयश्रवणसम्पन्नाद्बुद्धिपरिणामात्-मतिस्वभावात् संशयो जातो येषां ते सह-
जबुद्धिपरिणामसंशयिताः सन्देहजाताश्च सहजबुद्धिपरिणामसंशयिताश्च ये ते तथा तेषां श्रमणानामिति प्रक्रमः,
किमत आह-‘पापकरो’ विपर्ययसंशयात्मकत्वेन कुत्सितप्रवृत्तिनिवन्धनत्वादशुभकर्महेतुरत एव च मलिनः-स्वरू-
पाच्छादनादनिर्मलो यो मतिगुणो-बुद्धिपर्यायस्तस्य विशोधनाय-निर्मलत्वाधानाय पापकर्ममलिनमतिगुणविशो-
धनार्थं । ‘असीयस्स किरियावाइयसयस्स’ति अशीत्यधिकस्य क्रियावादिशतस्य न्यूहं कृत्वा स्वसमयः स्थाप्यत इति
योगः, एवं शेषेष्वपि पदेषु क्रिया योजनीयेति, तत्र न कर्त्तारं विना क्रिया संभवतीति तामात्मसमवायिनीं
वदन्ति ये तच्छीलाश्च ते क्रियावादिनः, ते पुनरात्माद्यस्तित्वप्रतिपत्तिलक्षण अमुनोपायेनाशीत्यधिकशता-
संख्या विज्ञेयाः-जीवाजीवाश्रववन्धसम्वरनिर्जरापुण्यापुण्यमोक्षाख्यान्त्रव पदार्थान् विरचय्य परिपाठ्या जीवपदार्थ-
स्याधः स्वपरभेदावुपन्यसनीयौ, तयोरधो नित्यानित्यभेदौ, तयोरप्यधः कालेश्वरात्मनियतिस्रभावभेदाः पञ्च
न्यसनीयाः, पुनरित्थं विकल्पाः कर्त्तव्याः-अस्ति जीवः स्वतो नित्यः कालत इत्येको विकल्पो, विकल्पार्थश्चायं-
विद्यते खल्वात्मा स्वेन रूपेण नित्यश्च कालवादिनः, उक्तैर्वाभिलाषेन द्वितीयो विकल्प ईश्वरकारणिकस्य, तृतीयः
आत्मवादिनश्चतुर्थो नियतिवादिनः पञ्चमः स्वभाववादिनः, एवं स्वत इत्यपरित्यजता लब्धाः पञ्च विकल्पाः, परत
इत्यनेनापि पञ्च लभ्यन्ते, नित्यत्वापरित्यागेन चैते दश विकल्पाः, एवमनित्यत्वेनापि दशैव, एवं विंशतिर्जीवपदा-

र्थेन लब्धाः, अजीवादिष्वप्यष्टास्वेवमेव प्रतिपदं विंशतिर्विकल्पानामतो विंशतिर्नवगुणा शतमशीत्युत्तरं क्रियावा-
 दिनामिति, 'चउरासीए अकिरियवाईणं'ति एतेषां च स्वरूपं यथा नन्द्यादिषु तथा वाच्यं, नवरमेतद्वाख्याने पुण्या-
 पुण्यवर्जाः सप्त पदार्थाः स्थाप्यन्ते, तदधः स्वतः परतश्चेति पदद्वयं, तदधः कालादीनां पष्ठी यद्दृच्छा न्यस्यते, ततश्च
 नास्ति जीवः स्वतः कालत इत्येको विकल्पः, एवमेते चतुरशीतिर्भवन्ति । 'सत्तट्टीए अन्नाणियवाईणं'ति एतेऽपि
 तथैव, नवरं जीवादीन्नव पदार्थानुत्पत्तिदशमानुपरि व्यवस्थाप्याधः सप्त सदादयः स्थाप्याः, तद्यथा-सत्त्वमसत्त्वं
 सदसत्त्वमवाच्यत्वं सदवाच्यत्वमसदवाच्यत्वं सदसदवाच्यत्वमिति, तत्र को जानाति जीवस्य सत्त्वमित्येको विकल्पः,
 एवमसत्त्वमित्यादि, तत एते सप्त नवकालिपट्टिः, उत्पत्तेस्त्वाद्या एव चत्वारो वाच्याः, इत्येवं सप्तपट्टिरिति,
 तथा 'वत्तीसाए वेणइयवाईणं'ति, एते चैवं-सुरनृपतिज्ञातियतिस्थविराधममानुपितृणां प्रत्येकं कायवाङ्मनोदानै-
 श्वतुद्धी विनयः कार्य इत्यभ्युपगमवन्तो द्वात्रिंशदिति । एवं चैतेषां चतुर्णां वादिप्रकाराणां मीलने त्रीणि त्रिपष्ट्य-
 धिकानि अन्यदृष्टिशतानि भवन्त्यत उच्यते-'तिणह'मित्यादि, 'बूहं किचं'ति प्रतिक्षेपं कृत्वा 'स्वसमयो' जैनसि-
 द्धान्तः स्थाप्यते, यत एवं सूत्रकृतेन विधीयते अतस्तत्सूत्रार्थयोः स्वरूपमाह-'नाणे'त्यादि, नाना-अनेकविधाः व-
 हुभिः प्रकारैरित्यर्थः, 'दिट्ठंतवयणनिस्सारं'ति स्याद्वादिना पूर्वपक्षीकृतानां प्रवादिनां स्वपक्षस्थापनाय यानि दृष्टा-
 न्तवचनान्युपलक्षणत्वाद्देतुवचनानि च तदपेक्षया निस्सारं-सारताश्चन्यं परेषां मतमिति गम्यते, सुष्ठु-पुनरप्रतिक्षेप-

णीयत्वेन दर्शयन्तौ-प्रकटयन्तौ तथाविधश्चासौ सत्पदप्ररूपणाद्येकानुयोगद्वाराश्रितत्वेन विस्तारानुगमश्च-अनुगम-
 नीयानेकजीवादितत्त्वानां विस्तरप्रतिपादनं विविधविस्तारानुगमः तथा परमसद्भावः-अत्यन्तसत्यता वस्तूनामैदम्पर्य-
 मित्यर्थस्तावेव गुणौ ताभ्यां विशिष्टौ विविधविस्तारानुगमपरमसद्भावगुणविशिष्टौ 'मोक्षपहोधारग'त्ति मोक्षपथाव-
 तारकौ, सम्यग्दर्शनादिषु प्राणिनां प्रवर्तकावित्यर्थः, 'उदार'त्ति उदाराः सकलसूत्रार्थदोषरहितत्वेन निखिलतद्गुण-
 सहितत्वेन च, तथाऽज्ञानमेव तमः-अन्धकारमात्यन्तिकान्धकारमथवा प्रकृष्टमज्ञानमज्ञानतमं तदेवान्धकारमज्ञान-
 तमोऽन्धकारमज्ञानतमोऽन्धकारमज्ञानतमान्धकारं वा तेन ये दुर्गा-दुरधिगमास्ते 'तथा तेषु तत्त्वमार्गेष्विति गम्यते
 'दीवभूय'त्ति प्रकाशकारित्वाद्दीपोपमौ 'सोवाणा चैव'त्ति सोपानानीव-उन्नतारोहणमार्गविशेष इव सिद्धिसुगतिगृहो-
 त्तमस्य-सिद्धिलक्षणा सुगतिः सिद्धिसुगतिरथवा सिद्धिश्च सुगतिश्च-सुदेवत्वसुमानुपत्यलक्षणा सिद्धिसुगती तद्वृक्षं
 यद्गृहाणामुत्तमं गृहोत्तमं-वरप्रासादस्तस्य सिद्धिसुगतिगृहोत्तमस्यारोहण इति गम्यते 'निक्खोभनिष्पक्कं'त्ति निःक्षोभौ
 वादिना क्षोभयितुं-चालयितुमशक्यत्वात् निष्प्रकम्पौ स्वरूपतोऽपीपद्भ्यभिचारलक्षणकम्पाभावात्, कावित्याह ?-
 'सूत्रार्थौ' सूत्रं चार्थश्च-निर्युक्तिभाष्यसङ्ग्रहणिट्टत्तिचूर्णिपञ्जिकादिरूप इति सूत्रार्थौ, शेषं कण्ठ्यं यावत् 'सेतं सूय-
 गळे'त्ति, नवरं त्रयस्त्रिंशदुद्देशनकालः- 'चउ ४ तिय ३ चउरो ४ दो २ दो २ एक्कारस चैव हुंति एक्कसरा । सत्तेव मह-
 ज्झयणा एगसरा वीयसुयखंधे ॥ १ ॥' इत्यतो गाथातोऽवसेया इति ॥ २ ॥

से किं तं ठाणे ? ठाणेणं ससमया ठाविञ्जति परसमया ठाविञ्जति ससमयपरसमया ठाविञ्जति जीवा ठाविञ्जति अजीवा ठावि-
 ज्जति जीवाजीवा० लोगा० अलोगा० लोगालोगा ठाविञ्जति, ठाणेणं दब्बगुणखेत्तकालपज्जव पयत्थाणं—‘सेला सलिला य समुद्धा सू-
 रभवणविमाण आगर णदीओ । णिहिओ पुरिसज्जाया सरा य गोत्ता य जोइसंचाला ॥ १ ॥ एक्कविहवत्तव्वयं दुविह जाव दस-
 विहवत्तव्वयं जीवाण पोमालाण य लोगट्ठाइं च णं परूवणया आवविञ्जति, ठाणस्स णं परित्ता वायणा संखेज्जा- अणुओगदारा
 संखेज्जाओ पडिबत्तीओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा सिलोगा संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए तइए अंगे एगे सुयक्खंधे दस
 अज्झयणा एक्कवीसं उद्देसणकाला बावत्तरिं पयसहस्साइं पयग्गेणं प०, संखेज्जा अक्खरा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता था-
 वरा सासया कडा णिवद्धा णिकाइया जिणपणत्ता भावा आवविञ्जति पणविञ्जति निदंसिञ्जति उवदंसिञ्जति, से
 एवं आया एवं णाया एवं विण्णाया एवं चरणकरणपरूवणया आवविञ्जति, सेत्तं ठाणे ३ ॥ सूत्रं १३८ ॥

‘से किं तं ठाणे’ इत्यादि, अथ किं तत् स्थानं ? तिष्ठन्त्यसिन् प्रतिपाद्यतया जीवादय इति स्थानं, तथा चाह—
 ‘ठाणेण’मित्यादि, स्थानेन वा जीवाः स्थाप्यन्ते यथावस्थितस्वरूपप्रतिपादनायेति हृदयं, शेषं प्रायो निगदसिद्ध-
 मेव, नवरं ठाणेण इत्यस्य पुनरुच्चारणं सामान्येनैव पूर्वोक्तस्यैव स्थापनीयविशेषप्रतिपादनाय वाक्यान्तरमिदमिति ज्ञाप-
 नार्थं, तत्र ‘दब्बगुणखेत्तकालपज्जव’ति प्रथमाबहुवचनलोपाद्द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवाः पदार्थानां—जीवादीनां स्थानेन
 स्थाप्यन्ते इति प्रक्रमः, तत्र द्रव्यं द्रव्यार्थता यथा जीवास्तिकायोऽनन्तानि द्रव्याणि गुणः—स्वभावो यथोपयोगस्व-
 भावो जीवः क्षेत्रं—यथा असंख्येयप्रदेशावगाहनोऽसौ, कालो यथा अनाद्यपर्यवसितः, पर्यवाः—कालकृता अवस्था

यथा नारकत्वादयो बालत्वादयो वेति, 'सेला' इत्यादि गाथाविशेषः, तत्र शैला-हिमवदादिपर्वताः स्थाप्यन्ते स्था-
 नेनेति योगः सर्वत्र, सलिलाश्च गङ्गाद्या महानद्यः समुद्राः-लवणादयः सूर्याः-आदित्या भवनानिः-असुरादीनां
 विमानानि चन्द्रादीनां आकराः-सुवर्णाद्युत्पत्तिभूमयो नद्यः-सामान्या-महीकोसीप्रभृतयो निधयः-चक्रवर्त्तिसम्ब-
 न्धिनो नैसर्प्यादयो नव 'पुरिसजाय'ति पुरुषप्रकारा उन्नतप्रणतादिभेदाः पाठान्तरेण 'पुस्सजोय'ति उपलक्षण-
 त्वात् पुण्यादिनक्षत्राणां चन्द्रेण सह पश्चिमाग्निमोभयप्रमर्द्कादियोगाः स्वराश्च-पङ्कजादयः सप्त गोत्राणि च-काश्य-
 पादीनि एकोनपञ्चाशत्, 'जोइसंचालय'ति ज्योतिषः-तारकरूपस्य सञ्चलनानि 'तिहिं ठाणेहिं तारारूवे चलेजा'
 इत्यादिना सूत्रेण स्थाप्यन्ते स्थानेनेति प्रक्रमः । १ । तथा एकविधं च तद्वक्तव्यं च-तदभिधेयमित्येकविधवक्तव्यं
 प्रथमे अध्ययने स्थाप्यत इति योगः, एवं द्विविधवक्तव्यकं द्वितीयेऽध्ययने, एवं तृतीयादिषु यावद्दशविधवक्तव्यकं
 दशमेऽध्ययने, तथा जीवानां पुद्गलानां च प्ररूपणताऽऽख्यायत इति योगः; तथा 'लोगट्टाई च णं'ति लोकस्थायिनां च-
 धर्म्मार्धम्मार्त्तिकायादीनां पररूपणता-प्रज्ञापना, शेषमाचारसूत्रव्याख्यानवदवसेयं, नवरमेकविंशतिरुद्देशनकालाः,
 कथं १, द्वितीयतृतीयचतुर्थेऽध्ययनेषु चत्वारश्चत्वार उद्देशकाः पञ्चमे त्रय इत्येते पञ्चदश, शेषास्तु पद, पण्णामध्यय-
 नानां पडुद्देशनकालत्वादिति 'चावत्तरिं पदसहस्साई'ति अष्टादशपदसहस्रमानादाचाराद्विगुणत्वात् सूत्रकृतस्य
 ज्ञेयेति त्रिगुणज्ञान ज्ञानमेवेति ॥ ३ ॥

से किं तं समवाए ? , समवाएणं ससमया सूइजंति परसमया सूइजंति जाव लोगलोगा सूइजंति, सम-
वाएणं एकाइयाणं एगट्ठाणं एगुत्तरियपरिवुट्ठीए दुवालसंगस्स य गणिपिडगस्स पल्लवगे समणुगाइअइ ठाणगसयस्स वारसविह-
वित्थरस्स सुयणाणस्स जगजीवहियस्स भगवओ समासेणं समोयारे आहिजति, तत्थ य णाणाविहप्पगारा जीवाजीवा य व-
णिण्या वित्थरेण अवरेवि अ बहुविहा विसेसा नरगतिरियमणुअसुरगणं आहारुस्सासेलसाआवासंखआययप्पमाणउववायच-
वणउगगहणोचहिंवैयणविहाणउवओगजोगइंदियकसाय विविहा य जीवजोणी विक्खंमुस्सेहरिरियप्पमाणं विहिविसेसा य मंद-
रादीणं महीधराणं कुलगरतित्थगरगणहराणं सम्मत्तभरहाहिवाण चक्कीणं चैव चक्करहरहलहराण य वासाण य निगमा य समाए
एए अण्णे य एवमाइ एत्थ वित्थरेणं अत्था समाहिजंति, समवायस्स णं परित्ता जाव से णं अङ्गट्ठयाए चउत्थे अंगे
एगे अज्झयणे एगे सुयक्खंधे एगे उदेसणकाले एगे चउयाले पदसहस्से पदगेणं प०, संखेज्जाणि अक्खराणि जाव चरणकर-
ण-
परूवणया आघविजंति, सेतं समवाए ४ ॥ सूत्रं १३९ ॥

‘से किं तं’मित्यादि, अथ कोऽसौ समवायः ? , सूत्रेषु प्राकृतत्वेन वकारलोपात् समाये इत्युक्तं, समवायनं समवायः
सम्यक् परिच्छेद इत्यर्थः, तद्धेतुश्च ग्रन्थोऽपि समवायः, तथा चाह—समवायेन समवाये वा स्वसमयाः सूच्यन्ते इत्यादि
कण्ठ्यं, तथा समवायेन समवाये वा ‘एगाइयाणं’ति एकद्वित्रिचतुरादीनां शतान्तानां कोटाकोट्यन्तानां वा ‘एग-
त्थाणं’ति एके च ते अर्थाश्चेत्येकार्थास्तेषां, अयमर्थः एकेषां केषाञ्चित् न सर्वेषां निखिलानां वक्तुमशक्यत्वादर्थानां-

जीवादीनां 'एगुत्तरिय'ति एक उत्तरो यस्यां सा एकोत्तरा सैव एकोत्तरिका, इह प्राकृतत्वात् ह्यत्यं, 'परिवृद्धि-
य'ति परिवृद्धिश्चेति समनुगीयते समवायेनेति योगः, तत्र च परिवर्द्धनं संख्यायाः समवसेयं, चशब्दस्य चान्यत्र
सम्बन्धादेकोत्तरिका अनेकोत्तरिका च, तत्र शतं यावदेकोत्तरिका परतोऽनेकोत्तरिकेति, तथा द्वादशाङ्गस्य च गणि-
पिटकस्य 'पल्लवग्ने'ति पर्यवपरिमाणं अभिधेयादितद्धर्मसंख्यानं यथा 'परित्ता तसा' इत्यादि पर्यवशब्दस्य च
'पल्लव'ति निर्देशः प्राकृतत्वात् पर्यङ्कः पल्यङ्क इत्यादिवदिति, अथवा पल्लवा इव पल्लवाः—अवयवास्तत्परिमाणं 'स-
मणुगाइज्जति'ति—समनुगीयते—प्रतिपाद्यते, पूर्वोक्तेमेवार्थं प्रपञ्चयन्नाह—'ठाणगसयरस'ति स्थानकशतस्यैकादीनां
शतान्तानां संख्यास्थानानां तद्विशेषितात्मादिपदार्थानामित्यर्थः, तथा द्वादशविधो विस्तरो यस्याचारादिभेदेन तत्
द्वादशविधविस्तरं तस्य श्रुतज्ञानस्य—जिनप्रवचनस्य, किंभूतस्य ?—जगज्जीवहितस्य, 'भगवतः' श्रुतातिशययुक्तस्य 'स-
मासेन' संक्षेपेण समाचारः—प्रतिस्थानं प्रत्यङ्गं च विविधाभिधायकत्वलक्षणो व्यवहारः 'आहिज्जइ'ति आख्यायते,
अथ समाचाराभिधानानन्तरं यदुक्तं तदभिधातुमाह—'तत्थ ये'त्यादि, 'तत्थ य'ति तत्रैव समवाये इति योगः नाना-
विधः प्रकारो येषां ते नानाविधप्रकाराः तथाहि—एकेन्द्रियादिभेदेन पञ्चप्रकारा जीवाः पुनरेकैकः प्रकारः पर्यासा-
पर्यासादिभेदेन नानाविधः, 'जीवाजीवा य'ति जीवा अजीवाश्च वर्णिता 'विस्तरेण' महता वचनसन्दर्भेण, अपरेऽपि
च बहुविधा 'विशेषा' जीवाजीवधर्मा वर्णिता इति योगः, तानेव लेशत आह—'नरये'त्यादि, 'नरय'ति निवासनिवा-

सिनामभेदोपचारान्नारकाः, ततश्च नारकतिर्यग्मनुजसुरगणानां सम्बन्धिन आहारादयः, तत्र आहारः—ओजआहारा-
 दिराभोगिकानामभोगिकस्वरूपोऽनेकधा उच्छ्वासोऽनुसमयादिकालभेदेनानेकधा लेख्या कृष्णादिका पोढा आवाससंख्या
 यथा नरकावासानां चतुरशीतिलक्षणीत्यादिका आयतप्रमाणमावासानामेव संख्यातासंख्यातयोजनायामता उपल-
 क्षणत्वादस्य विष्कम्भवाहल्यपरिधिमानान्यप्यत्र द्रष्टव्यानि, उपपात एकसमयेनैतावतामेतावता वा कालव्यव-
 धानेनोत्पत्तिः व्यवनमेकसमयेनैतावतामियता वा कालव्यवधानेन मरणं, अवगाहना—शरीरप्रमाणमङ्गुलासंख्येय-
 भागादि अवधिः—अङ्गुलासंख्येयभागक्षेत्रविषयादि वेदना—शुभाशुभस्वभावा विधानानि—भेदा यथा सप्तविधा नारका
 इत्यादि उपयोगः—आभिनिवोधिकादिद्वादशविधः योगः—पञ्चदशविधः इन्द्रियाणि—पञ्च द्रव्यादिभेदाद् विंशतिर्वा
 श्रोत्रादिच्छिद्राद्यपेक्षयाऽष्टौ वा कपायाः—क्रोधादयः आहारश्चोच्छ्वासश्चेत्यादिद्वन्द्वस्ततः कपायशब्दात्प्रथमावहुवच-
 नलोपो द्रष्टव्यः तथा विविधा च जीवयोनिः—सचित्तादिकं जीवानामुत्पत्तिस्थानं, तथा विष्कम्भोत्सेधपरिरयप्रमाणं
 विधिविशेषाश्च मन्दरादीनां महीधराणामिति, तत्र विष्कम्भो—विस्तार उत्सेधः—उच्चत्वं परिरयः—परिधिः विधि-
 विशेषा इति विधयो—भेदा यथा मन्दरा जम्बूद्वीपीयधातकीखण्डीयपौष्करार्द्धिकभेदात्रिधा तद्विशेषस्तु जम्बूद्वी-
 पको लक्षोच्चः शेषास्तु पञ्चाशीतिसहस्रोच्छ्रिता इति, एवमन्येष्वपि भावनीयं, तथा कुलकर्तृथैकरगणधराणां तथा
 समस्तभरताधिपानां—चक्रिणां चैव तथा चक्रधरहलधराणां च विधिविशेषाः समाश्रीयन्त इति योगः, तथा वर्षाणां

च-भरतादिक्षेत्राणां निर्गमाः-पूर्वेभ्यः उत्तरेपामाधिक्यानि 'समाए'त्ति समवाये चतुर्थे अङ्गे वर्णिता इति प्रक्रमः,
 अथैतन्निगमयन्नाह-एते चोक्ताः पदार्था अन्ये च धनतनुवातादयः पदार्थाः, एवमादयः-एवंप्रकाराः अत्र समवाये
 विस्तरेणार्थाः समाश्रीयन्ते, अविपरीतस्वरूपगुणभूयिता बुद्ध्याऽङ्गीक्रियन्त इत्यर्थः, अथवा समस्यन्ते-कुप्ररूपणाभ्यः
 सम्यक्प्ररूपणायां क्षिप्यन्ते, शेषं निगदसिद्धमानिगमनादिति ॥ ५ ॥

से किं तं वियाहे ? , वियाहेणं ससमया विआहिजंति परसमया विआहिजंति ससमयपरसमया विआहिजंति जीवा विआहिजंति
 अजीवा विआहिजंति जीवाजीवा विआहिजंति लोगे विआहिजइ अलोए विआहिजइ लोगालोगे विआहिजइ, वियाहेणं नाणा-
 विहसुरनरिंदरायरिसिविविहसंसइअपुच्छियाणं जिणेणं वित्थरेण भासियाणं दब्बगुणखेत्तकालपज्जवपदेसपरिणामजहच्छिट्ठियभा-
 वअणुगमनिकखेवणयप्पमाणसुनिउणोवक्कमंविहप्पकारपगडयासियाणं लोगालोगपयासियाणं संसारसमुदुंदउत्तरणसमत्थाणं
 सुरवइसंपूजियाणं भवियजणपयहिययाभिनंदियाणं तमरयविद्धंसणाणं सुदिट्ठदीवभूयईहामतिबुद्धिवद्दणाणं छत्तीससहस्समणूयाणं
 वागरणाणं देसणाओ सुयत्थबहुविहप्पगारा सीसहियत्था य गुणमहत्था, वियाहस्स णं परित्ता वायणा संखेआ अणुओगदारा
 संखेआओ पडिवत्तीओ संखेआ वेढा संखेआ सिलोगा संखेआओ निज्जुत्तीओ, से णं अंगट्ठयाए पच्चमे अणे एगे सुयक्खंधे
 एगे साइरेगे अज्झयणसेते दस उद्देसगसहस्साइं दस समुद्देसगसहस्साइं छत्तीसं वागरणसहस्साइं चउरासीई पयसहस्साइं पयग्गेणं
 पणत्ता, संखेआइं अक्खराइं अणंता गमा अणंता पज्जवा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा णिबद्धा णिकाइया जिण-

पणत्ता मावा आधविञ्जंति पणविञ्जंति निदसिञ्जंति उवदंसिञ्जंति, से एवं आया से एवं णाया एवं विण्णया एवं चरणकरणपरूवणया आधविञ्जंति, सेत्तं वियाहे ५ ॥ सूत्रं १४० ॥

‘से किं तं वियाहे’ इत्यादि, अथ केयं व्याख्या ? व्याख्यायन्ते अर्था यस्यां सा व्याख्या, वियाहे इति च पुँल्लिङ्गनिर्देशः प्राकृतत्वात्, ‘वियाहेण’ति व्याख्या व्याख्यायां वा ससमया इत्यादीनि नवपदानि सूत्रकृतवर्णके व्याख्यातत्वादिह कण्ठ्यानि, ‘वियाहेण’मित्यादि, नानाविधैः सुरैः नरेन्द्रैः राजर्षिभिश्च ‘विविधसंसङ्ग’ति विविधसंशयितैः—विविधसंशयवद्भिः पृष्ठानि यानि तानि तथा तेषां नानाविधसुरनरेन्द्रराजऋषिविविधसंशयितपृष्ठानां व्याकरणानां पदत्रिंशत्सहस्राणां दर्शनात् श्रुतार्था व्याख्यायन्त इति पूर्वोपरेण वाक्यसंबन्धः, पुनः किंभूतानां व्याकरणानां ?—‘जिनेने’ति भगवता महावीरेण ‘वित्थरेण भासियाणं’ वित्थरेण भणितानामित्यर्थः, पुनः किंभूतानां ?—‘दवे’त्यादि, द्रव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवप्रदेशपरिणामावस्थायथास्तिभावाऽनुगमनिर्क्षेपनयप्रमाणसुनिपुणोपक्रमैर्विविधप्रकारैः प्रकटः प्रदर्शितो यैर्व्याकरणैस्तानि तथा तेषां, तत्र द्रव्याणि—धर्मास्तिकायादीनि गुणा—ज्ञानवर्णादयः क्षेत्रं—आकाशं कालः—समयादिः पर्यवाः—स्वपरभेदभिन्ना धर्माः अथवा कालकृता अवस्था नवपुराणादयः पर्यवाः प्रदेशा—निरंशावयवाः परिणामाः—अवस्थातोऽवस्थान्तरगमनानि यथा—येन प्रकारेणास्तिभावः अस्तित्वं—सत्ता यथाऽस्तिभावं अनुगमः—संहितादिव्याख्यानप्रकाररूपः उद्देशनिर्देशनिर्गममादिद्वारकलापात्मको वा निक्षेपो—नामस्थापनाद्रव्यभावैर्वस्तुनो

न्यासः 'नयप्रमाणं' नया-नैगमादयः सप्त द्रव्यास्तिकपर्यायास्तिकभेदात् ज्ञाननयक्रियानयभेदाद्विश्वव्यवहारभेदाद्वा द्वौ ते एव तावेव वा प्रमाणं-वस्तुतत्त्वपरिच्छेदनं नयप्रमाणं तथा सुनिपुणः-सुसूक्ष्मः सुनिपुणो वा सुहु निश्चित-
गुण उपक्रमः-आनुपूर्व्यादिः, विविधप्रकारता चैषां भेदभणनत एवोपदर्शितेति, पुनः किंभूतानां व्याकरणानां ?
लोकालोकौ प्रकाशितौ येषु तानि तथा तेषां, तथा 'संसारसमुद्हरुदउत्तरणसमत्थाणं'ति संसारसमुद्रस्य रुदस्य-वि-
स्तीर्णस्य उत्तरणे-तारणे समर्थानामित्यर्थः अत एव सुरपतिसंपूजितानां-प्रच्छकनिर्णायकपूजनात् सूक्तत्वेन श्लाघित-
त्वाद्वा तथा 'भवियजणपयहिययाभिणंदियाणं'ति भव्यजनानां-भव्यप्राणिनां प्रजा-लोको भव्यजनप्रजा भव्यजनपदो
वा तस्यास्तस्य वा हृदयैः-चित्तैरभिनन्दितानां-अनुमोदितानामिति विग्रहः, तथा तमोरजसी-अज्ञानपातके विध्वं-
सयति-नाशयति यत्तत्तमोरजोविध्वंसं तच्च तद् ज्ञानं च तमोरजोविध्वंसज्ञानं तेन सुहु दृष्टानि-निर्णीतानि यानि
तानि तथा अत एव तानि च तानि दीपभूतानि चेति, अत एव तानि ईहामतिबुद्धिवर्द्धनानि चेति, तेषां तमो-
रजोविध्वंसज्ञानसुदृष्टदीपभूतेहामतिबुद्धिवर्द्धनानां, तत्र ईहा-वितर्को मतिः-अवायो निश्चय इत्यर्थः बुद्धिः-औत्पत्ति-
क्यादिचतुर्विधेति, अथवा तमोरजोविध्वंसनानामिति पृथगेव पदं पाठान्तरेण सुदृष्टदीपभूतानामिति च, तथा 'छ-
त्तीससहस्रमणूण्याणं'ति अन्यूनकानि पदत्रिंशत् सहस्राणि येषां तानि तथा, इह मकारोऽन्यथा पदनिपातश्च प्राकृ-
तत्वादनवद्य इति, 'वागरणाणं'ति व्याक्रियन्ते-प्रश्नानन्तरमुत्तरतयाऽभिधीयन्ते निर्णायकेन यानि तानि व्याकरणानि

तेषां दर्शनात्-प्रकाशनादुपनिबन्धनादित्यर्थः, अथवा तेषा दर्शना-उपदर्शका इत्यर्थः, क इत्याह—‘सुततयवहुविह-
 प्यारे’ति श्रुतविषया-अर्थाः श्रुतार्था अभिलाष्यार्थविशेषा इत्यर्थः श्रुता वा आकर्णिता जिनसकाशे गणधरेण ये
 अर्थान्ते श्रुतार्थाः, अथवा श्रुतमिति सूत्रं अर्था-निर्मुक्त्यादय इति श्रुतार्थास्ते च ते बहुविधप्रकाराश्चेतिविग्रहः श्रुता-
 अनर्थप्रतिपातार्थमाप्तिरूपं तदेवार्थः प्रार्थ्यमानत्वात्तस्य तस्मै इति, किंभूतास्ते अत आह—गुणहस्ता-गुण एवार्थ-
 प्राप्त्यादिलक्षणो हस्त इव हस्तः प्रधानावयवो येषां ते तथा (गुणमहत्तया-गुणोत्सवार्थाः), ‘विद्याहस्ते’त्यादि तु
 निगमनान्तं सूत्रसिद्धं, नवरं शतमिहाध्ययनस्य संज्ञा, चतुरशीतिः पदसहस्राणि पदाग्रेणेति समवायापेक्षया द्विगु-
 णताया इहानाश्रयणादन्यथा तद्विगुणत्वे द्वे लक्षे अष्टाशीतिः सहस्राणि च भवन्तीति ॥ ५ ॥
 से किं तं नायाधम्मकहाओ १, नायाधम्मकहासु णं नायाणं णगराईं चेइआईं वणखंडा रायाणो ५ अम्मापियरो समो-
 सरणाईं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइअइड्डीविसेसा १० भोगपरिचाया पव्वजाओ सुयपरिगहातवोवहाणाईं परियागा
 १५ संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाईं पाओविगमणाईं देवलोगमणाईं सुकुलपच्चायायाईं २० पुणवोहिलाभा अंतकिरियाओ २२ य आव-
 विजंतिजाव नायाधम्मकहासु णं पव्वइयाणं विणयकरणजिणसामिसासणवरे संजमपईण्णपालणधिइमइववसायदुव्वलाणं १ तव नियम-
 तवोवहाणरणदुद्धरभरभगयाणिस्सहयणिसिद्धाणं २ घोरपरीसहपराजियाणं सहपारद्धरुद्धसिद्धालयमगगनिगयाणं ३ विसयसुहलु-

४ चिराहियचरित्तानाणदंसणजइगुणविचिहप्पयारनिस्सारसुत्रयाणं ५ संसारअपारदुक्खदुग्गइभववि-
 विहपरंपरापवंचा ६ धीराण य जियपरिसहकसायसेण्णधिइधणियसंजमउच्छाहनिच्छियाणं ७ आराहियनाणदंसणचरित्तजोगनिस्स-
 हसुद्धसिद्धालयमगमभिमुहाणं सुरभवणविमाणसुक्खाइं अणोवमाइं सुत्तूण चिरं च भोगभोगाणि ताणि दिव्वाणि महरिहाणि
 ततो य कालक्कमचुयाणं जह य पुणो लद्धसिद्धिमग्गाणं अंतकिरिया चलियाण य सदेवमाणुस्सधीरकरणकारणाणि बोधणअ-
 णुसासणाणि गुणदोसदरिसणाणि दिट्ठते पच्चये य सोऊण लोगमुणिणो जहट्टियसासणम्मि जरमरणनासणकरे आराहिअसं-
 जमा य सुरलोगपडिनियत्ता ओवेन्ति जह सासयं सिवं सच्चदुक्खमोक्खं, एए अण्णे य एवमाइअत्था वित्थरेण य, णायाध-
 म्मकहासु णं परित्ता वायणा संखेआ अणुओगदारा जाव संखेआओ संगहणीओ, से णं अंगट्टयाए छट्ठे अंगे दो सुअक्खंधा
 एगूणवीसं अज्झयणा, ते समासओ दुविहा पणत्ता, तंजहा-चरित्ता य कप्पिया य, दस धम्मकहाणं वग्गा, तत्थ णं एगमे-
 गाए धम्मकहाए पंच पंच अक्खाइयासयाइं एगमेगाए अक्खाइयाए पंच पंच उवक्खाइयासयाइं एगमेगाए उवक्खाइयाए
 पंच पंच अक्खाइयउवक्खाइयासयाइं एवमेव सपुच्चावरेणं अद्दुट्ठाओ अक्खाइयाकोडीओ भवंतीति मक्खायाओ, एगूणतीसं
 उद्देसणकाला एगूणतीसं समुद्देसणकाला संखेआइं पयसहस्साइं पयग्गेणं पणत्ता संखेआ अक्खरा जाव चरणकरणपरूवणया
 आघविजंति, सेत्तं णायाधम्मकहाओ ६ ॥ सूत्रं १४१ ॥

‘से किं त’मित्यादि, अथ कास्ता ज्ञाताधर्मकथा?—ज्ञातानि—उदाहरणानि तत्प्रधाना धर्मकथा ज्ञाताधर्मकथा दीर्घत्वं
 संज्ञात्वाद् अथवा प्रथमश्रुतस्कन्धो ज्ञाताभिधायकत्वात् ज्ञातानि द्वितीयस्तु तथैव धर्मकथाः, ततश्च ज्ञातानि च धर्म-

कथाश्च ज्ञाताधर्मकथाः, तत्र प्रथमं व्युत्पत्त्यर्थं सूत्रकारो दर्शयन्नाह—‘नायाधम्मकहासु ण’मित्यादि, ज्ञाताना—उदाहरणभूतानां मेघकुमारदीनां नगरादीन्याख्यायन्ते, नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि कण्ठ्यानि च, नवरमुद्यानं—पत्रपुष्पफलच्छायोपगतवृक्षोपशोभितं विविधेवोपोन्नतमानश्च बहुजनो यत्र भोजनार्थं यातीति, चैत्यं—व्यन्तरायतनं, वनखण्डोऽनेकजातीयैरुत्तमैर्वृक्षैरुपशोभित इति, ‘आधविजंति’ इह यावत्करणादन्यानि पंच पदानि दृश्यानि यावदयं सूत्रावयवो यथा ‘नायाधम्मे’त्यादि, तत्र ज्ञाताधर्मकथासु णमित्यलङ्कारे प्रव्रजितानां, क?—‘विनयकरणजिनस्वामिशासनचरे’ कर्ममविनयकरे जिननाथसम्बन्धिनि शेषप्रवचनापेक्षया प्रधाने प्रवचने इत्यर्थः, पाठान्तरेण ‘समणाणं विणयकरणजिणसासर्णमि पवरे’ किंभूतानां?—संयमप्रतिज्ञा—संयमाभ्युपगमः सैव दुरधिगम्यत्वात् कातरनरक्षोभकत्वाद्भ्रम्भीरत्वाच्च पातालमिव पातालं तत्र धृतमतिव्यवसाया दुर्लभा येषां ते तथा, पाठान्तरेण संयमप्रतिज्ञापालने ये धृतिमतिव्यवसायास्तेषु दुर्बला ये ते तथा तेषां, तत्र धृतिः—चित्तस्वास्थ्यं मतिः—बुद्धिर्व्यवसायः—अनुष्ठानोत्साह इति, तथा तपसि नियमः—अवश्यकरणं तपोनियमो नियन्त्रितं तपः स च तप उपधानं चानियन्त्रितं तप एव श्रुतोपचारः तपोनियमतपउपधाने ते एव रणश्च—कातरजनक्षोभकत्वात् सङ्ग्रामो ‘दुद्धरभर’ति श्रमकारणत्वादुद्धरभरश्च—दुर्वहलोहादिभारस्ताभ्यां भग्न इति(एव)—भग्नकाः—पराञ्जुलीभृतास्तथा ‘निस्सहगनिसट्ठाणं’ति निःसहा—नितरामशक्तास्त एव निःसहका निसुष्टाश्च—निसुष्टाज्ञा मुक्ताज्ञा ये ते तपोनियमतपउपधानरणदुर्धरभरभग्नकनिःसहकनिसुष्टाः, पाठान्त-

रेण निःसहकनिविष्टास्तेषां, इह च प्राकृतत्वेन ककारलोपसन्धिकरणाभ्या भग्ना इत्यादौ दीर्घत्वमवसेयं, तथा घोर-
 परीपहैः पराजिताश्चासहाश्च-असमर्थोः सन्तः प्रारब्धाश्च-परीपहैरेव वशीकर्तुं रुद्धाश्च मोक्षमार्गगमने ये ते घोर-
 परीपहपरजितासहप्रारब्धरुद्धाः अत एव सिद्दालयमार्गात्-ज्ञानादेर्निर्गताः-प्रतिपतिता ये ते तथा ते च ते चेति
 तेषां घोरपरीपहपरजितासहप्रारब्धरुद्धसिद्दालयमार्गनिर्गतानां, पाठान्तरेण घोरपरीपहपरजितानां तथा सह-
 युगपदेव परीपहैर्विशिष्टगुणश्रेणिमारोहन्तः प्ररुद्धरुद्धाः-अतिरुद्धाः सिद्दालयमार्गनिर्गताश्च ये ते तथा तेषां
 सहप्ररुद्धसिद्दालयमार्गनिर्गतानां, तथा विषयसुखेषु तुच्छेषु स्वरूपतः आशावशदोषेण-मनोरथपारतन्त्र्यवैगुण्येन
 मूर्च्छिता-अध्युपपन्ना ये ते तथा तेषां विषयसुखतुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां पाठान्तरेण विषयसुखे या महेच्छा क-
 स्मांचिदवस्थायां या चावस्थान्तरे तुच्छाशा तयोर्वशः-पारतन्त्र्यं तल्लक्षणेन दोषेण मूर्च्छिता ये ते तथा तेषां विषय-
 सुखमहेच्छातुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां, तथा विराधितानि चारित्रज्ञानदर्शनानि यैस्ते तथा, तथा यतिगुणेषु विवि-
 धप्रकारेषु मूलगुणोत्तरगुणरूपेषु निःसाराः-सारवर्जिताः पलज्जिप्रायगुणधान्या इत्यर्थः, तथा तैरेव यतिगुणैः शून्यकाः
 सर्वथा अभावाद्ये ते तथेति, पदत्रयस्य च कर्मधारयोऽतस्तेषां विराधितचारित्रज्ञानदर्शनयतिगुणविविधप्रकारानिः-
 सारशून्यकानां, किमत आह-संसारे-संसृतौ अपारदुःखा-अनन्तकेशा ये दुर्गतिषु-नारकतिर्थककुमानुपकुदेवत्वरूपासु
 भवा-भवग्रहणानि तेषां ये विविधाः परम्पराः-परम्पर्याणि तासां ये प्रपञ्चास्ते संसारापारदुर्गतिभचविविधपरम्परा-

प्रपञ्चाः, आख्यायन्ते इति पूर्वेण योगः, तथा धीराणां च-महासत्त्वानां, किंभूतानां ?-जितं परीपहकपायसैन्यं यैस्ते
 तथा, धृतेः-मनःस्वास्थ्यस्य धनिकाः-स्वामिनो धृतिधनिकाः, तथा संयमे उत्साहो-वीर्यं निश्चितः-अवश्यंभावी
 येषां(ते)संयमोत्साहनिश्चितास्ततः पदत्रयस्य कर्मधारयोऽतस्तेषां जितपरीपहकपायसैन्यधृतिधनिकसंयमोत्साहनिश्चि-
 तानां, तथा आराधिता ज्ञानदर्शनचारित्र्ययोगा यैस्ते तथा निःशल्यो-मिथ्यादर्शनादिशल्यरहितः शुद्धश्च-अतीचारविमु-
 क्तो यः सिद्धान्तस्य-सिद्धेर्यो(ः)मार्गस्तस्याभिमुखा ये ते तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः अतस्तेषां माराधितज्ञानदर्शनचा-
 रित्रयोगनिःशल्यशुद्धसिद्धान्तमार्गाभिमुखानां, किमत आह-सुरभवे-देवतयोत्पादे यानि विमानसौख्यानि तानि सुर-
 भवनविमानसौख्यानि अनुपमानि ज्ञाताधर्मकथास्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, इह च भवनशब्देन भवनपतिभवनानि न व्या-
 ख्यातान्यविराधितसंयमप्रव्रजितप्रस्तावात्, ते हि भवनपतिषु नोत्पद्यन्त इति, तथा भुक्त्वा चिरं च भोगभोगान्-मनो-
 ज्ञशब्दादीन् तांस्तथाविधान् दिव्यान्-स्वर्गभवान् 'महार्हान्' महतः-आत्यन्तिकान् अर्हान्-प्रशस्ततया पूजयानिति भावः,
 ततश्च-देवलोकात् कालक्रमच्युतानां यथा पुनर्लब्धसिद्धिमार्गोणां-मनुजगताववाप्तज्ञानादीनामन्तक्रिया-मोक्षो भ-
 वति तथाऽऽख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथा चलितानां च-कथञ्चित्कर्मवशतः परीपहादावधीरतया संयमप्रतिज्ञायाः
 प्रव्रष्टानां सह देवैर्मानुषाः सदेवमानुषास्तेषां सम्बन्धीनि धीरकरणे-धीरत्वोत्पादने यानि कारणानि-ज्ञातानि तानि
 सदेवमानुषधीरकरणकारणानि आख्यायन्त इति प्रक्रमः, इयमत्र भावना-यथा आर्यापाढो देवेन धीरीकृतो यथा वा

मेघकुमारो भगवता शैलकाचार्यो वा पन्थकसाधुना धीरीकृतः एवं धीरकरणकारणानि तत्राल्ल्यायते, किंभूतानि
 तानीत्याह—‘बोधनानुशासनानि’ बोधनानि—मार्गभ्रष्टस्य मार्गस्थापनानि अनुशासनानि—दुःस्थस्य सुस्थतासम्पाद-
 नानि अथवा बोधनं—आमन्त्रणं तत्पूर्वकान्यनुशासनानि बोधनानुशासनानि, तथा गुणदोषदर्शनानि—संयमाराधनायां
 गुणा इतरत्र दोषा भवन्तीत्येवंदर्शनानि वाक्यान्याख्यायन्त इति योगः, तथा दृष्टान्तान् ज्ञातानि प्रत्ययांश्च बोधि-
 कारणभूतानि वाक्यानि श्रुत्वा ‘लोकमुनयः’ शुकपरिव्राजकादयो ‘यथा’ येन प्रकारेण स्थिताः शासने जरामरण-
 नाशनकरे जिनानां सम्बन्धिनीति भावः, तथाऽऽख्यायन्त इति योगः, तथा ‘आराहितसञ्जम’ति एत एव लौकि-
 कमुनयः संयमं वलिताश्च जिनप्रवचनं प्रपन्नाः पुनः परिपालितसंयमाश्च सुरलोकं गत्वा चैते सुरलोकप्रतिनिवृत्ता
 उपयान्ति यथा शाश्वतं—सदाभाविनं शिवं—अवाधाकं सर्वदुःखमोक्षं निर्वाणमित्यर्थः, एते चोक्तलक्षणाः अन्ये च
 ‘एवमादिअत्थ’ति एवमादय आदिशब्दस्य प्रकारार्थत्वादेवंप्रकारा अर्थाः—पदार्थाः, ‘वित्थरेण य’ति वित्थरेण चश-
 ब्दात् क्वचित्केचित् संक्षेपेण आख्यायन्त इति क्रियायोगः ‘नायाधम्मकहासु ण’मित्यादि कण्ठ्यमानिगमनात्, नवरं
 ‘एकूणवीसमज्झयण’ति प्रथमश्रुतस्कन्धे एकोनविंशतिर्द्वितीये च दशेति, तथा ‘दस धम्मकहाणं वग्गा’ इत्यादौ भा-
 वनेयं—इहैकोनविंशतिर्ज्ञाताध्ययनानि दार्ष्टान्तिकार्थज्ञापनलक्षणज्ञातप्रतिपादकत्वान्नानि प्रथमश्रुतस्कन्धे, द्वितीये
 त्वहिंसादिलक्षणधर्मस्य कथा धर्मकथा—आख्यानकानीत्युक्तं भवति, तासां च दश वर्गाः, वर्ग इति समूहः, तत-

श्वार्थाधिकारसमूहात्मकान्यध्ययनान्येव दश वर्गा द्रष्टव्याः, तत्र ज्ञातेष्वदिमानि दश यानि तानि ज्ञातान्येव, न ते-
 व्याख्यायिकादिसम्भवः, शेषाणि नव ज्ञातानि, तेषु पुनरैकस्मिन् पञ्च पञ्च चत्वारिंशदधिकानि आख्यायिकाश-
 तानि, तत्राप्यैकस्यामाख्यायिकायां पञ्च पञ्चोपाख्यायिकाशतानि, तत्राप्यैकस्यामुपाख्यायिकायां पञ्च पञ्चाख्या-
 यिकोपाख्यायिकाशतानि, एवमेतानि संपिण्डितानि किं सञ्जातं ?—‘इग्वीसं कोडिसयं लक्खा पण्णासमेव बोद्ध्वा ।
 १२१५००००० । एवं ठिए समाणे अहिगयसुत्तस्स पत्थारो ॥ १ ॥’ तद्वथा ‘दस धम्मकहाणं वग्गा, तत्थ णं
 एग्मेगाए धम्मकहाए पञ्च पञ्च अक्खाइयासयाइं एग्मेगाए पञ्च पञ्चउवक्खाइयासयाइं एग्मेगाए
 उवक्खाइयाए पञ्च पञ्च अक्खाइउवक्खाइयासयाइं’ति, एवमेतानि संपिण्डितानि किं सञ्जातं ?—‘पणवीसं कोडिसयं
 १२५०००००० एत्थ य समलक्खणाइया जम्हा । नवनाययसंबद्धा अक्खाइयमाइया तेणं ॥ १ ॥ ते सोहिज्जंति
 फुडं इमाउ रासीओ वेगलाणं तु । पुणरुत्तवज्जियाणं पमाणमेयं विणिदिट्ठं ॥ २ ॥’ शोधिते चैतस्मिन् सति अर्द्धचतुर्था एव
 कथानककोट्यो भवन्तीति, अत एवाह—‘एवमेव सपुद्गावरेणं’ति भणितप्रकारेण गुणनशोधने कृते सतीत्युक्तं भवति
 ‘अब्बुट्ठाओ अक्खाइयाकोडीओ भवन्तीतिमक्खाओ’ति आख्यायिकाः—कथानकानि एता-एवमेतत्संख्या भवन्तीति-
 कृत्वा आख्याता भगवता महावीरेणेति, तथा संख्यातानि ‘पदसयसहस्साणी’ति किल पञ्च लक्षाणि पदसप्ततिश्च
 सहस्राणि पदाग्रेण अथवा सूत्रालापकपदाग्रेण संख्यातान्येव पदसहस्राणि भवन्तीत्येवं सर्वत्र भावयितव्यमिति ॥ ६ ॥

से किं तं उवासगदसाओ ?, उवासगदसासु णं उवासयाणं णगराईं उजाणाईं चेइआईं वणखंडा रायाणो अम्मापियरो समो-
 सरणाईं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइड्डिविसेसा उवासयाणं सीलव्वयेरमणगुणपच्चक्खाणपोसहोववासपडि-
 वज्जणयाओ सुयपरिगहा तवोवहाणा पडिमाओ उवसग्गा संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाईं पाओवगमणाईं देवलोगगमणाईं सुकुल-
 पच्चायाया पुणो बोहिलाभा अंतकिरियाओ आघविज्जंति, उवासगदसासु णं उवासयाणं रिद्धिविसेसा परिसा वित्थरधम्मसवणाणि
 बोहिलाभअभिगमसम्मत्तविसुद्धया थिरत्तं मूलगुणउत्तरगुणाइयारा ठिईविसेसा य बहुविसेसा पडिमाभिगगहगपालणा
 उवसग्गाहियासणा णिरुवसग्गा य तवा य विचिन्ता सीलव्वयगुणवेरमणपच्चक्खाणपोसहोववासा अपच्छिममारणंतिया य संलेहणा-
 शोसणाहिं अप्पाणं जह य भावइत्ता बहूणि भत्ताणि अणसणाए य छेअइत्ता उववणा कप्पवरविमानुत्तमेसु जह अणुभवंति
 सुरवरविमाणवरपौडरीएसु सोक्खाईं अणोवमाईं कमेण भुत्तूण उत्तमाईं तओ आउक्खएणं चुया समाणा जह जिणमयम्मि वोहिं
 लद्धूण य संजमुत्तमं तमरयोधविप्पमुक्का उवेंति जह अक्खयं सव्वदुक्खमोक्खं, एते अन्ने य एवमाइअत्था वित्थरेण य, उवासय-
 दसासु णं परिता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए सत्तमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस
 अज्झयणा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणकाला संखेज्जाईं पयसयसहस्साईं पयगणेणं प० संखेज्जाईं अक्खराईं जाव एवं चरण-
 करणपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं उवासगदसाओ ७ ॥ सूत्रं १४२ ॥

‘से किं तं’मित्यादि अथ कास्ता उपासकदशाः ?, उपासकाः श्रावकास्तद्गतक्रियाकलापप्रतिबद्धा दशाः—दशाध्य-
 यनोपलक्षिता उपासकदशाः, तथा चाह—‘उपासकदसासु णं’ उपासकानां नगराणि उद्यानानि चैत्यानि वनखण्डा

राजानः अम्बापितरौ समवसरणानि धर्माचार्या धर्मकथा ऐहलौकिकपारलौकिका ऋद्धिविशेषा उपासकाना च
 शीलव्रतचिरमणगुणप्रत्याख्यानपौषधोपवासप्रतिपादनताः, तत्र शीलव्रतानि-अणुव्रतानि विरमणानि-रागादिविर-
 तयः गुणा-गुणव्रतानि प्रत्याख्यानानि-नमस्कारसहितादीनि पौषधः-अष्टम्यादिपर्वदिनं तत्रोपवसनमाहारशरीर-
 सत्कारादित्यागः पौषधोपवासः, ततो द्वन्द्वे सत्येतेषां प्रतिपादनताः-प्रतिपत्तय इति विग्रहः, श्रुतपरिग्रहास्तपउपधा-
 नानि प्रतीतानि 'पण्डिमाओ'त्ति एकादश उपामकप्रतिमाः कायोत्सर्गा वा उपसर्गा-देवादिऋतोपद्रवाः संलेखना-
 भक्त्यानप्रत्याख्यानानि, पादपोषगमनानि देवलोकगमनानि सुकुलप्रत्यायातिः पुनर्वाधिलाभोऽन्तक्रिया चाख्या-
 यन्ते पूर्वोक्तमेवेतो विशेषत आह-—'उवासगे'त्यादि, तत्र ऋद्धिविशेषा-अनेककोटीसंख्याद्रव्यादिसम्पद्विशेषाः तथा
 परिपदः-परिवारविशेषा यथा मातापितृपुत्रादिका अभ्यन्तरपरिपत् दासीदासमित्रादिका बाह्यपरिपदिति, विस्तर-
 धर्मश्रवणानि महावीरसन्निधौ, ततो वोधिलाभोऽभिगमः-सम्यक्त्वस्य विशुद्धता स्थित्वं-सम्यक्त्वशुद्धिरेव मुलगू-
 णोत्तरगुणा-अणुव्रतादयः अतिचारास्तेषामेव-वधवन्धादितः खण्डनानि स्थितिविशेषाश्च-उपासकपर्यायस्य कालमान-
 भेदाश्च बहुविशेषाः प्रतिमाः-प्रभूतभेदाः सम्यग्दर्शनादिप्रतिमाः अभिग्रहग्रहणानि तेषामेव च पालनानि उप-
 सर्गाधिसहनानि निरुपसर्गश्च-उपसर्गाभावश्चेत्यर्थः, तपांसि च विचित्राणि शीलव्रतादयोऽनन्तरोक्तरूपा अपश्चिमाः-

पश्चात्कालभाविन्यः अकारस्त्वमङ्गलपरिहारार्थं मरणरूपे अन्ते भवा मारणान्तिक्वः आत्मनः—शरीरस्य जीवस्य च संलेखनाः तपसा रागादिजयेन च कृशीकरणानि आत्मसंलेखनाः ततः पदत्रयस्य कर्मधारयस्तासां, 'ज्ञोसणं'ति जोपणाः सेवनाः कारणानीत्यर्थः, ताभिरपश्चिममारणान्तिकात्मसंलेखनाजोपणाभिरात्मानं यथा च भावयित्वा बहूनि भक्तानि अनशनतया च-निर्भोजनतया छेदयित्वा-व्यवच्छेदयित्वा व्यवच्छेद्य उपपन्ना मृत्वेति गम्यते, केपु ?—कल्पवरेषु यानि विमानानि उत्तमानि तेषु, तथा यथानुभवन्ति सुरवरविमानानि वरपुण्डरीकाणीव वरपुण्डरीकाणि यानि तेषु कानि ?—सौख्यान्यनुपमानि क्रमेण भुक्त्वोत्तमानि ततः आयुष्कक्षयेण च्युताः सन्तो यथा जिनमते बोधिं लब्धा इति शेषः लब्ध्वा च संघमोत्तमं-प्रधानं संयमं तमोरजओघविप्रमुक्ता-अज्ञानकर्मप्रवाहविप्रमुक्ता उपयान्ति, यथा अक्षयं—अपुनरावृत्तिकं सर्वदुःखमोक्षं कर्मक्षयमित्यर्थः, तथोपासकदशास्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, एते चान्ये चेत्यादि प्राग्वन्नवरं 'संखेज्जाइं पयसयसहस्साइं पयग्गेणं'ति किलेकादश लक्षाणि द्विपञ्चाशच्च सहस्राणि पदानामिति ॥ ७ ॥

से किं तं अंतगडदसाओ ?, अंतगडदसासु णं अंतगडाणं णगराइं उज्जाणाइं चेइयाइं वणाइं राया अम्मापियरो समोसरणा धम्मायरिया धम्मकहा इहलोइयपरलोइअइड्डिविसेसा भोगपरिचाया पव्वजाओ सुयपरिग्गहा तवोवहाणाइं पडिमाओ बहुविहाओ खमा अज्जवं महवं च सोअं च सच्चसहिंयं सत्तरसविहो य संजमो उत्तमं च बंभं आकिंचण्या तवो चियाओ समिइगुत्तीओ चेव तह अप्पमायजोगो सज्जायज्झाणेण य उत्तमाणं दोण्हं पि लक्खणाइं पत्ताण य संजमुत्तमं जियपरीसहाणं चउव्विहकम्म-

क्वयम्मि जह केवलस्स लंभो परियाओ जत्तिओ य जह पालिओ मुणिहिं पायोवगओ य जो जहिं जत्तियाणि भत्ताणि छेअइत्ता अंतगडो मुनिवरो तमरयोधविप्पमुक्को मोक्खसुहमणंतरं च पत्ता एए अन्ने य एवमाइअत्था वित्तोरेणं परूवेई, अंतगडदसासु णं परित्ता वायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, जाव से णं अगट्ठयाए अट्ठमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस अज्झयणा सत्त वग्गा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणकाला संखेज्जाइं पयसहस्साइं पयगेणं पणत्ता संखेज्जा अवखरा जाव एवं चरणकर-णपरूवणया आघविज्जंति, सेत्तं अंतगडदसाओ ॥ ८ ॥ (सूत्रं १४३)

‘से किं त’मित्यादि, अथ कास्ता अन्तकृद्दशाः ?, तत्रान्तो-विनाशः, स च कर्मणस्तत्फलस्य वा संसारस्य कृतो भैस्ते अन्तकृतास्ते च तीर्थकरादयस्तेषां दशाः—प्रथमवर्गे दशाध्ययनानीति तत्संख्यया अन्तकृतदशाः, तथा चाह—‘अंतगडदसासु ण’मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं नगरादीनि चतुर्दश पदानि पष्ठाङ्गवर्णकाभिहितान्येव, तथा ‘पडिमाओ’त्ति द्वादश भिक्षुप्रतिमा मासिक्यादयो बहुविधाः तथा क्षमा मार्दवं च शौचं च सत्यसहितं, तत्र शौचं-परद्रव्या-पहारमालिन्याभावलक्षणं सप्तदशविधश्च संयम उत्तमं च ब्रह्म-मैथुनविरतिरूपं ‘आकिंचणिय’त्ति आकिञ्चन्यं तपस्स्याग इति-आगमोक्तं दानं समितयो गुप्तयश्चैव तथा अप्रमादयोगः स्वाध्यायध्यानयोश्च उत्तमयोर्द्वयोरपि लक्षणानि-स्वरूपाणि, तत्र स्वाध्यायस्य लक्षणं ‘सज्झाएण पसत्थं ज्ञाण’मित्यादि, ध्यानलक्षणं यथा—“अंतोमुहुत्तमित्तं चित्तावत्थाण-मेगवत्थुमी”त्यादि, व्याख्यायन्त इति सर्वत्र योगः, तथा प्राप्तानां च संयमोत्तमं-सर्वविरतिं जितपरीपहाणां चतुर्विधक-

मर्मक्षये सति-घातिकर्मक्षये सति यथा केवलस्य ज्ञानादेर्लोभः पर्यायः-प्रव्रज्यालक्षणो यावाश्च-यावद्वर्षादिप्रमाणो
 'यथा' येन तपोविशेषाश्रयणादिना प्रकारेण पालितो मुनिभिः पादपोषगतश्च-पादपोषगमाभिधानमनशनं प्रतिपन्नो
 यो मुनिर्यत्र शत्रुञ्जयपर्वतादौ यावन्ति च भक्तानि-भोजनानि छेदयित्वा, अनशननिना हि प्रतिदिनं भक्तद्वयच्छेदो भवति,
 अन्तर्कृतो मुनिवरो जात इति शेषः, तमोरजओषचिप्रमुक्तः, एवं च सर्वेऽपि क्षेत्रकालादिविशेषिता मुनयो मोक्षसुख-
 मनुत्तरं च प्राप्ता आख्यायन्त इति क्रियायोगः, एते अन्ये चेत्यादि प्राग्वत्, नवरं 'दस अञ्जयण'ति प्रथमवर्गापेक्ष-
 यैव घटन्ते, नन्दां तथैव व्याख्यातत्वात्, यच्चैह पठ्यते 'सत्त वर्ग'ति तत्प्रथमवर्गादन्यवर्गापेक्षया, यतोऽत्र सर्वे-
 ऽप्यष्ट वर्गाः, नन्द्यामपि तथा पठितत्वात्, तद्वृत्तिश्चैयं "अष्ट वर्ग'ति" अत्र वर्गः समूहः, स चान्तर्कृतानामध्ययनानां
 चा, सर्वाणि चैकवर्गगतानि युगपदुद्दिश्यन्ते, ततो भणितं 'अष्ट उद्देशणकाला'इत्यादि, इह च दश उद्देशनकाला अ-
 धीयन्ते इति नास्याभिप्रायमवगच्छामः, तथा संख्यातानि पदशतसहस्राणि पदाग्रेणेति, तानि च किल त्रयोविंशति-
 र्लक्षानि चत्वारि च सहस्राणीति ॥ ८ ॥

से किं तं अणुत्तरोववाइयदसाओ ?, अणुत्तरोववाइयाणं नगरां उज्जाणां चैइयां वणखंडा रायाणो
 अम्मापियरो समोसरणां धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोगपरलोगइड्डिविसेसा भोगपरिच्चाया पव्वज्जाओ सुयपरिग्गहा तवोवहाणां
 परियागो पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपाणपच्चन्खाणां पाओवगमणां अणुत्तरोववाओ सुकुलपच्चायाया पुणो बोहिलाओ अंतकिरि-

याओ य आवविजंति, अणुत्तरोववाइयदसासु णं तित्थकरसमोसरणाइं परमंगल्लजगहियाणि जिणातिसेसा य बहुविसेसा जिण-
 सीसाणं चेव समणगणपवरगंधहत्थीणं थिरजसाणं परिसहसेणरिउवलपमद्दणाणं तवदित्तचरित्तणाणसम्मत्तसारविविहप्पगारवि-
 त्थरपसत्थगुणसंजुयाणं अणगारमहरिसीणं अणगारगुणाण वण्णओं उत्तमवरतवविसिट्ठणाजोगजुत्ताणं जह य जगहियं भगवओ
 जारिसा इट्ठिविसेसा देवासुरमाणुसाणं परिसाणं पाउब्भावा य जिणसमीवं जह य उवासंति जिणवरं जह य परिकहंति धम्मं लोग-
 गुरू अमरनरसुरगणाणं सोऊण य तस्स भासियं अवसेसकम्मविसयवित्ता नरा जहा अब्भुवेति धम्ममुरालं संजमं तवं चावि बहु-
 विहप्पगारं जह बहूणि वासाणि अणुचरित्ता आराहियनानंदसणचरित्तजोगा जिणवयणमणुगयमहियं भासित्ता जिणवराण हिययेण-
 मणुणेत्ता जे य जहिं जत्तियाणि भत्ताणि छेअइत्ता लद्धूण य समाहिमुत्तमज्झाणजोगजुत्ता उववन्ना मुणिवरोत्तमा जह अणुत्तरोसु
 पावंति जह अणुत्तरं तत्थ विसयसोक्खं तओ य चुआ कमेण काहिंति संजया जहा य अंतकिरियं एए अन्ने य एवमाइअत्था
 वित्थरेण, अणुत्तरोववाइयदसासु णं परित्ता वायणा संखेआ अणुओगदारा संखेआओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए नवमे अंगे
 एगे सुयक्खंधे दस अज्झयणा तिन्नि वग्गा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणकाला संखेआइं पयसयसहस्साइं पयगेणं प०, संखे-
 आणि अक्खराणि जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविजंति, सेत्तं अणुत्तरोववाइयदसाओ ॥ ९ ॥ (सूत्रं १४४)

‘से किं त’मित्यादि, नास्मादुत्तरो विद्यते इत्यनुत्तर उपपत्तनमुपपातो जन्मेत्यर्थः अनुत्तरः—प्रधानः संसारे अन्यस्य
 तथाविधस्याभावादुपपातो येषां ते तथा त एवानुत्तरोपपातिकाः, तद्वक्तव्यताप्रतिबद्धा दशा—दशाध्ययनोपलक्षिता
 अनुत्तरोपपातिकदशाः, तथा चाह—‘अणुत्तरोववाइयदसासु ण’मित्यादि, तत्रानुत्तरोपपातिकानामिति—साधूनां

नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि ज्ञातार्थमकथावर्णकोक्तानि यथा (ज्ञेयानि), एतेषामेव च प्रपञ्चं रचयन्नाह—
अनुत्तरोपपातिकदशासु तीर्थकरसमवसरणानि, किम्भूतानि ?—परममाङ्गल्यत्वेन जगद्धितानि परममाङ्गल्यजगद्धि-
तानि जिनातिशेषाश्च—बहुविशेषा ‘देहं विमलसुयंध’मित्यादयश्चतुस्त्रिंशदधिकतरा वा तथा जिनशिष्याणां चैव—गण-
धरादीनां, किम्भूतानामत आह—श्रमणगणप्रवरगन्धहस्तिनां—श्रमणोत्तमानामित्यर्थः, तथा स्थिरयशसां तथा परी-
पहसैन्यमेव—परीपहदृन्दमेव रिपुवलं—परचक्रं तत्प्रमर्दनानां, तथा दववट्—दावाग्निरिव दीप्तानि—उज्ज्वलानि पाठान्तरेण
तपोदीप्तानि यानि चारित्रज्ञानसम्यक्त्वानि तैः साराः—सफलाः विविधप्रकारविस्तारा—अनेकविधप्रपञ्चाः प्रशस्ताश्च ये
क्षमादयो गुणास्तैः संयुतानां, कचिदुणधजानामिति पाठः, तथा अनगराश्च ते महर्षयश्चेत्यनगरमहर्षयस्तेषामनगर-
गुणानां वर्णकः—श्लाघा आख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां जिनशिष्याणां ?—उत्तमाश्च ते जात्यादिभिर्वरतपसश्च
ते विशिष्टज्ञानयोगयुक्ताश्चेत्यतस्तेषामुत्तमवरतपोविशिष्टज्ञानयोगयुक्तानां, किञ्चापरं ?, यथा च जगद्धितं भगवत इत्यत्र
जिनस्य शासनमिति गम्यते, यादृशाश्च ऋद्धिविशेषा देवापुरमानुपाणां रत्नोज्ज्वललक्ष्यो जनमानविमानरचनं सामा-
निकाद्यनेकदेवदेवीकोटिसमवायनं मणिषण्डमण्डितदण्डपटुप्रचलत्पताकिकाशतोपशोभितमहाध्वजपुरःप्रवर्त्तनं वि-
विधातोद्यनादगगनाभोगपूरणं चैवमादिलक्षणाः प्रतिकल्पितगन्धसिन्धुरस्कन्धारोहणं चतुरङ्गसैन्यपरिवारणं छत्रचा-
मरमहाध्वजादिमहाराजचिह्नप्रकाशनं च एवमादयश्च सम्पद्दिशेषाः समवसरणगगमनप्रवृत्तानां वैमानिकज्योतिष्काणां

भवनपतिव्यन्तराणां राजादिमनुजानां च अथवा अनुत्तरोपपातिकसाधूनां ऋद्धिविशेषा देवादिसम्बन्धिनस्तादृशा
 आख्यायन्त इति क्रियायोगः, तथा पर्पदां च 'संजयवेमाणित्थी संजइ पुवेण पविसिउं वीर'मित्यादिनोक्तस्वरूपाणां
 प्रादुर्भावाश्च-आगमनानि, क्व ?- 'जिणसमीवं'ति जिनसमीपे यथा-येन च प्रकारेण पञ्चविधाभिगमादिना उपासते-
 सेवन्ते राजादयो जिनवरं तथाऽऽख्यायत इति योगः, यथा च परिकथयति धम्मं लोकगुरुरिति-जिनवरोऽमरनरा-
 सुरगणानां, श्रुत्वा च तस्येति-जिनवरस्य भाषितं अवशेषाणि क्षीणप्रायाणि कर्माणि येषां ते तथा ते च ते विषय-
 विरक्ताश्चेति अवशेषकर्मविषयविरक्ताः, के ?-नराः, किं ?-यथा अभ्युपयन्ति धम्ममुदारं, किंस्वरूपमत आह-संयमं
 तपश्चापि, किम्भूतमित्याह-बहुविधप्रकारं, तथा यथा बहूनि वर्षाणि 'अणुचरित्त'ति अनुचर्य आसेव्य संयमं तप-
 शेति वर्त्तते, तत आराधितज्ञानदर्शनचारित्रयोगास्तथा 'जिणवयणमणुगयमहियभासिय'ति जिनवचनं-आचारादि
 अनुगतं-सम्बद्धं नार्हवितर्दमित्यर्थः महितं-पूजितमधिकं वा भाषितं यैरध्यापनादिना ते तथा, पाठान्तरे जिनवच-
 नमनुगत्या-आनुकूल्येन सुष्ठु भाषितं यैस्ते जिनवचनानुगतिसुभाषिताः, तथा 'जिणवराण हियएणमणुण्णेत्त'ति इति
 पष्ठी द्वितीयार्थे तेन जिनवरान् हृदयेन-मनसा अनुनीय-प्राप्य ध्यात्वेतियावत्, ये च यत्र यावन्ति च भक्तानि छेद-
 यित्वा लब्ध्वा च समाधिमुत्तमं ध्यानयोगशुक्ताः उपपन्ना मुनिवरोत्तमा यथा अनुत्तरेषु तथा आख्यायन्त इति प्रक्रमः,
 तथा प्राप्नुवन्ति यथाऽनुत्तरं 'तत्थ'ति अनुत्तरविमानेषु विषयसुखं तथाऽऽख्यायन्ते इति योगः, 'तत्तो य'ति अनुत्त-

रविमानेभ्यश्च्युताः क्रमेण करिष्यन्ति संयता यथा चान्तक्रियां ते तथाऽऽख्यायन्ते अनुत्तरोपपातिकदशास्त्विति प्रकृतं, एते चान्ये चेत्यादि पूर्ववत्, नवरं 'दस अज्झयणा तित्ति वग्ग'त्ति, इहाध्ययनसमूहो वर्गो, वर्गे दशाध्ययनानि, वर्गश्च युगपदबोद्धिष्यते इत्यतस्तय एवोद्देशनकाला भवन्तीत्येवमेव च नन्द्यामभिधीयन्ते, इह तु दृश्यन्ते दशेत्यत्राभिप्रायो न ज्ञायत इति, तथा संख्यातानि 'पदसयसहस्साइं पयग्गेणं'ति किल पदचत्वारिंशद्विंशक्षण्यथौ च सहस्राणि॥९॥

से किं तं पण्हावागराणि ?, पण्हावागरणेसु अदुत्तरं पसिणसयं अदुत्तरं पसिणापसिणसयं विज्झइसया नागसुवेत्तेहिं सद्धिं दिवा संवाया आघविजंति, पण्हावागरणदसासु णं ससमयपरसमयपण्णनयपत्तेअबुद्विविद्वत्तभासाभासियाणं अइसयगुणउव्वसमणाणपगारआयरियभासियाणं वित्थरेणं वीरमेहसीहिं विनिह्वित्थरभासियाणं च जगहियाणं अद्यांगुद्वचानुअसिमणिलोमआइच्चभासियाणं विविद्वहमहापसिणविज्जादेवयपगोपहाणगुणपगासियाणं सच्चूयदुगुणपभावनरगणमद्विपिहयकराणं अईसयमईयकालसमयदमसमतित्थकरुत्तगस्स ठिइकरणकाराणं दुरहिगमदुरवगाहस्स सवसपल्लुसम्मअस्स अबुहज्जणविचोहणकरस्स पच्चक्खयपच्चयकराणं पण्हाणं विविद्वगुणमहत्था जिणवरपणीया आघनिजंति, पण्हावागरणेसु णं परित्ता नायणा संखेज्जा अणुओगदारा जाव संखेज्जाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए दसमे अंगे एगे सुयक्खंवे पणयालीसं उद्देशणकाला पणयालीसं समुद्देशणकाला संखेज्जाणि पयसयसहस्साणि पयग्गेणं प०, संखेज्जा अक्खरा अणंता गमा जाव चरणकरणपरूवणया आघविजंति, सेत्तं पण्हावागरणाइं ॥ १० ॥ (सूत्रं १४५)

'से किं त'मित्यादि, प्रश्नः—प्रतीतस्तन्निर्वचनं—व्याकरणं प्रश्नानां च व्याकरणानां च योगात्प्रश्रव्याकरणानि तेषु
 'अदुत्तरं पसिणसयं' तत्राङ्गुष्ठवाहुप्रश्नादिका मन्त्रविद्या मन्त्रविद्या पुनर्विद्या जप्यमाना अपृष्टा एव शु-
 भाशुभं कथयन्ति एताः अप्रश्नाः तथाऽङ्गुष्ठादिप्रश्नभावं तदभावं च प्रतीत्य या विद्याः शुभाशुभं कथयन्ति ताः प्रश्ना-
 प्रश्नाः 'विज्ञासय'ति तथा अन्ये विद्यातिशयाः स्वस्मस्तोभवशीकरणविद्वेषीकरणोच्चारणादयः नागसुपर्णश्च सह-भव-
 नपतिविशेषैरुपलक्षणत्वाद्यक्षादिभिश्च सह साधकस्येति गम्यते दिव्याः—तात्त्विकाः संवादाः—शुभाशुभगताः संलापाः
 आख्यायन्ते, एतदेव प्रायः प्रपञ्चयन्नाह—'पणहावागरणदसे'त्यादि, स्वसमयपरसमयप्रज्ञापका ये प्रत्येकबुद्धास्तैः कर-
 कडादिसदृशैर्विविधार्था यका भाषा गम्भीरेत्यर्थः तथा भापिताः—गदिताः स्वसमयपरसमयप्रज्ञापकप्रत्येकबुद्धविविधा-
 र्थभाषाभापितास्तासां, किम्?—आदर्शाङ्गुष्ठादीनां सम्बन्धिनानां प्रश्नानां विविधगुणमहार्थाः प्रश्रव्याकरणदशास्वाख्या-
 यन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां प्रश्नानां?—'अइसयगुणउवसमनाणप्पगारआयरियभासियाणं'ति अतिशयाश्च—आम-
 पौपध्यादयो गुणाश्च—ज्ञानादय उपशमश्च—स्वपरभेदः एते नानाप्रकारा येषां ते तथा ते च ते आचार्याश्च तैर्भाषिता
 यास्तास्तथा तासां, कथं भापितानामित्याह—'वित्थरेणं'ति विस्तरेण—महता वचनसन्दर्भेण तथा स्थिरमहर्षिभिः पा-
 ठान्तरे वीरमहर्षिभिः 'विविहवित्थरभासियाणं च'त्ति विविधविस्तरेण भापितानां च, चकारस्तृतीयप्रणायकभेदसमुच्च-
 यार्थः, पुनः कथंभूतानां प्रश्नानां?—'जगहियाणं'ति जगद्धितानां पुरुषार्थोपयोगित्वात्, किंसम्बन्धिनीनामित्याह—

'अद्वाग'स्ति आदर्शश्चाङ्गुष्ठश्च बाहू च असिश्च मणिश्च क्षौमं च-ग्रहं आदित्यश्चेति द्वन्द्वस्ते आदिर्येषां कुण्डयशङ्कघटा-
 दीनां ते तथा तेषां सम्बन्धिनीनां, प्रश्नविद्याभिरादर्शकादीनामावेशनात्, किंभूतानां प्रश्नानामत आह—विविध-
 महाप्रश्नविद्याश्च-वाचैव प्रश्ने सत्युत्तरदायिन्यः मनःप्रश्नविद्याश्च-मनःप्रश्नितार्थोत्तरदायिन्यस्तासां देवतानि-तदधि-
 ष्ठातृदेवतास्तेषां प्रयोगप्राधान्येन-तद्यापारप्रधानतया गुणं-विविधार्थसंवादनलक्षणं प्रकाशयन्ति-लोके व्यञ्जयन्ति
 यास्ता विविधमहाप्रश्नविद्यामनःप्रश्नविद्यादैवतप्रयोगप्राधान्यगुणप्रकाशिकास्तासां, पुनः किंभूतानां प्रश्नानां ?-सद्भूतेन-
 तान्त्रिकेन द्विगुणेन पुनः उपलक्षणत्याल्लौकिकप्रश्नविद्याप्रभावापेक्षया बहुगुणेन पाठान्तरे विविधगुणेन प्रभावेन-माहा-
 त्म्येन नरगणमतेः-मनुजसमुदयबुद्धेर्विस्मयकार्यः-चमत्कारहेतवो याः प्रश्नास्ताः सद्भूतद्विगुणप्रभावनरगणमतिवि-
 स्मयकार्यस्तासां, पुनः किंभूतानां तासां ?-‘अतिसयमतीतकालसमये’ति अतिशयेन योऽतीतः कालः समयः स
 तथा तत्र, अतिव्यवहिते काले इत्यर्थः, दमः-शमस्तत्प्रधानः तीर्थकराणां-दर्शनान्तरशास्त्रगामुत्तमो यः स तथा
 भगवान्-जिनस्तस्य दमतीर्थकरोत्तमस्य स्थितिकरणं-स्थापनं, आसीद् अतीतकाले सातिशयज्ञानादिगुणयुक्तः सकल-
 प्रणायकशिरःशेखरकल्पः पुरुषविशेषः एवंविधप्रश्नानामन्यथानुपपत्तेरित्येवंरूपं, तस्य प्रतिष्ठापनस्य कारणानि-हे-
 तवो यास्तास्तथा तासां, पुनस्ता एव विशिनष्टि-दुरभिगमं-दुःखबोधं गम्भीरं सूक्ष्मार्थत्वेन दुरवगाहं च-दुःस्वाध्येयं
 सूत्रबहुत्वाद्यत्तस्य सर्वेषां सर्वज्ञानां सम्मतं-इष्टं सर्वसर्वज्ञसम्मतं अथवा सर्वं च तत्सर्वज्ञसम्मतं चेति सर्वसर्वज्ञसम्मतं

प्रवचनतत्त्वमित्यर्थः, तस्य अनुधजनविवोधनकरस्य एकान्तहितस्येति भावः 'पञ्चक्वयपञ्चकरणं'ति प्रत्यक्षकेन—
ज्ञानेन साक्षादित्यर्थो यः प्रत्ययः—सर्वातिशयनिधानमतीन्द्रियार्थोपदर्शनान्वयभिचारि चेदं जिनप्रवचनमित्येवंरूपा प्रति-
पत्तिः अथवा प्रत्यक्षेणैवानेनार्थः प्रतीयन्त इति प्रत्यक्षभिवेदमित्येवं प्रत्ययः प्रत्यक्षप्रत्ययस्तत्करणशीलाः—प्रत्यक्षक-
प्रत्ययकार्यः प्रत्यक्षताप्रत्ययकार्यो वा तासां प्रत्यक्षकप्रत्ययकारीणां प्रत्यक्षताप्रत्ययकारीणां वा, कासामित्याह—प्रश्ना-
नां—प्रश्नविद्यानां उपलक्षणत्वादित्यासां च यासामष्टोत्तरशतान्यादौ प्रतिपादितानि, विविधगुणा—बहुविधप्रभावास्ते च
ते महार्थश्च—महान्तोऽभिधेयाः—पदार्थाः शुभाशुभसूचनादयो विविधगुणमहार्थाः, किंभूता ?—जिनवरप्रणीताः, कि-
मित्याह—'आधविज्जंति'ति आख्यायन्ते शेषं पूर्ववत्, नवरं 'पणयालीस'मित्यादि यद्यपीहाध्ययनानां दशत्वादृशैवो-
द्देशनकाला भवन्ति तथापि वाचनान्तरापेक्षया पञ्चचत्वारिंशदिति सम्भाव्यते इति 'पणयालीस'मित्याद्यविरुद्धमिति,
'संखेज्जाणि पयसयसहस्साणि पयगेणं'ति तानि च किल द्विनवतिर्लक्षाणि षोडश च सहस्राणीति ॥ १० ॥

से किं तं विवागसुयं ?, विवागसुयं णं सुक्कडुक्कडाणं कम्माणं फलविवागे आधविज्जंति, से समासओ दुविहे पणत्ते, तंजहा—
दुहविवागे चेव सुहविवागे चेव, तत्थ णं दस दुहविवागाणि दस सुहविवागाणि, से किं तं दुहविवागसु णं दुह-
विवागाणं नगराइं उज्जाणाइं चेइयाइं वणखंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणाइं धम्मायरिया धम्मकहाओ नगरगमणाइं संसारप-
वंधे दुहपरंपराओ य आधविज्जंति, सेतं दुहविवागाणि । से किं तं सुहविवागाणि ?, सुहविवागसु सुहविवागाणं णगराइं उज्जाणाइं

चेइयाइं वणखंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणाइं धम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइड्डिविसेसा भोगपरिचाया पव्व-
 जाओ सुयपरिगहा तवोवहाणाइं परियागा पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपच्चक्खाणाइं पाओवगमणाइं देवलेगगमणाइं सुकुलपच्चायाया
 पुणवोहिलाहा अंतकिरियाओ य आघविजंति, दुहविवोगेसु णं पाणाइवायअलियवयणचोरिक्ककरणपरदारमेहुणससंगयाए महतिव्व-
 कसायइंदियप्पमायपावप्पओयअसुहज्जवसाणसंचियाणं कम्माणं पावगाणं पावअणुभागफलविवागा णिरयगतितिरिक्खजोणिबहु-
 विहवसणसयपरंपरापवद्धाणं मणुयत्तेवि आगयाणं जहा पावकम्मसेसेण पावगा होन्ति फलविवागा वहवसणविणासनासाकन्नुहुं-
 डकरचरणनहच्छेयणजिब्भछेअणअंजनकडगिदाहगयचलणमलणफालणउल्लंघणसूलयालउडलद्धिभंजणतउसीसगतत्तेहकलकलअ-
 हिसिचणकुंभिपागकंपणथिरवंधणवेहवज्जकत्तणपतिभयकरकपल्लीवणादिदारूणाणि दुक्खाणि अणोवमाणि बहुविविहपरं-
 पराणुवद्धा ण मुच्चति पावकम्मवल्लीए, अवेयइत्ता हु णत्थि मोक्खो तवेण धिइधणियवद्धकच्छेण साहेणं तस्स वावि हुआ, एत्तो य
 सुहविवोगेसु णं सीलसंजमणियमगुणतवोवहाणेसु साहूसु सुविहिएसु अणुकंपासयप्पओगतिकालमइविसुद्धभत्तपाणाइं पययमणसा
 हियसुहनीसेसतिव्वपरिणामनिच्छियमई पयच्छिज्जणं पयोगसुद्धाइं जह य निव्वत्तेति उ बोहिलाभं जह य परित्तीकरेति नरनरय-
 तिरियसुरगमणविपुलपरियट्ठअरतिभयविसायसोगमिच्छत्तसेलसंकडं अन्नाणतभंधकारचिक्खिखल्लसुदुत्तारं जरमरणजोणिसंखुभियचक्क-
 वालं सोलसकसायसावयपयंडचंडं अणाइअं अणवदगं संसारसागरमिणं जह य णिवंधंति आउगं सुरगणेसु जह य अणुभवंति
 सुरगणविमाणसोक्खाणि अणोवमाणि ततो य कालंतरे चुआणं इहेव नरलेगमागयाणं आउवपुण्णरूवजातिकुलजम्मआरोग्गडु-
 न्दिमेहाविसेसा मित्तजणसयणधणधणविभवसमिद्धसारसमुदयविसेसा बहुविहकामभोगुब्भवाण सोक्खाण सुहविवगोत्तमेसु, अणु-

वरयपरपराणुबद्धा असुभाणं सुभाणं चैव कम्माणं मासिआ बहुविहा विवागा विवागसुयम्मि भगवया जिणवरेण संवेगकारणत्था अन्नेवि य एवमाइया बहुविहा वित्थरेणं अत्थपरूवणया आघविजंति, विवागसुअस्स णं परिता वायणा संखेआ अणुओगदारा जाव संखेआओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए एक्कारसमे अंगे वीसं अज्झयणा वीसं उद्देसणकाला वीसं समुद्देसणकाला, संखे-
आइं पयसयसहस्साइं पयगेणं ५०, संखेआणि अक्खराणि अणंता गमा अणंता पज्जवा जाव एवं चरणकरणपरूवणया आघविजंति,
सेत्तं विवागसुए ॥ ११ ॥ (सूत्रं १४६)

‘से किं तं’मित्यादि, विपचनं विपाकः—शुभाशुभकर्मपरिणामस्तत्प्रतिपादकं श्रुतं विपाकश्रुतं ‘विवागसुए णं’मि-
त्यादि कण्ठ्यं, नवरं ‘फलविपाके’ति फलरूपो विपाकः फलविपाकः तथा ‘नगरगमणाइं’ति भगवतो गौतमस्य भि-
क्षाद्यर्थं नगरप्रवेशनानीति, एतदेव पूर्वोक्तं प्रपञ्चयन्नाह—‘दुहविवागेसु णं’मित्यादि, तत्र प्राणातिपातालीकवचन-
चौर्यकरणपरदारमैथुनैः सह ‘संसंगयाए’ति या ससङ्गता—सपरिग्रहता तथा संचितानां कर्मणामिति योगः, महा-
तीव्रक्रपायेन्द्रियप्रमादपापप्रयोगाशुभाध्यवसायसञ्चितानां कर्मणां पापानुभागा—अशुभरसा ये फलविपा-
का—विपाकोदयास्ते तथा ते आख्यायन्त इति योगः, केषामित्याह—निरगतौ तिर्यग्योनौ च ये बहुविधव्यसनश-
तपरम्पराभिः प्रवद्धाः ते तथा तेषां, जीवानामिति गम्यते, तथा ‘मणुयत्ते’ति मनुजत्वेऽप्यागतानां यथा पापकर्मेशे-
पेण पापका भवन्ति फलविपाका अशुभा विपाकोदया इत्यर्थः, तथा आख्यायन्ते इति प्रकृतं, तथाहि—वधो—यष्ट्या-
दिताडनं दृपणविनाशो—वर्द्धितककरणं तथा नासायाश्च कर्णयोश्च ओष्ठस्य चाङ्गुष्ठानां च करयोश्च चरणयोश्च नखानां

च यच्छेदनं तत्तथा जिह्वाछेदनं 'अंजण'ति अञ्जनं तसायःशलाकया नेत्रयोः प्रक्षेपणं वा देहस्य क्षारतैलादिना 'कड-
 ग्निदाहणं'ति कटानां-विदलवंशादिमयानामग्निः कटाग्निस्तेन दाहनं कटाग्निदाहनं, कटेन परिवेष्टितस्य बाधनमि-
 त्यर्थः, तथा गजचलनमलनं फालनं-विदारणं उल्लम्बनं-वृक्षशाखादावुद्धन्धनं तथा शूलेन लतया लकुटेन यथ्या च
 भञ्जनं गात्राणां तथा त्रपुणा-धातुविशेषेण सीसकेण च--तेनैव तप्तेन तैलेन च 'कलकल'ति सशब्देनाभिप्रेचनं
 तथा कुम्भ्यां-भाजनविशेषे पाकः कुम्भीपाकः कम्पनं-शीतलजलाच्छोटनादिना शीतकाले गात्रोत्कम्पजननं तथा
 स्थिरवन्धनं-निविडनियन्त्रणं वेधः-कुन्तादिना शस्त्रेण भेदनं वर्द्धकर्त्तनं-त्वगुञ्जोटनं प्रतिभयकरं-भयजननं तच्च तत्
 करप्रदीपनं च-वसनावेष्टितस्य तैलाभिविक्तस्य करयोरग्निप्रवोधनमिति कर्मधारयः, ततश्च वधश्च वृषणविनाशश्च-
 त्यादि यावत्प्रतिभयकरकरप्रदीपनं चेति द्वन्द्वः, ततस्तानि आदिर्धेपां दुःखानां तानि च तानि दारुणानि चेति क-
 र्मधारयः, कानीमानीत्याह--दुःखानि, किंभूतानि ?-अनुपमानि दुःखविपाकेष्वारूपायन्त इति प्रक्रमः, तथेदमा-
 ख्यायते बहुविविधपरम्पराभिः दुःखानामिति गम्यते, अनुवद्धाः-सन्ततमालिङ्गिता बहुविधपरम्परानुवद्धा जीवा
 इति गम्यते न मुच्यन्ते-न त्यज्यन्ते, कया ?-पापकर्मवल्या दुःखफलसम्पादिकया, किमित्याह--यतोऽवेदयित्वा-
 अननुभूय कर्मफलमिति गम्यते दुर्धस्मादर्धं नास्ति-न भवति मोक्षो-वियोगः कर्मणः सकाशात्, जीवानामिति ग-
 म्यते, किं सर्वथा नेत्याह--तपसा-अनशनादिना किम्भूतेन ?--धृतिः--चित्तसमाधानं तद्रूपा 'धणिय'ति अत्यर्थ

वद्धा-निष्पीडिता कञ्छा-वन्धविशेषो यत्र तत्तथा तेन, दृतिवलयुक्तेनेत्यर्थः, शोधनं-अपनयनं तस्य कर्मविशेषस्य
 'धावि'ति सम्भावनायां 'होजा' सम्पद्येत नान्यो मोक्षोपायोऽस्तीति भावः, 'एत्तो ये'त्यादि इतश्चानन्तरं सुखविपा-
 केषु द्वितीयश्रुतस्कन्धाध्ययनेज्वित्यर्थः यदाख्यायते तदभिधीयत इति शेषः, शीलं-ब्रह्मचर्यं समाधिर्वा संयमः-प्राणा-
 तिपातविरतिर्नियमा-अभिग्रहविशेषाः गुणाः-शेषमूलगुणाः उत्तरगुणाश्च तपोऽनशनादि एतेषामुपधानं-विधानं
 येषां ते तथा अतस्तेषु शीलसंयमनियमगुणतपउपधानेषु, केव्वित्याह-साधुषु-यतिषु, किम्भूतेषु ?-सुदु विहितं-अ-
 नुष्ठितं येषां ते सुविहितास्तेषु भक्तादि दत्त्वा यथा बोधिलाभादि निर्वर्त्तयन्ति तथेहाख्यायत इति सम्बन्धः, इह
 च सम्प्रदानेऽपि सप्तमी न दुष्टा, विषयस्य विवक्षणात्, अनुकम्पा-अनुक्रोशस्तत्प्रधान आशयः-चित्तं तस्य प्रयोगो-
 व्यावृत्तिरनुकम्पाशयप्रयोगस्तेन, तथा 'तिकालमति'ति त्रिषु कालेषु या मतिः-बुद्धिर्यदुत दास्यामीति परितोपो
 दीयमाने परितोपो दत्ते च परितोप इति सा त्रैकालिमतिसया च यानि विशुद्धानि तानि तथा तानि च तानि भक्त-
 पानानि चेति अनुकम्पाशयप्रयोगत्रिकालमतिविशुद्धभक्तपानानि प्रदायेति क्रियायोगः, केन प्रदायेत्याह-प्रयतमन-
 सा-आदरभूतचेतसा, हितोऽनर्थपरिहाररूपत्वात् सुखहेतुत्वात् सुखः शुभो वा 'नीसेस'ति निःश्रेयसः कल्याणकर-
 त्वात् तीव्रः-प्रकृष्टः परिणामः-अध्यवसानं यस्याः सा तथा सा निश्चिता-असंशया मतिः-बुद्धिर्येषां ते हितसुखनिः-
 श्रेयसतीव्रपरिणामनिश्चितमतयः किं ?-पयच्छिज्जुं'ति प्रदाय, किंभूतानि भक्तपानानि ?-प्रयोगेषु शुद्धानि दाय-

कदानव्यापारापेक्षया सकलांशसादिदोषरहितानि ग्राहकग्रहणव्यापारापेक्षया चोद्गमादिदोषवर्जितानि, ततः किं ?-
 यथा च-येन च प्रकारेण पारम्पर्येण-मोक्षसाधकत्वलक्षणेन निर्वर्त्तयन्ति, भव्यजीवा इति गम्यते, तुशब्दो भाषा-
 मात्रार्थः, बोधिलभं, यथा च परिक्तीकुर्वन्ति-ह्रस्वां नयन्ति संसारसागरमिति योगः, किंभूतं ?-नरनिरयतिर्यक्सु-
 रगतिषु यजीवानां गमनं-परिभ्रमणं स एव विपुलो-विस्तीर्णः परिवर्त्तो-मत्स्यादीनां परिवर्त्तनमेकधा सञ्चरणं यत्र
 स तथा, तथा अरतिभयविपादशोकमिथ्यात्वान्येव शैलाः-पर्वतास्तैः सद्गुहः-सद्गीर्णो यः स तथा ततः कर्मधा-
 रयोऽतस्तं, इह च विपादो-दैत्यमात्रं शोकस्त्वाक्रन्दनादिचिह्न इति, तथा अज्ञानमेव तमोऽन्धकारं-महान्धकारं
 यत्र स तथा अतस्तं, 'चिक्खिखल्लसुदुत्तारं'ति चिक्खिखल्लं-विषयधनस्रजनादिप्रतिबन्ध-
 स्तेन सुदुस्तरो-दुःखोत्तार्यो यः स तथा तं, तथा जरामरणयोनय एव संक्षुभितं-महामत्स्यसकराद्यनेकजलजन्तुजात-
 सम्मर्दनं प्रविलोडितं चक्रवालं-जलपारिमाण्डल्यं यत्र स तथा तं, तथा षोडश कपाया एव स्वापदानि-मरुग्रा-
 हादीनि प्रकाण्डचण्डानि-अत्यर्थं रौद्राणि यत्र स तथा तं, अनादिकमनवदग्रमनन्तं संसारसागरमिमं प्रत्यक्षमित्यर्थः,
 तथा यथा च सागरोपमादिना प्रकारेण निबध्नन्त्यायुः सुरगणेषु साधुदानप्रत्ययमिति भावः, यथा चानुभवन्ति सुर-
 गणविमानसौख्यानि अनुपमानि, ततश्च कालान्तरेण व्युतानाम् 'इहेन'ति तिर्यग्लोके नरलोकमागतानामायुर्वपुर्वर्ण-
 रूपजातिक्लजन्मारोग्यबुद्धिमेधाविशेषा आख्यायन्त इति योगः, तत्रायुषो विशेष इतरजीवायुषः सकाशात् शुभत्वं

दीर्घत्वं च एवं वपुः-शरीरं तस्य स्थिरसंहननता वर्णस्योदारगौरत्वं रूपस्यातिसुन्दरता जातिरुत्तमत्वं कुलस्याप्येवं
जन्मनो विशिष्टक्षेत्रकालौ निरावाधत्वं आरोग्यस्य प्रकर्षः बुद्धिरौत्पत्तिक्यादिका तस्याः प्रकृष्टता मेधा अपूर्वश्रुतग्रह-
णशक्तिस्तस्या विशेषः प्रकृष्टतैवेति, तथा मित्रजनः-सुहृल्लोकः स्वजनः-पितृपितृव्यादिः धनधान्यरूपो यो विभवो-
लक्ष्मीः स धनधान्यविभवस्तथा समृद्धेः-पुरान्तःपुरकोशकोष्ठागारवलवाहनरूपायाः सम्पदो यानि साराणि-प्रधा-
नानि वस्तूनि तेषां यः समुदयः-समूहः स तथा इत्येतेषां द्वन्द्वस्त एषां ये विशेषाः-प्रकर्षास्ते तथा, तथा बहु-
विधकामभोगोद्भवानां सौख्यानां विशेषा इतीहापि सम्बन्धनीयं, शुभविपाक उत्तमो येषां ते शुभविपाकोत्तमास्तेषु
जीवेज्विति गम्यं, इह चेयं पृष्ठार्थे सप्तमी, तेन शुभविपाकाध्ययनवाच्यानां साधूनामायुष्कादिविशेषाः शुभविपा-
काध्ययनेष्वारख्यायन्ते इति प्रकृतं, अथ प्रत्येकं श्रुतस्कन्धयोरभिधेये पुण्यपापविपाकरूपे प्रतिपाद्य तयोरेव योगप-
द्येन ते आह-‘अणुवरये’त्यादि, अनुपरता-अविच्छिन्ना ये परम्परानुवद्धाः-पारम्पर्यप्रतिवद्धाः, के?-विपाका इति
योगः, केषां?-अशुभानां शुभानां चैव कर्मणां प्रथमद्वितीयश्रुतस्कन्धयोः क्रमेणैव च भाषिताः-उक्ता बहुविधा
विपाकाः विपाकश्रुते एकादशान्ते भगवता जिनवरेण संवेगकारणार्थाः-संवेगहेतवो भावाः अन्येऽपि चैवमादिका
आख्यायन्त इति पूर्वोक्तक्रियया वचनूपरिणामाद्धोत्तरक्रियया योगः, एवं च बहुविधा विस्तरेणार्थप्ररूपणता आ-

ख्यायन्त इति, शेषं कण्ठ्यं, नवरं संख्यातानि पदशतसंख्यानि पदाग्रेणेति, तत्र किल एका पदकोटी चतुरशीतिश्च लक्षाणि द्वात्रिंशच्च सहस्राणीति ॥ ११ ॥

से किं तं दिट्ठिवाए, ? दिट्ठिवाए णं सव्यभावपरूचणया आवविजंति, से समासओ पंचविहे प० तं०—परिकम्मं सुत्ताइं पुव्वगयं अणुओगो चूलिया, से किं तं परिकम्मो ?—परिकम्मो सत्तविहे प० तं—सिद्धसेणियापरिकम्मो मणुस्ससेणियापरिकम्मो पुट्टसेणियापरिकम्मो ओगाहणसेणियापरिकम्मो उवसंपजेसणियापरिकम्मो निप्पजहसेणियापरिकम्मो चुआचुअसेणियापरिकम्मो, से किं तं सिद्धसेणियापरिकम्मो ?, सिद्धसेणियापरिकम्मो चोइसविहे प० तं०—माउयापयाणि एगट्ठियपयाणि पादोद्धययाणि आगासपयाणि केउभूयं—रासिबद्धं एगगुणं दुगुणं त्रिगुणं केउभूयं पडिग्गहो संसारपडिग्गहो नंदावत्तं सिद्धचद्धं, सेत्तं सिद्धसेणियापरिकम्मो, से किं तं मणुस्ससेणियापरिकम्मो ?, मणुस्ससेणियापरिकम्मो चोइसविहे पणत्ते, तं जहा—ताइं चेत्त माउआपयाणि जाव नंदावत्तं मणुस्सचद्धं, सेत्तं मणुस्ससेणियापरिकम्मो, अवसेसा परिकम्माइं पुट्टाइयाइं एक्कारसविहाइं पन्नत्ताइं, इच्चेयाइं सत्त परिकम्माइं ससमइयाइं सत्त आजीवियाइं छ चउक्कणइयाइं सत्त तेरासियाइं, एवामेव सपुव्वावरेणं सत्त परिकम्माइं तेसीति भवंतीतिमक्खायाइं, सेत्तं परिकम्माइं, से किं तं सुत्ताइं ?, सुत्ताइं अट्ठासीति भवंतीतिमक्खायाइं, तंजहा—उजुगं परिणयापरिणयं बहुभंगिगं विण्णचइयं [विन(ज)यचरियं] अंगंतरं परंपरं समाणं संजूहं [मासाणं] सं भिन्नं अहाच्चयं [अह्वायं नन्धा] सोवत्थि(वत्त) यं णंदावत्तं बहुलं पुट्टापुट्टं वियावत्तं एणंभूयं दुआवत्तं वत्तमाणण्यं समभिरूढं सव्वओभइं पणासं [पस्सासं नन्धा] दुपडिग्गहं इच्चेयाइं चावीसं सुत्ताइं छिण्णछेअणइआइं ससमयसुत्तपरिवाडीए, इच्चेआइं चावीसं सुत्ताइं अछिन्नछेयनइयाइं आजीवियसुत्तपरिवाडीए, इच्चेआइं चावीसं सुत्ताइं तिकणइयाइं तेरासियसुत्तपरिनाडिए, इच्चे-

आइं वावीसं सुत्ताइं चउक्कणइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए, एवामेव सपुव्वावरेणं अट्ठासीति सुत्ताइं भवंतीतिमक्खयाइं, सेत्तं सुत्ताइं ।
 से किं तं पुव्वगयं ? , पुव्वगयं चउदसविहं पन्नत्तं, तंजहा—उप्पायपुव्वं अग्गेणीयं वीरियं अत्थिणत्थिप्पवायं नाणप्पवायं सच्चप्पवायं
 आयप्पवायं कम्मप्पवायं पच्चक्खलाणप्पवायं विज्जाणुप्पवायं अवंज्जं पाणाऊं किरियाविसालं लोगविंदुसारं १४, उप्पायपुव्वस्स णं दस
 वत्थू प० चत्तारि चूलियावत्थू प०, अग्गेणियस्स णं पुव्वस्स चोदस वत्थू चारस चूलियावत्थू, वीरियपवायस्स णं पुव्व-
 स्स अट्ठ वत्थू अट्ठ चूलियावत्थू प०, अत्थिणत्थिप्पवायस्स णं पुव्वस्स अट्ठारस वत्थू दस चूलियावत्थू प०, नाणप्पवायस्स णं
 पुव्वस्स चारस वत्थू प०, सच्चप्पवायस्स णं पुव्वस्स दो वत्थू प०, आयप्पवायस्स णं पुव्वस्स सोलस वत्थू प०, कम्मप्पवायपु-
 व्वस्स तीसं वत्थू प०, पच्चक्खलाणस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थू प०, विज्जाणुप्पवायस्स णं पुव्वस्स पनरस वत्थू प०, अवंज्जस्स णं
 पुव्वस्स चारस वत्थू प०, पाणाउस्स णं पुव्वस्स तेरस वत्थू प०, किरियाविसालस्स णं पुव्वस्स तीसं वत्थू प०, लोगविंदुसारस्स
 णं पुव्वस्स पणवीसं वत्थू प०,—दस चोदस अट्ठद्वारसे व चारस दुवे य वत्थूणि । सोलस तीसा वीसा पन्नरस अणुप्पवायंमि ॥ १ ॥
 चारस एक्कारसमे चारसमे तेरसेव वत्थूणि । तीसा पुण तेरसमे चउदसमे पन्नवीसाओ ॥ २ ॥ चत्तारि दुवालस अट्ठ चेव दस चेव
 चूलवत्थूणि । आतिह्माण चउण्हं सेसाणं चूलिया णत्थि ॥ ३ ॥ सेत्तं पुव्वगयं, से किं तं अणुओगे ? , अणुओगे दुविहे पन्नत्ते,
 तंजहा—मूलपढमाणुओगे य गंडियाणुओगे य, से किं तं मूलपढमाणुओगे ? , एत्थ णं अरहंताणं भगवंताणं पुव्वभवा देवलोगगम-
 णाणि आउं चवणाणि जम्मणाणि अ अभिसेया रायवरसिरीओ सीयाओ पव्वज्जाओ तवा य भत्ता केवलणाणुप्पाया अ तित्थप-
 वत्तणाणि अ संघयणं संठाणं उच्चत्तं आउं वन्नविभागो सीसा गणा गणहरा य अज्जा पवत्तणीओ संघस्स चउव्विहस्स जं वावि

परिमाणं जिणमणपञ्चओहिनाणसम्मत्तसुयनाणिणो य वाई अणुत्तरगई य जत्तिया सिद्धा पाओनगआ य जे जहिं जत्तियाइं भत्ताइं छेअइत्ता अंतगडा मुणिवरुत्तमा तमरओघविप्पमुक्का सिद्धिपहमणुत्तरं च पत्ता, एए अन्ने य एवमाइया भावा मूलपडमाणुओगे कहिया आघविजति पण्णविजंति परू० सेत्तं मूलपडमाणुओगे, से किं तं गंडियाणुओगे?, अणेगविहे पणत्ते, तंजहा-कुलगरंगंडियाओ तित्थगरंगंडियाओ गणहरंगंडियाओ चक्कहरंगंडियाओ दसारंगंडियाओ चलेदेनंगंडियाओ वासुदेवंगंडियाओ हरिवंसगंडियाओ भद्वचाहुंगंडियाओ तवोकम्मगंडियाओ चित्तंरंगंडियाओ उस्सप्पिणीगंडियाओ ओसप्पिणीगंडियाओ अमरनरतिरियनिरयगइ-गमणविविहपरियट्ठणाणुओगे, एवमाइयाओ गंडियाओ आघविजंति पण्णविजंति परूविजंति, सेत्तं गंडियाणुओगे, से किं तं चूलियाओ?, जणं आइछाणं चउण्हं पुब्बाणं चूलियाओ, सेसाइं पुब्बाइं अचूलियाइं, सेत्तं चूलियाओ, दिट्ठिवायस्स णं परित्ता वायणा संखेजा अणुओगदारा संखेजाओ पडिवत्तीओ संखेजाओ सिलोगा संखेजाओ संगहणीओ, से णं अंगट्ठयाए चारसमे ओगे एगे सुयखंधे चउव्वस पुब्बाइं संखेजा वत्थू संखेजा चूलवत्थू संखेजा पाहुडा पाहुडा पाहुडा संखेजाओ पाहुडियाओ संखेजाओ पाहुडपाहुडियाओ संखेजाणि पयसयरहस्साणि पयगेणं पन्नत्ता, संतेजा अक्खरा अणंता गमा अणंता पञ्चा परित्ता तसा अणंता थावरा सासया कडा निवद्धा निक्काइया जिणपणत्ता भावा आघनिजंति पण्णविजंति परूविजंति दंसिजंति निदंसिजंति उव्वदंसिजंति, एवं णया एवं विण्णया एवं चरणकरणपरूचणया आघनिजंति, सेत्तं दिट्ठिवाए, सेत्तं दुवालसगे गणिपिडगे ॥ १२ ॥ (सूत्रं १४७)

‘से किं तं दिट्ठिवाए’त्ति दृष्टयो-दर्शनानि वदनं वादो दृष्टीनां वादो दृष्टिवादः दृष्टीना वा पातो यत्रासौ दृष्टिपातः

सर्वनयदृष्टय एवेहाख्यायन्त इत्यर्थः, तथा चाह—‘दिद्विवाए ण’मित्यादि, दृष्टिवादेन दृष्टिपातेन वा सर्वभावप्ररू-
 पणाऽऽख्यायते, ‘से समासओ पंचविहे’ इत्यादि सर्वमिदं प्रायो व्यवच्छिन्नं तथापि यथादृष्टं किमपि लिख्यते, तत्र
 सूत्रादिग्रहणयोग्यतासम्पादनसमर्थानि परिकर्ममाणि गणितपरिकर्मवत्, तच्च परिकर्ममश्रुतं सिद्धश्रेणिकादिपरिकर्म-
 मूलभेदतः सप्तविधं, उत्तरभेदतस्तु त्र्यशीतिविधं मातृकापदादि, एतच्च सर्वं समूलोत्तरभेदं सूत्रार्थतो व्यवच्छिन्नं,
 एतेषां च परिकर्ममणां षट् आदिमानि परिकर्ममाणि स्वसामयिकान्येव, गोशालकप्रवर्त्तिताजीविकपाखण्डकसिद्धा-
 न्तमतेन पुनः व्युत्ताच्युतश्रेणिकापरिकर्मसहितानि सप्त प्रज्ञाप्यन्ते, इदानीं परिकर्मसु नयचिन्ता, तत्र नैगमो द्वि-
 विधः—साङ्ग्राहिकोऽसाङ्ग्राहिकश्च, तत्र साङ्ग्राहिकः सङ्ग्रहं प्रविष्टोऽसाङ्ग्राहिकश्च व्यवहारं, तस्मात्सङ्ग्रहो व्यवहार ऋजु-
 सूत्रः शब्दादयश्चैक एवेत्येवं चत्वारो नयाः, एतैश्चतुर्भिर्नयैः षट् स्वसामयिकानि परिकर्ममाणि चिन्त्यन्ते, अतो
 भणितं ‘छ चउक्कनयाइ’ति भवन्ति, त एव चाजीविकास्त्रैराशिका भणिताः, कस्माद् ?, उच्यते, यस्मात्ते सर्वं ज्ञात्म-
 कं इच्छन्ति, यथा जीवोऽजीवो जीवाजीवः लोकोऽलोको लोकालोकः सत् असत् सदसत् इत्येवमादि, नय-
 चिन्तायामपि ते त्रिविधं नयमिच्छन्ति, तद्यथा—द्रव्यार्थिकः पर्ययार्थिकः उभयार्थिकः, अतो भणितं ‘सत्त तेरासि-
 य’ति सप्त परिकर्ममाणि त्रैराशिकपाखण्डकास्त्रिविधया नयचिन्तया चिन्तयन्तीत्यर्थः, ‘सेत्तं परिकर्ममे’ति निगमनं,
 ‘से किं तं सुत्ताइ’मित्यादि, तत्र सर्वद्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात् सूत्राणि अष्टाशीत्यपि च सूत्रार्थतो व्यवच्छिन्नानि

तथापि दृष्टानुसारतः किञ्चिल्लिख्यते, एतानि किल ऋजुकादीनि द्वाविंशतिः सूत्राणि, तान्येव विभागतोऽष्टाशीति-
भवन्ति, कथम्?, उच्यते, 'इचेइयाइं चावीसं सुत्ताइं छिन्नच्छेदनइयाइं ससमयसुत्तपरिवाडीए'ति इह यो नयः सूत्रं
छिन्नं छेदेनेच्छति स छिन्नच्छेदनयो यथा "धम्मो मंगलमुक्किट्ट"मित्यादिश्लोकः सूत्रार्धतः प्रत्येकच्छेदेन स्थितो न
द्वितीयादिश्लोकमपेक्षते, प्रत्येककल्पितपर्यन्त इत्यर्थः, एतान्येव द्वाविंशतिः स्वसमयसूत्रपरिपाठ्या सूत्राणि स्थितानि,
तथा इत्येतानि द्वाविंशतिः सूत्राणि अच्छिन्नच्छेदनयिकान्याजीविकसूत्रपरिपाठ्येति, अयमर्थः—इह यो नयः सूत्रम-
च्छिन्नं छेदेनेच्छति सोऽच्छिन्नच्छेदनयो यथा 'धम्मो मंगलमुक्किट्ट'मित्यादि श्लोक एवार्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाणो
द्वितीयादयश्च प्रथममिति अन्योऽन्यसापेक्षा इत्यर्थः, एतानि द्वाविंशतिराजीविकगोशालकप्रवर्तितपाक्षण्डसूत्रपरि-
पाठ्या अक्षररचनाविभागस्थितान्यप्यर्थतोऽन्योऽन्यमपेक्षमाणानि भवन्ति, 'इचेइयाइं' इत्यादि सूत्रं, तत्र 'तिकनइयाइं'-
ति नयत्रिकाभिप्रायतश्चिन्त्यन्त इत्यर्थेस्त्रैराशिकाश्चाजीविका एवोच्यन्ते इति, तथा 'इचेइयाइं' इत्यादि सूत्रं, तत्र
'चउक्कनइयाइं'ति नयचतुष्काभिप्रायतश्चिन्त्यन्त इति भावना, 'एवमेवे'त्यादिसूत्रं, एवं चतस्रो द्वाविंशतयोऽष्टाशीतिः
सूत्राणि भवन्ति 'सेत्तं सुत्ताइं'ति निगमनवाक्यं, 'से किंतं पुब्बगयं' इत्यादि, अथ किं तत् पूर्वगतं?, उच्यते, यस्मात्ती-
र्थकरः तीर्थप्रवर्त्तनाकाले गणधराणां सर्वसूत्राधारत्वेन पूर्वं पूर्वगतं सूत्रार्धं भापते तस्मात्पूर्वोणीति भणितानि,
गणधराः पुनः श्रुतरचनां विदधाना आचारादिक्रमेण रचयन्ति स्थापयन्ति च, मतान्तरेण तु पूर्वगतसूत्रार्थः पूर्वमर्हता

भाषितो गणधैरपि पूर्वगतश्रुतमेव पूर्वं रचितं पश्चादाचारादि, नन्वेवं यदाचारनिर्युक्तयामभिहितं 'सर्वेसिं आचारो पढमो' इत्यादि तत्कथम्?, उच्यते, तत्र स्थापनामाश्रित्य तथोक्तमिह त्वक्षरचर्चां प्रतीत्य भणितं पूर्वं पूर्वोणि कृतानीति, तच्च पूर्वगतं चतुर्दशविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथा—'उष्पाये'त्यादि, तत्रोत्पादपूर्वं प्रथमं, तत्र च सर्वद्रव्याणां पर्यवाणां चोत्पादभावमङ्गीकृत्य प्रज्ञापना कृता, तस्य च पदपरिमाणमेका कोटी, अग्रेणीयं द्वितीयं, तत्रापि सर्वेषां द्रव्याणां पर्यवाणां जीवविशेषाणां चाग्रं—परिमाणं वर्णयत इत्यग्रेणीयं तस्य पदपरिमाणं षण्णवतिः पदशतसहस्राणि, 'वीर्यं'ति वीर्यप्रवादं तृतीयं, तत्राप्यजीवानां जीवानां च सकर्मेतराणां वीर्यं प्रोच्यत इति वीर्यप्रवादं, तस्यापि सप्ततिः पदशतसहस्राणि परिमाणं, अस्तिनास्तिप्रवादं चतुर्थं, यद्यल्लोके यथास्ति यथा वा नास्ति, अथवा स्याद्वादाभिप्रायतः तदेवास्ति तदेव नास्तीत्येवं प्रवदतीति अस्तिनास्तिप्रवादं भणितं, तदपि पदपरिमाणतः षष्टिः पदशतसहस्राणि, ज्ञानप्रवादं पञ्चमं, तस्मिन् मतिज्ञानादिपञ्चकस्य भेदप्ररूपणा यस्मात् कृता तस्मात् ज्ञानप्रवादं, तस्मिन् पदपरिमाणमेका कोटी एकपदो-
 नेति, सत्यप्रवादं षष्ठं सत्यं—संयमः सत्यवचनं वा तद्यत्र सभेदं सप्रतिपक्षं च वर्णयते तत्सत्यप्रवादं, तस्य पदपरिमाणं एका पदकोटी पदं च पदानीति, आत्मप्रवादं सप्तमं 'आय'ति आत्मा सोऽनेकधा यत्र नयदर्शनैर्वर्णयते तदात्मप्र-
 वादं, तस्य पदपरिमाणं षड्विंशतिः पदकोट्यः कर्मप्रवादमष्टमं ज्ञानावरणादिकमष्टविधं कर्मप्रकृतिस्थित्यनुभागप्र-
 देशादिभिर्भेदैरन्यैश्चोत्तरोत्तरभेदैर्यत्र वर्णयते तत्कर्मप्रवादं, तत्परिमाणमेका पदकोटी अशीतिश्च सहस्राणीति, प्रत्या-

ख्यानं नवमं तत्र सर्वं प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्णयत इति प्रत्याख्यानप्रवादं, तत्परिमाणं चतुरशीतिः पदशतसहस्राणीति, विद्यानुप्रवादं दशमं तत्रानेके विद्यातिशया वर्णितास्तत्परिमाणमेका पदकोटी दश च पदशतसहस्राणीति, अवन्ध्यमेकादशं, वन्ध्यं नाम निष्फलं न वन्ध्यमवन्ध्यं सफलमित्यर्थः, तत्र हि सर्वे ज्ञानतपःसंयमयोगाः शुभफलेन सफला वर्णयन्ते अप्रशस्ताश्च प्रमादादिकाः सर्वे अशुभफला वर्णयन्ते अतोऽवन्ध्यं, तस्य च परिमाणं पङ्क्तिंशतिः पदकोटयः, प्राणायुर्द्वादशं तत्राप्यायुःप्राणविधानं सर्वं संभेदमन्ये च प्राणा वर्णितास्तत्परिमाणमेका पदकोटी पट्पञ्चाशच्च पदशतसहस्राणीति, क्रियाविशालं त्रयोदशं, तत्र कायिक्यादयः क्रिया विशालत्ति-संभेदाः संयमक्रिया छन्दक्रिया विधानानि च वर्णयन्त इति क्रियाविशालं, तत्पदपरिमाणं नव पदकोटयः, लोकविन्दुसारं च चतुर्दशमं, तचास्मिन् लोके श्रुतलोके वा विन्दुरिवाक्षरस्य सर्वोत्तममिति, सर्वाक्षरसन्निपातप्रतिष्ठितत्वेन च लोकविन्दुसारं भणितं, तत्प्रमाणमर्द्धत्रयोदश पदकोटय इति । 'उष्पायपुधस्से'त्यादि कण्ठ्यं, नवरं वस्तु-नियतार्थोधिकारप्रतिबद्धो ग्रन्थविशेषोऽध्ययनवदिति, तथा चूडा इव चूडा, इह दृष्टिवादे परिकर्मसूत्रपूर्वगतानुयोगोक्तानुक्तार्थसङ्ग्रहपरा ग्रंथपद्धतयश्चूडा इति, 'सेत्तं पुधगते'त्ति निगमनं, 'से किं त'मित्यादि, अनुरूपोऽनुकूलो वा योगोऽनुयोगः सूत्रस्य निजेनाभिधेयेन सार्द्धमनुरूपः सम्बन्ध इत्यर्थः, स च द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-मूलप्रथमानुयोगश्च गण्डिकानुयोगश्च, 'से किं त'मित्यादि, इह धर्मप्रणयनात् मूलं तावत्तीर्थकरास्तेषां प्रथमसम्भवत्वासिलक्षणपूर्वभवादिगोचरोऽनुयोगो मूलप्रथमानु-

योगः, तथा चाह—‘से किं तं मूलपदमाणुओगे’ इत्यादि सूत्रसिद्धं यावत् ‘से किं तं मित्यादि इहेकवक्तव्यतार्थाधिकारानुगता वाक्यपद्धतयो गण्डिका उच्यन्ते तासामनुयोगः—अर्थकथनविधिः गण्डिकानुयोगः, तथा चाह—‘गण्डियाणुओगे अणेगे’त्यादि, तत्र कुलकरगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजनमाद्यभिधीयत इति, एवं शेषास्वपि अभिधानवशतो भावनीयं, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हाः—समुद्रविजयादयो दश वसुदेवान्ताः तथा चित्रा—अनेकार्था अन्तरे—ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका—एकवक्तव्यतार्थाधिकारानुगतास्ततश्च चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं भवति—ऋषभाजिततीर्थकरान्तरे तद्वंशजभूपतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुत्तरोपपातप्राप्तिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका इति, ताश्च ‘चोद्दसलक्ष्म्या सिद्धा निर्वर्णको य होइ सव्वडे । एवेक्केकट्टाणे पुरिसजुगा हुंति संखेजे ॥१॥’ त्यादिना ग्रन्थेन नन्दिटीकायामभिहितास्त एवावधार्याः, इह सूत्रगमनिकामात्रस्य विवक्षितत्वादिति, शेषं सूत्रसिद्धमानिगमनात्, नवरं ‘संखेज्जा वत्थु’त्ति पञ्चविंशत्युत्तरे द्वे शते ‘संखेज्जा चूलवत्थु’त्ति चतुस्त्रिंशत् ॥ १२ ॥ साम्प्रतं द्वादशाङ्गे विराधनानिष्पन्नत्रैकालिकं फलमुपदेशयन्नाह—

इचेइयं दुगालसंगं गणिपिडंगं अतीतकाले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतरं अणुपरियट्टिसु इचेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं पडुप्पण्णे काले परिता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतरं अणुपरियट्टंति इचेइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं

अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्टिस्संति, इच्चैइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं अतीत-
काले अणंता जीवा आणाए आराहिता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवइंसु एवं पडुप्पण्णेऽवि एवं अणागएवि, दुवालसंगे णं गणिपि-
डगे ण कयावि गत्थि ण कयाइ णासी ण कयाइ ण भविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सति य धुवे गिति ए सासए अक्खए अक्खए
अवट्ठिए णिचे से जहा णामए पंच अत्थिकाया ण कयाइ ण आसि ण कयाइ गत्थि ण कयाइ ण भविस्सति भुविं च भवति य
भविस्सति य धुवा गितिया सासया अक्खया अद्यया अवट्ठिया णिच्चा एवामेव दुवालसंगे गणिपिडगे ण कयाइ ण आसि ण कयाइ
गत्थि ण कयाइ ण भविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सइ य धुवे जाव अवट्ठिए णिच्चे, एत्थ णं दुवालसंगे गणिपिडगे अणंता
भावा अणंता अभावा अणंता हेऊ अणंता अहेऊ अणंता कारणा अणंता अकारणा अणंता जीवा अणंता अजीवा अणंता भवसि-
द्धिया अणंता अभवसिद्धिया अणंता सिद्धा अणंता असिद्धा आघविजंति पण्णविजंति परूविजंति दंसिजंति निदंसिजंति उवदं-
सिजंति, एवं दुवालसंगं गणिपिडंगं इति (सूत्रं १४८)

‘इच्चैय’मित्यादि, इत्येतद्वादशाङ्गं गणिपिटकमतीतकाले अनन्ता जीवा आज्ञया विराध्य चतुरन्तं संसारकान्तारं
‘अणुपरियट्टिंसु’ति अनुपरिवृत्तवन्तः, इदं हि द्वादशाङ्गसूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविधं, ततश्च आज्ञया सूत्राज्ञया अभिनि-
वेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया अतीतकाले अनन्ता जीवाश्चतुरन्तं संसारकान्तारं नारकतिर्यग्नरामरविचिधवृक्ष-
जालदुस्तरं भवाटवीगहनमित्यर्थः, अनुपरावृत्तवन्तो जमालिक्व अर्थाज्ञया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथाप्ररूपणादिलक्षणया

गोष्ठामाहिलवत् उभयाज्ञया पुनः पञ्चविधाचारपरिज्ञानकरणोद्यतगुर्वादेशादेरन्यथाकरणलक्षणया गुरुप्रत्यनीकद्रव्यलि-
 ङ्गधार्यनैकश्रमणवत् सूत्रार्थोभयैर्विराध्येत्यर्थः, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षमागमोक्तानुष्ठानमेवाज्ञा तथा तदकरणेने-
 त्यर्थः, 'इच्चय'मित्यादि गतार्थमेव; नवरं 'परित्ता जीवा' इति संख्येया जीवाः, वर्तमाने विशिष्टविराधकमनुष्यजीवानां
 संख्येयत्वात् 'अणुपरियदृति'ति अनुपरावर्तन्ते भ्रमन्तीत्यर्थः, 'इच्चय'मित्यादि इदमपि भावितार्थमेव, नवरम् 'अणुप-
 रियदृत्स्संति'ति अनुपरावर्त्तिष्यन्ते पर्यटिष्यन्तीत्यर्थः, 'इच्चय'मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं 'विइवइसु'ति व्यतिव्रजितवन्तः
 चतुर्गतिकसंसारोल्लङ्घनेन मुक्तिमवाप्ता इत्यर्थः, एवं प्रत्युत्पन्नेऽपि, नवरं अयं विशेषः—'विइवयंति'ति व्यतिव्रज-
 न्ति—व्यतिक्रामन्तीत्यर्थः, अनागतेऽप्येवं, नवरं 'वीइवइस्संति'ति व्यतिव्रजिष्यन्ति—व्यतिक्रमिष्यन्तीत्यर्थः, यदिदमनि-
 ष्टेतरभेदभिन्नं फलं प्रतिपादितमेतत्सदावस्थायित्वे सति द्वादशाङ्गस्योपजायत इत्याह—'दुवालसंगे' इत्यादि, द्वादशाङ्गं
 णमित्यलङ्कारे गणिपिटकं न कदाचिन्नासीदनादित्वात् न कदाचिन्न भवति सदैव भावात् न कदाचिन्न भविष्यति
 अपर्यवसितत्वात्, किं तर्हि?, 'मुविं चे'त्यादि अभूच्च भवति च भविष्यति च, ततश्चैदं त्रिकालभावित्वादचलं अचल-
 त्वाच्च ध्रुवं मेर्वादिवत् ध्रुवत्वादेव नियतं पञ्चास्तिकायेषु लोकवचनवत् नियतत्वादेव शाश्वतं समयावलिकादिषु का-
 लवचनवत् शाश्वतत्वादेव वाचनादिप्रदानेऽप्यक्षयं गङ्गासिन्धुप्रवाहेऽपि पद्मह्रदवत् अक्षयत्वादेवाव्ययं मानुषोत्तराद्व-
 हिः समुद्रवत् अव्ययत्वादेव स्वप्नमाणेऽवस्थितं जम्बूद्वीपादिवत् अवस्थितत्वादेव नित्यमाकाशवदिति, साम्प्रतं दृष्टा-

न्तमत्रार्थे आह—‘से जहा नाम ए’ इत्यादि, तद्यथा नाम पञ्चास्तिकाया—धम्मोस्तिकायादयः न कदाचिन्नासन्नित्यादि प्राग्वत्, ‘एवमेवे’त्यादि दार्ष्टान्तिकद्योजना निगदसिद्धेवेति । ‘एत्थ ण’मित्यादि अत्र द्वादशाङ्गे गणिपिटके अनन्ता भावा आख्यायन्त इति योगः, तत्र भवन्तीति भावा—जीवादयः पदार्थाः, एते च जीवयुद्गलानामनन्तत्वादनन्ता इति, तथा अनन्ता अभावाः, सर्वभावानामेव पररूपेणासत्त्वात् एवानन्ता अभावा इति, स्वपरसत्ताभावाभावोभयाधीनत्वाद्ब्रुतत्त्वस्य, तथाहि—जीवो जीवात्मना भावोऽजीवात्मना चाभावोऽन्यथाऽजीवत्वप्रसङ्गादिति, अन्ये तु धम्मोपेक्षया अनन्ता भावाः अनन्ता अभावाः (च) प्रतिवस्त्वस्तित्वनास्तित्वाभ्यां प्रतिबद्धा इति व्याचक्षते, तथाऽनन्ता हेतवः, तत्र हिनोति—गमयति जिज्ञासितधम्मविशिष्टानर्थानिति हेतुस्ते चानन्ताः, वस्तुनोऽनन्तधम्मोत्पत्तत्वात्, तत्प्रतिबद्धधम्मविशिष्टवस्तुगमकत्वाच्च हेतोः सूत्रस्य चानन्तगमपर्यायात्मकत्वादिति, यथोक्तहेतुप्रतिपक्षतोऽनन्ता अहेतवः, तथा अनन्तानि कारणानि मृत्पिण्डतन्त्वादीनि घटपटादिनिर्वर्तकानि, तथा अनन्तान्यकारणानि सर्वकारणानामेव कार्यान्तराकारणत्वात्, नहि मृत्पिण्डः पटं निर्वर्तयतीति, तथा अनन्ता जीवाः—प्राणिनः एवमजीवाः—द्व्यणुकादयः भवसिद्धिका—भव्याः सिद्धा—निष्ठितार्था इतरे—संसारिणः, ‘आधविजंती’त्यादि पूर्ववदिति । द्वादशाङ्गस्य स्वरूपमनन्तरमभिहितमथ तदभिधेयस्य राशिद्वयान्तर्भावतः स्वरूपमभिधित्सुराह—

दुवे रासी पन्नत्ता, तंजहा जीवरासी अजीवरासी य, अजीवरासी दुविहा पन्नत्ता, तंजहा—रूवीअजीवरासी अरूवीअजीवरासी

य, से किं तं अरुवी अजीवरासी?, अरुविअजीवरासी दसविहा पन्नत्ता, तंजहा-धम्मत्थिकाए जाव अद्धासमए, रूवीअजीव-
 रासी अणेगविहा० प० जाव से किं तं अणुत्तरोववाइआ?, अत्तणुरोववाइआ पंचविहा पन्नत्ता, तंजहा-विजयवेजयंतजयंतअपरा-
 जितसव्वट्टसिद्धिआ, सेत्तं अणुत्तरोववाइआ, सेत्तं पंचिदियसंसारसमावण्णजीवरासी, दुविहा णेरइया पन्नत्ता, तंजहा-पज्जत्ता य
 अपज्जत्ता य, एवं दंडओ भाणियव्वो जाव वेमाणियत्ति, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए केवइयं खेतं ओगाहेत्ता केवइया णिरयावासा
 पणत्ता?, गोयमा! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सवाह्छाए उवरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता
 हेद्दा चेगं जोयणसहस्सं वज्जेत्ता मज्जे अट्टसत्तरि जोयणसयसहस्से एत्थ णं रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयाणं तीसं णिरयावाससय-
 सहस्सा भवंतीतिमक्खाया, ते णं णिरयावासा अंतो वद्दा वाहिं चउरंसा जाव असुभा णिरया असुभाओ णिरएसु वेयणाओ,
 एवं सत्तवि भाणियव्वाओ जं जासु जुअइ-‘आसीयं वत्तीसं अट्ठावीसं तहेव वीसं च। अट्ठारस सोलसगं अट्टुत्तरमेव वाहलं ॥ १ ॥
 तीसा य पण्णवीसा पन्नरस दसेव सयसहस्साइं। तिण्णेगं पंचूणं पंचेव अणुत्तरा नरगा ॥ २ ॥ चउसट्ठी असुराणं चउरासीइं
 च होइ नागाणं। वावत्तरि सुवन्नाण वाउकुमाराण छणउइ ॥ ३ ॥ दीवदिसाउदहीणं विअकुमारिंदथणियमग्गीणं। छणहंपि
 जुवलयाणं वावत्तरिमो य सयसहसा ॥ ४ ॥ नत्तीसट्ठावीसा वारस अड चउरो य सयसहस्सा। पण्णा चत्तालीसा छच सहस्सा
 सहस्सारे ॥ ५ ॥ आणययाणयकप्पे चत्तारि सयाऽऽरण्णुए तिन्नि। सत्त विमाणसयाइं चउसुवि एसु कप्पेसु ॥ ६ ॥ एक्कारसुत्तरं
 हेदिमेसु सत्तुत्तरं च मज्झिमए। सयमेगं उवरिमए पंचेव अणुत्तरविमाणा ॥ ७ ॥ दोचाए णं पुढवीए तच्चाए णं पुढवीए चउत्थीए
 पुढवीए पंचमीए पुढवीए छट्ठीए पुढवीए सत्तमीए पुढवीए गाहाहिं भाणियव्वा, सत्तमाए पुढवीए पुच्छा, गोयमा! सत्तमाए

पुढवीए अहुत्तरजोयणसयसहस्साइं चाहल्लाए उवरि अद्धतेवन्नं जोयणसहस्साइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि अद्धतेवन्नं जोयणसहस्साइं वज्जित्ता मज्झे तिसु जोयणसहस्सेसु एत्थ णं सत्तमाए पुढवीए नेरइयाणं पंच अणुत्तरा महइमहालया महानिरया पणत्ता, तं-जहा-काले महाकाले रोरुए महारोरुए अप्पइट्ठाणे नामं पंचमे, ते णं निरया वट्ठे य तंसा य अहे खुरप्पसंठाणसंठिया जाव असुभा नरगा असुभाओ नरएसु वेयणाओ (सूत्रं १४९)

इह च प्रज्ञापनायाः प्रथमपदं प्रज्ञापनाख्यं सर्वं तदक्षरमध्येतव्यं, किमवसानमित्याह—‘जाव से किं त’मित्यादि, केवलमस्य प्रज्ञापनासूत्रस्य चायं विशेषः, इह ‘दुवे रासी पणत्ता’ इत्यभिलापसूत्रं (तत्र) तु ‘दुविहा पणवणा पणत्ता—जीवपणवणा अजीवपणवणा य’त्ति, अतिदिष्टस्य च सूत्रतः सर्वस्य प्रज्ञापनापदस्य लेखितुमशक्यत्वादर्थतत्त्वज्ञेय उपदर्थ्यते—तत्राजीवराशिर्द्विविधो रूप्यरूपिभेदात्, तत्रारूप्यजीवराशिर्दशधा—धम्मोस्तिकायस्तद्देशास्तत्प्रदेशश्चैव-मधम्मोस्तिकायाकाशास्तिकायावपि वाच्यावेवं नव दशमोऽद्धासमय इति, रूप्यजीवराशिश्चतुर्द्धा—स्कन्धा देशाः प्रदेशाः परमाणवश्चेति, ते च वर्णगन्धरसस्पर्शसंस्थानभेदतः पञ्चविधाः संयोगतोऽनेकविधा इति । जीवराशिर्द्विविधः संसारसमापन्नोऽसंसारसमापन्नश्च, तत्रासंसारसमापन्ना जीवा द्विविधाः अनन्तरपरम्परसिद्धभेदात्, तत्रानन्तरसिद्धाः पञ्चदशप्रकाराः, परम्परसिद्धास्त्वनन्तप्रकारा इति, संसारसमापन्नास्तु पञ्चधैकेन्द्रियादिभेदेन, तत्रैकेन्द्रियाः पञ्चविधाः पृथिव्यादिभेदेन, पुनः प्रत्येकं द्विविधाः—सूक्ष्मवादरभेदेन, पुनः पार्थासापर्याप्तभेदेन द्विधा, एवं द्वित्रिचतुरिन्द्रिया

अपि, पञ्चेन्द्रियाश्चतुर्द्धा नारकादिभेदात्, तत्र नारकाः सप्तविधाः रत्नप्रभादिपृथ्वीभेदात्, पञ्चेन्द्रियतिर्य्येच्चस्त्रिधा-
 जलस्थलखचरभेदात्, तत्र जलचराः पञ्चविधा मत्स्यकच्छपग्राहमकरसुसुमारभेदात्, पुनर्मत्स्या अनेकधा-श्लक्ष्ण-
 मत्स्यादिभेदात्, कच्छपा द्विधा अस्थिकच्छपमांसकच्छपभेदात्, ग्राहाः पञ्चधा दिलिवेष्टकमद्गुलकसीमाकारभेदात्
 मकरा-मत्स्यविशेषा द्विविधाः-शुण्डामकरा करिमकराश्च, सुसुमारास्त्वेकविधाः, स्थलचरा द्विधा-चतुष्पदपरिसर्प-
 भेदात्, तत्र चतुष्पदाश्चतुर्द्धा-एकखुरद्विखुरगण्डीपदसनखपदभेदात्, क्रमेण चैते अश्वगोहस्तिर्सिंहादयः, परि-
 सर्पा द्विधा-उरःपरिसर्पभुजपरिसर्पभेदात्, उरःपरिसर्पाश्चतुर्द्धा-अहिअजगराशालिकमहोरगभेदात्, तत्राहयो
 द्विधा-दर्वीकरा मुकुलिनश्चेति, खचराश्चतुर्द्धा-चर्मपक्षिणो लोमपक्षिणः समुद्रपक्षिणो विततपक्षिणश्च, तत्रार्धौ-द्वौ
 वलुलीहंसादिभेदावितरौ द्वीपान्तरेष्वेव स्तः, सर्वे च पञ्चेन्द्रियतिर्य्येच्चो मनुष्याश्च द्विधा-सम्मूर्च्छिमा गर्भव्युत्क्रान्ति-
 काश्च, तत्र सम्मूर्च्छिमाः नपुंसका एव, इतरे तु त्रिलिङ्गा इति, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यास्त्रिधा-कर्मभूमिजा अकर्मभूमिजा
 अन्तरद्वीपजाश्चेति, कर्मभूमिजा द्विविधाः-आर्या म्लेच्छाश्च, आर्या द्वेधा-ऋद्धिप्राप्ता इतरे च, तत्र प्रथमा अर्हदा-
 दयः, द्वितीया नवविधाः-क्षेत्रजातिकुलकर्मशिल्पभाषाज्ञानदर्शनचारित्रभेदात्, देवाश्चतुर्विधाः भवनवास्यादिभेदा-
 न्नवनपतयो दशधा असुरनागादयः व्यन्तरा अष्टविधा पिशाचादयः ज्योतिष्काः पञ्चधा चन्द्रादयः वैमानिका द्विधा-
 कल्पोपगाः कल्पातीताश्च, कल्पोपगा द्वादशधा सौधर्मादिभेदात्, कल्पातीता द्वेधा-त्रैवेयका अनुत्तरोपपातिकाश्च

श्रेयका नवधा अनुत्तरोपपातिकाः पञ्चधेति, एतत्समस्तं सूचयतोक्तं 'जाव से किं तं अणुत्तरे'त्यादि, पूर्वोक्तमेव
 जीवराशिं दण्डकक्रमेण द्विधा दर्शयन्नाह—'दुविहे'त्यादि, सुगमं नवरं 'दण्डओ'त्ति 'नेरइया १ अणुराई १० पुढवाइ ५
 बेइदियादओ ४ मणुया १। वंतर १ जोइस १ वेमाणिया य १ अह दंडओ एवं ॥ १॥ अथानन्तरं प्रज्ञसानां नारका-
 दीनां पर्याप्तापर्याप्तभेदानां स्थाननिरूपणायाह—'इमीसे ण'मित्यादि, अवगाहनासूत्रादर्वाक् सर्वं कण्ठ्यं, नवरं 'ते णं
 निरया' इत्यादि, अत्र च जीवाभिगमचूर्णनसारेण लिख्यते—किल द्विविधा नरका भवन्ति आवलिकाप्रविष्टाः आव-
 लिकावाह्याश्च, तत्रावलिकाप्रविष्टा अष्टासु दिक्षु भवन्ति, ते च वृत्तत्रयश्चतुरस्रक्रमेण प्रत्यवगन्तव्याः, एतेषां च
 मध्ये इन्द्रकाः सीमन्तकादयो भवन्ति, आवलिकावाह्यासु पुष्पावकीर्णा दिग्बिदिशामन्तरालेषु भवन्ति, नानासं-
 स्थानसंस्थिता इति निरयसंस्थानव्यवस्था, तत्र च बाहुल्यमङ्गीकृत्येदमभिधीयते—'अंतो वट्टे'त्यादि; उक्तं च सूत्रकृत्तिकृ-
 ता—'नारकाः सीमन्तकादिका बाहुल्यमङ्गीकृत्यान्तः—मध्ये वृत्ता वहिरपि चतुरस्रा अधश्च क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः;
 एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णकानाश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात्, आवलिकाप्रविष्टास्तु वृत्तत्रयश्चतुरस्रसंस्थाना भव-
 न्ती'ति, तत्रान्तर्वृत्ता मध्ये शुषिरमाश्रित्य वहिश्च चतुरस्रा कुड्यपरिधिसाश्रित्य, यावत्करणादिदं दृश्यं यदुत अधः
 क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः—भूतलमाश्रित्य क्षुरप्राकारास्तद्भूतलस्य संचारिसत्त्वपादच्छेदकत्वात् अन्ये त्वाहुः—तेषामधस्त-
 नांशः क्षुरप्र इवाग्रेऽग्रे प्रतलो विस्तीर्णश्चेति क्षुरप्रसंस्थानता, तथा 'निबंघयातमसा ववगयगहचंदसूरनक्खत्तजोइस-

प्यहा मेयत्रसापूयरुहिरमंसचिक्खिल्लित्ताणुलेवणतला असुइवीसा परमदुब्धिगंधा काऊअगणिवणणाभा कक्खल-
 फासा दुरहियासा' इति तत्र नित्यं-सर्वदा अन्धकारं-अन्धत्वकारकं वहलवलाहकपटलाच्छादितगगनमण्डलामावा-
 स्याद्धरात्रान्धकारवत्तमः-तमिस्रं येषु ते नित्यानन्धकारतमसः, अथवा नित्यानन्धकारेण सार्वकालिकेनेत्यर्थः तमसः-
 तमिस्रा नित्यानन्धकारतमसः, जात्यन्धमेधान्धकारामावास्यानिशीथतुल्या इत्यर्थः, कथमित्यत आह-व्यपगता-अ-
 विद्यमाना ग्रहचन्द्रसूरनक्षत्ररूपाणां ज्योतिषां-ज्योतिष्कलक्षणविमानविशेषाणां ज्योतिषो वा-दीपाद्यग्नेः प्रभा-
 प्रकाशो येषु ते तथा, 'पह'ति पथशब्दो वाऽयं व्याख्येयः, तथा मेदोवसापूयरुधिरमांसानि शरीरावयवास्तेषां यच्चि-
 क्खिल्लं-कर्दमस्तेन लिप्तं-उपदिग्धमनुलेपनेन सकृल्लितस्य पुनः पुनरुपलेपनेन तलं-भूमिका येषां ते मेदोवसापूयरु-
 धिरमांसचिक्खिल्लितसानुलेपनतलाः, यद्यपि च तत्र मेदःप्रभृतीन्यौदारिकपञ्चेन्द्रियशरीरावयवरूपाणि न सन्ति
 वैक्रियशरीरत्वान्नारकाणां तथापि तदाकारास्तदवयवास्तत्र प्रोच्यन्त इति, अशुचयो विश्राः-आमगन्धयः पूतिगन्धय
 इत्यर्थः, अत एव परमदुरभिगन्धाः 'काऊअगणिवणणाभ'ति कृष्णामिलोहादीनां ध्मायमानानां तद्वर्णवदाभा येषां ते
 कृष्णाग्निवर्णाभाः, तथा कर्कशः स्पर्शो येषां ते कर्कशस्पर्शाः, अत एव दुःखेन-कृच्छ्रेणाधिसोढुं शक्यते वेदना येषु ते
 दुरधिसत्त्वाः, अत एवाशुभा नरका अशुभा नरेकेषु वेदना इति 'एवं सत्तवि भाणियच्च'ति प्रथमाममुञ्चता सप्त इत्युक्तं,
 'जं जासु जुज्जइ'ति यच्च यस्यां पृथिव्यां बाहलयस्य नरकाणां च परिमाणं युज्यते स्थानान्तरोक्तानुसारेण तच्च तस्यां

वाच्यं, तच्चेदं—‘आसीतं’ गाहा ‘तीसा य’ गाहा अशीतिसहस्राधिकयोजनलक्षं रत्नप्रभायां बाहल्यमेवं शेषासु भाव-
नीयं, तथा त्रिशल्लक्षाणि प्रथमायां नरकावासानामित्येवं शेषास्वपि नेयमिति, आवासपरिमाणं चासुरादीनामपि
दशानां सौधम्मदीना च कल्पेतराणां सूत्रैर्वक्ष्यतीति, तन्निवासपरिमाणसङ्ग्रहे ‘चउसट्ठी’ इत्यादि गाथाः पञ्च, एवं
चैव सूत्राभिलापो दृश्यः, ‘सक्करप्पभाए णं पुढवीए केवइयं ओगाहिता केवइया निरया पणत्ता ? गोयमा !
सक्करप्पभाए णं पुढवीए बन्तीसुत्तरजोयणसयसहस्सवाहल्लाए उवरि एगं जोयणसहस्सं ओगाहिता हेट्ठा चेगं जो-
यणसहस्सं वज्जेत्ता मज्झे तीसुत्तरे जोयणसयसहस्से एत्थ णं सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइयाणं पणवीसं निरयावा-
ससयसहस्सा भवन्तीतिमक्खाया, ते णं निरया’ इत्यादि, एवं गाधानुसारेणान्येऽपि पञ्चालापका वाच्या इति,
एतदेवाह—‘दोचाए’ इत्यादि ‘वेयणाओ’ इत्येतदन्तं सुगमं, नवरं ‘गाहाहिं’ति गाथाभिः करणभूताभिर्गाथानुसारे-
णेत्यर्थः, भणितव्या—वाच्या नरकवासा इति प्रक्रमः, तथा ‘वट्टे य तंसा य’ति मध्यमो वृत्तः शेषाख्यस्त्रा इति, अथा-
सुराद्यावासविषयमभिलापं दर्शयति—

केवइया णं भंते ! असुरकुमारावासा प० ? गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सवाहल्लाए उवरि
एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोयणसहस्सं वज्जित्ता मज्झे अट्टहत्तरजोयणसयसहस्से एत्थ णं रयणप्पभाए पुढवीए
चउसट्ठी असुरकुमारावाससयसहस्सा प०, ते णं भवणा चाहिं वट्ठा अंतो चउरंसा अहे पोक्खरकणिआसंठाणसंठिया उक्किणं-

तरविउलगंभीरखायफलिहा अट्टालयचरियदारगोउरकवाडतोरणपडिदुवारेदसभागा जंतमुसलमुसंडिसयग्धिपरिवारिया अउज्झा अड-
यालकोट्टरइया अडयालकयवणमाला लाउल्लोइयमहिथा गोसीससरसरत्तचंदणदइरदिण्णपंचंगुलितला कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कड-
ज्झंतधूवमधमधेंतंगंधुडुयाभिरामा सुगंधिया गंधवट्टिभूया अब्बा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा नीरया णिम्मला वितिभिरा विसुद्धा सप्पमा
समिरीया सउज्जोआ पासाईया दरिसणिआ अभिरूवा पडिरूवा, एवं जं जस्स कमती तं तस्स जं जं गाहाहिं भणियं तह चेव वण्णओ ।
केवइया णं भंते ! पुढविकाइयावासा प० ? , गोयमा ! असंखेआ पुढवीकाइयावासा प०, एवं जाव मणुस्सत्ति, केवइया णं
भंते ! वाणमंतरावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए रयणामयस्स कंडस्स जोयणसहस्सबाहल्लस्स उवरिं
एगं जोयणसयं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोयणसयं वजेत्ता मज्झे अट्ठसु जोयणसएसु एत्थ णं वाणमंतराणं देवाणं तिरियम-
संखेआ भोमेआ नगरावाससयसहस्सा प०, ते णं भोमेआ नगरा वाहिं वट्ठा अंतो चउरंसा, एवं जहा भवणवासीणं
तहेव णेयव्वा, णवरं पडागमालाउला सुरम्मा पासाईया दरिसणिआ अभिरूवा पडिरूवा ॥ केवइया णं भंते !
जोइसियाणं विमाणावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए बहुसमरमणिआओ भूमिभागाओ सत्तनउयाइं
जोयणसयाइं उट्ठं उप्पइत्ता एत्थ णं दसुत्तरजोयणसयबाहल्ले तिरियं जोइसविसए जोइसियाणं देवाणं असंखेआ जोइसिय-
विमाणावासा प०, ते णं जोइसियविमाणावासा अब्भुगयभूसियपहसिया विविहरमणिरयणभत्तिचित्ता वाउडुयविजयवेज-
यंतीपडागछत्ताइछत्तकलिया तुंगा गगणतलमणुलिहंतसिहरा जालंतरयणपञ्चरुम्मिलियव्व मणिकणगथूभियागा वियसियसयत्त-
पुण्डरीयतिलयरयणद्धचंदचित्ता अंतो वाहिं च सण्हा तवणिज्जवालुआपत्थडा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया दरिसणिआ ॥

केवइया णं भंते ! वेमाणियावासा प० ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिआओ भूमिभागाओ उहुं चंदिमसू-
रियगहगणनक्खत्तारारूवाणं वीइवइत्ता बहूणि जोयणसयाणि बहूणि जोयणसहस्साणि (बहूणि जोयणसयसह-
स्साणि) बहुइओ जोयणकोडीओ बहुइओ जोयणकोडाकोडीओ असंखेआओ जोयणकोडाकोडीओ उहुं दूरं वीइवइत्ता एत्थ णं विमा-
णियाणं देवाणं सोहम्मीसाणसणकुमारमाहिंदबंभलंतगसुक्कसहस्सारआणयपाणयआरणअच्चुएसु गेवेअगमनुत्तरेसु य चउरासीइं विमा-
णावाससयसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं च विमाणा भवंतीतिमक्खाया, ते णं विमाणा अच्चिमालिप्पभा भासरासिवण्णाभा
अरया नीरया णिम्मला वितिमिरा विसुद्धा सव्वरयणमया अच्छा सण्हा घडा मट्ठा णिप्पंका णिक्कंङ्छाया सप्पभा समरीया
सउओया पासाईया दरिसणिआ अभिरूवा पडिरूवा । सोहम्मे णं भंते ! कप्पे केवइया विमाणावासा पण्णत्ता ? , गोयमा ! वत्तीसे
विमाणावाससयसहस्सा पण्णत्ता, एवं ईसाणाइसु अट्ठावीस बारस अट्ठ चत्तारि एयाइ सयसहस्साइं पण्णासं चत्तालीसं छ एयाइं
सहस्साइं आणए पाणए चत्तारि आरणच्चुए तिन्नि एयाणि सयाणि, एवं गाहाहिं भाणियव्वं (सूत्रं १५०)

‘केवई’त्यादि सुगमं, नवरं तानि भवनानि बहिर्वृत्तानि वृत्तप्राकारावृतनगरवत् अन्तः समचतुरस्त्राणि तदवकाशदेशस्य
चतुरस्त्रत्वात्, अधःपुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितानि, पुष्करकर्णिका-पद्ममध्यभागः, सा चोन्नतसमचित्रविन्दुकिनी
भवतीति, तथा ‘उत्कीर्णान्तरविपुलगम्भीरखातपरिखे’ति उत्कीर्ण-भुवमुत्कीर्यपालीरूपं कृतमन्तरं-अन्तरालं ययोस्ते
उत्कीर्णान्तरे ते विपुलगम्भीरे खातपरिखे येषां तानि तथा, तत्र खातमध उपरि च समं परिखा तूपरि विशाला
अधः सङ्कुचिता तयोरन्तरेषु पाली यत्रास्तीति भावः, तथा अट्टालका-प्राकारस्योपर्याश्रयविशेषाः चरिका-नगरप्राका-

रयोरन्तरमष्टहस्तो मार्गः पाठान्तरेण 'चतुरय'न्ति चतुरकाः सभाविशेषाः ग्रामप्रसिद्धाः 'दारगोउर'न्ति गोपुरद्वाराणि
 प्रतोल्यो-नगरस्यैव कपाटानि प्रतीतानि तोरणान्यपि तथैव प्रतिद्वाराणि-अवांतरद्वाराणि तत एतेषां द्वन्द्व एतानि देश-
 लक्षणेपु भागेषु येषां तानि तथा, इह देशो भागश्चानेकार्थः, ततोऽन्योऽन्यमनयोर्विशेष्यविशेषणभावो दृश्य इति, तथा
 जन्ताणि-पापाणक्षेपणयन्त्राणि मुशलानि प्रतीतानि सुसुन्द्यः-प्रहरणविशेषाः शतद्वयः-शतानामुपधातकारिण्यो महा-
 कायाः काष्ठशैलस्तम्भयष्टयः ताभिः 'परिवारिण्य'न्ति-परिवारितानि परिकलितानीत्यर्थः, तथा अयोध्यानि-योधयितुं-
 सङ्ग्रामयितुं दुर्गत्वान्न शक्यन्ते परवलैर्यानि तान्ययोध्यानि अविद्यमाना वा योधाः-परवलसुभटा यानि प्रति तान्ययोधानि,
 तथा 'अडयालकोट्टगरइय'न्ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविचित्रच्छन्दगोपुररचितानि, अन्ये भगन्ति-अडयालिय(ल)शब्दः
 किल प्रशंसावाचकः, तथा 'अडयालकयवणमाल'न्ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नाः प्रशंसाहार्ताः कृतावनमाला-वनस्पतिपल्ल-
 वस्रजो येषु तानि तथा, 'लाइय'न्ति यद्भूमेऽश्लगणादिनोपलेपनं 'उल्लोइय'न्ति कुड्यमालानां सेटिकादिभिः सम्मृष्टीकरणं
 ततस्ताभ्यामिव महितानि-पूजितानि लाउल्लोइयमहितानि, तथा गोशीर्ष-चन्दनविशेषः सरसं च-रसोपेतं यद्रक्तचन्द-
 नं-चन्दनविशेषः ताभ्यां दर्दराभ्यां-धनाभ्यां दत्ताः पञ्चाङ्गुलयस्तला-हस्तकाः कुड्यादिषु येषु, अथवा गोशीर्षसर-
 सरक्तचन्दनस्य सत्का दर्दरेण-चपेटाभिधातेन दर्दरेषु वा-सोपानवीथीषु दत्ताः पञ्चाङ्गुलयस्तला येषु तानि गोशीर्षस-
 रसरक्तचन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलानि, तथा कालागुरुः-कृष्णागुरुर्गन्धद्रव्यविशेषः प्रवरः-प्रधानः कुन्दुरुक्कः-चीडा

तुरुष्कः—सिलहकं गन्धद्रव्यमेव एतानि च तानि 'उज्झांति'ति दह्यमानानि यानि तानि तथा तेषां यो धूसो 'मघ-
 मघेंत'ति अनुकरणशब्दोऽयं मघमघायमानो बहलगन्ध इत्यर्थः तेनोदुराणि—उत्कटानि यानि तानि तथा तानि च
 तान्यभिरामाणि—रमणीयानीति समासः, तथा सुगन्धयः—सुरभयो ये वरगन्धाः—प्रधानवासास्तेषां गन्धः—आमोदो
 येवस्ति तानि सुगन्धिवरगन्धिकानि, तथा गन्धवर्त्तिः—गन्धद्रव्याणां गन्धयुक्तिशालोपदेशेन निर्वाचितगुटिका तद्भूता-
 नि—तत्कल्पानीति गन्धवर्त्तिभूतानि प्रवरगन्धगुणानीत्यर्थः, तथा अच्छानि आकाशस्फटिकवत् 'सण्ह'ति श्लक्ष्णानि
 सूक्ष्मस्क्कन्धकनिष्पन्नत्वात् श्लक्ष्णदलनिष्पन्नपटवत् 'लण्ह'ति श्लक्ष्णानि मसृणानीत्यर्थः, घुटितपटवत्, 'घट्ट'ति
 घृष्टानीव घृष्टानि खरशाणया पापाणप्रतिमावत् 'मट्ट'ति मृष्टानीव मृष्टानि सुकुमारशाणया पापाणप्रतिमेव शो-
 धितानि वा प्रमार्जनिकेयव, अत एव 'नीरय'ति नीरजांसि रजोरहितत्वात् 'निम्मल'ति निर्मलानि कठिनमलाभा-
 वात् 'वित्तिमिर'ति वित्तिमिराणि निरन्धकारत्वात् 'विसुद्ध'ति विमुद्धानि निष्कलङ्कत्वान्न चन्द्रवत् सकलङ्कानीत्यर्थः
 तथा 'सप्पह'ति सप्रभाणि सप्रभावाणि अथवा खेन—आत्मना प्रभान्ति—शोभन्ते प्रकाशन्ते वेति स्वप्रभाणि यतः
 'समिरीय'ति समरीचीनि—सकिरणानि, अत एव 'सउज्जोय'ति सहोद्योतेन—चस्त्वन्तरप्रकाशनेन वर्त्तन्ते इति सोद्यो-
 तानि 'पासाईय'ति प्रासादीयानि मनःप्रसत्तिकराणि 'दरिसणिज्ज'ति दर्शनीयानि, तानि हि पश्यंश्चक्षुषा न श्रमं
 गच्छतीति भावः, 'अभिरुव'ति अभिरूपाणि कमनीयानि 'पडिरुव'ति प्रतिरूपाणि द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति रमणीयानि

नैकस्य कस्यचिदेवेत्यर्थः, 'एव'मित्यादि, यथाऽसुरकुमारावाससूत्रे तत्परिमाणमभिहितमेवमिति-तथा यद्भवनादिपरिमाणं यस्य नागकुमारादिनिकायस्य क्रमते-घटते तत्तस्य वाच्यमिति, किंविधं तस्य परिमाणमत आह-'जं जं गाहाहिं भणियं' यद्यद् गाथाभिः 'चउसट्ठि असुराण'मित्यादिकाभिरभिहितं, किं परिमाणमेव तथा वाच्यं नेत्याह-'इह चैव वण्णओ'ति यथा असुरकुमारभवनानां वर्णक उक्तस्तथा सर्वेषामसौ वाच्य इति, तथाहि-'केवइया णं भंते ! नागकुमारावाससयसहस्सा पणत्ता ? , गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सबाहल्लाए उवरिं एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता हेट्ठा चेगं जोयणसहस्सं वज्जेत्ता मज्झे अट्टहत्तरे जोयणसहस्से एत्थ णं रयणप्पभाए चुलसीई नागकुमारावाससयसहस्सा भवन्ति त्तिमक्खायंति, ते णं भवणा' इत्यादि, द्वीपकुमारादीनां तु षण्णां प्रत्येकं पट्सप्ततिर्वाच्येति । 'केवइया णं भंते ! पुढवी'त्यादि गतार्थं, नवरं मनुष्याणां संख्यातानामेव गर्भव्युत्क्रान्तिकानां असंख्यातानामभावात् संख्याता एवावासाः, सम्मूर्च्छिमानां त्वसंख्येयत्वेन प्रतिशरीरमावासभावादसंख्येयानि इति भावनीयमिति । 'केवइया णं भंते ! जोइसियाणं विमाणावासा' इत्यादि, 'अब्भुग्गयमुसियपहसिय'ति अभ्युद्गता-सज्जाता उत्सृता-प्रवलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या प्रभा-दीसिस्तया सिताः-शुक्ला इत्यभ्युद्गतोत्सृतप्रभासिताः, तथा विविधा-अनेकप्रकारा मणयः-चन्द्रकान्ताद्या रत्नानि-कर्केतनादीनि तेषां भक्तयो-विच्छित्तिविशेषास्तांभिश्चित्राः-चित्रवन्तः आश्चर्यवन्तो वेति विविधमणिरत्नभक्तिचित्राः, तथा वातोद्भूता-वातकम्पिता विजयः-अ-

भ्युदयस्तत्संसूचिका वैजयन्तीत्यभिधाना याः पताका अथवा विजया इति वैजयन्तीनां पार्थक्यार्णिका उच्यन्ते तत्प्र-
 धाना या वैजयंत्यस्ताश्च तद्वर्जिताः पताकाश्च छात्रातिच्छत्राणि च-उपर्युपरिस्थितातपत्राणि तैः कलिता-युक्ता वातो-
 द्भूतविजयवैजयन्तीपताकाछत्रातिच्छत्रकलिता इति, तुङ्गा-उच्चैस्त्वगुणयुक्ता, अत एव 'गगनतलमणुलिहंतसिहर'त्ति
 गगनतलं-अम्बरतलमणुलिखद्-अभिलङ्घयच्छिखरं येषां ते गगनतलानुलिखच्छिखराः, तथा जालान्तरेषु-जालकमध्य-
 भागेषु रत्नानि येषां ते जालान्तररत्नाः, इह प्रथमावहुवचनलोपो द्रष्टव्यः, जालकानि च भवनभित्तिषु लोके प्रतीता-
 न्येव तदन्तरेषु च शोभार्थं रत्नानि सम्भवन्त्येवेति, तथा पञ्जरोन्मीलिता इव-पञ्जरवहिष्कृता इव, यथा किल किञ्चि-
 द्बस्तु पञ्जराद्-वंशादिमयप्रच्छादनविशेषाद्बहिःकृतमत्यन्तमविनष्टच्छायवाच्छोभते एवं तेऽपीति भावः, तथा मणिकन-
 कानां सम्बन्धिनी स्तूपिका-शिखरं येषां ते मणिकनकस्तूपिकाकाः, तथा विकसितानि यानि शतपत्रपुण्डरीकाणि
 द्वारादौ प्रतिकृतित्वेन तिलकाश्च-भित्त्यादिषु पुण्ड्राणि रत्नमयाश्च ये अर्द्धचन्द्रा द्वाराग्रादिषु तैश्चित्रा ये ते विकसि-
 तशतपत्रपुण्डरीकतिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राः, तथा अन्तर्बहिश्च श्लक्षणा मसृणा इत्यर्थः, तथा तपनीयं-सुवर्णविशेषस्त-
 न्मय्या वालुकायाः-सिकतायाः प्रस्तटः-प्रतरो येषु ते तपनीयवालुकाप्रस्तटाः, अथवा सण्दशब्दस्य वालुकाविशेषण-
 त्वात् श्लक्ष्णतपनीयवालुकाप्रस्तटा इति व्याख्येयं, तथा सुखस्पर्शाः शुभस्पर्शा वा, तथा सश्रीकं-सशोभं रूपं-आ-
 कारो येषां अथवा सश्रीकाणि-शोभावन्ति रूपाणि-नरयुग्मादीनि रूपकाणि येषु ते सश्रीकरूपाः, प्रासादनीया

दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपा इति पूर्ववत् । 'केवहए'त्यादि, रत्नप्रभायाः पृथिव्या 'बहुसमरमणिजाओ भूमिभा-
गाओ'त्ति बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य ऊर्द्ध-उपरि तथा चन्द्रमसः-सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारारूपाणि णमित्यलङ्कारे किं?—
'व्रीहवत्त'त्ति व्यतिव्रज्य-व्यतिक्रम्येत्यर्थः, तारारूपाणि चेह तारका एवेति, तथा 'बहूनी'त्यादि, किमित्याह—
ऊर्द्धम्-उपरि दूरमत्यर्थं व्यतिव्रज्य चतुरशीतिविमानलक्षणि भवन्तीति सम्वन्धः, 'इतिमक्खाय'त्ति इति-एवंप्रकारा
अथवा यतो भवन्ति तत आख्याताः सर्ववेदिनेति, 'ते णं'ति तानि विमानानि णमिति वाक्यालङ्कारे 'अच्चिमालि-
प्पम'त्ति अर्चिर्मालिः-आदित्यस्तद्वत्प्रभान्ति-शोभन्ते यानि तान्यर्चिर्मालिप्रभाणि, तथा भासानां-प्रकाशानां राशिः—
भासराशिः-आदित्यस्तस्य वर्णस्तद्वदाभा-ज्जयावर्णो येषां केषांचित्तानि भासराशिवर्णाभानि, तथा 'अरय'त्ति अरजांसि
स्वाभाविकजोरहितत्वात् 'नीरय'त्ति नीरजांसि आगन्तुकजोविरहात् 'निम्मल'त्ति निर्मलानि कक्खड(कर्कश)मलाभा-
वात् 'वित्तिमिर'त्ति वित्तिमिराणि आहार्योन्धकाररहितत्वात् विजुद्धानि स्वाभाविकतमोविरहात् सकलदोषविरामाद्वा
सर्वरत्नमयानि न दाव्यादिदलमयानीत्यर्थः, अञ्छान्याकाशस्फटिकवत् शुक्षणानि सूक्ष्मस्कन्धमयत्वात् घृष्टानीव घृष्टानि
खरशाणया पापाणप्रतिमेव मृष्टानि सुकुमारशाणया पापाणप्रतिमेवेति निष्पङ्का निकलङ्कविकलत्वात् कर्दमविशेषर-
हितत्वाद्वा निष्कट्टा-निष्कवचा निरावरणा निरुपघातेत्यर्थः छाया-दीसिर्येषां तानि निष्कण्टकञ्छायानि सप्रभा-

णि-प्रभावन्ति समरीचीनि-सकिरणानीत्यर्थः 'सोद्योतानि-वस्त्वन्तरप्रकाशनकारीणीत्यर्थः, 'पासाईए' त्यादि प्राग्वत् । 'सोहम्मे णं भंते ! कप्पे केवइया विमाणावासा पणत्ता ? गोयमा ! वत्तीसं विमाणावाससयसहस्सा पणत्ता' एव-भीशानादिष्वपि द्रष्टव्यं, एतदेवाह—'एवं ईसाणाइसु'त्ति, 'गाहाहिं भाणियच्च'ति 'वत्तीस अट्ठवीसा'इत्यादिकाभिः पूर्वोक्तगाथाभिस्तदनुसारेणेत्यर्थः, प्रतिकल्पं भिन्नपरिमाणा विमानावासा भणितव्यास्तद्वर्णकश्च वाच्यो 'जाव ते णं वि-माणे'त्यादि यावत् 'पडिरूवा', नवरमभिलाषभेदोऽयं यथा "ईसाणेणं भंते ! कप्पे केवइया विमाणावाससयसहस्सा पणत्ता ? गोयमा ! अट्ठवीसं विमाणावाससयसहस्सा भवंतीतिमक्खाया, ते णं विमाणा जाव पडिरूवा' एवं सर्व पूर्वोक्तगाथानुसारेण प्रज्ञापनाद्वितीयपदानुसारेण च वाच्यमिति ॥ अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थानान्युक्तानि, अथ तेषामेव स्थितिमुपदर्शयितुमाह—

नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं दस वाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई प०, अपञ्ज-त्तगाणं नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई प० ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तगाणं जहन्नेणं दस वाससह-स्साइं अंतोमुहुत्तणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए एवं जाव विजयेवजयंतजयं-तअपराजियाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई प० ? गोयमा ! जहन्नेणं वत्तीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, सब्बे अजहण्णमण्णुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पन्नत्ता (सूत्रं १५१)

'नेरइया णं भंते !' इत्यादि सुगमं, नवरं स्थितिः—नारकादिपर्यायेण जीवानामवस्थानकालः 'अपज्जत्तयाणं'ति नारकाः किल लब्धितः पर्यासका एव भवन्ति, करणतस्तूपपातकाले अन्तमुहूर्त्तं यावदपर्यासका एव भवन्ति ततः पर्यासकाः, ततस्तेषामपर्यासकत्वेन स्थितिर्जघन्यतोऽप्युत्कर्षतोऽपि चान्तमुहूर्त्तमेव, पर्यासकानां पुनरौघिकमेव जघन्योत्कृष्टा चान्तमुहूर्त्तानां भवतीति, अयं चेह पर्यासकापर्यासकविभागः—'नारथदेवा तिरिमणुयगब्भया जे असंखा वासाऊ । एते उ अपज्जत्ता उववाए चेव बोद्धवा ॥ १ ॥ सेसां य तिरियमणुया लद्धिं पप्पोववायकाले य । दुहओविय भइयवा पज्जत्तिरे य जिणवयणं ॥ २ ॥' ति, उक्ता सामान्यतो नारकाणां स्थितिर्विशेषतस्तमभिधातुमिदमाह—'इमीसे ण'मित्यादि, स्थितिप्रकरणं च सर्वं प्रज्ञापनाप्रसिद्धमित्यतिदिशन्नाह—'एव'मिति यथा प्रज्ञापनायां सामान्यपर्यासकापर्यासकलक्षणेन गमत्रयेण नारकाणां नारकविशेषाणां तिर्यगादिकानां च स्थितिरुक्ता एवमिहापि वाच्या, कियदूरं यावदित्याह—'जाव विजये'त्यादि, अनुत्तरसुराणामौघिकापर्यासकपर्यासकलक्षणं गमत्रयं यावदित्यर्थः, इह चैवमतिदिष्टसूत्राण्यर्थतो वाच्यानि रत्नप्रभानारकाणां भदन्त ! कियती स्थितिः?, गौतम ! जघन्येन दश वर्षसहस्राणि उत्कर्षतः सागरोपमं १, अपर्यासकरत्नप्रभापृथिवीनारकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञसा ?, गौतम ! उभयथापि अन्तमुहूर्त्तमेव, पर्यासकानां तु सामान्योक्त्यान्तमुहूर्त्तानां वाच्या, एवं शेषपृथ्वीनारकाणां प्रत्येकं दशानामसुरादीनां पृथिवीकायिकानां तिरश्चां गर्भजेतरभेदानां मनुष्याणां व्यन्तराणामष्टविधानां ज्योतिष्काणां पञ्चप्रकाराणां सौधम्मदीनां

वैमानिकानां च गमत्रयं वाच्यं, कियदूरं यावदित्याह—‘जाव विजये’त्यादि, इह च विजयादिषु जघन्यतो द्वात्रिंश-
 त्सागरोपमाण्युक्तानि, गन्धहस्त्यादिष्वपि तथैव दृश्यते, प्रज्ञापनायां त्वेकात्रिंशदुक्तेति मतान्तरमिदं, पर्याप्तकापर्या-
 प्तकगगद्वयमिह समूहम्, एवं सर्वार्थसिद्धिस्थितिरपि त्रिभिर्गमैर्वाच्येति ॥ अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थितिरुक्तेदानीं
 तच्छरीराणामवगाहनाप्रतिपादनायाह—

कति नं भंते ! सरीरा प० ?, गोयमा ! पंच सरीरा प०, तं०—ओरालिए वेउद्विए आहारए तेयए कम्मए, ओरालियसरीरे नं भंते ।
 कइविहे प० ?, गोयमा ! पंचविहे प०, तं०—एगिंदियओरालियसरीरे जाव गब्भवक्कंतियमणुस्संपंचिंदियओरालियसरीरे य, ओ-
 रालियसरीरस्स नं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ?, गोयमा ! जहन्नेणं अंगुलअसंखेज्जतिभागं उक्कोसेणं साइरेणं जोय-
 णसहस्सं, एवं जहा ओगाहणसंठाणे ओरालियपमाणं तहा निरवसेसं, एवं जाव मणुस्सेत्ति उक्कोसेणं तिणिण गाउयाइं । कइविहे
 नं भंते ! वेउद्वियसरीरे प० ?, गोयमा दुविहे प०, एगिंदियवेउद्वियसरीरे य पंचिंदियवेउद्वियसरीरे अ, एवं जाव सणंकुमारे
 आढत्तं जाव अणुत्तराणं भवधारणिजा जाव तेसिं रयणी रयणी परिहायइ । आहारयसरीरे नं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ?, गोयमा ! एगा-
 कारे प०, जइ एगाकारे प० किं मणुस्सआहारयसरीरे अमणुस्सआहारयसरीरे ?, गोयमा ! मणुस्सआहारगसरीरे णो अमणुस्स-
 आहारगसरीरे, एवं जइ मणुस्सआहारगसरीरे किं गब्भवक्कंतियमणुस्सआहारगसरीरे संमुच्छिमणुस्सआहारगसरीरे ?, गोयमा !
 गब्भवक्कंतियमणुस्सआहारयसरीरेनो संमुच्छिमणुस्सआहारयसरीरे, जइ गब्भवक्कंतिय० किं कम्मभूमिगा० अकम्मभूमिगा० ?, गोयमा !
 कम्मभूमिगा० नो अकम्मभूमिगा०, जइ कम्मभूमिगा० किं संखेज्जवासाउय० असंखेज्जवासाउय० ?, गोयमा ! संखेज्जवासाउय० नो

असंखेज्जवासाउय०, जइ संखेज्जवासाउय० किं पज्जत्तय० अपज्जत्तय० ? गोयमा ! पज्जत्तय० नो अपज्जत्तय०, जइ पज्जत्तय० किं समदिट्ठी० मिच्छदिट्ठी० सम्मामिच्छदिट्ठी० ? गोयमा ! सम्मदिट्ठी० नो मिच्छदिट्ठी० नो सम्मामिच्छदिट्ठी०, जइ सम्मदिट्ठी० किं संजय० असंजय० संजयासंजय० ? गोयमा ! संजय० नो असंजय० नो संजयासंजय०, जइ संजय० किं पम्मत्तसंजय० अपम्मत्तसंजय० ? गोयमा ! पम्मत्तसंजय० नो अपम्मत्तसंजय० किं इड्ढिपत्त० अणिड्ढिपत्त० ? गोयमा ! इड्ढिपत्त० नो अणिड्ढिपत्त० वयणा विभाणियद्वा आहारयसरीरे समचउरसंसंठाणसंठिए, आहारयसरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं देसूणा रयणी उक्कोसेणं पडिपुण्णा रयणी । तेआसरीरे णं भंते ! कतिविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, एगिंदियतेयसरीरे चित्तिचउपंच० एवं जाव गेवजस्स णं भंते ! देवस्स णं मारणंतियसमुग्धाएणं समोहयस्स समाणस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा ! सरीरप्पमाणमेत्ता विक्खंभवाहल्लेणं आयोमेणं जहन्नेणं अहे जाव विजाहरसेदीओ उक्कोसेणं जाव अहोलोइयग्गामाओ, उडुं जाव सयाइं विमाणाइं, तिरियं जाव मणुस्सखेत्तं, एवं जाव अणुत्तरोववाइया, एवं कम्मयसरीरं भाणियव्वं (सूत्रं १५२)

‘कइ णं भंते’ इत्यादि कण्ठ्यं, नवरमेकेन्द्रियौदारिकशरीरमित्यादौ यावत्करणाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीराणि पृथिव्याद्येकेन्द्रियजलचरादिपञ्चेन्द्रियंभेदेन प्रागुपदर्शितजीवराशिक्रमेण वाच्यानि, कियद्दूरमित्याह—‘गम्भव-कंत्तिये’त्यादि, ‘ओरालियसरीरस्से’त्यादि, तत्रोदारं-प्रधानं तीर्थकरादिशरीराणि प्रतीत्य अथवोरालं-विस्तरालं विशालं समधिकग्रोजनसहस्रप्रमाणत्वात् वनस्पत्यादि प्रतीत्य अथवा उरालं-स्वल्पप्रदेशोपचितत्वात् बृहत्त्वाच्च भेण्ड-

वदिति, जथवा मांसास्थिपूयवद्धं यच्छरीरं तत्समथपरिभाषया उरालमिति, तच्च तच्छरीरं चेति प्राकृतत्वादोरास्थिं
 शरीरं, तस्यावगाहन्ते यस्यां साऽवगाहना-आधारभूतं क्षेत्रं शरीराणामवगाहना अथवौदारिकशरी-
 रस्य जीवस्य औदारिकशरीररूपावगाहना सा भदन्त ! केमहालिङ्गा-किम्महती प्रज्ञसा !, तत्र जघन्येनाङ्गुलासंख्येय-
 भागं यावत् पृथिव्याद्यपेक्षया उत्कर्षेण सातिरेकं योजनसहस्रमिति वादरवन्स्पत्यपेक्षयेति 'एवं जाव माणुस्से'ति
 इह एवं यावत्करणादवगाहनसंस्थानाभिधानप्रज्ञापनैकविंशतितमपदाभिहितग्रन्थोऽर्थतोऽयमनुसरणीयः, तथाहि—
 एकेन्द्रियौदारिकस्य पृच्छा निर्वचनं च तदेव, तथा पृथिव्यादीनां चतुर्णां वादरसूक्ष्मपर्यासापर्यासानां जघन्यत उत्कृ-
 ष्टतश्चाङ्गुलासंख्येयभागो, वनस्पतीनां वादरपर्यासानामुत्कर्षतः साधिकं योजनसहस्रं, शेषाणां त्वङ्गुलासंख्येयभाग
 एव, द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां पर्यासानामुत्कर्षतोऽनुक्रमेण द्वादश योजनानि त्रीणि गव्यूतानि चत्वारि चेति, पञ्चेन्द्रि-
 यतिरश्वां जलचराणां पर्यासानां गर्भजानां समूर्च्छनजानां चोत्कर्षतो योजनसहस्रं, एवं स्थलचराणां चतुष्पदानां
 समूर्च्छनजानां पर्यासानां गव्यूतपृथक्त्वं गर्भव्युत्क्रान्तिकानां तेषां षड् गव्यूतानि उरःपरिसर्पणां गर्भव्युत्क्रान्तिकानां
 योजनसहस्रं एवमेव समूर्च्छनजानां योजनपृथक्त्वं भुजपरिसर्पणां गर्भजानां गव्यूतपृथक्त्वं समूर्च्छनजानां च धनुः-
 पृथक्त्वं स्वचराणां गर्भजानां समूर्च्छनजानां च धनुःपृथक्त्वमेव, तथा मनुष्याणां गर्भव्युत्क्रान्तिकानां गव्यूतत्रयं
 समूर्च्छनजानामङ्गुलासंख्येयभागः, एष एव सर्वत्र जघन्यपदे अपर्यासपदे चेति, तथा 'कश्चिद्देह'मित्यादि स्पष्टं, नवरं

विविधा विशिष्टा वा क्रिया चिक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं विविधं विशिष्टं वा कुर्वन्ति तदिति वैकुर्विकमिति वा, तत्रै-
 केन्द्रियवैक्रियशरीरं वायुकायस्य पञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं नारकादीनां 'एवं जवे'त्यादेरतिदेशादिदं द्रष्टव्यं, यदुत 'जइ
 एगिंदियवेउवियसरीरए किं वाउकाइयएगिंदियवेउवियसरीरए अवाउकाइयएगिंदियवेउवियसरीरए ? गोयमा !
 वाउकाइयएगिंदियसरीरए नो अवाउकाइय' इत्यादिनाऽभिलाषेनायमर्थो दृश्यः, यदि वायोः किं सूक्ष्मस्य वादरस्य
 वा ? वादरस्यैव, यदि वादरस्य किं पर्याप्तकस्यापर्याप्तकस्य वा ? पर्याप्तकस्यैव, यदि पञ्चेन्द्रियस्य किं नारकस्य पञ्चे-
 न्द्रियतिरश्चो मनुजस्य देवस्य वा ? सर्वेषां, तत्र नारकस्य सप्तविधस्य पर्याप्तकस्येतरस्य च, यदि तिरश्चः किं
 सम्मूर्च्छिमस्य इतरस्य वा ? इतरस्य, तस्यापि संख्यातवर्षायुष एव पर्याप्तस्य, तस्यापि च जलचरादिभेदेन त्रिविध-
 स्यापि, तथा मनुष्यस्य गर्भजस्यैव, तस्यापि कर्मभूमिजस्यैव, तस्यापि संख्यातवर्षायुषः पर्याप्तकस्यैव, तथा देवस्य
 भवनवासादेः, तत्रासुरादेर्दशविधस्य पर्याप्तकस्येतरस्य च, एवं व्यन्तरस्याष्टविधस्य उद्योतिष्कस्य पञ्चविधस्य, तथा यदि
 वैमानिकस्य किं कल्पोपपन्नस्य कल्पातीतस्य ? उभयस्यापि पर्याप्तस्यापर्याप्तस्य चेति, तथा वैक्रियं भदन्त ! किंसंस्थितं ?
 उच्यते, नानासंस्थितं, तत्र वायोः पताकासंस्थितं, नारकाणां भवधारणीयमुत्तरवैक्रियं च हुण्डसंस्थितं, पञ्चेन्द्रियतिर्य-
 ग्मनुष्याणां नानासंस्थितं, देवानां भवधारणीयं समचतुरलसंस्थानसंस्थितमुत्तरवैक्रियं नानासंस्थितं, केवलं कल्पातीतानां
 भवधारणीयमेव, तथा वैक्रियशरीरावगाहना भदन्त ! किमहती ? गौतम ! जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येयभागमुत्कर्षतः साति-

रेकं योजनलक्षं, वायोरुभयथा अङ्गुलासंख्येयभागं, एवं नारकस्य जघन्येन भवधारणीयं, उत्कर्षतः पञ्च धनुःशतानि,
 एषा च सप्तम्यां, पष्ठ्यादिषु त्वियमेव अर्द्धार्द्धहीनेति, उत्तरवैक्रिया तु जघन्यतः सर्वेषामप्यङ्गुलसंख्येयभागमुत्कर्ष-
 तश्च नारकस्य भवधारणीयद्विगुणेति, पञ्चेन्द्रियतिरश्चां योजनशतपृथक्त्तमुत्कर्षतः, मनुष्याणां तूत्कर्षतः सातिरेकं यो-
 जनानां लक्षं, देवानां तु लक्षमेवोत्तरवैक्रियं, भवधारणीया तु भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानानां सप्त हस्ताः
 सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः पद ब्रह्मलान्तकयोः पञ्च महाशुक्रसहस्रारयोश्चत्वार आनतादिषु त्रयो त्रैवेयकेषु द्वावनुत्तरेष्वेक
 इति, अनन्तरोक्तं सूत्र एवाह—‘एवं जाव सणकुमारे’त्यादि, एवमिति—दुधिहे पन्नत्ते एगिन्दिय इत्यादिना पूर्वद-
 शितक्रमेण प्रज्ञापनोक्तं वैक्रियावगाहनामानसूत्रं वाच्यं, कियदूरमित्याह—यावत्सनत्कुमारे आरब्धं भवधारणीयवैक्रि-
 यशरीरपरिहानिमिति गम्यं ततोऽपि यावदनुत्तराणि—अनुत्तरसुरसम्बन्धीनि भवधारणीयानि शरीराणि यानि भवन्ति
 तेषां रत्नी रतिः परिहीयत इति, एतदर्थसूत्रं भवेत् तावदिति, पुस्तकान्तरे त्विदं वाक्यमन्यथापि दृश्यते, तत्राप्यक्ष-
 रघटनैतदनुसारेण कार्येति । ‘आहारये’त्यादि सुगमं, नवरं ‘एव’मिति यथा पूर्वं आलापकः परिपूर्णं उच्चारित एवमु-
 त्तरत्रापि, तथाहि ‘जइ मणुस्स’ति—जइ मणुस्साहारगसरीरे किं गन्भवकंति यमणुस्साहारगसरीरे किं संमुच्छिममणुस्सा-
 हारगसरीरे ?, गोयमा ! गन्भवकंति यमणुस्साहारगसरीरे नो संमुच्छिममणुस्साहारगसरीरे, जइ गन्भवकंति य० ‘इ-
 त्यादि सर्वमूलां ‘जाव जइ पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तयसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगन्भवकंति यमणुस्साहारगसरीरे

किं इद्विपत्तपमत्तसंजयसम्मदिद्विपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगभवकंति यमणुस्साहारगसरीरे अणिद्विपत्तपमत्तसं-
जयसम्मदिद्विपज्जत्तयसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगभवकंति यमणुस्साहारगसरीरे ? गोयमा !' द्वितीयस्य निषेधः प्रथ-
मस्य चानुज्ञा वाच्या, एतदेवाह—'वयणा विभाणियच्च'त्ति सूचितवचनान्यप्युक्तन्यायेन सर्वाणि भणनीयानि, वि-
भागेन पूर्णान्युच्चारणीयानीत्यर्थः, 'आहारय'त्ति 'आहारगसरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा पणत्ता ? गोयमा !'
इत्येतत् सूचितं, 'जहण्णेणं देसूणा रयणी'त्ति कथम्?, उच्यते, तथाविधप्रयत्नविशेषतस्तथारम्भकद्रव्यविशेषतश्च प्रारम्भ-
कालेऽप्युक्तप्रमाणभावात्, न हीहौदारिकादेरिवाङ्गुलासंख्येयभागमात्रता प्रारम्भकाले इति भावः । 'तेयासरीरे णं
भंते' इत्यादि, एवं यावत्करणात् प्रज्ञापनासत्कैर्विशतितमपदोक्ता तैजसशरीरवक्तव्यता इह वाच्या, सा चेयमर्थतः—'ए-
गिंदियतेयगसरीरे णं भंते ! कतिविहे पणत्ते?', गोयमा ! पंचविहे पणत्ते, तंजहा—पुढवीजाववणस्सइकाइयएगिंदियतेय-
गसरीरे,' एवं जीवराशिप्ररूपणाऽनुसारेण सूत्रं भावनीयं, यावत् 'सच्चट्टसिद्धगअणुत्तरोववाइयकप्पातीतेवमाणियदेवपंचे-
न्दियतेयगसरीरे णं भंते ! किंसंठिए?, नाणासंठाणसंठिए' यस्य पृथिवादिजीवस्य यदौदारिकादिशरीरसंस्थानं तदेव तैजसस्य
काम्मर्मणस्य च, तथा जीवस्य मारणान्तिकसमुद्घातगतस्य कियती तैजसी शरीरावगाहना?, शरीरमात्रा विष्कम्भवाह-
ल्याभ्यामायामतस्तु जघन्येनाङ्गुलस्यासंख्येयभाग उत्कर्षत ऊर्ध्वमधश्च लोकान्ताल्लोकान्तं यावदेकेन्द्रियस्य, ततस्तत्रोत्प-
त्तिमद्गीकृत्येति भावः, एवं सर्वेषामेवैकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां तु आयामत उत्कर्षेण तिर्यग्लोकोल्लोकान्तं यावत्प्रायस्तिर्यग्-

लोके द्वीन्द्रियादितिरश्चां भावात्, नारकस्य जघन्यतो योजनसहस्रं, कथं?, नरकात्पातालकलशस्य सहस्रमानं कुड्यं
 भित्त्वा तत्र मत्स्यतयोत्पद्यमानस्य, उत्कर्षेण तु अधःसप्तमीं यावत् सप्तमपृथ्वीनारकं समुद्रादिमत्स्येष्टपूष्यमानं प्रतीत्य,
 तिर्यक् स्वयम्भूरमणं यावत् ऊर्ध्वं पण्डकवनपुष्करिणीं यावत्, यतस्तयोर्नारक उत्पद्यते, न परतः, मनुष्यस्य लोकान्तं
 यावत्, भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधमेशानदेवानां जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येतमभागः स्वस्थान एव पृथिव्यादितयोत्पा-
 दात्, उत्कर्षतस्तु अधस्तृतीयपृथ्वीं यावत् तिर्यक् स्वयम्भूरमणवर्हिर्वेदिकान्तं ऊर्ध्वमीपत्प्रागभारां यावत्, यत एते
 शुभपर्वासवादरेष्वेव पृथिव्यादिपूष्यन्ते अतो न परतोऽपीति, सनत्कुमारादिसहस्रारान्तदेवानां तु जघन्यतोऽङ्गुला-
 संख्येतमभागः, कथं?, पण्डकवनपुष्करिणीमज्जनार्थमवतारे मृतस्य तत्रैव मत्स्यतयोत्पद्यमानत्वात् पूर्वसम्बन्धिनीं
 वा मनुष्योपभुक्तस्त्रियं परिष्वज्य मृतस्य तद्गर्भं समुत्पादादिति, उत्कर्षतस्तु अधो यावन्महापातालकलशानां द्विती-
 यस्त्रिभागः, तत्र हि जलसद्भावान्मत्स्येष्टपूष्यमानत्वात्, तिर्यक् स्वयम्भूरमणसमुद्रं यावत्, ऊर्ध्वमच्युतं यावत्, तत्र
 हि सङ्गतिकदेवनिश्रया गतस्य मृत्वेहोत्पद्यमानत्वादिति, आनतादीनामच्युतानां तु जघन्यतोऽङ्गुलासंख्येतमभागः,
 कथं?, इहागतस्य मरणकालविपर्यस्तमर्तमनुष्योपभुक्तस्त्रियमप्यभिष्वज्य मृतस्य तत्रैवोत्पत्तेरिति, उत्कर्षतस्तदधो या-
 वदधोलोकग्रामान् तिर्यङ्मनुष्यक्षेत्रे ऊर्ध्वमच्युतविमानानि यावत् मनुष्येष्वेवोत्पद्यन्ते इति भावना तथैव कार्या, अत्रैव-
 यकानुत्तरोपपतिकदेवानां जघन्यतो विद्याधरश्रेणीं यावत् उत्कर्षतोऽधो यावदधोलोकग्रामान् तिर्यङ्मनुष्यक्षेत्रं ऊर्ध्वं

तद्विमानान्येवेति, एवं कार्मर्मणस्याप्यवगाहना दृश्या समानत्वादेव तयोरिति । उक्तार्थमेव सूत्रांशमाह—‘गेवेज्जगस्स ण’
मित्यादि । अनन्तरं शरीरिणामवगाहनाधर्म उक्तोऽधुना त्ववधिधर्मप्रतिपादनायाह—‘भेय विसयसंठाणे अब्भितर वाहिरे
य देसोही । ओहिस्स बुद्धिहाणी पडिवाई चेव अपडिवाई ॥१॥’ द्वारागाथा, तत्र भेदोऽवधेर्वक्तव्यो, यथा द्विविधोऽव-
धिर्भवति—भवप्रत्ययः क्षायोपशमिकश्च, तत्र भवप्रत्ययो देवनारकाणां क्षायोपशमिको मनुष्यतिरश्चामिति, तथा विष-
यो—गोचरोऽवधेर्वच्यः, स च चतुर्द्धा—द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो जघन्येन तेजोभाषयोरग्रहणप्रा-
योग्यानि द्रव्याणि जानाति, उत्कर्षतस्तु सर्वमेकाणुकाद्यनन्ताणुकान्तं रूपिद्रव्यजातं जानाति, क्षेत्रं जघन्यतोऽङ्गुला-
संख्येयभागं जानाति उत्कर्षतोऽसंख्येयान्यलोके लोकमात्राणि खण्डानि जानाति, कालं जघन्यत आवलिकाया
असंख्येयभागमतीतमनागतं च जानाति, उत्कर्षतः संख्यातीता उत्सर्पिण्यवसर्पिणीर्जानाति, भावतो जघन्यतः
प्रतिद्रव्यं चतुरो वर्णादीन् उत्कर्षतः प्रतिद्रव्यमसंख्येयान् सर्वद्रव्यापेक्षया त्वनन्तानिति, तथा संस्थानमवधेर्वच्यं, यथा
नारकाणां तप्राकारोऽवधिः पल्याकारो भवनपतीनां पटहाकारो व्यन्तराणां झल्लर्याकृतिर्ज्योतिष्काणां मृदङ्गाकारः क-
ल्पोपपन्नानां पुष्पावलीरचितशिखरचङ्गेर्याकारो ग्रैवेयकाना कन्याचोलकसंस्थानोऽनुत्तरसुराणां लोकनाल्याकृतिरित्यर्थः,
तिर्यञ्जनुष्याणां तु नानासंस्थान इति, तथा ‘अब्भितर’त्ति के अवधिप्रकाशितक्षेत्रस्याभ्यन्तरे वर्त्तन्ते इति वाच्यं,

यथा 'नेरइयदेवंतित्थंकरा य ओहिस्सऽवाहिरा हुंती'त्यादि, तथा 'वाहिरे य'त्ति केऽवधिक्षेत्रस्य बाह्या भवन्तीति वाच्यं, तत्र शेषा जीवा बाह्यावधयोऽभ्यन्तरावधयश्च भवन्ति, तथा 'देसोहि'त्ति अवधिप्रकाश्यवस्तुनो देशप्रकाशी अवधिर्देशावधिः स केषां भवतीति वाच्यं, तद्विपरीतस्तु सर्वावधिः, तत्र मनुष्याणां उभयमन्येषां देशावधिरेव, यतः सर्वावधिः केवलज्ञानलाभप्रत्यासत्तावेवोत्पद्यत इति, तथाऽवधेर्द्विहानिश्च वाच्या, यो येषा भवति, तत्र तिर्यग्मनुष्याणां वर्द्धमानो हीयमानश्च भवति, शेषाणामवस्थित एष, तत्र वर्द्धमानोऽङ्गुलासंख्येयभागादि दृष्ट्वा बहु बहुतरं पश्यति, विपरीतस्तु हीयमान इति, तथा प्रतिपाती चाप्रतिपाती चावधिर्वाच्यः, तत्रोत्कर्षतो लोकमात्रः प्रतिपात्यतः परमप्रतिपाती, तत्र भवप्रत्ययस्तं भवं यावन्न प्रतिपतति, क्षायोपशमिकस्तूभयथेति । एतदेव दर्शयति—

कइविहे णं भंते ! ओही पन्नत्ता ? , गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता, भवपच्चइए य खओवसमिए य, एवं सच्च ओहिपदं भाणियच्चं, सीया य दच्च सारीर साया तह वेयणा भवे दुक्खा । अब्भुवगमुवक्खमिया णीयाए चेव अणियाए ॥ १ ॥ नेरइया णं भंते ! किं सीतं वेयणं वेयंति उसिणं वेयणं वेयंति सीतोसिणं वेयणं वेयंति ? , गोयमा ! नेरइया० एवं चेव वेयणापदं भाणियच्चं ॥ कइ णं भन्ते ! लेसाओ पं० ? , गो० ! छ लेसाओ पं०, तं०—किण्हा नीला काऊ तेऊ पम्हा सुक्का, एवं लेसापयं भाणियच्चं ॥ अणंतरा य आहारे आहाराभोगणा इय । पोगला नेव जाणंति, अज्झवसाणे य सम्मत्ते ॥१॥ नेरइया णं भंते ! अणंतराहारा तओ निव्वत्तणया तओ परियाइयणया तओ परिणामणया तओ परियारणया तओ पच्छा विकुब्बणया ? , हंता गोयमा ! एवं आहारपदं भाणियच्चं (सूत्रं १५३)

'कइविहे' इत्यादि, अत्रावसरे प्रज्ञापनायास्त्वलिङ्गत्तमं पदमन्यूनमध्येयमिति, अनन्तरमुपयोगविशेषः क्षायोपश-
 मिको जीवपर्यायः उक्तोऽधुना स एवौदयिको वेदनालक्षणोऽभिधीयते- 'सीया' इत्यादि द्वारागाथा, तत्र 'सीया य' ति
 चशब्दोऽनुक्तसमुच्चये तेन त्रिविधा वेदना-शीता उष्णा शीतोष्णा चेति, तत्र शीतामुष्णां च वेदयन्ति नारकाः, शे-
 पास्त्रिविधामपि, 'द्वे' ति उपलक्षणत्वाच्चतुर्विधा वेदना द्रव्यादिभेदेन, तत्र पुद्गलद्रव्यसम्बन्धात् द्रव्यवेदना नारका-
 द्युपपातक्षेत्रसम्बन्धात् क्षेत्रवेदना नारकाद्यायुःकालसम्बन्धात् कालवेदना वेदनीयकर्मोदयान्नावेदना, तत्र नार-
 कादयो वैमानिकान्ताश्चतुर्विधामपि वेदनां वेदयन्तीति, तथा 'सारीर' ति त्रिविधा वेदना शारीरी मानसी शारीरमा-
 नसी च, तत्र संज्ञिपञ्चेन्द्रियाः सर्वे त्रिविधामपि इतरे तु शारीरीमेवेति, तथा 'साय' ति त्रिविधा वेदना-साता असाता
 सातासाता चेति, तत्र सर्वे जीवाः त्रिविधामपि वेदयन्तीति, 'तह वेयणा भवे दुक्ख' ति त्रिविधा वेदना-सुखा दुःखा
 सुखदुःखा चेति, तत्र सर्वेऽपि त्रिविधामपि वेदयन्ति, नवरं सातासातयोः सुखदुःखयोश्चायं विशेषः-सातासाते क्र-
 मेणोदयप्राप्तवेदनीयकर्मपुद्गलानुभवलक्षणे सुखदुःखे तु परेण उदीर्यमाणवेदनीयकर्मनानुभवलक्षणे, तथा 'अब्भुवग-
 मुवक्कमिय' ति द्विधा वेदना-आभ्युपगमिकी औपक्रमिकी चेति, तत्राद्यामभ्युपगमतो वेदयन्ति जीवा यथा साधवः
 शिरोलुञ्चनत्रयचर्यादिकां द्वितीया तु स्वयमुदीर्णस्योदीरणाकरणेन वोदयमुपनीतस्य वेदनीयस्यानुभवतः, तत्र पञ्चे-
 न्द्रियतिर्यगनुष्या द्विविधामपि शेषास्तवौपक्रमिकीमेव वेदयन्तीति, तथा 'णीयाए' चेव अणियाए' ति द्विविधा वेदना,

तत्र निदया आभोगतः अनिदया त्वनाभोगतः, तत्र संज्ञिन उभयतोऽसंज्ञिनस्त्वनिदयेति, एतद्वद्वारविवरणाय 'नेरइया-
ण'मित्यादि, इहावसरे प्रज्ञापनायाः पञ्चत्रिंशत्तमं वेदनाख्यं पदमध्येयमिति । अनन्तरं वेदना प्ररूपिता, सा च लेख्यावत
एव भवतीति लेख्याप्ररूपणायाह—'कइ णं भंते' इत्यादि, इह स्थाने प्रज्ञापनायाः सप्तदशं पडुद्देशकं लेख्याभिधानं
पदमध्येतव्यं, तच्चास्माभिरतिबहुत्वादर्थतोऽपि न लिखितमिति तत एवावधारणीयमिति । अनन्तरं लेख्या उक्ताः,
संलेख्या एव चाहारयन्तीत्याहारप्ररूपणायाह—'अणंतरा ये'त्यादिद्वारश्लोकमाह, तत्र 'अणंतरा य आहारे'ति अनन्त-
राश्च—अव्यवधानाश्चाहारविषये अनन्तराहारा जीवा वाच्या इत्यर्थः, तथाऽऽहारस्याभोगता, अपिचेति वचनादना-
भोगता च वाच्या, तथा पुद्गलान्न जानन्त्येव एवकारान्न पश्यन्तीति चतुर्भङ्गी सूचिता, तथा अध्यवसानानि सम्यक्त्वं
च वाच्यमिति, तत्राद्यद्वारार्थमाह—'नेरइए'त्यादि, 'अनन्तराहार'ति उपपातक्षेत्रप्राप्तिसमय एवाहारयन्ती-
त्यर्थः 'ततो निवत्तण्या'इति ततः शरीरनिवृत्तिः, ततो 'परियाइयणय'ति ततः पर्यादानमङ्गप्रत्यङ्गैः सम-
न्तात्पा (दादा)नमित्यर्थः, 'ततो परिणामय'ति ततः शब्दादिविषयोपभोग इत्यर्थः 'ततो पच्छा विउवणय'ति ततः
पश्चाद्विक्रिया नानारूपा इत्यर्थः, हन्ता गौतम !, एवमेतदिति भावः, एवं सर्वेषां पञ्चेन्द्रियाणां वक्तव्यं, नवरं देवानां
पूर्वं विकुर्वणा पश्चात्परिचारणा शेषाणां तु पूर्वं परिचारणा पश्चाद्विकुर्वणा, एकेन्द्रियादीनामप्येवं प्रश्ने, निर्वचने तु
यत्र वैक्रियसम्भवो नास्ति तत्र विकुर्वणा निषेधनीयेति, 'एवमाहारपयं भाणियबं'ति यथाऽऽद्यद्वारस्य प्रश्न उक्तस्तथा

तदुत्तरं शेषद्वाराणि च भणद्भिः प्रज्ञापनायाश्चतुस्त्रिंशत्तमं परिचाराणापदाख्यं पदमिह भणितव्यमिति, इदं चात्राह-
रविचारप्रधानतया आहारपदमुक्तमिति, तत्पुनरेवमर्थतस्तत्र 'आहाराभोगणादय' इति एतस्य विवरणं—नारकाणां
किमाभोगनिर्वर्तित आहारोऽनाभोगनिर्वर्तितो वा ? उभयथापीति निर्वचनं, एवं सर्वेषां नवरमेकेन्द्रियाणामनाभोग-
निर्वर्तित एवेति, तथा 'योगला नेव जाणंति' इति अस्यार्थः—नारका यान् पुद्गलान् आहारयन्ति तानवधिनपि न
जानन्ति अविषयत्वात्तदवधेस्तेषां, न पश्यन्ति चक्षुषाऽपि लोमाहारत्वात् तेषां, एवमसुरादयस्त्रीन्द्रियान्ताः, केवलं
एकेन्द्रिया अनाभोगाहारत्वाद्द्वित्रीन्द्रियाश्च मत्तज्ञानित्वान्न जानन्ति चक्षुरिन्द्रियाभावाच्च न पश्यन्तीति, चतुरिन्द्रियास्तु
चक्षुःसद्भावेऽपि मत्तज्ञानित्वात् प्रक्षेपाहारं न जानन्ति, चक्षुषापि न पश्यन्ति, तथा त एव लोमाहारमाश्रित्य न
जानन्ति न पश्यन्तीति व्यपदिश्यते, चक्षुषोऽविषयत्वात्तस्य, पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चो मनुष्याश्च केचिज्जानन्ति पश्यन्ति चा-
वधिज्ञानादिषु युक्ताः लोमाहारप्रक्षेपाहाराच्च, तथाऽन्ये जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं जानन्त्यवधिना न पश्यन्ति
चक्षुषा, तथा अन्ये न जानन्ति पश्यन्ति, तत्र न जानन्ति प्रक्षेपाहारं मत्तज्ञानित्वात्पश्यन्ति चक्षुषा, तथा अन्ये न
जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं निरतिशयत्वादिति, व्यन्तरज्योतिष्का नारकवत्, वैमानिकास्तु ये सम्यग्दृष्टयस्ते जा-
नन्ति विशिष्टावधित्वात् पश्यन्ति चक्षुषोऽपि विशिष्टत्वात्, मिथ्यादृष्टयस्तु न जानन्ति न पश्यन्ति, प्रत्यक्षपरोक्षज्ञा-
नयोस्तेषामस्पष्टत्वादिति, तथा 'अज्ज्ञवसाणे य' इति द्वारं, नारकादीनां प्रशस्ताप्रशस्तान्यसंख्येयान्यध्यवसायस्थाना-

नीति, तथा 'संमत्ते'ति द्वारं, तत्र नारकाः किं सम्यक्त्वाभिगमिनो मिथ्यात्वाभिगमिनः सम्यक्त्वमिथ्यात्वाभिगमि-
नश्चेति, त्रिविधा अपि, एवं सर्वेऽपि, नवरमेकेन्द्रियविकलेन्द्रिया मिथ्यात्वाभिगमिन एवेति । अनन्तरमाहारप्ररूपणा
कृता आहारश्चायुर्वन्धवतामेव भवतीत्यायुर्वन्धप्ररूपणायाह—

कइविहे णं भंते ! आउगवन्धे पन्नत्ते, तंजहा—जाइनामनिहत्ताउए गतिनामनिहत्ताउए
ठिइनामनिहत्ताउए पएसनामनिहत्ताउए अणुभागनामनिहत्ताउए ओगाहणानामनिहत्ताउए, नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउगवन्धे
पन्नत्ते ?, गोयमा ! छव्विहे पन्नत्ते, तंजहा—जातिनाम० गइनाम० पएसनाम० अणुभागनाम० ओगाहणानाम० एवं जाव
वेमाणियाणं ॥ निरयगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पं० ?, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं चारस मुहुत्ते,
एवं तिरियगई मणुस्सगई देवगई, सिद्धिगई णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणयाए पन्नत्ता ?, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं
उक्कोसेणं छम्मासे, एवं सिद्धिवज्जा उव्वट्ठणा, इमीसे णं भंते ! रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?, एवं
उववायदंडओ भाणियव्वो उवट्ठणादंडओ य, नेरइया णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउगं कति आगरिसेहि पगरंति ?, गो० सिय ? सिय
२।३।४।५।६।७। सिय अट्ठहिं, नो चेव णं नवहिं, एवं सेसाणवि आउगाणि जाव वेमाणियत्ति ॥ सूत्रं १५४ ॥

‘कइविहे’त्यादि, तत्रायुपो बन्धनिपेक आयुर्वन्धः, निपेकश्च प्रतिसमयं बहुहीनहीनतरस्य दलिकस्यानुभवनाथ
रचना, निधत्तमपीह निपेक उच्यते, अत एवाह—‘जाइनामनिधत्ताउए, जातिनाम्ना सह निधत्तं—निषिक्तमनुभ-

वनार्थं बह्वल्पाल्पतरक्रमेण व्यवस्थापितमायुर्जातिनामनिधत्तायुः, अथ किमर्थं जालादिनामकर्मणाऽऽयुर्विशेष्यते ?, आयुष्कस्य प्राधान्योपदर्शनार्थं, यस्मान्नारकाद्यायुरुदये सति जालादिनामकर्मणासुदयो भवति, नारकादिभवोपग्राहकं चायुरेव, यस्माद्ध्याख्याप्रज्ञायामुक्तं—“नेरइए णं भंते ! नेरइएसु उववज्जइ अनेरइए नेरइएसु उववज्जइ ?, गोयमा ! नेरइए नेरइएसु उववज्जइ नो अनेरइए नेरइएसु उववज्जइ” एतदुक्तं भवति—नारकायुःप्रथमसमयसंवेदनकाल एव नारक इत्युच्यते, तत्सहचारिणां च पञ्चेन्द्रियजालादिनामकर्मणामप्युदय इति, तथा ‘गतिनामनिधत्ताउए’ति गतिनारकगत्यादिः तल्लक्षणं नामकर्म तेन सह निधत्तं—निपिक्तमायुर्गतिनामनिधत्तायुः, तथा ‘ठिइनामनिधत्ताउए’ति स्थितिर्यत् स्थातव्यं तेन भावेनायुर्दलिकस्य सैव नामः—परिणामो धर्म इत्यर्थः स्थितिनाम, गतिजालादिकर्मणां च प्रकृत्यादिभेदेन चतुर्विधानां यः स्थितिरूपो भेदस्तत् स्थितिनाम तेन सह निधत्तमायुः स्थितिनामनिधत्तायुरिति, तथा ‘पएसनामनिधत्ताउए’ति प्रदेशानां—प्रमितपरिमाणानामायुःकर्मदलिकानां नाम—परिणामो यः तथाऽऽत्मप्रदेशेषु सम्बन्धनं स प्रदेशनाम जातिगत्यवगाहनाकर्मणां वा यत्प्रदेशरूपं नामकर्म तत्प्रदेशनाम तेन सह निधत्तमायुः प्रदेशनामनिधत्तायुरिति, तथा ‘अणुभागनामनिधत्ताउए’ति अनुभागः—आयुष्कर्मद्रव्याणां तीव्रादिभेदो रसः स एव तस्य वा नामः—परिणामोऽनुभागनाम अथवा गत्यादीनां नामकर्मणामनुभागबन्धरूपो भेदोऽनुभागनाम तेन सह निधत्तमायुरनुभागनामनिधत्तायुरिति, तथा ‘ओगाहणानामनिधत्ताउए’ति अवगाहते जीवो यस्यां साऽवगाहना—शरीरमौदा-

रिकादि पञ्चविधं तत्कारणं कर्मण्यवगाहना तद्रूपं नामकर्मविगाहनानाम तेन सह निधत्तमायुर्वगगाहनानामनिधत्तायु-
 रिति ॥ 'नेरइयाण'मित्यादि स्पष्टं । अनन्तरमायुर्वन्ध उक्तोऽधुना वद्धायुषां नारकादिगतिपूषपातो भवतीति तद्विरहकाल-
 प्ररूपणायाह—'निरयगई ण'मित्यादि कण्ठ्यं, नवरं यद्यपि रत्नप्रभादिषु चतुर्विंशतिमुहूर्त्तौदिविरहकालो, यथोक्तं—
 'चउवीसई मुहुत्ता सत्त अहोरत्त तहय पन्नरसा । मासो य दो य चउरो छम्मासा विरहकालोत्ति ॥ १ ॥' तथापि सा-
 मान्यगत्यपेक्षया द्वादश मुहूर्त्तौ उक्ताः, तथा एवंकरणाद्यर्त्तिव्यनुगत्योः सामान्येन द्वादश मुहूर्त्तौ उक्ताः तद्गर्भ-
 व्युत्क्रान्तिकापेक्षया, दैवगतौ तु सामान्यत एव, 'सिद्धिवज्जा उवट्टणे'ति नारकादिगतिषु द्वादशमुहूर्त्तौ विरहकाल उ-
 द्घर्त्तनायामिति, सिद्धानां तूद्धर्त्तनैव नास्ति, अपुनरावृत्तिवात्तेयामिति, 'इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया केव-
 इयं कालं विरहिआ उववाएणं पणत्ता ? , एवं उववायदंडओ भाणियवो'त्ति, स चायं—'गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं स-
 मयं उक्कोसेणं चउवीसं मुहुत्ताइ' अनेनाभिलापेन शेषा वाच्याः, तथाहि—'सक्करप्पभाए णं उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि
 वालुयप्पभाए अद्धमासं पंकरप्पभाए मासं 'धूमप्पभाए दो मासा तमप्पभाए चउरो मासा अहेसत्तमाए छमास'त्ति
 असुरकुमारा 'चउवीसइ मुहुत्ता' एवं जाव थणियकुमारा, पुढविकाइया अविरहिआ उववाएणं एवं सेसावि, वेइंदिया
 अंतोमुहुत्तं, एवं तेइंदियचउरिंदियसंमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणियावि गम्भवक्कंतियतिरिया मणुया य वारस
 मुहुत्ता संमुच्छिममणुस्सा चउवीसई मुहुत्ता विरहिआ उववाएणं, वंतरजोइसिया चउवीसं मुहुत्ताइ, एवं सोहम्मी-

साणेवि, सणकुमारे णव दिणाइं वीसा य मुहुत्ता, माहिंदे वारस दिवसाइं दस मुहुत्ता वंभलोए अद्धतेवीसं राइंदि-
 याइं लंतए पणयालीसं महासुक्के असीइं सहस्सारे दिणसयं आणए संखेज्जा मासा एवं पाणएवि आरणे संखेज्जा
 वासा एवं अञ्चुएवि गेवेज्जपत्थडेसु तिसु कमेण संखेज्जाइं वाससयाइं वाससहस्साइं वाससयसहस्साइं विजयाइसु
 असंखेज्जं कालं, सव्वट्टसिद्धे पलिओवमस्सासंखेज्जइभागं'ति 'एवं उवट्टणादंडओवि'त्ति । उपपात उद्धर्तना चायु-
 र्वन्धे एव भवतीत्यायुर्वन्धे विधिविशेषप्ररूपणायाह—'नेरइए'त्यादि कण्ठ्यं, नवरं आकर्षो नाम कर्मपुद्गलोपादानं,
 यथा गौः पानीयं पिबन्ती भयेन पुनः पुनः आवृहति, एवं जीवोऽपि तीव्रेणायुर्वन्धाध्यवसानेन सक्केदेव जातिनाम-
 निधत्तायुः प्रकरोति, मन्देन द्वाभ्यामाकर्षाभ्यां मन्दतरेण त्रिभिर्मन्दतमेन चतुर्भिः पञ्चभिः पड्भिः सप्तभिरष्टाभिर्वा न
 पुनर्नवभिः, एवं शेषाण्यपि, 'आडगाणि'त्ति गतिनामनिधत्तायुरादीनि वाच्यानि यावद्वैमानिका इति, अयं चैकाद्याक-
 र्पनियमो जाल्यादिनामकर्मणामायुर्वन्धकाल एव बध्यमानानां शेषकालमायुर्वन्धपरिसमाप्तेरुत्तरकालमपि बन्धोऽ-
 स्सेव, एषां ध्रुववन्धिनीनां च ज्ञानावरणादिप्रकृतीनां प्रतिसमयमेव बन्धनिर्धृतिर्भवति, एतास्तु परावृत्य बध्यन्त
 इति, अनन्तरं जीवानामायुर्वन्धप्रकार उक्तोऽधुना तेषामेव संहननसंस्थानवेदप्रकारमाह—

कइविहे णं भंते ! संघयणे पन्नत्ते ? , गोयमा ! छविहे संघयणे पन्नत्ते, तंजहा-वइरोसभनारायसंघयणे रिसभनारायसंघयणे नाराय-
 संघयणे अद्धनारायसंघयणे कीलियासंघयणे छेवट्टसंघयणे, नेरइया णं भंते ! किंसंघयणी ? , गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी

जेव अट्टि जेव छिरा जेव ण्हारू जे पोगला अणिद्धा अकंता अप्पिया अणाएझा असुभा अमणुणा अमणामा अमणाभिरामा ते
 तेसिं असंघयणत्ताए परिणमंति, असुरकुमारा णं भंते ! किसंघयणा पन्नत्ता ?, गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी जेवट्टी जेव
 छिरा जेव ण्हारू जे पोगला इद्धा कंता पिया मणुणा मणामा मणाभिरामा ते तेसिं असंघयणत्ताए परिणमंति, एवं जाव थणि-
 यकुमारणं, पुढवीकाइया णं भंते ! किसंघयणी पन्नत्ता ?, गोयमा ! छेवट्टसंघयणी प०, एवं जाव संमुच्छिमपच्चिन्दियतिरिक्ख-
 जोणियत्ति, गम्भवक्कंतिया छव्विहसंघयणी, संमुच्छिममणुस्सा छेवट्टसंघयणी गम्भवक्कंतियमणुस्सा छव्विहे संघयणे प०, जहा
 असुरकुमारा तहा वाणमंतरजोइसियवेमाणिया य ॥ कइविहे णं भंते ! संठाणे पन्नत्ते ?, गोयमा ! छव्विहे संठाणे प०, तं०—
 समचउरंसे ? णियगोहपरिमण्डले २ साइए ३ वामणे ४ खुजे ५ हुंडे ६, जेरइया णं भंते ! किसंठाणी प० ?, गोयमा ! हुंडसंठाणी
 प०, असुरकुमारा किसंठाणी प० ?, गोयमा ! समचउरंसंठाणसंठाया प०, एवं जाव थणियकुमारा, पुढवी मसूरसंठाणा प०, आज्ज
 थिदुयसंठाणा पन्नत्ता, तेज्ज सूइकलावसंठाणा पन्नत्ता, वाज्ज पडागासंठाणा पन्नत्ता, वणस्सई नाणासंठाणसंठाया पन्नत्ता, बेइंदियेतें-
 दियचउरिंदियसंमुच्छिमपंचेंदियतिरिक्खा हुंडसंठाणा प०, गम्भवक्कंतिया छव्विहसंठाणा संमुच्छिममणुस्सा हुंडसंठाणसंठाया
 पन्नत्ता, गम्भवक्कंतियाणं मणुस्साणं छव्विहा संठाणा पन्नत्ता, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरजोइसियवेमाणियावि ॥ (सूत्रं १५५)
 ‘कइविहे णं मित्यादि, दण्डकत्रयं कण्ठ्यं, नवरं संहननमस्थिवन्धविशेषः, मर्कटस्थानीयमुभयोः पार्श्वयोरस्थि नाराचं
 ऋयभस्तु पट्टः वज्रं कीलिका, वज्रश्च ऋयभश्च नाराचं च यत्रास्ति तद्वज्रर्पभनाराचसंहननं, मर्कटपट्टकीलिकारचना-

युक्तः प्रथमोऽस्थिवन्धः मर्कटपट्टाभ्यां द्वितीयः मर्कटयुक्तस्तृतीयः मर्कटकैकदेशवन्धनद्वितीयपाश्र्वकीलिकासम्बन्धश्च-
तुर्थः अङ्गुलिद्वयसंयुक्तस्य मध्यकीलिकैव दत्ता यत्र तत्कीलिकासंहननं पञ्चमं यत्रास्थीनि चर्मणा निकाचितानि केवलं
तत्सेवार्त्तं, स्नेहपानादीनां नित्यपरिशीलना सेवा तथा ऋतं—व्यासं सेवार्त्तमिति पष्ठं, 'छण्हं संघयणाणं असंघयणे'ति
उक्तरूपाणां पण्णां संहननानामन्यतमस्याप्यभावेनासंहनिनः—अस्थिसञ्चयरहिताः, अत एवाह—'नेवट्ठी'नैवास्थीनि
तच्छरीरके 'नेव छिर'ति नैव शिरा—धमन्यः 'णेव ण्हारु'ति नैव स्नायूनीतिकृत्वा संहननाभावः, तत्सहितानां हि
प्रचुरमपि दुःखं न बाधाविधायि स्यात्, नारकास्त्वत्यन्तशीतादिवाधिता इति, न चास्थिसञ्चयाभावे शरीरं नोपपी-
ड्यते, स्कन्धवत्तदुपपत्तेः, अत एवाह—'जे पोगले'त्यादि, ये पुद्गला अनिष्टाः—अवल्लभाः सदैवैषां सामान्येन तथा
अकान्ता—अकमनीयाः सदैव तद्भावेन तथा अप्रिया—द्वेष्याः सर्वेषामेव तथाऽशुभाः—प्रकृत्यसुन्दरतया अमनोज्ञा—अम-
नोरमाः कथयामि तथा अमनःआपा—न मनःप्रियाश्चिन्तयामि ते एवंभूताः पुद्गलास्तेषां—नारकाणां 'असंघयणत्ता-
ए'ति अस्थिसञ्चयविशेषरहितशरीरतया परिणमन्ति, 'कइविहे णं भंते! संठाणे'त्यादि, तत्र मानोन्मानप्रमाणानि
अन्यूनान्यनतिरिक्तानि अज्ञोपाङ्गानि च यस्मिन् शरीरसंस्थाने तत्समचतुरस्रसंस्थानं, तथा नाभित उपरि सर्वावयवा-
श्चतुरस्त्रा—लक्षणाऽविसंवादिनोऽधस्तु तदनुरूपं यन्न भवति तन्नयग्रीधसंस्थानं तथा नाभितोऽधः सर्वावयवाश्चतुरस्त्रा
लक्षणाविसंवादिनो यस्योपरि च यत्तदनुरूपं न भवति तत्सादिसंस्थानं, तथा ग्रीवा हस्तपादाश्च समचतुरस्त्रा लक्ष-

णयुक्ता यत्र संक्षिप्तं विवृतं च मध्ये कोष्ठं तत् कुब्जसंस्थानं, तथा यल्लक्षणयुक्तं कोष्ठं चतुरस्रलक्षणापेतं श्रीवाद्यवय-
वहस्तपादं च तद्वामनं, तथा यत्र हस्तपादाद्यवयवाः बहुप्रायाः प्रमाणविसंवादिनश्च तदुण्डमित्युच्यते ।

कइविहे णं भंते ! वेए प० १, गोयमा ! तिविहे वेए प०, तं० इत्थीवेए पुरिसवेए नपुंसवेए, नेरइया णं भंते ! किं इत्थीवेया पुरि-
सवेया णपुंसगवेया प० १, गोयमा ! णो इत्थी० णो पुंवेए णपुंसगवेया प०, असुरकुमारा णं भंते ! किं इत्थी० पुरिस० नपुंसगवेया १,
गोयमा ! इत्थी० पुरिसवेया णो णपुंसगवेया जाव थणियकुमारा, पुढवी आज तेज वाज वणस्सई बित्तिचउरिंदियसंमुच्छिमपंचिं-
दियतिरिक्खसंमुच्छिमणुस्सा णपुंसगवेया गब्भक्कंतियमणुस्सा पंचिंदियतिरिया य तिवेया, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरा जोइ-
सियवेमाणियावि (सूत्रं १५६) तेणं कालेणं तेणं समएणं कप्पस्स समोसरणं णेयव्वं जाव गणहरा सावच्चा निरवच्चा वोच्छिणा
जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे तीयाए उस्सप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था तं-मित्तदामे सुदामे य, सुपासे य सयंपभे । विमलघोसे
सुघोसे य, महाघोसे य सत्तमे ॥ १ ॥ जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे तीयाए ओसप्पिणीए दस कुलगरा होत्था, तंजहा-सयंजले
सयाज्ज य, अजियेसेणे अणंतसेणे य । कज्जसेणे भीमसेणे महाभीमसेणे य सत्तमे ॥ २ ॥ दढरहे दसरहे सयरहे ॥ जंबुद्दीवे णं दीवे
भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए समाए सत्त कुलगरा होत्था, तंजहा-पढमेत्थ विमलवाहण [चक्खुम जसमं चउत्थमभिचंदे ।
तत्तो पसेणईए मरुदेवे चैव नाभी य ॥ ३ ॥] एतेसि णं सत्तहं कुलगराण सत्त भारिआ होत्था, तंजहा-चंदजसा चंदकंता
[सुरुवपडिरूव चक्खुकंता य । सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपत्तीण णामाइ ॥ ४ ॥] जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे णं
ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगराणं पियरो होत्था, तंजहा-णाभी य जियसउ य [जियारी संवरं इय, मेहे धरे पइडे य महसेणे

य खत्ति ॥५॥ सुग्रीवे दढरहे विण्हू वसुण्णे य खत्ति ॥ कयवम्मा सीहसेणे भाणू विस्ससणे इय ॥६॥ सरे सुदंसणे कुंभे सुमित्तवि-
 जए समुद्विजये य । राया य आससेणे य सिद्धत्थेच्चिय खत्ति ॥७॥] उदितोदियकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहि उववेया । तित्थ-
 प्वत्तयाणं एए पियरो जिणवराणं ॥ ८ ॥ जंबूद्वीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगराणं मायरो होत्था
 तं०-मरुदेवी विजया सेणा [सिद्धत्था मंगला सुसीमा य । पुहवी लखणा रामा नंदा विण्हू जया सामा ॥ ९ ॥ सुजसा सुव्वय
 अइरा सिरिया देवी पभावई पउमा । वप्पा सिवा य वामा तिसला देवी य जिणमाया ॥ १० ॥] जंबूद्वीवे णं दीवे भारहे वासे
 इमीसे ओसप्पिणीए चउवीसं तित्थगरा होत्था, तंजहा-उसभ १ अजिय २ संभव ३ अभिणंदण ४ सुमइ ५ पउमप्पह ६
 सुपास ७ चंदप्पभ ८ सुविहिपुप्फंदत ९ सीयल १० सिजंस ११ वासुपुज १२ विमल १३ अणंत १४ धम्म १५ संति १६
 कुंशु १७ अर १८ मल्लि १९ मुणिसुव्वय २० णमि २१ नेमि २२ पास २३ वड्डमाणो २४ य, एसंसि चउवीसाए तित्थगराणं
 चउवीसं पुव्वभवया णामधेया होत्था, तं०-पढमेत्थ वइरणाभे विमले तह विमलवाहणे चेव । ततो य धम्मसीहे सुमित्त तह
 धम्ममित्ते य ॥ ११ ॥ सुंदरबाहु तह दीहबाहु जुगबाहु लट्ठबाहु य । दिण्णे य इंददत्ते सुंदर माहिंदरे चेव ॥ १२ ॥
 सीहरहे मेहरहे रूपी अ सुंदसणे य वोद्धे । ततो य नंदणे खलु सीहगिरी चेव वीसइमे ॥ १३ ॥ अदीणसत्तु संखे सुदंसणे
 नंदणे य वोद्धे ॥ [इमीसे] ओसप्पिणीए एए, तित्थकराणं तु पुव्वभवा ॥ १४ ॥ एसंसि चउवीसाए तित्थकराणं चउ-
 व्वीसं सीयाओ होत्था, तंजहा-सीया सुदंसणा सुप्पमा य सिद्धत्थ सुप्पसिद्धा य । विजया य वेजयंती जयंती अपराजिया
 चेव ॥ १५ ॥ अरुणप्पभ चंदप्पभ सूरप्पह अग्नि सप्पभा चेव । विमला य पंचवणा सागरदत्ता य णागदत्ता य ॥ १६ ॥

अभयकर निव्वुइकरा मणोरमा तह मणोहरा चैव । देवकुरुत्तरकुरा विसाल चंदप्पभा सीया ॥ १७ ॥ एआओ सीआओ सव्वेसिं
 चैव जिणवरिंदाणं । सव्वजगवच्छलाणं सव्वोउगमुभाए छायाए ॥ १८ ॥ पुब्बि ओक्खित्ता माणुसेहिं साहट्ठु(ठ) रोमकूवेहिं । पच्छा
 वंहति सीअं असुरिंदसुरिंदनागिंदा ॥ १९ ॥ चलचवलकुंडलधरा सच्छंदविउव्वियाभरणधारी । सुरअसुरवंदिआणं वंहति सीअं
 जिणंदाणं ॥ २० ॥ युरओ वंहति देवा नागा पुण दाहिणम्मि पासम्मि । पच्चच्छिमेण असुरा गरुला पुण उत्तरे पासे ॥ २१ ॥
 उसभो अ विणीयाए बारवईए अरिट्ठवरणेमी । अवसेसा तित्थयरा निक्खंता जम्मममीसु ॥ २२ ॥ सव्वेवि एगदूसेण [णि-
 गया जिणवरा चउव्वीसं । ण य णाम अणाल्लिगे ण य गिहिल्लिगे कुल्लिगे य ॥ २३ ॥] एक्को भगवं वीरो [पासो मल्ली य
 तिहि तिहि सएहिं । भगवंपि वासुपुजो छहिं पुरिससएहिं निक्खंतो ॥ २४ ॥] उग्गाणं भोगाणं राइण्णाणं [च खत्तियाण
 च । चउहि सहस्सेहिं उसभो सेसा उ सहस्सपरिवारा ॥ २५ ॥] सुमइत्थ णिच्च भत्तेण [णिगओ वासुपुज चोत्थेणं ।
 पासो मल्ली य अट्ठमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ २६ ॥] एएसिं णं चउव्वीसाए तित्थगराण चउव्वीसं पढमभिकखादायारो होत्था, तं-
 जहा-‘सिअंस बंभदत्ते सुरिंददत्ते य इंददत्ते य । पउमे य सोमदेवे माहिंदे तह सोमदत्ते य ॥ २६ ॥ पुस्से पुणव्वसू पुण्णंद
 सुणंदे जये य विजये य । तत्तो य धम्मसीहे सुमित्त तह वगसीहे अ ॥ २७ ॥ अपराजिय विस्ससेणे वीसइमे होइ उसभसेणे य ।
 दिण्णे वरदत्ते धणे बहुले य आणुपुव्वीए ॥ २८ ॥ एए विसुद्धलेसा जिणवरभत्तीइ पंजलिउडा उ । तं कालं तं समयं पडिलाभेई
 जिणवरिंदे ॥ २९ ॥ संवच्छेरेण भिक्खा [लद्धा उसभेण लोयणाहेण । सेसेहि वीयदिवसे लद्धाओ पढमभिकखाओ ॥ ३० ॥]
 उसभस्स पढमभिकखा खोयरसो आसि लोगणाहस्स । सेसाणं परमणं अभियरसरसोवमं आसि ॥ ३१ ॥] सव्वेसिंपि जिणाणं

जंहियं लद्धाउ पढमभिक्षाउ । तहियं वसुधाराओ सरीरेत्तीओ बुद्धाओ ॥ ३२ ॥ एसिं चउव्वीसाए तित्थगराणं चउवीसं-
 चेइयरुक्खा होत्था, तंजहा-णगोहसत्तिवण्णे साले पियए पियंगु छत्ताहे । सिरिसे य णागरुक्खे माली य पिलंक्खुरुक्खे य
 ॥ ३३ ॥ तिंदुग पाडल जंबू आसत्थे खलु तेहव दहिवण्णे । णंदीरुक्खे तिलए अंबयरुक्खे असोगे य ॥ ३४ ॥ चंपय बउले य
 तहा वेडसरुक्खे य धायईरुक्खे । साले य वड्डमाणस्स चेइयरुक्खा जिणवराणं ॥ ३५ ॥ वत्तीसं धणुयाइं चेइयरुक्खो य वड्ड-
 माणस्स । णिच्चोउगो असोगो ओच्छण्णो सालरुक्खेणं ॥ ३६ ॥ तिण्णे व गाउआइं चेइयरुक्खो जिणस्स उसभस्स । सेसाणं
 पुण रुक्खा सरीरओ बारसगुणा उ ॥ ३७ ॥ सच्छत्ता सपडागा सेवेइया तोरणेहिं उववेया । सुरअसुरगरुलमहिया चेइयरुक्खा
 जिणवराणं ॥ ३८ ॥ एसिं चउव्वीसाए तित्थगराणं चउव्वीसं पढमसीसा होत्था, तंजहा-पढमेत्थ उसभसेणे वीइए पुण होइ
 सीहसेणे य । चारू य वज्जणाभे चमरे तह सुव्वय विदम्भे ॥ ३९ ॥ दिण्णेय वराहे पुण आणंदे गोथुमे सुहम्मे य । मंदर
 जसे अरिट्ठे चक्काह सयंभु कुंभे य ॥ ४० ॥ इंदे कुंभे य सुभे वरदत्ते दिण्ण इंदमूई य । उदितोदितकुलवंसा विसु-
 द्धवंसा गुणेहिं उववेया । तित्थप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सा जिणवराणं ॥ ४१ ॥ एसिं नं चउवीसाए तित्थगराणं चउवीसं पढम-
 सिस्सिणी होत्था, तंजहा-वंभी य फग्गु सामा अजिया कासवीरई सोमा । सुमणा वारुणि सुलसा धारणि धरणी य धरणिधरा
 ॥ ४२ ॥ पढम सिवासुयी तह अंजुया भावियप्पा य रक्खी य । बंधुवती पुप्फवती अज्जा अमिला य अहिया ॥ ४३ ॥
 जक्खिणी पुप्फचूला य चंदणज्जा य आहियाउ ॥ उदितोदियकुलवंसा-विसुद्धवंसा गुणेहिं उववेया । तित्थप्पवत्तयाणं पढमा
 सिस्सी जिणवराणं ॥ ४४ ॥ गाहा । (सूत्रं १५७) जंबुदीवे णं भारे वासे इमीसे ओसप्पिणीए वारस चक्कवट्ठि-

पियरो होत्था, तंजहा-उसमे सुमिते विजए समुद्विजए य आससेणे य । विस्ससेणे य सूर सुदंसेणे कत्तवीरिए चेव ॥ ४५ ॥ पउसुत्तरे महाहरी, विजए राया तहेव य । बंभे बारसमे उत्ते, पिउनामा चक्कवट्टिणं ॥ ४६ ॥ जंबूदीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए बारस चक्कवट्टिमायरो होत्था, तंजहा-सुमंगला जसवती भद्दा सहदेवी अइरा सिरिदेवी तारा जाला मेरा वप्पा चुल्लणि अपच्छिमा ॥ जंबूदीवे० बारस चक्कवट्टी होत्था, तंजहा-भरहो सगरो मघवं [सणकुमारो य रायस-दूलो । संती कुंथू य अरो हवइ सुभूमो य कोरव्वो ॥ ४७ ॥ नवमो य महापउमो हरिसेणो चेव रायसदूलो । जयनामो य नरवई, बारसमो बंभदत्तो य ॥ ४८ ॥] एसिं बारसण्हं चक्कवट्टीणं बारस इत्थिरयणा होत्था, तंजहा-पढमा होइ सुभद्दा भद्द सुणंदा जया य विजया य । किण्हसिरी सूरसिरी पउमसिरी वसुंधरा देवी ॥ ४९ ॥ लच्छिमई कुरुमई इत्थीरयणाण ना-माइं ॥ जंबूदीवे० नवबलदेवनववासुदेवपितरो होत्था, तंजहा-पयावई य बंभो [सोमो रुद्धो सिवो महसिवो य । अग्गिसिहो य दसरहो नवमो भणिओ य वसुदेवो ॥ ५० ॥ जंबूदीवे णं० णव वासुदेवमायरो होत्था, तंजहा-मियावई उमा चेव पुहवी सीया य अम्मया । लच्छिमई सेसमई, केकई देवई तहा ॥ ५१ ॥ जंबूदीवे णं० णवबलदेवमायरो होत्था, तंजहा-भद्दा तह सुभद्दा य, सुप्पभा य सुदंसणा । विजया वेजयंती य, जयंती अपराजिया ॥ ५२ ॥ णवमीया रोहिणी य, बलदेवाण मायरो ॥ जंबूदीवे णं नव दसारमंडला होत्था, तंजहा-उत्तमपुरिसा मज्झमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंसी तेयंसी वंभंसी जसंसी छांयंसी कंता सोमा सुभगा पियदंसणा सुरूआ सुहसीला सुहाभिगमा सव्वजणयणकंता ओहबला अतिबला अनिहता अपराइया सत्तुमइणा रिपुसहस्समाणमइणा साणुक्कोसा अमच्छरा अचवला अचंडा मियमंजुलपलावइसिया गंभीरमधुरपडिपुणसच्चवयणा अब्भुवगयव-

च्छला सरणा लक्ष्मणचञ्जणगुणोत्तरेवेआ माणुम्माणपमाणपडिपुण्णसुजायसवंगसुंदरंगा ससिसोमागारकंतपिथंदसणा अमरिसणा
 पयंडदंडप्पभारा गंभीरदरसणिआ तालद्धओव्विद्धगरुलकेऊमहाधणुविकट्टया महासत्तसाअरा दुद्धरा धणुद्धरा धीरपुरिसा जुद्ध-
 कित्तिपुरिसा विउलकुलसमुब्भवा महारथणविहाडगा अद्धभरहसामी सोमा रायकुलवंसतिलया अजिया अजियरहा हलमुसलकणक-
 पाणी संखचक्कगयसत्तिनंदगधरा पवरुअलसुक्कंतविमलगोत्थुभतिरीडधारी कुंडलउज्जोइयाणणा पुंडरीयणयणा एकावलिकण्ठलइय-
 वच्चा सिरिवच्छसुलंछणा वरजसा सव्वोउयसुरभिकुसुमरचितपलंचसोभंतकंतविकसंतविचित्तवरमालरइयवच्चा अट्टसयविभत्त-
 लक्ष्मणपसत्थसुंदरविरइयंगमंगा मत्तगयवरिंदललियविक्रमविलसियगई सारयनवथणियमहुरंगभीरुकुंचनिग्घोसदुंदुभिसरा कडिसु-
 त्तगनीलपीयकोसेअवाससा पवरदित्तेया नरसीहा नरवई नरिंदा नरवसहा मरुयवसभक्कप्पा अब्भहियरायतेयलच्चीए दिप्पमाणा
 नीलगपीयगवसणा दुवे दुवे रामकेसवा भायरो होत्था, तंजहा-तंजहा-तिविद्धू जाव कण्हे अयले जाव रामे यावि अपच्छिमे ॥ ५३ ॥
 एएसि णं णवण्हं बलदेववासुदेवाणं पुव्वभविआ नव नामधेआ होत्था, तंजहा-विस्सभूई पव्वयए धणदत्त समुद्धत्त इसिवाले ।
 पियमित्त ललियमित्ते पुणव्वसू गंगदत्ते य ॥ ५४ ॥ एयाइं नामाईं पुव्वभवे आसि वासुदेवाणं । एत्तो बलदेवाणं जहक्कमं कित्तइस्सामि
 ॥ ५५ ॥ विसनंदी य सुवन्धू सागरदत्ते असोगललिए य । वाराह धम्मसेणे अपराइय रायललिए य ॥ ५६ ॥ एएसिं नवण्हं बलदेव-
 वासुदेवाणं पुव्वभविआ नव धम्मायरिया होत्था, तंजहा-संभूय सुमद्ध सुदंसणे य सेयंस कण्ह गंगदत्ते आसागरसमुद्दनामे दुमसेणे
 य णवमए ॥ ५७ ॥ एए धम्मायरिया कित्तीपुरिसाण वासुदेवाणं । पुव्वभवे एआसिं जत्थ नियाणाइं कासीय ॥ ५८ ॥ एएसिं नवण्हं
 वासुदेवाणं पुव्वभवे नव नियाणभूमिओ होत्था, तंजहा-महुरा य० हत्थिणाउरं च ॥ ५९ ॥ एतेसि णं नवण्हं वासुदेवाणं नव

नियानकारणा होत्या, तंजहा-गावी जुवे० जाव माउआ ॥ ६० ॥ एणसिं नवणहं वासुदेवाणं नव पडिसत्तू होत्या, तंजहा-
अस्सगगीवे जाव जरासंधे ॥ ६१ ॥ एए खलु पडिसत्तू जाव सचकेहिं ॥ ६२ ॥ एको य सत्तमीए पंच य छट्ठीए पंचमी एको ।
एको य चउत्थीए कण्हो पुण तबपुढवीए ॥ ६३ ॥ अणिदाणकडा रामा [सवेवि य केसवा नियानकडा । उड्डुगामी रामा केसव
सवे अहोगामी ॥ ६४ ॥] अट्टंतकडा रामा एगो पुण बंभलेयकण्णमि । एक्कस्स गम्भवसही सिज्झिस्सइ आगमिस्सेणं ॥ ६५ ॥
(सूत्रं १५८) जंबूद्धीवे० एरवए वासे इमीसे ओसप्पिणीए चउव्वीसं तित्थयरा होत्या, तंजहा-चंदाणं सुचंदं अगगीसेणं च
नंदिसेणं च । इसिदिणं ववहारिं वंदिमो सोमचंदं च ॥ ६६ ॥ वंदामि जुत्तिसेणं अजियसेणं तेहव सिवसेणं । बुद्धं च देवसम्मं
सययं निक्खित्तसत्थं च ॥ ६७ ॥ असंजलं जिणवसहं वंदे य अणंतयं अमियणाणि । उवसंतं च धुरयं वंदे खलु गुत्तिसेणं
च ॥ ६८ ॥ अतिपासं च सुपासं देवसेरवंदियं च मरुदेवं । निव्वाणगयं च वरं खीणदुहं सामकोहं च ॥ ६९ ॥ जियरागम-
ग्गिसेणं वंदे खीणरायमग्गिउत्तं च । वोक्कसियपिअदोसं वारिसेणं गयं सिद्धिं ॥ ७० ॥ जंबूद्धीवे० आगमिस्साए उस्सप्पिणीए
भारहे वासे सत्त कुलगरा भविस्संति, तंजहा-मियवाहणे सुभूमे य, सुप्पमे य सयंपमे । दत्ते सुहुमे सुबन्धू य, आगमिस्साण
होक्खति ॥ ७१ ॥ जंबूद्धीवे णं दीवे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए एरवए वासे दस कुलगरा भविस्सति, तंजहा-विमलवाहणे सीमंकरे
सीमंधरे खेमंकरे खेमंधरे दढधणू दसधणू सयधणू पडिसइ सुमइति । जंबूद्धीवे णं दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए
चउव्वीसं तित्थगरा भविस्संति, तंजहा-महापउमे सूरदेवे, सुपासे य सयंपमे । सव्वाणुभूई अरहा, देवस्सुए य होक्खई ॥ ७२ ॥
उदए पेढालपुत्ते य, पोडिले सत्तकित्ति य । मुणिसुव्वए य अरहा, सब्बभावविऊ जिणे ॥ ७३ ॥ अममे णिक्कसाए य, निप्पुलाए

य निम्नमे । चित्तउत्ते समाही य, आगमिस्सेण होक्खई ॥ ७४ ॥ संवरे अणियद्दी य, विजए विमलेति य । देवोववाए अरहा,
अणंतविजए इय ॥ ७५ ॥ एए बुत्ता चउव्वीसं भरहे वासम्मि केवली । आगमिस्सेण होक्खंति, धम्मतिथस्स देसगा ॥ ७६ ॥
एएसि णं चउव्वीसाए तित्थकराणं पुव्वभविआ चउव्वीसं नामधेआ भविस्संति, तंजहा-सेणिय सुपास उदए पोड्हिअ अणगार
तह दढाऊ य । कत्तिय संखे य तहा नंद सुनंदे य सतए य ॥ ७७ ॥ बोद्धवा देवई य सच्चइ तह वासुदेव बलदेवे । रोहिणि
सुलसा चेव ततो खलु रेवई चेव ॥ ७८ ॥ ततो हवइ सयाली बोद्धवे खलु तहा भयाली य । दीवायणे य कणहे ततो खलु
नारए चेव ॥ ७९ ॥ अंबड दारुमडे य साई बुद्धे य होइ बोद्धवे । भावी तित्थगराणं णामाई पुव्वभविआइ ॥ ८० ॥ एसि
णं चउव्वीसाए तित्थगराणं चउव्वीसं पियरो भविस्संति चउव्वीसं मायरो भविस्संति चउव्वीसं पढमसीसा भविस्संति चउव्वीसं
पढमसिस्सणीओ भविस्संति चउव्वीसं पढमभिक्खादायगा भविस्संति चउव्वीसं चेइयस्सखा भविस्संति, जंबुदीवे णं दीवे भारहे
वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए बारस चक्कवड्डिणो भविस्संति, तंजहा-भरहे य दीहदंते गूढदंते य सुद्धदंते य । सिरिउत्ते सिरिभई
सिरिसोमे य सत्तमे ॥ ८१ ॥ पउमे य महापउमे विमलवाहणे (लेतह) विपुलवाहणे चेव । वरिद्धे बारसमे बुत्ते आगमिसा भरहा-
हिवा ॥ ८२ ॥ एसि णं बारसण्हं चक्कवड्डीणं बारस पियरो भविस्संति, बारस मायरो भविस्संति, बारस इत्थीरयणा भविस्संति,
जंबुदीवे णं दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति, नववासुदेवमायरो भविस्संति, नव
बलदेवमायरो भविस्संति, नव दसारमंडला भविस्संति, तंजहा-उत्तमपुरिसा मज्झिमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंसी तेयंसी एवं सो
चेव वण्णओ भाणियव्वो जाव नीलगपीतगवसणा दुवे दुवे रामकेसवा भायरो भविस्संति, तंजहा-नंदे य नंदमित्ते दीहवाहू तहा

महाबाहू । अइवले महाबले बलभेदे य सत्तमे ॥८३॥ दुविट्ठू य तिविट्ठू य आगमिस्साण वणिहणो । जयंते विजए भेदे सुण्णमे य सुदंसणे । आणंदे नंदणे पउमे, संकरिस्सणे य अपच्छिमे ॥८४॥ एसि णं नवण्हं बलदेववासुदेवाणं पुव्वभवधिया णव नामधेज्जा भविस्संति, नव धम्मायरिया भविस्संति, नव नियानभूमीओ भविस्संति, नव नियानकारणा भविस्संति, नव पडिसत्तू भविस्संति, तंजहा-तिलए य लोहजंघे, वइरजंघे य केसरी पहराए । अपराइए य भीमे, महाभीमे य सुग्गीवे ॥८५॥ एए खलु पडिसत्तू कित्तीपुरि-साण वासुदेवाणं । सव्वेवि चक्खजोही हम्मिहिंति सचक्कोहिं ॥८६॥ जंबुद्वीवे एरवए वासे आगमिस्साए उस्सपिणीए चउव्वीसं तित्थकरा भविस्संति, तंजहा-सुमंगले अ सिद्धत्थे, णिव्वाणे य महाजसे । धम्मज्झए य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥८७॥ सिरिचंदे पुप्फेकज्ज, महाचंदे य केवली । सुयसागरे य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥८८॥ सिद्धत्थे पुण्णघोसे य, महाघोसे य केवली । सचसेणे य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥८९॥ सूरसेणे य अरहा, महासेणे य केवली । सव्वाणंदे य अरहा, देवउत्ते य होक्खई ॥९०॥ सुपासे सुव्वए अरहा, अरहे य सुकोसले । अरहा अणंतविजए, आगमिस्सेण होक्खई ॥९१॥ विमले उत्तरे अरहा, अरहा य महाबले । देवाणंदे य अरहा, आगमिस्सेण होक्खई ॥९२॥ एए वुत्ता चउव्वीसं, एरवयम्मि केवली । आगमिस्साण होक्खंति, धम्मतिथस्स देसगा ॥९३॥ बारस चक्खवट्ठिणो भविस्संति, बारस चक्खवट्ठिपियरो भविस्संति, चारस मायरो भविस्संति, चारस इत्थीरयणा भविस्संति, नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति, णव वासुदेवमायरो भविस्संति, णव बलदेवमायरो भविस्संति, णव दसारमंडला भविस्संति, उत्तमपुरिसा मज्झिमपुरिसा पहाणपुरिसा जाव दुवे दुवे रामकेसवा भायरो भविस्संति, णव पडिसत्तू भविस्संति, नव पुव्वभवणामधेज्जा णव धम्मायरिया णव नियानभूमीओ णव नियानकारणा,

आयाए एरवए आगमिस्साए भाणियव्वा, एवं दोसुवि आगमिस्साए भाणियव्वा (सूत्रं १५८) इच्चैयं एवमाहिजंति, तंजहा—कुलगर-
वंसेइ य एवं तित्थगरवंसेइ य चक्कवट्ठिवंसेइ य इसिवसेइ य गणधरवंसेइ य जइवंसेइ य मुणिवंसेइ य सुएइ वा सुअंगेइ वा
सुयसमासेइ वा सुयखंधेइ वा समवाएइ वा संखेइ वा सम्मतंगमक्खायं अज्झयणन्तिवेमि ॥ (सूत्रं १५९) इति समवायं
चउत्थमंगं समत्तम् ॥

‘कइविहे वेए’त्यादि, तत्र स्त्रीवेदः—पुंस्कामिता पुरुषवेदः—स्त्रीकामिता नपुंसकवेदः—स्त्रीपुंस्कामितेति, एते च पू-
र्वोदिता अर्थाः समवसरणस्थितेन भगवता देशिता इति समवसरणवक्तव्यतामाह—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं कप्प-
स्स समोसरणं णेयवं’ इह णङ्कारौ वाक्यालङ्कारार्थौ अतस्ते इति प्राकृतत्वात् तस्मिन् काले सामान्येन दुष्पमसुपमाल-
क्षणे तस्मिन् समये विशिष्टे यत्र भगवानेवं विहरति स्मेति ‘कप्पस्स समोसरणं नेयवं’ति इहावसरे कल्पभाव्यक्रमेण
समवसरणवक्तव्यताऽध्येया, सा चावश्यकोक्ताया न व्यतिरिच्यते, वाचनान्तरे तु पर्युपणाकल्पोक्तक्रमेणेत्यभिहितं,
कियदूरमित्याह—‘जाव गणे’त्यादि, तत्र गणधरः पञ्चमः सुधर्मख्यः सापत्यः शेषा निरपत्याः—अविद्यमानशिष्यस-
न्ततय इत्यर्थः ‘वोच्छिन्न’त्ति सिद्धा इति, तथाहि—‘परिनिवुया गणहरा जीयन्ते नायए नव जणा उ । इन्दभुइ सुह-
म्मो य रायगिहे निवुए वीरे ॥ १ ॥’ त्ति, अयं च समवसरणनायकः कुलकरवंशोत्पन्नो महापुरुषश्चेति कुलकराणां
वरपुरुषाणां च वक्तव्यतामाह—‘जंबुदीपे’ इत्यादि, सुगमं नवरं ‘पढमेत्थ विमलवाहण चक्खुम जसमं चउत्थमभि-

चंदे । तत्तो य पसेणइए मरुदेवे चेव नाभीय ॥ ३ ॥' त्ति तथा 'चंदजस चंदकंता सुरुव पडिरुव चकखुकंता य ।
सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपत्तीण नामाई ॥ ४ ॥' त्ति, तथा 'नाभी य जियसत्तू य जियारी संवरे इय । मेहे धरे पइडे
य, महसेणे य खत्तिए ॥ ५ ॥ सुग्गीवे द्दरहे विण्हू वसुपुजे य खत्तिए । कयवम्मा सीहसेणे य भाणू विस्ससणे
इअ ॥ ६ ॥ सूर सुदंसणे कुंभे सुमित्तविजए समुद्धविजये य । राया य अस्ससेणे य सिद्धत्थे चिय खत्तिए ॥ ७ ॥' त्ति,
तथा 'मरुदेवी विजयासेणा सिद्धत्था मङ्गला सुसीमा य पुहवी लखणा रामा नंदा विण्हू जया सामा ॥ ९ ॥ सुजसा
सुव्वय अइरा, सिरिआ देवी पभावई पउमा वण्णा सिवा य वामा, तिसलादेवी य जिणमाय ॥ १० ॥' त्ति
तथा 'सव्वोउगसुभयाए छायाए' त्ति सर्वत्तुकया-सर्वेषु शरदादिषु ऋतुषु सुखदया छायाया-प्रभया आतपाभावलक्ष-
णया युक्ता इति शेषः ॥ १७ ॥ तथा 'सा हट्टरोमकूपेहिं' त्ति सा शिविका यस्यां जिनोऽध्यारूढः हट्टरोमकूपैः-उडु-
पितरोमभिरित्यर्थः ॥ १८ ॥ तथा 'चलवलकुंडलधर' त्ति चलाश्च ते चपलकुण्डलधराश्चेति वाक्यं, तथा स्वच्छ-
न्देन-स्वरूपा विकुर्वितानि यान्याभरणानि-मुकुटादीनि तानि धारयन्ति ये ते तथेति ॥ १९ ॥ तथा असुरेन्द्रादय
इति योगः 'गरुल' त्ति गरुडव्यजाः सुपर्णकुमारा इत्यर्थः ॥ २१ ॥ 'तथा सव्वेवि एगदूसेण निग्गया जिणवरा चउवीसं ।
न य णाम अणालिंगे नय गिहिलिंगे कुलिंगे य ॥ २२ ॥' त्ति 'दूसेण' त्ति एकेन वस्त्रेणन्द्रसमर्पितेन नोपधिभूतेन युक्ता नि-
ष्क्रान्ता इत्यर्थः न चान्यलिङ्गे-स्थविरकल्पिकादिलिङ्गेन तीर्थकरलिङ्ग एवेत्यर्थः, कुलिङ्गे-शाक्यादिलिङ्गे, तथा 'एको

भगवं वीरो पासो मल्ली य तिहि तिहि सएहिं । भयवंपि वासुपुजो छहिं पुरिससएहिं निक्खंतो ॥ २३ ॥ उग्गाणं
 भोगाणं राइण्णाणं च खत्तियाणं च । चउहिं सहस्सेहिं उसभो सेसा उ सहस्सपरिवारा ॥ २४ ॥ तथा 'सुमइत्थ निच्च-
 भत्तेण निग्गाओ वासुपुज चोत्थेणं । पासो मल्लीविय अट्टमेण सेसा उ छट्ठेणं ॥ २५ ॥ ति, सुमतिरत्र नित्यभक्तेनानु-
 पोपितो निष्क्रान्त इत्यर्थः, तथा 'संवच्छरेण भिक्खा लद्धा उसमेण लोगनाहेण । सेसेहि वीयदिवसे लद्धाओ पढम-
 भिक्खाओ ॥ ३० ॥' ति तथा 'उसभस्स पढमभिक्खा खोयरसो आसि लोगनाहस्स । सेसाणं परमणं अमियरस-
 रसोवमं आसि ॥ ३१ ॥ 'सरीरमेत्तीओ' ति पुरुषमात्रा 'चेइयरुक्खे' ति वद्धपीठवृक्षा येषामधः केवलान्युत्पन्नानीति,
 'वत्तीसं धणुयाइं' गाहा 'निच्चोउगो' ति नित्यं-सर्वदा ऋतुरेव-पुष्पादिकालो यस्य स नित्यर्जुकः 'असोगो' ति अशोका-
 भिधानो यः समवसरणभूमिमध्ये भवति, 'ओच्छन्नो सालरुक्खेणं' ति अवच्छन्नः शालवृक्षेणेत्यत एव वचनादशोकस्यो-
 परि शालवृक्षोऽपि कथञ्चिदस्तीत्यवसीयत इति ॥ ३६ ॥ 'तिण्णेव गाउयाइं' गाहा, ऋषभस्वामिनो द्वादशगुण इत्यर्थः
 ॥ ३७ ॥ 'सवेइय' ति वेदिकायुक्ताः, एते चाशोकाः समवसरणसम्बन्धिनः सम्भाव्यन्त इति ॥ ३८ ॥ तथा 'भरहो सगरो
 मघवं सणकुमारो य रायसहूलो । संती कुंथू य अरहो हवइ सुभूमो य कोरवो ॥ ४६ ॥ नवमो य महापउमो हरिसेणो
 चेव रायसहूलो । जयनामो य नरवइ वारसमो वंभदत्तो य ॥ ४७ ॥ तथा 'पयावती य वंभो सोमो रुहो सिवो मह-
 सिवोय । अग्गिसिहो दसरहो नवमो भणिओ य वसुदेवो' ति दशाराणां-वासुदेवानां मण्डलानि-बलेदेववासुदेवद्वयद्व-

यलक्षणाः ससुदाया दशारमण्डलानि अत एव 'दो दो रामकेसव'ति वक्ष्यति, दशारमण्डलाव्यतिरिक्तत्वाच्च बलदेववासु-
 देवानां दशारमण्डलानीति पूर्वमुद्दिश्यापि दशारमण्डलव्यक्तिभूतानां तेषा विशेषणार्थमाह—'तद्यथे'त्यादि, तद्यथेति
 बलदेववासुदेवस्वरूपोपन्यासारम्भार्थः, केचिन्तु 'दशारमण्डणइ'ति, तत्र दशाराणां चासुदेवकुलीनप्रजानां मण्डनाः—
 शोभाकारिणो दशारमण्डना उत्तमपुरुषा इति, तीर्थकरादीनां चतुष्पञ्चाशत् उत्तमपुरुषाणा मध्यमवर्त्तित्वात् मध्यम-
 पुरुषाः, तीर्थकरचक्रिणां प्रतिवासुदेवादीनां च बलाद्यपेक्षया मध्यवर्त्तित्वात्, प्रधानपुरुषास्तत्कालिकपुरुषाणां शौ-
 र्यादिभिः प्रधानत्वात्, ओजस्विनो मानसवल्लोपेतत्वात्, तेजस्विनो दीप्तशरीरत्वात्, वर्चस्विनः शारीरबलोपेतत्वात्,
 यशस्विनः पराक्रमं प्राप्य प्रसिद्धिप्राप्तत्वात्, 'छायंसि'ति प्राकृतत्वात् छायावन्तः शोभमानशरीरा अत एव कान्ताः
 कान्तियोगात् सौम्या अरौद्राकारत्वात् सुभगा जनवह्मत्वात् प्रियदर्शनाः चक्षुष्यरूपत्वात् सुरूपाः समचतुरत्रसंस्था-
 नत्वात् शुभं सुखं वा सुखकरत्वाच्छीलं-स्वभावो येषां ते शुभशीलाः सुखशीला वा सुखेनाभिगम्यन्ते—सेव्यन्ते ये शु-
 भशीलत्वादेव ते सुखाभिगम्याः सर्वजनगम्याः सर्वजननयनानां कान्ता—अभिलाष्या ये ते तथा, ततः प्रदत्रयस्य
 कर्मधारयः, ओघवलाः—प्रवाहवलाः अव्यवच्छिन्नवल्त्वात् अतिबलाः शेषपुरुषबलानामतिक्रमात् महाबलाः—प्रश-
 स्तवलाः अनिहता—निरुपक्रमायुष्कत्वादुरोयुद्धे वा भूम्यामपातित्वात् अपराजितास्तैरेव शत्रूणां पराजितत्वात्, एत-
 देवाह—शत्रुमर्दनास्तच्छरीरतत्सैन्यकदर्थनाद् रिपुसहस्रमानमथनास्तद्वाञ्छितकार्यविघटनात् सानुकोशाः प्रणतेष्वद्रो-

हकत्वात् अमत्सराः परगुणलवस्यापि ग्राहकत्वात् अचपला मनोवाक्कायस्थैर्यात् अचण्डा निष्कारणप्रचलकोपरहित-
 त्वात् मिते-परिमिते मञ्जुले-कोमले प्रलापश्च-आलापो हसितं च येषां ते मितमञ्जुलप्रलापहसिताः गम्भीरं-अद-
 शितरोपतोपशोकादिविकारं मेघनादवद्वा मधुरं-श्रवणमुखकरं प्रतिपूर्णम्-अर्थप्रतीतिजनकं सत्यम्-अवितथं वचनं-वाक्यं
 येषां ते तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, अभ्युपगतवत्सलास्तत्समर्थनशीलत्वात् शरण्यास्त्राणकरणे साधुत्वात् ल-
 क्षणानि-मानादीनि वज्रस्वस्तिकचक्रादीनि वा व्यञ्जनानि-तिलंकमषादीनि तेषां गुणा-महर्द्धिप्रास्यादयस्तैरुपेताः शक-
 न्धादिदर्शनादुपपेता-युक्ता लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेताः, मानमुदकद्रोणपरिमाणशरीरता, कथं?, उदकपूर्णाया द्रोण्या
 निविष्टे पुरुषे यज्जलं ततो निर्गच्छति तद्यदि द्रोणप्रमाणं स्यात् तदा स पुरुषो मानप्राप्त इत्यभिधीयते, उन्मानं अर्द्ध-
 भारपरिमाणता, कथं?, तुलारोपितस्य पुरुषस्य यद्यर्द्धभारस्तौल्यं भवति तदाऽसाधुन्मानप्राप्त उच्यते, प्रमाणमष्टो-
 त्रशतमङ्गुलानामुच्छ्रयः, मानोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्णं-अन्यूनं सुजातमागर्भाधानात् पालनविधिना सर्वोद्भुसुन्दरं-नि-
 खिलावयवप्रधानं अङ्गं शरीरं येषां ते तथा, शशिवत् सौम्याकारमरौद्रमवीभत्सं वा कान्तं-दीप्तं प्रियं-जनानां प्रमो-
 दोत्पादकं दर्शनं-रूपं येषां ते तथा, 'अमरिसर्प' इति अमसृणाः-प्रयोजनेष्वनलसाः अमर्पणा वा-अपराधेष्वपि कु-
 तक्ष्माः प्रकाण्ड-उत्कटो दण्डप्रकार-आज्ञाविशेषो नीतिभेदविशेषो वा येषां ते तथा, अथवा प्रचण्डो-दुःसाध्यसाध-
 कत्वाद्दण्डप्रचारः-सैन्यविचरणं येषां ते तथा, गम्भीरा-अलक्ष्यमाणान्तर्दृष्टित्वेन दृश्यन्ते ये ते गम्भीरदर्शनीयाः,

ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, प्रचण्डदण्डप्रचारेण वा ये गम्भीरा दृश्यन्ते, तथा तालस्तलो वा वृक्षविशेषो ध्वजो
येषां ते तालध्वजाः बलदेवा उद्धिद्धः—उच्छिद्रतो गरुडलक्षितः केतुः—ध्वजो येषां ते उद्धिद्धगरुडकेतवो वासुदेवाः
तालध्वजाश्च उद्धिद्धगरुडकेतवश्च तालध्वजोद्धिद्धगरुडकेतवः महाधनुर्विकर्षकाः महाप्राणत्वात् महासत्त्वलक्षणजलस्य
सागरा इव सागरा आश्रयत्वान्महासत्त्वसागराः दुर्द्धरा रणाद्गणे तेषां प्रहरतां केनापि धन्विना धारयितुमशक्यत्वात्,
प्रनुर्यराः—कोदण्डप्रहरणाः, धीरेष्वेतेषु च ते पुरुषाः पुरुषकारवन्तो न कातरेष्विति धीरपुरुषाः, युद्धजननिता या कीर्ति-
स्तत्प्रधानाः पुरुषा युद्धकीर्तिपुरुषाः, विपुलकुलसमुद्भवा इति प्रतीतं, महारत्नं—वज्रं तस्य महाप्राणतया विघटका—अजुष्ट-
तर्जनीभ्यां चूर्णका महारत्नविघटकाः, वज्रं हि अधिकरण्यां धृत्वा अयोधनेनाऽऽस्फोट्यते न च भिद्यते तावेव भि-
नतीति, दुर्भेदं तदिति, अथवा महती या रचना सागरशकटव्यूहादिना प्रकारेण सिस्रामयिपोर्महासैन्यस्य रण-
रत्नरसिकतया महाबलतया च विघटयन्ति—वियोजयन्ति ये ते महारचनाविघटकाः, पाठान्तरेण तु महारणविघ-
टकाः, अर्द्धभरतस्वामिनः सौम्या नीरुजा राजकुलवंशतिलकाः अजिताः अजितरथाः, ‘हलमुशलकणकपाणयः’ तत्र
हलमुशले प्रतीते ते प्रहरणतया पाणौ—हस्ते येषां ते तथा बलदेवाः येषां तु कणका—त्राणाः पाणौ ते शार्ङ्गधन्वानो
वासुदेवाः, शंसश्च पाञ्चजन्याभिधानः चक्रं तु सुदर्शननामकं गदा च कौमोदकीसंज्ञा लकुटविशेषः शक्तिश्च त्रिशूल-
वियोगो नन्दकश्च नन्दकाभिधानः खड्गस्तान् धारयन्तीति शंसचक्रगदाशक्तिनन्दकधराः वासुदेवाः, प्रवरो वरप्रभाव-

योगादुज्ज्वलः शुक्लत्वात् स्वच्छतया वा शुक्लान्तः कान्तियोगात् पाठान्तरे सुकृतः—सुपरिकर्मितत्वात् विमलो म-
 ल्वर्जितत्वात् गोशुभत्ति—कौस्तुभाभिधानो यो मणिविशेषस्तं तिरीडंति—किरीटं च सुकुटं धारयन्ति ये ते तथा,
 कुण्डलोद्योतिताननाः पुण्डरीकवन्नयने येषां ते तथा, एकावली-आभरणविशेषः सा कण्ठे ग्रीवायां लगिता—अवल-
 म्बिता सती वक्षसि—उरसि वर्तते येषां ते एकावलीकण्ठलगितंवक्षसः, श्रीवत्साभिधानं सुदु लाञ्छनं महापुरुषत्व-
 सूचकं वक्षसि येषां ते श्रीवत्सलाञ्छनाः, वरयशसः सर्वत्र विख्यातत्वात् सर्वतुक्तसंभवानि सुरभीणि—सु-
 गन्धीनि यानि कुसुमानि तैः सुरचिता—कृता या प्रलम्बा—आप्रदीपना सोभंतति—शोभमाना कान्ता—कमनीया विक-
 सन्ती—फुल्लन्ती चित्रा—पञ्चवर्णा वरा—प्रधाना माला—स्रक् रचिता—निहिता रतिदा वा—सुखकारिका वक्षसि येषां ते
 सर्वतुक्तसुरभिकुसुमरचितप्रलम्बशोभमानकान्तविकसच्चित्रवरमालारचितवक्षसः, तथा अष्टशतसंख्यानि विभक्तानि—
 विविक्तरूपाणि यानि लक्षणानि—चक्रादीनि तैः प्रशस्तानि—मङ्गल्यानि सुन्दराणि च—मनोहराणि चिरचितानि—वि-
 हितानि ‘अंगमंग’ति अङ्गोपाङ्गानि शिरोऽङ्गुल्यादीनि येषां ते अष्टशतविभक्तलक्षणप्रशस्तसुन्दरविरचिताङ्गोपाङ्गाः,
 तथा भक्तगजवरेन्द्रस्य यो ललितो—मनोहरो विक्रमः—संचरणं तद्वद्विलासिता संजातविलासा गतिः—गमनं येषां ते म-
 त्तगजवरेन्द्रललितविक्रमविलासितगतयः, तथा शरदि भवः शारदः स चासौ नवं स्तनितं—रसितं यस्मिन्निर्घोषे स नव-
 स्तनितः स चेति समासः स चासौ मधुरो गम्भीरश्च यः क्रौञ्चनिर्घोषः—पक्षिविशेषनिनादस्तद्वद् दुन्दुभिस्वरो—वर्च-

स्वरो नादो येषां ते शारदनवस्तनितमधुरगम्भीरक्रौञ्चनिर्घोषदुन्दुभिस्वराः, इह च शरत्काले हि क्रौञ्चा माद्यन्ति मधु-
 रध्वनयश्च भवन्तीति शारदग्रहणं, तथा पौनःपुन्येन शब्दप्रवृत्तौ तद्भङ्गादमनोज्ञता तस्य स्यादिति नवस्तनितग्रहणं
 स्वरूपोपदर्शनार्थं मधुरगम्भीरग्रहणमिति, तथा कटीसूत्रकं—आभरणविशेषस्तत्प्रधानानि नीलानि बलदेवाना पीतानि
 वासुदेवानां कौशेयकानि—चस्रविशेषभूतानि वासांसि—वस्रनानि येषां ते कटीसूत्रनीलपीतकौशेयवाससः, प्रवरदीप्तते-
 जसो वरप्रभावतया वरदीप्तिताया च, नरसिंहा विक्रमयोगात् नरपतयः तन्नायकत्वात् नरेन्द्राः परमैश्वर्ययोगात् नरवृ-
 पभा उत्क्षिप्तकार्यभरनिर्वाहकत्वात् मरुद्वृषभकल्पाः—देवराजोपमा अभ्यधिकं शेषराजेभ्यः राजतेजोलक्ष्म्या दीप्य-
 मानाः, नीलकपीतकवसना इति पुनर्भणनं निगमनार्थं, कथं ते नवेत्याह—‘दुवे दुवे’ इत्यादि, एवं च नव वासुदेवा
 नव बलदेवा इति, ‘तिविष्टे य’यावत्करणात् ‘दुविष्टे य, सयंभू पुरिसुत्तमे पुरिससीहे । तह पुरिसपुंडरीये दत्ते
 नारायणे कण्ठे ॥ ५२ ॥’ त्ति, ‘अयले विजये भद्दे, सुप्पमे य सुदंसणे । आनंदे णंदणे पउमे रामे यावि अपच्छिमे
 ॥ ५३ ॥’ त्ति ‘किन्तीपुरिसाणं’ति कीर्त्तिप्रधानपुरुषाणामिति ॥ ५८ ॥ महुरा य कणगवत्थू सावत्थी पोयणं च
 रायगिहं । कायंदी कोसम्भी मिहिलपुरी हत्थिणपुरं च ॥ ५९ ॥ तथा ‘गावि जुए संगामे तह इत्थी पराइओ रङ्गे ।
 भज्जाणुराग गोद्वी परइइद्वी माउया इय ॥ ६० ॥’ त्ति तथा ‘अस्सग्गीवे तारए मेए महुकेढवे निसुंभे य । बलि
 पहराए तह रावणे य नवमे जरासंधे ॥ ६१ ॥’ त्ति ‘एए खलु पडिसत्तू किन्तीपुरिसाण वासुदेवाणं । सन्वेवि चक्क-

जोही सन्वेवि हया सचकेहि ॥ ६२ ॥' ति 'अणियाणकडा रामा सन्वेवि य केसवा नियाणकडा । उहुंगामी
 रामा केसव सन्वे अहोगामी ॥ ६४ ॥' ति 'आगमिस्सेण' ति आगमिब्यता कालेन 'आगमेस्साण' ति पाठान्तरे आ-
 गमिब्यतां भविब्यतां मध्ये सेत्थन्ति ॥ ६५ ॥' ति जंवूद्धीपैरवते अस्यामवसर्पिण्यां चतुर्विंशतिस्तीर्थकरा अभूवन्,
 तांश्च सुतिद्वारेणाह—तद्यथा—'चंदाणं' गाहा, चन्द्राननं सुचन्द्रं अग्निसेनं च नन्दिसेनं च, क्वचिदात्मसेनोऽप्ययं
 दृश्यते, ऋषिदिन्नं व्रतधारिणं च वन्दामहे इयामचन्द्रश्च ॥ ६६ ॥ 'वन्दामि' गाहा, वन्दे युक्तिसेनं क्वचिदयं दीर्घ-
 बाहुदीर्घसेनो वीच्यते, अजितसेनं क्वचिदयं शतायुरुच्यते, तथैव शिवसेनं क्वचिदयं सत्यसेनोऽभिधीयते, सत्यकिश्चेति
 बुद्धं चावगततत्त्वं च देवशर्म्माणं देवसेनापरनामकं सततं सदा वन्द इति, प्रकृतं निक्षिप्तशस्त्रं च नामान्तरतः श्रे-
 यांसः ॥ ६७ ॥ 'असंजलं' गाहा, असंज्वलं जिनवृषभं पाठान्तरेण स्वयंजलं वन्दे अनन्तकं जिनममितज्ञानिनं सर्वज्ञ-
 मित्यर्थः, नामान्तरेणाग्रं सिंहसेन इति, उपशान्तं च—उपशान्तसंज्ञं धूतरजसं वन्दे खलु गुप्तिसेनं च ॥ ६८ ॥ 'अ-
 इपासं' गाहा, अतिपार्थं च सुपार्थं देवेश्वरवन्दितं च मरुदेवं निर्वाणगतं च धरं—धरसंज्ञं प्रक्षीणदुःखं इयामकोष्ठं च
 ॥ ६९ ॥ 'जिय' गाहा, जितरागमग्निसेनं महासेनमपरनामकं वन्दे क्षीणरजसमग्निपुत्रं च व्यवकृष्टप्रेमद्वेषं च वारि-
 पेणं गतं सिद्धिमिति, स्थानान्तरे किञ्चिदन्यथाप्यानुपूर्वी नाम्नासुपलभ्यते ॥ ७० ॥ महापद्मादयो विजयान्ताश्चतुर्विं-
 शतिः ॥ ७५ ॥ एवमिदं सर्वं सुगमं ग्रंथसमाप्तिं यावत्, नवरं 'आयाए' ति बलदेवादेरायातं देवलोकदेश्युतस्य मनु-

व्येयूत्पादः सिद्धिश्च यथा रामस्येति, एवं 'दोसुवि'त्ति भरतैरावतयोरागमिव्यन्तो वासुदेवादयो भणितव्याः । इत्येवमने-
 कधार्थानुपददर्श्याधिकृतग्रन्थस्य यथार्थान्यभिधानानि दर्शयितुमाह—इत्येतदधिकृतशास्त्रमेवमनेनाभिधानप्रकारेणाऽऽ-
 ख्यायते—अभिधीयते, तद्यथा—कुलकरवंशस्य—तत्प्रवाहस्य प्रतिपादकत्वात् कुलकरवंश इति च, इतिरुपदर्शने चशब्दः
 समुच्चये, एवं तित्थगरवंसेइ यत्ति यथा देशेन कुलकरवंशप्रतिपादकत्वात् कुलकरवंश इत्येतदाख्यायते एवं देशतस्ती-
 र्थकरवंशप्रतिपादकत्वात् तीर्थकरवंश इति च आख्यायते एतदिति, एवं चक्रवर्त्तिवंश इति च तत्प्रतिपादकत्वात्
 दशारवंश इति च गणधरवंश इति च गणधरव्यतिरिक्ताः शेषा जिनशिष्या ऋषयस्तद्वंशप्रतिपादकत्वाद्यपिवंश इति च
 तत्प्रतिपादनं चात्र पर्युयणाकल्पस्य ऋषिवंशपर्यवसानस्य समवसरणप्रक्रमेण भणितत्वादत एव यतिवंशो मुनिवंशश्चेत-
 दुच्यते, यत्तिसुनिशब्दयोः ऋषिपर्यायत्वात्, तथा श्रुतमिति चैतदाख्यायते, परोक्षतया त्रैकालिकार्थावबोधनसह-
 त्वादस्य, तथा 'श्रुताङ्गमिति वा' श्रुतस्य—प्रवचनस्य पुरुषरूपस्याङ्गं—अवयव इतिकृत्वा, तथा 'श्रुतसमास इति वा' सम-
 स्तसूत्रार्थानामिह संक्षेपेणाभिधानात् 'श्रुतस्कन्ध इति वा' श्रुतसमुदायरूपत्वादस्य 'समाए व'त्ति समवाय इति वा,
 समस्तानां जीवानां—जीवादिपदार्थानामभिधेयतयेह समवायनात् मीलनादित्यर्थः, तथा एकादिसंख्याप्रधानतया
 पदार्थप्रतिपादनपरत्वादस्य संख्येति व्याख्यायते, तथा समस्तं—परिपूर्णं तदेतदङ्गमाख्यातं भगवता, नेह श्रुतस्कन्ध-
 द्वयादिखण्डनेनाचारादिवदङ्गतेति भावः, तथा 'अज्ज्ञयणंति'त्ति समस्तमेतदध्ययनमित्याख्यातं नेहोद्देशकादिखण्ड-

नाऽस्ति शस्त्रपरिज्ञादिष्विवेति भावः, इतिशब्दः समासौ 'ब्रवीमी'ति किल सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामिनं प्रत्याह स्म, ब्र-
वीमि-प्रतिपादयामि, एतत् श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनः समीपे यदवधारितमित्यनेन गुरुपारम्पर्यमर्थस्य प्रतिपा-
दितं भवति, एवं च शिष्यस्य ग्रन्थे गौरवबुद्धिरुपजनिता भवति, आत्मनश्च गुरुषु बहुमानो दर्शित औद्धत्यं च
परिहृतं, अयमेवार्थः शिष्यस्य सम्पादितो भवति मुमुक्षूणां चायं मार्ग इत्यावेदितमिति समवायाख्यं चतुर्थमङ्गं वृत्तितः
समाप्तम् ॥

नमः श्रीवीराय प्रवरवरपार्थाय च नमो, नमः श्री वाग्देव्यै वरकविसभाया अपि नमः ॥

नमः श्रीसङ्घाय स्फुटगुणगुरुभ्योऽपि च नमो, नमः सर्वस्यै च प्रकृतविधिसाहाय्यककृते ॥ १ ॥

यस्य ग्रन्थवरस्य वाक्यजलधेर्लक्षं सहस्राणि च, चत्वारिंशदहो चतुर्भिरधिका मानं पदानामभूत् ॥

तस्योच्चैश्चलकाकृतिं निदधतः कालादिदोषात्तथा, दुर्लेखात् खिलतां गतस्य कुधियः कुर्वन्तु किं मादृशाः ? ॥ २ ॥
स्वं कष्टेऽतिनिधाय कष्टमधिकं मा मेऽन्यदा जायतां, व्याख्यानेऽस्य तथा विवेकुमनसामल्पश्रुतानाममुम् ॥

इत्यालोचयता तथापि किमपि प्रोक्तं मया तत्र च, दुर्व्याख्यानविशोधनं विदधतु प्राज्ञाः परार्थोद्यताः ॥ ३ ॥

इह वचसि विरोधो नास्ति सर्वज्ञवाक्यात्, कचन तदवभासो यः स मान्द्यावृद्धेः ।

वरगुरुविरहाद्वाऽतीतकाले मुनीर्गैर्गणधरवचनानां श्रुतसङ्घातनाद्वा ॥ ४ ॥

व्याख्यानं यद्यपीदं प्रवरकविवचःपारतन्त्र्येण दृष्टं(ब्धं)सम्भाव्योऽस्मिंस्तथापि क्वचिदपि मनसो मोहतोऽर्थोदिभेदः ।
 किन्तु श्रीसहस्रबुद्धेरनुशरणविधेर्भावशुद्धेश्च दोषो, मा मेऽभूदल्पकोऽपि प्रशमपरमना अस्तु देवी श्रुतस्य ॥ ५ ॥
 निःसम्बन्धविहारहारिचरितान् श्री वर्द्धमानाभिधान्, सूरीन् ध्यातवतोऽतितीव्रतपसो ग्रन्थप्रणीतिप्रभोः ॥
 श्रीमत्सूरिजिनेश्वरस्य जयिनो दर्पणीयसां वाग्मिनां, तद्वन्धोरपि बुद्धिसागर इति ख्यातस्य सुरेश्वरि ॥ ६ ॥
 शिष्येणाभयदेवाख्यसूरिणा विवृतिः कृता ॥ श्रीमतः समवायाख्यतुर्याङ्गस्य समासतः ॥ ७ ॥
 एकादशसु शतेष्वथ विंशत्यधिकेषु विक्रमसमानाम् । अणहिलपाटकनगरे रचिता समवायटीकेयम् ॥ ८ ॥
 प्रत्यक्षरं निरूप्यास्याः, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् । त्रीणि श्लोकसहस्राणि, पादन्यूना च पदशती ॥ ९ ॥
 सूत्रसंख्या श्लोक १६६७ वृत्तिः ३५७५ उभयोर्मौलेनेन ५२४२ ॥

इति चन्द्रकुलाम्बरनभोमणिश्रीमदभयदेवाचार्यद्वया समवायाङ्गसूत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

